

YIL / YEAR: 2016 • SAYI / ISSUE: 25 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ

MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

MÜLTECİLER
VE
MEDYA-2

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

YIL / YEAR: 2016 • SAYI / ISSUE: 25 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ

MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication
6 Aylık Hakemli Dergi / Biannual-Reviewed Academic Journal
Yıl / Year: 2016 • Sayı / Issue: 25 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi • Owner
Mehmet Emin Arat

Derginin Sahibi / Owner of the Journal / Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Adına, On behalf of
Marmara University, Faculty of Communication
Ergün Yıldırım

Editör / Editor Hediyeullah Aydeniz

Editör Yardımcısı / Assistant Editor Ahmet Güven, Süheyla Nil Mustafa, Yenal Göksun

Yayın Kurulu / Editorial Board*

Cengiz Anık (Marmara Üniversitesi)	Mehmet Özçağlayan (Marmara Üniversitesi)
Hediyeullah Aydeniz (Marmara Üniversitesi)	Özhan Tıngöy (Marmara Üniversitesi)
John Keane (The University of Sydney)	Ergün Yıldırım (Marmara Üniversitesi)

25. Sayının Hakem Kurulu /List of Referees*

Yusuf Adıgüzel	Yusuf Devran
Mehmet Emin Babacan	Burcu Kaya Erdem
Emre Bağce	Mehmet Hacısalihoğlu
Enes Bayraklı	Neşe Kaplan
Orhan Baytar	Hikmet Kırık
Filiz Aydoğan Boschele	Oğuz Mağal
Yücel Bulut	Mehmet Özçağlayan
İmran Demir	Rıdvan Şentürk

Danışma Kurulu / Advisory Board*

Emre Bağce (Marmara Üniversitesi)	Şükran Esen (Marmara Üniversitesi)
Mutlu Binark (Hacettepe Üniversitesi)	Abdullah Özkan (İstanbul Üniversitesi)
Zeynep Çetin Erus (Marmara Üniversitesi)	Filiz Balta Peltakoğlu (Marmara Üniversitesi)
Türkan Uğur Dai (Marmara Üniversitesi)	Rıdvan Şentürk (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Besim Dellaloğlu (Sakarya Üniversitesi)	Nilüfer Timisi (İstanbul Üniversitesi)
Yusuf Devran (Marmara Üniversitesi)	Selma Ulus (Marmara Üniversitesi)
Alev Erkilet (Sabahattin Zaim Üniversitesi)	

Musahhih / Proofreader Yalçın Lüleci (Türkçe); Alparslan Nas (English)

*Soyadına göre alfabetik sırada In alphabetical order by surname

Marmara Üniversitesi Yayınevi • Marmara University Press

Adres: Göztepe Yerleşkesi 34722 Kadıköy, İstanbul
Tel/Faks: (0216) 348 43 79 **E-posta:** yayinevi@marmara.edu.tr

İletişim Bilgileri

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Nişantaşı Yerleşkesi 34365 İstanbul

E-mail: iletisimdergi@marmara.edu.tr

Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/maruid/>

Baskı • Printing Press: Şenyıldız Matbaacılık

Sertifika No:11964

“**MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ**” Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal Hakemli Akademik yayınıdır. Altı ayda bir yayınlanır. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Yayın Kurulu, yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve cümle değişiklikleri yapma hakkını saklı tutar. Dergiden yapılan alıntılarda kaynak göstermek mecburidir.

“**MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION**” is a peer-reviewed academic journal of Marmara University Faculty of Communication. It is published every six months. All the opinions written in the articles are under responsibilities of the authors and it does not mean that they are adopted by the board. The Editorial Board reserves the right to make necessary changes in spelling and sentence, without distorting the essence of the text. The published contents in the articles cannot be used without being cited.

İçindekiler / Contents

Editör'den V

MAKALELER / ARTICLES

Sınır Kapıları, Dikenli Teller, Yollar, Kamplar ve Çocuklar: Kurban ve İstisna Olarak Mülteci / Border Gates, Barbed Wires, Roads, Camps and Children: Refugee as a Victim and an Exception
Gönül Eda Özgül 1-16

Islamophobia and Media Representation of Refugees in Serbia / Srbistan'da İslamofobi ve Medyada Mülteci Temsilleri
Bojan Perovic 17-34

Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu / Syrian Issue in the Discourses of Political Leaders
Yusuf Devran, Ömer Faruk Özcan 35-52

Medya ve Mültecileri Sivil Toplum Üzerinden Okumak: Mülteci-Der Örneği / Understanding Media and Refugees Through Civil Society: Mülteci-Der Case
Kübra Güran Yiğitbaşı 53-76

Türk Sineması'nda Dış Göç Olgusu: Sosyo-Kültürel Karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma / Issue of External Migration in Turkish Cinema: Socio-Cultural Encounters, Identity Conflict and Alienation
Ömer Osmanoğlu 77-98

DEĞERLENDİRMELER / REVIEWS

Akademi ve Düşünce Kuruluşları Bağlamında Türkiye'de Bilgi Üretimi ve Mülteciler
Yenal Göksun 99-116

Türkiye'de Mültecilik İltica, Geçicilik ve Yasallık "Van Uydu Şehir Örneği"
Halil Emre Deniz 117-123

Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler
Hüseyin Özil 125-129

Mülteci Olgusuna ve Suriyeli Mültecilere İlişkin Türkiye'de Basılan Arapça Eserler Üzerine Bir Değerlendirme
Abdullah Dilek 131-144

Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme Gül Dilek Türk	145-157
Suriyeli Göçmenler Hakkında Yazılan Uluslararası Raporlara Dair Bir Değerlendirme Emin Salih	159-164
Yayın kuralları / Rules of publishing.....	165-172

Editor'den

Merhaba,

Marmara İletişim Dergisi'nin 24. sayısı için medya ve iletişim boyutuyla mülteciler meselesinin ele alınmasına yönelik yaptığımız yazı çağrısını, Ortadoğudaki yüz yıllık siyasal-toplumsal düzenin yeniden yapılandırılması üzerinden yürütülen kavganın bir sonucu olarak ortaya çıkan "günümüzün en büyük insani krizlerinden birisinin çözümüne katkı sunma arayışına" bir davet olarak nitelemiştik.

Bu davete icabet eden akademisyenler ve araştırmacıların katkılarıyla Türkiye'nin son beş yıllık mültecilerle yaşam deneyiminin medya ve iletişim boyutlarını ele alan 24. sayımızın ardından aynı temanın devamı olan **Marmara İletişim Dergisi**'nin 25. sayısı ile de karşınızdayız. Bu sayımızda biri İngilizce olmak üzere beş hakemli makale ile ikisi araştırma notu olmak üzere 6 değerlendirme yazısı yer alıyor.

Gönül Eda Özgül, *Sınır Kapıları, Dikenli Teller, Yollar, Kamplar ve Çocuklar: Kurban ve İstisna Olarak Mülteci* başlıklı makalesinde aidiyet, sınır, ulus-devlet, ev ve evsizlik, kimlik, öteki, özgürlük ve kapat(ıl)ma, tarih ve etik meseleleri etrafında mültecileri modernliğin bir krizi olarak ele alıyor.

Batı modernliğinin yaşadığı krizin bir başka boyutunu Bojan Perovic, *Islamophobia and Media Representation of Refugees in Serbia* başlıklı makalesinde, mülteciler konusunun Avrupada giderek büyüyen bir sorun haline gelmesiyle birlikte Sırbistan özelinde Doğu Avrupada İslamofobinin yükselişe geçişini ele alıyor.

Yusuf Devran ve Ömer Faruk Özcan tarafından kaleme alınan *Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu* başlıklı makalede ise TBMM'de temsil edilen dört siyasi partinin Suriye ve mülteci meselesiyle ilgili ortaya koydukları siyaseti ve bakış açıları, liderlerin Salı günleri yaptıkları Meclis Grup konuşmaları üzerinden analiz ediliyor.

Kübra Güran Yiğitbaşı, *Medya ve Mültecileri Sivil Toplum Üzerinden Okumak: Mülteci-Der Örneği* başlıklı makalesinde mülteciler alanında çalışan bir sivil toplum örgütünün medyada nasıl temsil edildiğini ele alarak gündem ve kamuoyu oluşturma kapasitesini inceliyor.

Son olarak Ömer Osmanoglu tarafından yazılan *Türk Sineması'nda Dış Göç Olgusu: Sosyo-Kültürel Karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma* başlıklı makalede, dış göç olgusu kimlik çatışması, yabancılaşma ve ötekileştirme kavramları etrafında ele alınmakta, böylelikle Türk vatandaşlarının da bir zamanlar "el kapıları"nda göçmen olduğunu, günümüzde Suriyeli göçmenlerin yaşadıklarına benzer trajedileri onların da

tecrübe ettiğini hatırlatmak ve empati kurulmasına katkı amacıyla 1990 öncesinde Türk Sineması'nda dış göç temasının temsili analiz ediliyor.

Dergimizin 24. sayısında başlattığımız ve bundan sonra da zengin bir içerikle kalıcı hale getirmeyi planladığımız **Değerlendirmeler** bölümünde ise mülteciler konusunda bilgi üreten akademi ve düşünce kuruluşları ile bu alanda hizmet veren STK'ları ele alan iki araştırma notu ve kitap değerlendirmelerinin yanı sıra uluslararası düşünce kuruluşlarının hazırladıkları raporların mukayeseli analizi ile Arapça yazılmış mültecilerle ilgili literatür değerlendirmesi yer alıyor. Yenal Göksun'un kaleme aldığı *Akademi ve Düşünce Kuruluşları Bağlamında Türkiye'de Bilgi Üretimi ve Mülteciler* ve Gül Dilek Türk'in yazdığı *Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme* başlıklı araştırma notları, Halil Emre Deniz'in *Arafta Kalanlar: Geçicilik Kavramı Üzerinden İranlı Mültecilerin Van Uydu Şehrindeki Yaşamlarına Bakış* ve Hüseyin Özil'in kaleme aldığı *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler* başlıklı kitap değerlendirmeleri, Abdullah Dilek tarafından hazırlanan *Mülteci Olgusuna ve Suriyeli Mültecilere İlişkin Türkiye'de Basılan Arapça Eserler Üzerine Bir Değerlendirme* ile Emin Salih'in yazdığı *Suriyeli Göçmenler Hakkında Yazılan Uluslararası Raporlara Dair Bir Değerlendirme* bu sayının değerlendirme yazılarıdır.

Günümüzün en büyük insani krizlerinden birisi olan mülteciler meselesinin çözümüne medya ve iletişim boyutuyla katkı sunması ümidiyle bu sayının hazırlanmasında katkıda bulunan herkese ayrı ayrı şükranlarımızı sunuyoruz.

"Türkiye'de Habercilik" temasıyla çıkacak olan Marmara İletişim Dergisi'nin 26. sayısına makale ve değerlendirme yazılarınız ile katkı vermeniz ümidiyle iyi okumalar diliyoruz.

Hediyetullah Aydeniz

Sınır Kapıları, Dikenli Teller, Yollar, Kamplar ve Çocuklar: Kurban ve İstisna Olarak Mülteci

Gönül Eda ÖZGÜL*

Öz

Avrupa ülkelerinin büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kaldığı 2015 yılı sonrasında Mülteci Krizi olarak anılmaya başlayan olay, daha ziyade modernliğin krizini göstermektedir. Bu yazıda, bu krizi ele alırken tüm dünyada medyada en çok kullanılan imgelerin ürettiği söylem çözümlenmekte; aidiyet, sınır, ulus-devlet, ev ve evsizlik, kimlik, öteki, özgürlük ve kapat(ıl)ma, tarih ve etik meseleleri bu imgeler ekseninde tartışılmakta ve bu imgelerin modernliğin bir krizi olarak bu krize karşı eleştirel bir pozisyon almaya imkân verip vermediği tartışılmaktadır. Sonuç olarak, bu imgeler aracılığıyla bu krizin modernlikten kaynaklanan bir sorun olarak değil, modernliğin istisnası olarak inşa edildiği, bu suretle krizin modernlik lehine çözüldüğü ve sömürgeci söylemin yeniden üretildiği iddia edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Mülteci, Modernite, İstisna, Öteki, Sömürgecilik.

* Yrd. Doç. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi, eda.ozgul@comm.bau.edu.tr

Border Gates, Barbed Wires, Roads, Camps and Children: Refugee as a Victim and an Exception

Abstract

The event referred as The Refugee Crisis after 2015, the year that the European countries confronted with a huge migration wave, is rather a crisis of modernity. In this paper, the discourse created by the images most frequently used in media all over the world when depicting this crisis is examined; issues such as belonging, border, nation-state, home and homelessness, self and the other, freedom and confinement, history and ethics are discussed; and whether these images create the grounds for the viewers to attain a critical position towards this crisis as a crisis of modernity is discussed. It is concluded that these images help solve this crisis on behalf of modernity by representing this event as an exception of modernity rather than a consequence of it, reproducing the colonialist discourse.

Keywords: Refugee, Modernity, Exception, The Other, Colonialism.

Giriş

Kriz, 20. yüzyılda, artan oranda, ekonomik, kültürel, politik, toplumsal ve bireysel altüst oluşları ve çıkmazları tanımlamak amacıyla kullanılan bir sözcük. Yaşanan savaşlar dolayısıyla, günümüzde II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük mülteci krizinin yaşandığı ve 2015 sonu itibarıyla zorla yerinden edilen kişi sayısının 65,3 milyonu aştığı söylenmektedir (The UN Refugee Agency, 2015, s. 2). Orta Doğu, Güneydoğu Avrupa ve Nijeryadaki iç savaş ve çatışma ortamı ve özellikle 2011 yılında Suriye'de başlayan savaş dolayısıyla çok sayıda insan göç etmek durumunda kalmıştır. Bu durum, yeni bir fenomen olmamasına karşın, Avrupa'ya büyük bir göç dalgasının yaşandığı 2015 yılından itibaren bir kriz olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Mülteci krizi kavramı, mültecilerin sorunlarından ziyade, bu durumun modern ulus-devletler açısından yaratabileceği sorunlara işaret etmektedir. Mülteci krizi deyişinin 2015 senesi sonrasında kullanılmaya başlanmasının temelinde, mültecinin, Batı modernliği açısından, bir tür bozukluk, çöküntüye yol açabilecek ve bir bunalım ve buhran dönemini başlatma potansiyeli olan bir unsur olarak değerlendirilmesi bulunmaktadır. Mülteci kavramı, ulus-devlet ile birlikte ortaya çıkmıştır zira modern ulus-devletleşme süreci sonrasında homojen ulusal kimlikler ve sınırlar inşa edilerek, kimlik, dışlama üzerinden kurulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, günümüzdeki kriz de mültecilerin yaşamlarını değil, Batı modernliğini kesintiye uğratma potansiyeli olan bir durumu nitelemektedir.

Modernitenin ve kapitalizmin tarihi göstermektedir ki, krizler modern kapitalist sistemi dönüştürmekten ziyade devamını sağlamaya hizmet etmektedirler. Michael Hardt ve Antonio Negri, *İmparatorluk*'ta, "burjuvazinin, krizi sermayenin ilerleme hattı haline getirdiği"ni ve "gerçek boyunduruk dünyası"nın "kriz dünyası" olduğunu ileri sürmektedirler (2003, ss. 77-78).

Bununla birlikte, eleştiri ve kriz birbirlerinden ayrılmaz terimlerdir:¹ Kriz var olan ve verili kabul edilen ilke, değer ve varsayımların sorgulanmasına yani eleştiriye yol açarken, eleştiri eleştirilen yapıda bir kriz ortaya çıkarma ya da zaten var olan krizi ortaya koyma amacını gütmektedir. Bu bağlamda da, kriz içinde yaşanan modern sistemin ayrılmaz bir parçası olmasına karşın, onun sorgulanmasına yol açarak sistemde bir dönüşüm yaratma potansiyelini de taşımaktadır.

Günümüzde yaşanan, mültecilerden kaynaklanan bir kriz değil, modernliğin ve modernliğin bireycilik, ilerleme, rasyonalizm, kesinlik ve bütünlük gibi temel ilkelerinin krizidir. Modernliğin üzerine inşa edildiği bireycilik ilkesi ile birlikte birey aklıyla evrenin merkezine yerleşmiş, ilerleme düşüncesi ekseninde Batı modernliğinin değerleri mutlaklaştırılarak Batı-dışı toplumlar “geri kalmış ötekiler” olarak tanımlanmış, bütünlük ideali ekseninde uyumu bozan unsurların törpülenmesi tektipleşmeyle sonuçlanmıştır. Sermayenin ulusal olarak örgütlenmesi olarak da tanımlanabilecek olan ulus-devlet yapısı da modernliğin rasyonel düzen idealinin bir tezahürü niteliğindedir. Dolayısıyla bu kriz, sadece mültecilere değil, modern insana ilişkin bir krizdir. Bu kriz, sadece ekonomik bir mesele olarak değerlendirilme çabalarına karşın politik, etnik, kültürel ve toplumsal bir krizdir. Bu kriz, ben-öteki ayrımının devletlerin ve medyanın söyleminde sürekli olarak yeniden üretildiğini göstermesi bağlamında bir kırılma yaratmaktadır. Bunun yanı sıra, küreselleşme ve iletişim/ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle sınırların bulanıklaştığı yönündeki iddiaların sorgulanmasına sebep olmakta, zamanı ve mekânı yeniden değerlendirme gerekliliğini doğurmaktadır. Bu kriz, “ötekinin yüzünde kendini görmeyi” ve modernliğin sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır. Her şeyden çok, bu kriz, tam da insanî bir kriz olması ve modernliğin üzerinde yükseldiği değerlerin yeniden düşünülmesi zorunluluğunu doğurması dolayısıyla içinde yaşanan modern dünyanın ve tarihin sorgulanmasına yol açan, tarihteki bir kırılma anı ya da Walter Benjamin’in terminolojisiyle bir parlama anıdır. Benjamin, tarihçi Ranke’nin tarihin geçmişi “gerçekte nasıl olduysa o şekilde” yansıtması gerektiği yönündeki fikrini eleştirmekte ve “bir tehlike anında parlayıverdiği konumuyla bir anıyı ele geçirmek”ten söz etmektedir (2002, ss. 39-40). Bu anlayışta, tarih mutlak bir kategori olmaktan çıkmakta, geçmişin şimdinin parçası haline gelmesiyle ilerleme düşüncesi sorgulanır kılınmakta ve bugünü yeniden düşünmek mümkün hale gelmektedir. Mülteci krizi, bir tehlike anında parlayıverdiği şekilde kavranması durumunda bir kırılma noktası haline gelerek modernliğin alegorisine dönüşecek ve modernliğin ürettiği yanlısamları ortaya serecektir; buna karşın, ilerlemeci zaman anlayışı ekseninde değerlendirildiğinde modernliğin istisnası olarak görülmekten kurtulamayacaktır.

Bu yazıda, günümüzdeki mülteci krizine ilişkin dünya medyasında en yaygın olarak dolaşımda olan imgeler çözümlenecek, bu imgelerin, bu krizin de temelinde yer alan, ikili karşıtıklara dayanan, bireycilik, ilerleme ve rasyonalizm ilkeleri üzerine inşa edilmiş olan modernliği sorgulamaya yol açıp açmadığı tartışılacaktır. Bu imgeler, aidiyet, sınır, ulus-devlet, ev ve evsizlik, kimlik, öteki, özgürlük ve kapat(ıl)ma, tarih ve etik meseleleri ekseninde değerlendirilecek ve yaşanmakta olan krizin bu imgeler aracılığıyla nasıl yeniden üretildiği ortaya konacaktır.

1 İngilizcede eleştiri anlamına gelen *critique* sözcüğünün temelinde Yunanca kesmek, ayırmak ve karar vermek anlamlarına gelen *krinein* fiili bulunmaktadır.

İçinde yaşanan hâkim yapıda çatlaklar oluşturma potansiyeli olan ve tarihi kesintiye uğratarak zamanı görmemizi sağlayan bu olay, mültecilere ilişkin imgeler aracılığıyla evcilleştirilmekte ve bu krizin modern düşünceye ve yaşama tehdit oluşturma özelliği ortadan kaldırılmaktadır. Mültecilere ilişkin imgeler bir yandan modern ilke, değer ve kavramların yeniden düşünülmesi gerekliliğini ortaya çıkarırken, bir yandan ortaya konulan tabloyu ve durumu sürekli tekrarlanan görüntüler aracılığıyla normalleştirmekte ve derinliği olmayan bir söylemle modernlik lehine yeniden inşa etmektedir.

Mülteci krizine ilişkin en sık rastlanılan imgeler arasında sınır kapıları ve dikenli teller, yollar ve çadırlar, botlar, can yelekleri, kamplar ve çocuklar yer almaktadır. Bu imgeler, insanın duygularını harekete geçiren keskinlikleri ve delip geçicilikleri dolayısıyla var olan durumun sorgulanmasına yol açma potansiyeline sahip olmalarının yanı sıra belirli bir bakış açısını sürekli olarak üretmek için keskinliğin alanına² geri çekilmektedirler. Bu bakış açısının üretilmesini sağlayan unsurlardan biri, bu imgelerin ana vurgu yaparak evinden olanın neden evinden olduğuna ilişkin tarihsel bağlamı silikleştirmeleri ve yaşanan durumu içinde yaşanan modern sistemden kaynaklanan bir sorun olarak değil, modern yapı içinde ortaya çıkan bir istisna durumu olarak sunmalarındadır. Bu ekseninde, mülteci de istisnai bir figür olarak inşa edilmekte, mültecilerin Batı-dışı dünyadan olmaları ötekileştirmeye ve ilerlemeye dayalı bir anlayışın üretilmesine imkân vermektedir. Dünya medyasında yaygın bir şekilde dolaşımda olan mülteci krizine ilişkin bu imgelerde mültecinin kurban olarak inşa edilmesi ve çocuklaştırılması onun nesne konumu içerisine hapsedilmesine ve bu bağlamda da kendi adına konuşma imkânının elinden alınmasına sebep olmaktadır. Nesne konumundan konuşmanın imkânsızlığı, tarihte bir kırılma anı, bir parlama anı olarak değerlendirilebilecek olan bu olayın evcilleştirilmesi ve modernlik adına tehdit oluşturma potansiyelinin ortadan kalkması ile sonuçlanmaktadır.

Yollar, Can Yelekleri, Çadırlar ve Botlar: Kurbanlaştırılarak Ehlileştirilen Mülteci

Modernite akış ile tanımlanmaktadır. Charles Baudelaire'e göre modernlik kavramı hem gelip geçici ve uçucu olanı hem de ebedî olanı nitelendirir (2004, s. 214). Karl Marx, modernliği tanımlarken "Katı olan her şey buharlaşıyor, kutsal olan her şey dünyevileşiyor ve en sonunda insanlar yaşamın gerçek koşullarıyla ve diğer insanlarla ilişkileriyle yüzleşmeye zorlanıyor."³ Demektedir (2007, s. 12). Baudelaire'in flâneur'u, gelip geçiciliğin yani akışın içindeki sonsuz ve değişmezliği ararken; Marx, akış durumunu yaşamın maddi koşullarıyla yüzleşmeye yol açacak bir imkân olarak kavramsallaştırmaktadır. Modernite gelip geçicilik, sürekli değişim ve akış kavramlarıyla nitelenmesine karşın, bir yandan da mutlaklık düşüncesini yeniden üretmekten kurtulamamıştır. Bu bağlamda, modern kapitalist sistem içerisinde neyin akışına izin verildiği, nelerin akışının durdurulmak istendiği sorusu önem kazanmaktadır. Modern dünyada, sermayeye yani kapitalist sistemin kendisini yeniden üretmesine hizmet eden her türlü unsurun akışı desteklenirken;

2 Modern düzen anlayışında, belirsizlik tahammül edilemeyen bir unsurdur zira her tür muğlaklık tehdit olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda da kesinliğin alanına çekilerek ehlileştirilmektedir.

3 Alıntının çevirisinde Marshall Berman'ın, *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor* (1994, s. 460) adlı kitabı referans alınmıştır.

sermayeye hizmet etmeyen unsurların akışına izin verilmemektedir. Dolayısıyla modernliğin temel unsurlarından biri olan akış ve sürekli değişim düşünceleri bir yanlısamadan ibarettir. Mülteci akışı, modern kapitalist sistemin kendisini yeniden üretmesine hizmet etmek bir yana, bu sistemi tehdit edebilecek bir unsur olarak değerlendirildiğinden, durdurulmaya çalışılmaktadır.

Mülteci, Birleşmiş Milletler tarafından “ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle ülkesine geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi.” olarak tanımlanmaktadır (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2016). Mülteci kavramı tanımı itibarıyla yaşanan olaylarda herhangi bir sorumluluğu olmayan, kurban konumunda olanları nitelemektedir. Buna karşın, mülteci içinde yaşanan dünyanın sorgulanır kılınmasına yol açan bir unsura da dönüşebilir. Zaman zaman birbirleri yerine kullanılsalar da mülteci ve göçmen terimleri birbirlerinden farklıdır: Göçmen, daha çok eğitim ve çalışma gibi nedenlerle ülkesinden ayrılan kişileri nitelemektedir. Bu bağlamda, göçmen, aynı turist gibi, içinde yaşanan modern sistemin ürettiği düşüncelerin bir parçasıdır: Göçmen daha iyi bir yaşam standardı, daha iyi bir eğitim, yeni iş imkânları gibi amaçlarla vatanını terk ederek; turist ise işinden arta kalan serbest zamanını tüketerek kullanmak suretiyle kapitalist sisteme eklenen figürlerdir. Köleliğin olduğu toplumlarda kölenin akışının, içinde yaşanan sisteme hizmet etmesi gibi göçmenin ve turistin akışı da kapitalist sistemin kendisini yeniden üretmesine hizmet etmektedir. Göçebe figürü ise, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin de bahsettiği üzere, kök salmaması ve hep akış halinde olması dolayısıyla, modernliğin ürettiği mutlaklık düşüncesinin karşısına yerleşen sistem karşıtı bir figür olarak değerlendirilebilir. Göçebe için ev ve aidiyet, sınır kavramı ekseninde tanımlanmaktan kurtulmuştur; zira göçebenin evi sürekli hareket halindedir ve yerler varılacak hedefler olmaktan ziyade uğrak noktalarıdır (Deleuze & Guattari, 1990, s. 81). Mülteci için ise ev bir yandan kaçılan, bir yandan da özlenen ve arzulanandır yani geride kalan eve duyulan bir özlemin yanı sıra yeni bir ev inşa etme arayışı söz konusudur. Bu bağlamda da, mülteci için ev nostaljik bir bakışın nesnesidir. Ev, bir taraftan tekinsiz olan ve korkulan bir alan, diğer taraftan özlenen bir şimdi ve gelecektir. Modernliğin doğurduğu bir figür olarak mülteci, evinden kaçmasına karşın bir ev arayışında olması dolayısıyla sistem-karşıtı bir figür değildir, bununla birlikte içinden doğduğu modern kapitalist sistem içerisinde istenmemekte ve bu sebeple de içinde yaşanan modern kapitalist dünyanın yeniden düşünülmesine imkân veren ve sistem için tehdit oluşturan bir figüre dönüşmektedir.

Mülteciyi oluşturan temel etmen, mekânın değişen güç dengeleriyle yeniden tanımlanmasıdır ve bu eksende de aslında mültecinin evinden olmasına güç sahiplerinin eylemleri yol açmıştır. Bu bölgelerde güç sahibi olanlar veya güç elde etme arayışında olanlar ile sınır kapılarını kapayanların zaman zaman ortak keşişim kümesi içerisinde yer almaları ise paradoksal bir durum ortaya çıkarmaktadır. Mekân, modern sistemler içerisinde hâlâ temel güç kategorilerinden biridir ve mekânın kontrolü iktidarın inşası açısından temel öneme sahiptir. Mülteci olayı, modern mekân ve kontrol/disiplin anlayışını ortaya koymaktadır.

Modernliğin akış ile tanımlanması, yolu modernliği simgeleyen temel imgelerden birine dönüştürmektedir. Bununla birlikte, yolun bilinmezliği ve kontrol edilemezliğinin yanı sıra

ilerleme düşüncesine dayanan modern kapitalist kazanma kültürü yolda olma sürecinin değil varılacak hedefin vurgulanmasına ve sürecin sonuca tabi kılınmasına yol açmıştır. Modern sistem içerisinde yol, bir yandan hedefe ulaşmak için aşılması gereken bir engel olarak, bir yandan da özgürlüğün alanı olarak görülmektedir. Yola çıkma çoğu zaman bir tür bireyleşme, kendini bulma ve toplumun normlarından özgürleşme anlamına gelmektedir; zira yol arayıştır. Mülteci krizine ilişkin baskın imgelerden biri de yoldaki mültecilerin imgeleridir: Medeniyetin uzağında bir yerlerde, son derece zor doğa şartları altında çadırlarında, patlayan botlarda, sahte can yelekleriyle mağdur olan mülteciler. Burada yol, modern anlayışta olduğu gibi aşılması gereken bir engeldir. Bu engelin aşılması özgürlük, aşılamaması ölüm ya da sefalet ile sonuçlanacaktır. Buna karşın, özgürlüğe ulaşmak için yolun aşılması yetmez; çünkü mültecinin karşısına bu sefer de aşılması gereken kapılar çıkacaktır. Bu bağlamda, bu imgeler bir yandan da özgürlük kavramının krizini ortaya koymakta ve özgürlüğü temel kavramlarından biri haline getiren modernliğin yanılısına dünyasını göstermektedir.

Yol, bu imgelerde, daha çok kaçışın alanıdır ancak mültecinin modern sistemin yeniden parçası olmak isteyen bir figür olması ve bir ev arayışında olması yolun modern sistemi sorgulatmaya yol açabilecek yanlarının bertaraf edilmesine sebep olmaktadır. Yolun aşılmasıyla varılacak olan tek hedefin Batı ülkeleri olarak sunulması, ilerleme anlayışının somutlaşmış bir görünümü niteliğindedir: Batı'nın "iyi yaşam" ile özdeşleştirilmesi ve Avrupa ülkelerine gidebilmek için her şeyini ortaya koyan Doğulu imgesinin yaygın olarak dolaşıma sokulması, yerinden olan tüm mültecilerin Batı ülkelerinin kapısına yığıldığı yanılısamasını⁴ üretmekte ve Batı-dışı toplumların modernleşme sürecinde geri kalmışlığı bu imgelerle bir kez daha onaylanmaktadır.

Modern mekân anlayışı, bu imgelerde yeniden üretilmekte ve mekân bir yandan aşılması gereken kapalı bir alan olarak bir yandan da doğa-kültür ayrımını yeniden üretecek şekilde doğa mekânı olarak kurulmaktadır. Mültecinin mekânı doğanın mekânıyken, zamanı doğanın zamanıdır. Doğanın parçası olarak sunulan yoldaki mültecilere ilişkin imgeler, mültecinin öteki olan olarak inşa edilmesine hizmet etmektedir. Doğa-kültür karşıtlığı bu imgelerde yeniden üretilmekte, mülteci kültürün dışına, doğanın alanına yerleştirilmektedir. Mültecinin doğal alanın parçası olarak kurulması ile kültür alanından dışlanması mümkün kılınmakta ve bu sayede de mülteci insanî özelliklerinden arındırılarak zamansal anlamda geri kalmışlığın, medeniyet durumuna ulaşamamışlığın alanına hapsedilmekte, özne olma imkânı elinden alınarak evcilleştirilmektedir.

Yolun bir engel olarak kurulması, mültecinin kurban konumuna yerleştirilmesine yol açmaktadır. Sahte can yelekleri, batan botlar, doğanın gücüne karşı koyamayan çadırlara ilişkin imgeler aracılığıyla kurulan söylem mültecinin kurbanlaştırılmasına hizmet etmektedir: Mülteci hem modernliğin kurbanı, hem de bu krizi sermayeye çevirmek isteyenler tarafından kandırılan olması bağlamında kapitalist sistemin kurbanıdır. Mültecinin kurban olarak kurulması, özne

4 2015 yılı içerisinde Avrupa'ya 1 milyonun üzerinde insan gelmiştir ve bu azımsanacak bir rakam değildir. Bununla birlikte, 2015 yılında en çok mültecinin ağırlandığı 5 ülke Türkiye (2,5 milyon), Pakistan (1,6 milyon), Lübnan (1,1 milyon), İran (979,400) ve Ürdün (664,100) olarak açıklanmıştır (The UN Refugee Agency, 2015, s. 3).

pozisyonundan uzaklaştırılarak nesne konumuna yerleştirilmesine yol açmaktadır. Alain Badiou, etik meselelerin insan haklarına indirgenerek “evrensel bir insan öznesi olduğu varsayımı”nın kabul edildiğini ve etiğin “insanı bir kurban olarak” tanımladığını ileri sürmekte ve bu tanımın da üç sebeple kabul edilemez olduğunu savunmaktadır (2006, s. 26):

1. Bir kere, kurban statüsü, ıstırap çeken hayvan, bir deri bir kemik, ölmekte olan beden statüsü insanı hayvani altyapısıyla eşitlediği için, onu düpedüz canlı bir organizma düzeyine indirger. (...)

2. İkinci olarak, eğer etik “mutabakat” Kötü'nün tanınması üzerine kuruluysa, insanları olumlu bir İyi fikri etrafında birleştirmeye, hele hele İnsanı bu tür projelerle özdeşleştirmeye yönelik her çaba aslında kötülüğün gerçek kaynağı olup çıkacak demektir. (...)

3. Son olarak, etik, Kötülüğü olumsuz ve önsel biçimde belirlemesi yüzünden, insana yakışan bütün eylemlerin mecburi kalkış noktası olan durumların tekilliğini düşünmekten aciz kalır (Badiou, 2006, ss. 26-30).

Badiou'nun düşüncesinde, etik ile ilgili temel sorun mutlaklık üretmekten kurtulamaması ve bunu da insanı kurban konumuna yerleştirerek gerçekleştirmesidir. Badiou, insanın özne olabilmesini mümkün kılanın “durumun egemen dili”nden kopuş olarak tanımlanan bir olaya sadakatin ortaya çıkardığı hakikat süreci olduğunu ileri sürmektedir (2006, s. 52). Badiou'ya göre her birey özne olarak tanımlanamaz; özne olmak “olay” karşısında konumlanmayı gerektirmektedir. Modern ben ve öteki ayrımı, modern zihniyetin sürekli olarak yeniden üretilmesine hizmet etmekte ve öteki olanın kurban olan olarak kurulması karşıtlık mantığını yeniden üretmektedir. Öteki olan, Ben'in bir parçası olarak değerlendirildiğinde, onu anlamaya ve belki dönüştürmeye hizmet edebilir. Dolayısıyla mültecinin ötekiliği modern insana ayna tutmalıdır. Modern insan ve mülteci arasında bir karşıtlık ilişkisinden ziyade, bir aynılık ilişkisi söz konusudur. Mültecinin özne konumundan uzaklaştırılma çabası, onun modern kapitalist sistem için oluşturduğu tehlikenin farkındalığından kaynaklanmaktadır ve bu sebeple de mülteci figürü kurbanlaştırılmak suretiyle ehlileştirilmektedir.

Mültecinin kültürün alanından dışlanıp doğanın alanına yerleştirilerek ötekileştirilmesi ve kurban konumuna yerleştirilerek nesneleştirilmesi, yolda olma halinin istisna olarak kurulan mülteciye özgü istisnaî bir durum olarak inşa edilmesine yol açmaktadır. Böylece mülteci krizi modernlikten kaynaklanan normal bir durum olarak değil, modernliğin dışında bir mesele olarak kurulmakta ve modernliğe tehdit oluşturma potansiyeli ortadan kaldırılmaktadır. Oysa bu olay tam da modernliğin temel ilkelerinden kaynaklanan, modern insan, gerçeklik, zaman ve mekân anlayışlarının krizidir. Bu bağlamda, mültecinin yaşadıkları aslında bir yandan da kendi zamansal geri-kalmışlığının bir sonucuna dönüşmekte ve etnosantrik bakış yeniden üretilmektedir. Ötekinin imgeleri, geri-kalmışlığın imgelerine dönüştürülerek Avrupa'nın kapısına, çok yakına gelmiş olan tehditkâr mülteci uzaklaştırılmaktadır. Hâkim sistemin krizini ortaya koyan bu olay, mültecinin kurbanlaştırılarak “olaya sadakatının” engellenmesi suretiyle, olay olma özelliğini yitirmekte ve mültecilerden kaynaklanan bir krize dönüştürülmektedir.

Sınır Kapıları ve Dikenli Teller: Modern Evin Tekinsizliği, Aidiyet ve Misafirperverlik

Sınır kapıları önünde kapının açılmasını bekleyen, geçişlerini engellemek üzere çekilmiş ya da güçlendirilmiş olan dikenli tellerin öbür tarafından bazen fotoğrafın dışına doğru bakan, bazen de aceleyle tellerin arasından geçmeye çalışan mültecilerin imgeleri... Dikenli tel, mülteciye “Buraya giremezsin; çünkü sen buraya ait değilsin, senin gibiler yok burada.” demektedir. Huzurla, sıcaklıkla, düzenle ve aidiyetle tanımlanan ev, kendisini ancak dışlama yoluyla inşa etmekte ve inşa ettiği düzeni ancak başkalarını öteki olarak tanımlayıp dışlayarak koruyabilmektedir. Sınırın, aidiyeti kuran temel unsura dönüşmesiyle birlikte, içerisi ve dışarısı arasındaki modern ayırım içerinin lehine sürekli olarak yeniden üretilmektedir.

“Sınırların kurumlar olduğunu söylediğimizde, hiçbir yerde ulus-devletlerin dış politikalarının şu büyük miti olan ‘doğal sınırların’ olmadığına işaret ediyoruz. (...) Sınırlar, en demokratik devletlerde bile, vatandaş konumunun ‘tebaa olma’ durumuna döndüğü, politik katılımın yerini polis yönetimine bıraktığı noktalarıdır. Onlar, demokratik kurumların kesinlikle demokratik olmayan ya da ‘keyfi’ koşullarıdır. Ve çoğunlukla, bu şekilde kabul edilir, kutsallaştırılır ve içselleştirilirler” (Balibar, 2004, s. 109).

Sınır kapılarında bekleyen mültecilerin imgeleri, verili ve doğal kabul edilen sınırın sorgulanmasına yol açabileceği gibi, sınır düşüncesinin bir kez daha doğallaştırılmasını da sağlayabilir. Bu imgeler, sınırların bulanıklaştığı söylemine karşı sınırın ne kadar da somut ve elle tutulur olduğunu göstermektedirler. Küreselleşmenin bir boyutunun da sınırların bulanıklaşması anlamına geldiği düşüncesinin bir yanılısamadan ibaret olduğunu ve aidiyeti sınır ekseninde inşa eden ulus devletlerin gücünü bütün acımasızlığıyla ortaya dökmektedirler. David Harvey “Kapitalizm ve emperyalizm gibi kavramlardan küreselleşme kavramına geçiş, işin içindeki iktidar ilişkilerini gizleme işlevi görür.” (2015, s. 69) demektedir. Küreselleşme söylemlerinin yarattığı, sınırların geçirgen olduğuna ve sınırlar arası dolaşımın özgürce gerçekleştirilebildiğine ilişkin yanılısama, ezilenlerin ve akışına izin verilmeyenlerin bu söylem içerisinde görünmez kılınmasıyla sonuçlanmaktadır.

Sınır kapılarında bekleyen mültecilerin imgeleri, aslında modern evin ne kadar da dışlama üzerine kurulu olduğunu, ulus-devlet ideolojisinin tam da böylesi bir anlayışa dayandığını göstermektedir. Göç yeni bir olgu olmamasına karşın, göçe bakış açısında ulus-devletleşme sonrasında ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır:

“İnsanlar her zaman göç etmişlerdir. Ulus-devletler var olmadan çok önce, yerli kabile toplulukları -avlanma, hayvan otlatma ya da göç mevsimi sırasında ya da dışında- geçim kaynakları arayışıyla taşınmışlar, belirli bir bölgedeki tarım toprakları verimli olmaktan çıktığında döngüsel olarak farklı kabilelerle bir araya gelmişlerdir (...) ancak insan göçü ancak günümüz ulus-devletinin gelişimi sonrasında kategorize edilmiş, siyasallaştırılmış, niteliği ve niceliği belirlenmiş, üzerine çalışılmış ve kontrol edilmiştir” (Mountz, 2009, s. 174).

Bunun temelinde, ulus-devletin ötekileştirme mantığına dayanması ve bu mantığı sürekli olarak yeniden üreterek var olmaya devam etmesi bulunmaktadır. Böyle bir zihniyet, sınır düşüncesinin mutlaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştır.

Modern evin kurucu niteliklerinden biri tekinsizliğidir; huzurun ve sıcaklığın alanı olarak ev, artık mümkün değildir. 20. yüzyılda birçok düşünür, modern hayatın bir evsizlik durumu olarak tanımlanabileceğini, evin artık mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Kracauer evsizlik durumunu “kapitalist *ratio*’nun hüküm sürmesi” sonucu “insanın gözden yitilmesi” ile açıklarken (1995, s. 75); Adorno, Holocaust sonrasında evin yitirildiğini ve kendini evinde hissetmenin olanaksızlaştığını ileri sürmektedir (1998, ss. 40-41). Günümüzde yaşanmakta olan mülteci olayı, bir kez daha, modern dünyada evin imkânsızlığını göstermektedir. Evsizlik yalnızca evinden olmuş olan mülteciyi değil, modern insanı da niteleyen bir özelliktir; zira “dışarıda” bütün bunlar olurken, artık “içeride” olan için de ev mümkün değildir. Mülteci, bu bağlamda, modern insanın metonimi⁵ işlevi görmektedir: Modern insan evsizlikle yani bir tür mülteci olma durumuyla tanımlanmaktadır.

Modernite akış kavramıyla, değişim ve dönüşümle, yenilikle tanımlanmasına karşın sermayenin kendisini yeniden üretmesine hizmet etmeyen her tür unsurun akışı durdurulmaktadır. Mülteci, tehdit, tehlike ve korku kaynağı olarak yani tam bir öteki olarak inşa edilmekte ve ulus-devletlerin dışlama mekanizmalarıyla oluşturdukları evlerine, “içeriye” girişi engellenmektedir. Mültecinin, ülke sınırlarından geçişinin engellenmesi sadece ekonomik bir mesele değil, aynı zamanda kültürel ve sosyolojik bir meseledir. Mülteci, sadece ülke ekonomilerine yük olarak görüldüğü için değil, zamansal anlamda geri kalmış olarak görüldüğü için de geçişi engellenmektedir. Bu bağlamda, mülteci krizi, homojen kimlik ve toplum anlayışının ve sömürgeci zihniyetin sona ermediğini ortaya koymakta ve modernliği tehdit eden bir krize dönüşmektedir.

Düzeni bozan bir unsur olarak mülteci, modern kesinlik düşüncesinin karşısına yerleşmektedir. Kesinlik düşüncesi her zaman dışlamayla sonuçlanmıştır; mutlak kategoriler ancak öteki olarak kavramsallaştırılanların dışarıda bırakılması aracılığıyla inşa edilebilir. Mülteci meselesinin sayısallaştırılması çabası, kesinliği tehdit eden bu olayı, kesinliğin alanına çekme ve kontrol edilebilir kılma çabasının bir ürünüdür. Sayısal verileri merkezine yerleştiren mültecilere ilişkin söylem, mülteciyi bir veriye indirgeyerek, içinde yaşanan modern sistem için tehdit oluşturma potansiyelini ortadan kaldırmakta, bu olayın insana dokunan yanını törpülemektedir. Mültecilerin veriye indirgendığı söylem, aynı zamanda, hiçbir farklılığı önemsemeksizin mülteci kategorisini homojenleştirmektedir. Kesinlik, bir kez daha homojenleşmeyle sonuçlanmakta ve belki de tek ortak yanları yerlerinden olmaları olan, sınıf, cinsiyet ve etnisite açısından farklı kimliklere sahip bireyler, tek bir kategori altında sınıflandırılarak kontrol edilebilir bir unsura dönüştürülmektedirler.

Yaşamak için evini terk edip yollara düşene kapıyı açmak bir zorunluluktur; buna karşın

5 Metonim (Düzdeğişmece), bir şey ya da bir kavramın kendi adıyla değil, kendisini kapalı olarak hatırlatan ya da onunla direkt ilişki içinde olan bir diğer şey ya da kavramla çağrıldığı bir tür eğretileme biçimidir.

kapıların kapanması, dikenli tellerin örülmesi ve güçlendirilmesi modernliğin ev anlayışının olduğu gibi, öteki tasavvurunun da yansıması olarak değerlendirilebilir. Jacques Derrida “koşulsuz konukseverliğin” tanıdık ve bildik olana değil, sana benzemeyene, ürküp korktuğuna ve hatta zaman zaman seni rahatsız edene kapıyı açmak olduğunu (1999, ss. 19, 32) ileri sürmektedir:

“Görülüyor ki, zaten konukseverlik, karşıtlığım ta kendisi olan şeye, yani düşmanlığa (Feindseligkeit) karşıdır. Düşman muamelesi gösterilen öbür yabancıyı karşıtı olarak ağırılanan konuk, dost veya müttefik muamelesi gören yabancıdır (dost/düşman, konukseverlik/düşmanlık)” (Derrida, 1999, s. 9).

Konukseverlik yani yabancı olana, ötekine koşulsuz kapıyı açma modernliğe ve modern ulus-devlet zihniyetine indirilebilecek en büyük darbelerden biridir; zira modernite karşıtlıklar üzerinde durmakta ve modern insan kimliğini öteki olanla karşıtlık içerisinde inşa etmektedir. Ben ve öteki arasında yapılan ayırım Kartezyen özne-nesne ayırımının devamı niteliğindedir. Bu bağlamda, yabancıyı yani bildik ve tanıdık olmayı, farklılığını ortadan kaldırmaksızın ya da kontrol edilebilir kılmaksızın evinin bir parçası olarak kabul etmek modern bireycilik düşüncesinin, dualite mantığının, düzen ve ilerleme düşüncelerinin sorgulanmasıyla sonuçlanacaktır.

“Konukluk elbette bir hak, bir ödev, bir zorundalık, bir yasadır, yabancı ötekinin dost olarak ağırılanmasıdır, öyle olması gerekir; ancak bunun koşulu ev sahibinin, hos’un, Wirt’in, kabul eden veya barındıran ya da iltica hakkı verenin patron, evin efendisi olarak kalması, kendi evinde kendi otoritesini koruması, kendini koruması, kendine bakana bakması ve onu koruması, dolayısıyla konukluk yasasını evin, oikonomia’nın yasası, kendi evinin yasası, yerin (ev, hotel, hastane, yurt, aile, kent, ulus, dil) yasası olarak, sunulan konukseverliğin kendisinin yerinin sınırlarını çizen ve onun üzerinde otoritesini koruyan, otoritenin doğruluğunu koruyan, korumanın yani doğruluğun yeri olarak kalan ve dolayısıyla sunulan armağanı sınırlayan ve bu sınırlamayı, yani kendi evinde kendi olmayı, ödülün ve konukseverliğin koşulu yapan özdeşlik yasası olarak olumlamasıdır” (Derrida, 1999, s. 10).

Derrida, koşul koymanın konukseverliği ortadan kaldıracığını vurgulamaktadır. Mülteci olayı, kapıyı açma zorunluluğuna karşın açmamanın ürettiği, modernliği sorgulamaya sebep olması gereken; ancak üzeri hiçbir derinliği olmayan yani bir yüzeyden ibaret bir söylemle örtülen bir krizdir. Derrida, “Kapı varsa, artık konukseverlik yok demektir.” demekte ve “davete dayalı konuklukla tanrı misafirinin konukluğu arasındaki ayırımın” “tanrı misafirliğinde kapı” olmaması olduğunu ileri sürmektedir (1999, s. 29). Mültecilerin bugün içinde bulunduğu durumda koşul koyma aşamasına dahi gelinebilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. Maddesi’nde, “Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.” denmektedir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 2016, s. 205). Kişinin can güvenliğinin tehdit altında olması durumunda sınır kapılarının kapatılması, en temel insan hakkının kişinin elinden alınmasıdır ve bu bağlamda da her ne kadar uluslararası

mülteci hukuku bu kararı devletlerin eline bırakmış olsa da, kişinin başka ülkelerden sığınma talebinde bulunması bu durumlarda yaşama talebinde bulunmasıdır. Seyla Benhabib (2004, s. 35), “egemen devletlerin kendi çıkarlarına uyduğunda hayat ve özgürlüğü daha dar ya da geniş olarak tanımlayarak bu maddeyi manipüle edebildikleri gibi, mülteci ve sığınmacıları sözüm ona güvenli üçüncü ülkelere emanet ederek de ‘ülkesine geri göndermeme’ ilkesinin savuşturulabildiğini” ileri sürmektedir. Günümüzde yaşanan krizde, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında imzalanan antlaşma da bu durumun somut bir örneği niteliğindedir.

Dikenli telin ya da sınır kapısının önünde bekleyen mülteciler, Kafka'nın (1997) Yasa önünde bekleyen taşralısı gibi zaten geçebilecekleri bir kapının önünde beklememektedirler. Kapanan kapılar, çekilen dikenli teller hiçbir belirsizliğe imkân vermeksizin, önüne gelen mülteciye giremezsin demekte, bu kuralı delmeye çalışanları cezalandırmak üzere sınır kapılarında asker hazır olarak beklemektedir. İktidarın fiziksel varlığı sınırdan görünür kılınmıştır. Spivak (1988, s. 68), “Madun Konuşabilir mi?” sorusuna cevap aradığı ⁶ makalesinde, Foucault ve Deleuze'ü iktidar çözümlemesi yaparken ideoloji sorusunu göz ardı etmekle suçlar. Kuramlarının temeline arzu ve çıkar kavramlarını yerleştiren Foucault ve Deleuze'ün özne kavrayışları ve madunu “kendisine gerekli şans verildiğinde konuşabilecek olan ve kendi koşullarının farkında olan” politik özne olarak gören anlayışları, Spivak'a göre bu entelektüellerin sömürgecilik konusunda herhangi bir fikirleri olmadığını göstermektedir (1988, s. 78). Ona göre, Batılı özne arzu ve çıkar kavramları ekseninde tanımlanabilse de, madun bu kavramlar ekseninde değerlendirilemez; zira madun konuşsa bile böyle bir yapı içerisinde onu duyan olmayacaktır (1988, s. 68). Spivak'a göre, Foucault ve Deleuze'ün bastırılanın sesini temsil etme görevini üstlenmeleri, kendilerini farkında olmaksızın Batılı entelektüeller olarak özne konumuna yerleştirmeleriyle ve bu bağlamda da Batı-merkezli kolonyalist düşünceye eklemlemeleriyle sonuçlanmaktadır (1988, s. 75). Bu bağlamda, mülteci de Kafka'nın zaten geçebileceği bir kapının önünde bekleyen Batılı taşralısından son derece farklıdır. Ötekileştirmeye dayalı sömürgeci yapı, mültecinin konuşabilme imkânını ortadan kaldırmıştır ve bundan dolayı da mültecinin yeniden kendi sesiyle var olabilmesi için içinde yaşanan modern sömürgeci sistemin sorgulanması gerekmektedir.

Mülteci Kampları: İçeride İnşa Edilen Dışarı ve Modern Düzenin Korunması

Bir tür geçiş mekânı. Ne tamamen içeriye, ne de tamamen dışarıya ait bir mekân. Kampın zamanı, geçiş mekânı olması dolayısıyla, sürekli bir geçiciliğin zamanı ve bu anlamda da, kampın zamanı geçicilikle tanımlanan modernliğin zamanı. Mülteci kampları, mültecinin temel bedensel ihtiyaçlarının karşılandığı alanlar olarak mültecinin hayatta kalmasını sağlamakta ve bu anlamda da özellikle yerinden edilen insan sayısında oldukça büyük bir artışın yaşandığı zamanlarda vazgeçilmez ve elzem hale gelmektedirler. Bununla birlikte, bu kamplar, bir yandan da mültecinin düzenin içine girmesini engelleyerek düzenin bozulmaksızın korunmasını sağlamaktadırlar. Arada bir alan olması dolayısıyla kamp, mutlaklıkların, aidiyet ve ev

6 Eserin Türkçe baskısına ilişkin bilgiler şöyle: Spivak, G. C. (2016). *Madun Konuşabilir mi?* G. Ertuğrul, E. Koyuncu, D. Hattatoğlu (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.

anlayışlarının sorgulanmasına yol açabilir. Bununla birlikte, bu arada-alan tam da “içerideki” düzenin bozulmasına, mültecinin “içeriye” alınmaksızın kontrol edilebilir kılınmasını sağlayarak varolan düzene tehdit oluşturmasına engel olmaktadır.

Balibar, günümüzde sınırın sadece bir çizgi olmaktan çıktığını ve merkezde ya da büyük havaalanlarının çevresindeki tecrit bölgelerinin sınır haline geldiğini ileri sürmekte ve bu alanların “bireysel özgürlük güvencesinin bir süreliğine askıya alındığı ‘haksızlık’ bölgeleri” olduğunu ileri sürmektedir (2004, s. 111). Bugün sınır haline gelmiş olan mülteci kampları, dışlama, kontrol ve hakimiyet ilişkilerinin temel ilişki örüntüsü haline geldiği yerlerdir. Öteki olan, “içeri” girmesi istenmeyen, ne tamamen içeride, ne de tamamen dışarıda bir alanda bir süreliğine tutulmakta, bu dışlama mekanizması sayesinde daha da ötekileştirilmektedir. Mülteci, kampa yerleştirilerek kontrol edilebilir ve üzerinde hakimiyet kurulabilir bir nesneye dönüşmekte, sonsuz bir geçicilik içerisine hapsedilerek fail olma potansiyeli ortadan kaldırılmaktadır.

Agamben, kampı “tarihsel bir olgu ya da (bugün hâlâ kanıtlanabilir olsa bile) geçmişe ait bir anormallik olarak değil de, bugün hâlâ içinde yaşadığımız siyasal mekânın gizli kalıbı (matrisi) ve nomos’u olarak” değerlendirmektedir (2001, s. 217). Kamp, çıplak hayatın ortaya çıktığı yerdir ve çıplak hayatın ortaya çıkmasını, insanın egemen olan karşısında çıplak kalmasını yani toplumsal/siyasal varlığından sıyrılarak sadece çıplak varoluşuna indirgenmesini sağlayan yasanın askıya alınmasıdır (Agamben, 2001, s. 222):

“Kamp, normal hukuksal düzenin dışına yerleştirilen bir toprak parçasıdır; fakat öyle dışarıda bir yer de değildir. Dışarıda tutulan anlamına gelen “istisna” (ex-capere) teriminin etimolojik anlamı doğrultusunda düşündüğümüzde, kampa alınarak dışarıda tutulan şey tam da dışlanmak suretiyle içleniyor. Ancak burada öncelikle hukuksal düzenin içine çekilen şey, tam da istisna durumunun kendisidir” (Agamben, 2001, s. 221).

Mültecinin “içerideki” düzeni bozmasını engelleyen, onu toplumsal/siyasal varlığından kopararak özneleşmesini engelleyen mülteci kamplarının imgeleri, mültecinin nesnelğini yeniden üretmektedir. Mülteci kampları, bu anlamda modern düzenin metonimi olarak görülebilir; Agamben’in de belirttiği üzere, modern iktidar istisnanın kural haline gelmesiyle nitelenmektedir. Egemen olan, yasayı belirleyen olarak onun dışındadır ve onun istisnalarını belirleyendir. Kamp imgeleri, bu anlamda, kampı istisna olarak, modernliğin var olan duruma ürettiği gelişmiş bir çözüm olarak yeniden üretmek modernliğin bu istisna durumuyla nitelendiğini gizlemektedirler. Bunun yanı sıra, kamptaki mülteci kurban konumundan kurtulamamakta; bu imgelerin insan haklarının ötesinde herhangi bir zeminde tartışılması olanaksız kılınmaktadır. Temel insan hakları söylemi, insanın yaşamasına ve bedenine ilişkin tehditlerin ortadan kaldırılmasına ilişkin bir söylem olarak insanı biyolojik varoluşuna indirgemektedir. Agamben “Bugün siyaset, hayattan başka değer tanımiyor (ve dolayısıyla da, hayattan başka değersizlik de tanımiyor); ve bu gerçeğin içerdiği çelişkiler giderilene dek, nazizm ve faşizm asla hayatımızdan çıkmayacaktır.” demektedir (2001, s. 20). Hayatta kalmanın tek değer olarak sunulması, insanı biyolojik varlığının içine hapsedmekte ve baskıcı rejimlere hizmet etmektedir. Badiou, “etik meseleleri insan hakları ve

insancıl eylemler meselelerine indirgeme” ile ilgili temel sorunun “evrensel bir insan öznesi olduğu” varsayımına dayanması olduğunu ve “Etiğin, bu öznenin tarifini, ona yapılan kötülüğün evrensel olarak tanınmasına tabi kıldığını” ve etiğin böylece “insanı bir kurban olarak” tanımladığını ileri sürmektedir. İnsan hakları söylemi, mutlaklaştırmanın yanı sıra insanın kurbanlaştırılmasına ve nesneleştirilmesine hizmet etmektedir. Bunun yanı sıra, mülteci vatandaşlık statüsüne sahip olmaması dolayısıyla bu temel insan haklarından da mahrum bırakılmaktadır. Agamben’in de belirttiği üzere, “Ulus-devlet sisteminde, insanların güya kutsal ve ellerinden-alnamaz olan hakları, bir devletin vatandaşına ait haklar biçiminden çıktıkları anda ortada korumasız kalıyor ve gerçekliklerini yitiriyorlar.” (2001, s. 167).

Ve son olarak, kampların iyi ve kötü kamplar olarak ikiye ayrılarak sunulması kampın “iyiliğinin” biraz da orada görev yapan kişilerin insafına bırakıldığı gerçeğini perdelemektedir. Kamplardaki mültecilerin imgeleri de mülteciyi bir kurban olarak üretmeye hizmet etmekte, mültecinin “kampta yaşayan bir yabancı” olarak sıradan vatandaştan farkını vurgulamaktadır.

Çocuk ve Ölüm: Çocuklaştırılan Mülteci ve İmgelerin Keskinliği

Mülteci krizine ilişkin en sık görülen imgelerden biri de mülteci çocukların imgeleri. Bu krizin, sürekli olarak çocuk imgeleriyle karşımıza çıkması mültecinin çocuklaştırılması sürecinin de önemli bir parçası. Çocuk imgeleri aracılığıyla, bir yandan mültecinin masumiyeti vurgulanırken, bir yandan da modernliği tehdit etme boyutu ortadan kaldırılıyor. Çocuklaştırılmak ve dolayısıyla da kurbanlaştırılmak suretiyle mülteci özne konumundan uzaklaştırılarak ehlileştiriliyor. Badiou, Kant felsefesi üzerine bina edilen insan hakları etiğinin “insanı bir kurban olarak tanımla(dığını)” (2006, s. 26) ve kurban olarak insan düşüncesinin Batı sömürgeciliğinin “Üçüncü Dünya’nın sefaleti, kendi yetersizliğinin, kendi anlamsızlığının kısacası kendi alt insanlığının sonucudur” savıyla örtüşerek sistemin devamını sağlamaya hizmet ettiğini ileri sürmektedir (2006, s. 29).

Tüm dünyada, insanların mülteci krizine ilişkin farkındalığını arttıran imge ölü çocukların imgeleri oldu; zira ölü bir çocuğun olduğu yerde söylenecek söz yoktur. Bu bağlamda da, bu imgeler bakımı delip geçmeleri dolayısıyla bakımı eyleme davet etmektedirler. Ölü bir çocuğun imgesi zamanın akışını durduran bir imgedir. Ölü çocuk bedeni modern insana ayna tutabilir, kendi yüzünü görmesine imkân verebilir. Levinas, ötekinin yüzüyle karşılaşmanın etiğin temelinde yer aldığını ve bunun kendinin (*self*) sorgulanmasına sebep olduğunu ileri sürmektedir (1979, s. 195). Bununla birlikte, bu imgenin delip geçiciliğinin nasıl bir düşünce biçimi oluşturacağı temel öneme sahiptir. Çocuğun ölümünün, istisnaî bir durum olarak kurgulanması, çocuk ölümlerinin ötekine özgü, öteki olanın yaşayabileceği bir durum olarak sunulması imgenin keskinliğinin törpülenmesine yol açmaktadır. Bu imge, dikkati ekonominin önemli unsurlarından biri kılan gösteri toplumu değerlerinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir; bakanın dikkatini çeken, ama herhangi bir düşünceye varmayan bir imge olarak da kalabilir.

Mültecinin çocuklaştırılarak sunulması, bu figürün nesneleştirilmesine ve evcilleştirilmesine yol açmaktadır. Bauman (2015), bireysel özgürlüğün tüketim özgürlüğü anlamına geldiği

günümüz dünyasından bahsettiği çalışmasında toplumsal yardımlaşma konusunda şöyle demektedir:

“Toplumsal yardımlaşmanın yakın tarihindeki önemli bir eğilimi, nesnelere sürekli olarak ‘çocuk muamelesi yapmasıdır.’ (...) Yardım sürecini düzenleyen kurallar yardım alıcısının başarısız bir vatandaş, kendi özgürlüğünü kullanmadığı aşikâr, düşüncesiz ve tutumsuz, kendi eylemlerinin kontrolünderken güvenilmeyecek bir kimse olduğu varsayımına dayanır” (Bauman, 2015, ss. 95-96).

Mültecilerin durumu Bauman'ın bahsettiği toplumsal yardım alan kişilerden çok daha vahimdir; zira mülteci yardım alan vatandaştan farklı olarak henüz vatandaş olma statüsüne dahi sahip olmayan kişidir. Ancak Bauman'ın sözleri günümüz kapitalist sisteminde özne konumunun tüketici olmakla kazanıldığını ortaya koymaktadır ki bu konum bile tüketme özgürlüğünün merkeze yerleştirildiği dolayısıyla özgürlüğün ve özneliğin tüketmeyle eşlenerek tehdit olma olasılığının ortadan kaldırıldığı yanılsamasına dayanan bir konumdur. Mültecinin ya da yardıma muhtaç kişinin tüketme konusundaki yetersizliği, onun çocuksulaştırılarak nesne konumuna yerleştirilmesine sebep olan etkenlerden biridir: “Tüketici sistemi için harcayan, mutlu bir müşteri gereksinimken, bireysel tüketici için harcama bir sorumluluk, belki de sorumlulukların en önemlisidir.” (Bauman, 2015, s. 105). Dolayısıyla yeterince tüketemeyen, aksine yardıma muhtaç olan kişi, vatandaş olmanın temel sorumluluklarından biri olan tüketme edimini yerine getirmediği için sorumluluklarını yerine getir(e)meyen, ergin olmayan bir çocuğa benzemektedir. Sorumluluğun ve özgürlüğün tüketime indirildiği bir sistem içerisinde, mülteci bu ikisinden de mahrum kalmaktadır. Mültecinin akışı, sınırlar arasında dolaşımı köle, göçmen işçi ya da özellikle turist için olduğu gibi sermayeye hizmet etmemekte, tam aksine hâkim sistemin mantığına ters düşmektedir. Bu bağlamda da, mülteci “sorumluluklarını yerine getirmeyen bir çocuk” olarak inşa edilerek nesne konumuna hapsedilmekte ve hâkim sistem için tehdit oluşturma olasılığı ortadan kaldırılmaktadır.

Sonuç

Mültecilere ilişkin imgeler, bir yandan yaşananlara dikkati çekmesine karşın, mülteci meselesinin ehlileştirilmesine yol açmaktadır. Mültecinin modern insanın metonimi olarak değerlendirilmesi, bu olayın istisna olarak kurulmasını engelleyerek içinde yaşanan modern dünyanın yeniden düşünülmesine imkân verecektir; zira bu eksende değerlendirildiğinde bu olay modern insanın, modern zaman, mekân ve gerçeklik anlayışının krizini ortaya koyacaktır. Ulus-devlet, aidiyet, ev, modern iktidar, zaman ve mekân anlayışları bu kriz ekseninde tekrar değerlendirilebilir hale gelecektir. Bu bağlamda, mülteci krizi içinde yaşanan modern kapitalist sistemin sorgulanmasına yol açma potansiyeli olan tarihteki parlama anlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, mültecilere ilişkin imgeler aracılığıyla oluşturulan söylem, bu krizin modernlik lehine çözülmesine, modernliğin sorgulanmasına yol açma potansiyeli olan bir figür

olarak mültecinin ehlileştirilmesine yol açmaktadır. Mülteci krizi, sayısallaştırılarak kesinliğin alanına çekilmekte ve kontrol edilebilir kılınmaktadır. Mültecinin, bu söylem içerisinde bir veriye indirgenmesi, öteki olan olarak homojen bir kategori olarak inşa edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Mültecinin ötekileştirilmesi, kurbanlaştırılması ve çocuklaştırılması nesne konumu içerisine hapsedilmesine yol açmakta, bu bağlamda, bu olay modernliğin krizi olmaktan çıkarak istisnai bir durum olarak kurulmakta ve bu sayede de mültecinin “içeri”nin düzenini bozması engellenerek “kamplar”a yerleştirilmektedir. Mültecilere ilişkin imgelerin tarihsel bağlamı silikleştirmeleri ve mültecinin yerinden olmasına yol açan tarihsel, sosyo-politik ve ekonomik etmenleri ortaya koymamaları, olayın bir istisna durumu olarak kurulmasına imkân vermektedir. Modernitenin ve modern kavramların krizini gösteren bu olay, mültecinin istisnai bir figür olarak kurulmasıyla, sistemden kaynaklanmayan bir istisna durumu olarak inşa edilmekte ve içinde yaşanan dünyayı sorgulatma potansiyeli ortadan kaldırılmaktadır.

Mülteci olayı, modern özne-nesne ayrımının bir devamı olarak değerlendirilerek bu olayın kolonyalist zihniyetin bir ürünü olduğu ortaya serilebilir. Bu bağlamda, temel sorun mültecinin sessizliğinden ziyade, imgeler aracılığıyla üretilen söylemin kolonyalist bir söylem üretmekten kurtulamıyor oluşudur. Bu olay, hiyerarşik özne-nesne ayrımını ve onun devamı niteliğinde olan ben-öteki ayrımını sorgulanır kılan bir olay olarak inşa edildiğinde sorunun çözümüne bir adım daha yaklaşmış olacaktır.

Kaynaklar

- Adorno, T. W. (1998). *Minima Moralia sakatlanmış yaşamdan yansımalar*. O. Koçak & A. Doğukan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları (orijinal baskı tarihi 1951).
- Agamben, G. (2001). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat*. İ. Türkmen (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 1995).
- Badiou, A. (2006). *Etik kötülük kavrayışı üzerine bir deneme*. T. Birkan (Çev.). (İkinci Basım). İstanbul: Metis Yayınları (orijinal baskı tarihi 2001).
- Balibar, É. (2004). *We, the people of Europe! Reflections on transnational citizenship*. J. Swenson (Çev.). Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Baudelaire, C. (2004). *Modern hayatın ressamı*. A. Berktaş (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). *Özgürlük*. K. Eren (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 1998).
- Benhabib, S. (2004). *The rights of others: Aliens, residents and citizens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*. A. Cemal (Çev.). Dördüncü Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (orijinal baskı tarihi 1982).
- Berman, M. (1994). *Katı olan herşey buharlaşıyor*. Ü. Altuğ & B. Peker (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR). (2016). *Mülteci kimdir?* 20.03.2016 tarihinde <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?page=29> adresinden edinilmiştir.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1990). *Kapitalizm ve şizofreni 1 Göçebebilimi inceleme: Savaş makinası*. A. Akay (Çev.). Ankara: Bağlam Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 1980).
- Derrida, J. (1999). Konuksev(-er/-mez-)lik. F. Keskin, Ö. Sözer (Çev., Haz.). *Pera Peras Poros Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma*, (2012) içinde (ss.7-37). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hardt, M., & Negri, A. (2003). *İmparatorluk*. A. Yılmaz (Çev.). (Beşinci Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 2000).
- Harvey, D. (2015). *Kozmopolitlik ve özgürlük coğrafyaları*. Z. C. Başeren (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (orijinal baskı tarihi 2009).
- İnsan hakları evrensel beyanname. (2016). 20.03.2016 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Kafka, F. (1997). *Dava*. K. Şipal (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi (orijinal baskı tarihi 1925).
- Kracauer, S. (1995). *The mass ornament Weimar essays*. T. Y. Levin (Çev.). Cambridge, Massachusetts, Londra: Harvard University Press (orijinal baskı tarihi 1963).
- Levinas, E. (1979). *Totality and infinity: An essay on exteriority*. A. Lingis (Çev.) The Hague, Boston, Londra: Martinus Nijhoff Publishers.
- Marx, K., & Engels, F. (2007). *The communist manifesto*. New York: International Publishers (orijinal baskı tarihi 1948).
- Mountz, A. (2009). Migration. C. Gallaher, C. T. Dahlman, M. Gilmartin, A. Mountz, P. Shirlow (Haz.). *Key Concepts in Political Geography* içinde (ss. 174-185). Los Angeles, Londra, Yeni Delhi, Singapur, Washington: Sage.
- Spivak, G. C. (1988). Can the Subaltern Speak? P. Williams, L. Chrisman (Ed.) *Colonial Discourse and Postcolonial Theory A Reader*, (1994) içinde (ss. 66-112). New York: Columbia University Press
- The UN Refugee Agency (UNHCR). (2015). *Worldwide displacement hits all-time high as war and persecution increase*. 20.03.2016 tarihinde <http://www.unhcr.org/558193896.html> adresinden edinilmiştir.
- The UN Refugee Agency (UNHCR). (2016). *Global Trends Forced Displacement in 2015*. 27.06.2016 tarihinde <https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2016/2016-06-20-global-trends/2016-06-14-Global-Trends-2015.pdf> adresinden edinilmiştir.

Islamophobia and Media Representation of Refugees in Serbia

Bojan PEROVIC*

Abstract

This article seeks to respond to the following questions: How do the print media in Serbia report on refugees, asylum-seekers and refugee affairs; what effect is achieved through this type of media representation; and is there “Islamophobia pushing” through media. In the course of the media analysis this study examined various national dailies as well as the leading websites during the year of 2015 by focusing on specific articles that are able to contribute to the overall aim of the study. A total of eight Serbian newspapers were sampled: Alo, Informer, Kurir, Pravda, Telegraf, Danas, Politika and Blic as well as various leading websites. Although the wars in the former Yugoslavia ended twenty years ago, consequences of these wars are still visible in the Western Balkans and as will be demonstrated on the case study of Serbia in particular. In the past Islamophobic incidents in Serbia, a post-conflict society, were not rare. Islamophobic incidents to some extent are still present in Serbia, especially in the areas of paramount importance such as the media and therefore this phenomenon will also be analyzed in the context of media representation.

Keywords: Media, Refugees, Migrants, Serbia, Islamophobia.

* PhD Researcher, University of Hamburg, Bojan.Perovic@studium.uni-hamburg.de

Sırbistan'da İslamofobi ve Medyada Mülteci Temsilleri

Öz

Sırbistan medyasının mültecileri haberleştirme biçimlerini tartışan bu makalede, mültecilerin ve sığınmacıların yazılı basında yer alma şekilleri ve bu tür temsillerin neden olduğu etkiler araştırılmakta ve medyada İslamofobik bir eğilimin mevcut bulunup bulunmadığı sorusuna cevap aranmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilecek medya analizi kapsamında, 2015 yılında faaliyet gösteren çeşitli ulusal gazeteler ve önde gelen websitelerinde yayınlanmış olan belirli makaleler incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini; Alo, Informer, Kurir, Pravda, Telegraf, Danas, Politika ve Blic olmak üzere sekiz Sırbistan gazetesinden ve çeşitli önde gelen websitelerinden oluşmaktadır. Eski Yugoslavyadaki savaş döneminin sona ermesinin üzerinden yirmi yıl geçmiş olmasına rağmen, savaşın sonuçları Batı Balkanlar'da görünürlüğünü devam ettirmekte olup, bu çalışma bağlamında Sırbistan örneği özelinde ortaya konacaktır. Bir post-çatışma toplumu olan Sırbistan'ın geçmişinde İslamofobik olaylar nadir değildir. Sırbistan'da İslamofobik eylemler, özellikle medya gibi büyük öneme haiz alanlarda halen daha mevcut olduğundan dolayı, bu çalışmada söz konusu olgunun medya temsilleri bağlamında çözümlemesi gerçekleştirilecektir.

Anahtar kelimeler: Medya, Mülteciler, Göçmenler, Sırbistan, İslamofobi.

Introduction

The media play an important role in framing public policy and discourse about immigrants and refugees. In addition to disseminating policy messages, the media also construct and promote particular positions on these issues (Fleras & Kunz, 2001). The study performed by a team of experts from Canada suggests that the uncertainty paired with the media's proclivity to focus on negative rather than positive news stories, can lead to extreme negative reactions to immigrants and refugees—their removal from the human race through dehumanization. In turn, through the removal of the constraints imposed by humanity and kindness considerations, extreme behaviors toward members of these groups may be released. These behaviors may be justified on the grounds that they are required in order to protect the in-group from the “threats” that immigrants and refugees are seen to pose. Thus, the media may not only promote dehumanization of immigrants and refugees through depictions that highlight potential threats to the host society, but also provide ready justifications for the dehumanization and consequent outcomes. In short, negative portrayals of immigrants in the press are dehumanising and can engender the sense that that a social crisis is looming, if not already taking hold (Esses, Medianu, & Lawson, 2013). The media has an important role in society as it helps bring important issues to the attention of the community as it is the case of the ongoing European refugee crisis. Media coverage of the issue has, however, been mixed. In 2015 Syrian refugees in particular became increasingly visible in both mainstream and social media as more and more refugees arrived in Europe. Social

media in this article will not be discussed but it is worth mentioning very briefly that social media have also been heavily used by Syrians themselves (Andén-Papadopoulos & Pantti, 2013; Carleen & Ying, 2015; Wall & Zahed, 2015), as well as by Europeans who are sympathetic to their struggle, but there is also a backlash that is evident in spaces such as the Twitter hashtag #refugeesNOTwelcome (Rettberg & Gajjala, 2015).

The main questions this article seeks to respond include how do the print media in Serbia reports on refugees, asylum-seekers and refugee affairs, what effect is achieved through this type of media representation and is there “Islamophobia pushing” through media. In the course of the media analysis this study examined various national dailies as well as the leading websites during the year of 2015 by focusing on specific articles able to contribute to the overall aim of the study. A total of eight Serbian newspapers were sampled: Alo, Informer, Kurir, Pravda, Telegraf, Danas, Politika and Blic as well as various leading websites including Balkan Aljazeera, B92, Dveri, Sandzak Press, Sandzak Live, Slobodna Bosna, Srbin.info, Vijesti.ba. Articles were selected by typing in the key words “asylum seekers”, “refugees”, “Islamophobia” as well as other commonly used Serbian expressions into websites and newspaper website search tools which could have contributed to the study.

These newspapers and websites were chosen to represent a range of differing regions in Serbia and to ensure a balance between broadsheet and tabloid newspapers. These newspapers and internet sources were also selected because they represent a range of political allegiances. The method of content analysis to examine the articles as a method which enables a more objective evaluation as well as discourse analysis as a method of studying the ways in which language is used in texts and contexts have been employed. Much of the recent research on the above-mentioned topics in the print media has been from a linguistic perspective, analyzing and identifying commonly used words and phrases (Baker & McEnery, 2005; Baker et al., 2008; Gabrielatos & Baker, 2008). But there have also been studies which use a discursive method. Despite increasing media coverage, there are surprisingly few research studies looking at how refugees and asylum seekers have been discursively constructed. A great deal of research has been carried out on the media and on its representation of minorities. For the most part these studies have reached similar conclusions that the media usually present minorities in a stereotyped way and in connection with negative topics (Hargreaves, 1995; van Dijk, 1991; Finney & Robinson, 2007). Moreover, the coverage of minorities can be linked mainly to a few topics, such as immigration, crime, cultural differences and ethnic/race relations (Finney & Robinson, 2007). Less research has been done specifically in connection with the topic of migration and refugee affairs, and most of what has been done is the work of British and American researchers (Vicsek, Keszi & Márkus, 2008). Thus, there is an urgent need to fill this literature gap by providing more case studies and this article aim is to do so.

Case Study – Serbia

According to the Commissariat for Refugees and Migration (Republic of Serbia), between January and December 31, 2015, the state border of the Republic of Serbia was passed by nearly 600,000 migrants from the Middle East and Africa. This number is significantly higher than the number of asylum seekers in 2014 (Commissariat for Refugees and Migration of the Republic of Serbia, 2016). The majority of refugees aimed to seek asylum in the European Union. Despite some improvements in implementing the Asylum Law, the authorities in Serbia failed to provide effective access to international protection. Of 485,169 registrations, only 656 applications for asylum were submitted, and mostly discontinued; of 81 refugees interviewed by the end of November, 16 were granted refugee status and 14 subsidiary protections. In July 2015, as thousands of refugees entered the country daily, a registration centre was opened at Preševo, near the Macedonian border. Reception conditions were inadequate for the numbers arriving, and insufficient care was provided to vulnerable individuals. Most refugees travelled directly to the Hungarian border until September, when Hungary introduced restrictions on asylum for those entering from Serbia, which it considered a safe country of transit. Refugees then headed for the EU through Croatia. The police continued to ill-treat and financially exploit refugees and migrants. In November, the authorities allowed only Afghan, Iraqi and Syrian nationals to enter the country; others were arbitrarily identified as economic migrants and denied entry (Amnesty International, 2016). As a post-conflict society striving to join the EU, Serbia is still facing major problems, including when it comes to refugee crisis. In April 2015, Human Rights Watch documented extortion and police abuse of asylum seekers and migrants in Serbia as well as flawed registration procedures. Serbia has obligations under international law, and as a European Union candidate country, is expected to provide humane reception conditions for asylum seekers. It should work to fulfill those obligations and support – not hinder – those stepping up to do the job that the state is failing to do. It should also ensure that asylum seekers' prompt access to registration is not dependent on them paying bribes (Human Rights Watch, 2015). But these kinds of "events" were not covered by the media. To the contrary, much more has been put in sensationalist context when Islamophobia and refugee crisis were concerned.

Islamophobia

The President of the Sandzak Committee for Human Rights stresses that Islamophobia has mostly been spread by the media. The newspapers that dominate in this regard are *Informer*, *Kurir*, *Alo*, *Telegraf* and *Pravda* (daily newspapers known for giving considerable space to right-wing extremists). According to the same source, area of Sandzak, which is predominantly inhabited by Muslims since the time of the so-called Bureaucratic Revolution and the rise of Slobodan Milošević, was marked by media as a dangerous place, the center of radical Islam. The stereotypes that were then created on the local Muslims have lasted until today. Some are even more pronounced. The media still hold to these images, now especially the tabloid press. The greater importance is given to the corresponding created stereotypes rather than facts that

refute them. But the President of Sandzak Human Rights Committee emphasizes that the blame to some extent is also on the local media especially Sandzak press. The image that is sent to the world is very problematic, and thanks to this portal Islamophobic attitude is even bigger. If you write that a Sandzak Embassy has been opened somewhere in the world, even though this is in fact only a club at an Islamic centre, then this is a purposeful manipulation. When the news relates that pensions in Serbia will be reduced, the media will indicate this as pensions being reduced in Sandzak alone. Anyone who reads this will understand that the information is limited to Sandzak, not that it is actually happening throughout Serbia. Such misinformation and rumors, if constantly repeated, become dangerous. This creates a growth in dissatisfaction and strengthens the antagonism against the government and of extremism; this is something that has to be fought on both sides (Perovic, 2015).

It is important to note that the impulse was already being sent for decades by the leading intellectuals. Dobrica Ćosić, one of the leading Serbian ideologists, arguably, had the strongest impact in Serbian society and in particular his interpretation of the history of the twentieth century has immeasurable extent. Many other prominent figures, including academics, university professors as well as politicians had strong impact on creating the image of “others”. Serbian historian and academic Milorad Ekmečić on the occasion of the promotion of his book „*The Long Passage Between Slaughter and Farming*“, maintained that Muslim fundamentalism is largely to be blamed for the 1992 disintegration of Yugoslavia (Ekmečić, 2007).

As analyzed by Cigar, Serbian experts on the Orient had an important role, particularly in view of the fact that “*Muslims are an especially vulnerable community due to specific geopolitical circumstances...and because their position in fact is a hurdle on the path to the establishment of a Greater Serbia*” (Cigar, 2001). Professor Darko Tanasković, Islamologist, holds in his book “*Islam and Us*” that the religious dimension of the Bosnian war has been hushed up given that opening of “the terrifying abyss” of a religious war reality would have questioned the fiction about “chetnik aggression” and the “the new world order’s” approach to the ex-Yugoslav crisis and other similar crises all over the globe. For him, that was definitely a religious war, meaning that many Muslims were perceiving it as jihad (Tanasković, 2006). Professor Tanasković, today’s Serbian Ambassador to UNESCO, in his other book “Neo-Ottomanism” claims that in the Balkans, Turkey also pursues its own religious politics through the Directorate for Religious Issues which closely cooperates with local Islamic communities and assists them logistically and in human resources. According to him, Turkey thus maintains a certain level of control over the course of Balkan Islam so as to suppress the influence of Saudi Arabia and Iran.

Human Rights Committee in Serbia claims that the terrorist attack of September 11 played into the hands of Serbia’s thesis about Islamic fundamentalism, at present referred to as “new Balkan Islam.” No doubt that Tanasković was among those creating the atmosphere of Islamic danger in the 1980s. Therefore, after September 11 he emerged as someone who used to “forewarn the world about metamorphoses of the Islamic phenomenon in the Balkans.” (HOPS, 2011). Tanasković promotes a thesis of Islamic fundamentalism whose activities are considered the most perilous for Yugoslavia and more important than Serb-Croat relations. He points to

the realization of Islamic ideas in Sandzak and Bosnia and Herzegovina, and in that regard puts special emphasis on Albanians. He warns of the danger of “Albanization”, which for him entails Islamization. According to Tanasković, Albanization entails the disappearance of Christian churches, cemeteries, population and, by extension, the building of mosques and the spreading of the Muslim lifestyle (Jevtić, 1989).

Dr. Miroljub Jevtić, Professor of Political Science at Belgrade University, in his book “*The Problem of the Birth Rate in Kosovo*”, also warned that the Muslim world might realize its objective to live in the Balkan territory in line with “Allah’s words” only if Muslims became numerically superior, that is if they acquired the numerical strength for realization of that objective. Jevtić wrote “Hence advocacy of a high birth rate...for its goal is the conquest of the geographical territory, which presupposes settlement of Muslims from Turkey, that is Turks, in the Balkans.” According to Jevtić, religion was amply used in the advocacy of a high birth rate as Muslims faced a religious obligation to give birth to a large number of children. Jevtić considered that the international Islamic masterminds and planners have as their primary task the Islamization of the whole of Serbia as the first step in their conquest of Europe (Jevtić, 1991).

In a series of articles published in magazines and dailies, and also in the military weekly *Vojaska*, Professors Darko Tanasković and Miroljub Jevtić regularly depicted Islam as an inferior, retrograde and violent system and religion. They also focused on the phenomenon of the treason of Bosnian Serbs, who allegedly had converted to Islam. At the time of the most virulent anti-Islamic campaign in late 1991 and early 1992, when it became clear that Bosnia and Herzegovina would not remain within the framework of Yugoslavia, Darko Tanasković interpreted Bosnia and Herzegovina’s appeal for help to Turkey as “a tacit renewal of the position of Islamic converts...and they are for Serbs, worse enemies than Turks themselves”. Tanasković warns: “To threaten a Serb with a Turk is even archetypically more ominous than to threaten him with a German.” (Jevtić, 1991).

Ilić observed that among others, two experts from the nineties, Dr. Darko Tanasković and Dr. Miroljub Jevtic, Professor at the Faculty of Political Sciences, both have regular guest appearances in the media and deal exclusively with a single theme: the threat of radical Islam in Kosovo and Bosnia. In this regard, Tanasković is well known in performing his hypothesis from the theory of Neo-Ottomanism and long-term planning Turkish impact on the former Ottoman Empire territories (Ilić, 2014).

One of the events that caused the biggest media hysteria is a visit of the Serbian Prime Minister Aleksandar Vučić on the 20th anniversary of the Srebrenica Genocide. On that occasion, there was an incident in which Serbian Prime Minister, Aleksandar Vučić, as he was leaving the Potočari Memorial Center was attacked. Part of those present shouted “Vučić out” but also there was also a placard reading “For one Serb we will kill 100 Muslims”, but it is still unknown who these demonstrators were as Mr. Vučić himself after the incident stated that he received information that hooligans might have come from soccer supporting groups from Serbia. This incident in Srebrenica completely shifted the focus in the media, from the 20th anniversary of Srebrenica Genocide when more than 8000 Muslims were killed, to a number of conspiracy

theories that filled the front pages. The Prime Minister on the other hand was praised for his professional demeanor and his ability to lower tensions (by politicians all over the world, OSCE and several local NGO's). This entire event was preceded by media hysteria about the adoption of the Resolution on Srebrenica in the United Nations whose failure to be adopted represented the condition of the prime minister of going to Srebrenica. Regarding marking the 20th anniversary of the Srebrenica, the Bosniac National Council issued a statement that it is unacceptable to conduct organized intimidation, threats and arrests against Bosniaks who attended the 20th anniversary of the Srebrenica Genocide by various Serbian services. (Bosniac National Council, 2015).

Another event that marked the 20th anniversary of Srebrenica in 2015 is an initiative of non-governmental organizations in Serbia that have called for an end of genocide denial against Muslims in Srebrenica and announced action #sedamhiljada in Belgrade (Nikolić, 2015).

The Ministry of Interior have banned all public gatherings in Belgrade on the 20th anniversary of the Srebrenica massacre, citing security risks as a reason as right-wing organizations Dveri and Zavetnici, as well as members of the Serbian Radical Party, also announced contra demonstrations at the same time (Dragojlo, 2015). This decision shows a lack of understanding of the political elites that the freedom of peaceful assembly is a fundamental human right that can be enjoyed and exercised by individuals and groups, unregistered associations, legal entities and corporate bodies. Assemblies may serve many purposes, including the expression of diverse, unpopular or minority opinions. Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly state that only peaceful assemblies are protected. An assembly should be deemed peaceful if its organizers have professed peaceful intentions and the conduct of the assembly is non-violent. The term "peaceful" should be interpreted to include conduct that may annoy or give offence, and even conduct that temporarily hinders, impedes or obstructs the activities of third parties. Counter-demonstrations are a particular form of simultaneous assembly in which the participants wish to express their disagreement with the views expressed at another assembly. The right to counter-demonstrate does not extend to inhibiting the right of others to demonstrate (Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, 2010). The fact that third parties would use peaceful assembly as a pretext for violence, does not give the state the right to prohibit the peaceful assembly. It never may be necessary to prohibit peaceful assembly, whose participants are completely non-violent, because of the threat of violence by others. Not even by international standards or under the Constitution ban on peaceful assembly whose participants are completely non-violent cannot be justified because there is a threat of violence by third parties. There is no dispute that in society there are extremists, violent groups that oppose this event. This, however, does not justify that the state has not provided the conditions to maintain the assembly for participants that is believed that will not be violent. (Beogradski centar za ljudska prava, 2013). The state could and should have been banned assemblies of those who threatened with violence. Even if the state, in principle, is permitted to prohibit a non-violent assembly just because third parties are threatening with violence to participants, the state cannot apply such a measure if it itself is responsible for the failure to take all appropriate preventive measures to prevent or stop violent contra demonstrations ("Beogradski centar za ljudska prava", 2012).

Some of the headlines in that period were: “Muslim soldiers burned villages and killed their own people, not Ratko Mladic and the Serbs: Canadian general reveals the truth about Srebrenica!” (“Muslimanski Vojnici”, 2015), “Vučić shot in the head: See attack of enraged Muslims on Vucic!” (“Vučić pogoden u glavu”, 2015), “If this is a genocide: Mladic in Srebrenica frees Muslim women and children!” (“Ako je ovo genocid Mladić”, 2015), “Kidnapped because of the truth on Srebrenica: In the book he proved that there was no genocide!” (“Kidnapovan zbog istine”, 2015), “Definitely on the Bosniak side: Read who will come on July 11 in Potocari” (“Nedvosmisleno na strani”, 2015), “A secret agreement between the US, Britain and France on Srebrenica?” (“Tajni dogovor SAD”, 2015), “Scam of the West: Britain- Serbs, teach your children that you are genocidal!” (“Bruka zapada Britanci”, 2015), “Organized Lynch: Sarajevo allowed assassination of Vucic!” (“Linč organizovan”, 2015), “VIDEO lynching in Potocari: See how the enraged masses attacked Vucic shouting Allah Akbar!” , (“Video linč u Potočarima”, 2015).

Certainly, these are not the only incidents that marked the year 2015. The term Šiptar used in Serbian language is considered derogatory for Albanians when used by South Slavic peoples, due to the negative connotations associated with that word. This term is used for Albanians living in Kosovo (95,6% of Kosovo population are Muslims). Just in 2015, the State Commissioner for Protection of Equality in two cases (submitted by the organizations of civil society against media) decided that the use of the term Siptar represents a violation of Law on Prohibition of Discrimination (Annual Report for 2015). Along with the Commissioner, Press Council¹ also in the case “Youth Initiative for Human Rights against daily newspaper “Informer” found that usage of the term Siptar had violated Section 1 of Chapter IV (Responsibility of journalists) at which the journalist must oppose all those who violate human rights or promote any kind of discrimination, hate speech and incitement and violated Section 4 of Chapter V, where is stated that journalist must be aware of the danger of discrimination being furthered by the media and the need to do everything to avoid discrimination based, inter alia, on race, religion etc. and also confirmed that usage of this term is offensive and that as such it should not be used in the Serbian media. (Press Council, 2015). However, although these decisions have been made, this has not prevented the media from abusing the term.

Cyberspace is also used to spread intolerable image of “others”. Some of these initiatives are political ones, including actions by political parties (such as Dveri) while others include webpages, forums and initiatives (Srbinfo, Srpski nacionalisti, Stormfront, SNP Nasi) mostly ultranationalist that spread Islamophobic content. In order to demonstrate these claims we will mention only some of the headlines: “Who and when allowed Vucic to share Serbian land to Muslims” (“Ko je i kada ovlastio”, 2015), “Patriotic block Kosovo and Metohija: Belgrade allows

¹ The Press Council is an independent, self-regulatory body that brings together publishers, owners of print and online media, news agencies and media professionals. It has been established for monitoring the observance of the Journalist’s Code of Ethics, solving complaints made by individuals and institutions related to media content. The Press Council is also authorized to mediate between aggrieved individuals, institutions and editorial staff, and to pronounce public warnings in cases when determined that the violation of ethical standards as defined by the Journalist’s Code of Ethics has occurred. The Press Council is engaged in the education of media professional to act in accordance with the Journalist’s Code of Ethics and works to strengthen the role of media in Serbia.

Siptars to have an army” (“Patriotski blok Kim”, 2015), “Novi Pazar Serbs outraged: They want to build a mosque in the Serbian neighborhood” (“Srbi Novog Pazara ogorčeni”, 2015), “Brussels: Vucic agreed that Siptars in Kosovo receive its own country code” (“Brisel: Vučić pristao”, 2015), “The Commissioner for the Protection of Equality does not allow the Albanians to be called Siptars!” (“Poverenica za zaštitu”, 2015), “Russians on Vidovdan came to Gazimestan: Siptars surrounded them with Kalashnikovs” (“Rusi na Vidovdan”, 2015), “Siptars threatened to slaughter Serbs” (“Šiptari pretili da ce zakolju Srbe”, 2015), “Turks conquers Germany like Siptars Kosovo” (“Turci osvajaju Nemačku”, 2015). The laws prohibit and sanction acts and hate speech as a form of public expression of hatred and discrimination. In the last decade Serbia was faced with major problems in this regards and in 2015 there were several incidents worth mentioning. Hate speech in the media is reduced in 2015 but in Serbia Islamophobic incidents happened. TV Pink is the leading commercial station (with national coverage) in the Serbian television broadcast market and gained a strong reputation for its entertainment programming including reality show program Farm. In this program, it is not the first time that Muslims were discriminated but the latest incident happened when one of the participants, Tamara Đuric, started screaming and yelling “I will fuck all the Muslims and criminals”. She was disqualified from the reality show on the ground of hate speech (which was attributed to the Muslim singer from Novi Pazar, Semir Dzankovic, another participant in the show who was also disqualified due to violent behaviour). However, after several days Tamara Đuric was invited to come back to the show and compete until the end where she was the runner-up on the national television (“Farma ko šovinistička farsa”, 2015).

Feelings of the local Muslims were also affected by Miroslav Lazanski, a well-known Serbian military analyst who, according to the leading Bosniak/Muslims media (“Skanadalozni govor mržnje Miroslava”, 2015b) in recent months has a role in an active propaganda against Bosniaks and Islam (“Skanadalozni govor mržnje Miroslava”, 2015a). Media state that under the guise of some expert Lazanski is spreading scandalous hate speech against Bosniaks, Muslims and incites hatred. In a talk show program, Lazanski stated that he was shocked by seeing Muslim girls in hijab at a religious school in Travnik which reminded him to prison. He added that “If that is 21st century then that is terrible” (“Skandalozni govor mržnje o Bošnjakinjama”, 2015).

The connection between football and some forms of extreme violence are widespread in Serbia, and Novi Pazar is no exception. The football club of Novi Pazar plays a key role in the region, attracting thousands of spectators at every football match. Still, football matches and conflicts linked to the football club affiliation are prominent in Novi Pazar. According to the respondents, there could be numerous reasons for these conflicts. Sympathies for the club, minority/majority relations in Serbia and political affiliation have been mentioned as the main reasons behind altercations. In the most severe cases, these altercations grow into a violent conflict. This violence can be manifested as symbolic violence (insults on the ethnic and religious basis) or as direct physical altercations. Several instances of fights, stabbings and, in the worst scenario, murders have been recorded on this basis (Cultural Centre DamaD, 2015).

Only in 2015 there were several serial incidents, including one against football club Rad

whose supporters had the transparent “There will be war” but they also burned the flags of Albania, Kosovo and Turkey (“Radovci: Biće rata”, 2015) while the other significant incident happened during the game in Cacak against football club Borac when Borac fans chanted nationalist slogans and insulted the visiting players (“Novi Pazar uputio”, 2015).

One of the incidents happened with hate flyers which had scandalous hate speech and were found on November 15, 2015 in the center of Belgrade, in front of the primary school. Those flyers had messages such as “Muslims are aggressive and bloodthirsty” or “Muslims become bloodthirsty murders who hate all the other religions.” (“Muslimani su agresivni”, 2015). Another problem is graffiti, which represent a form of hate speech. It is generally taken as the speech directed against a person or persons by race, religion, ethnicity etc. Their impact should not be underestimated because they intimidate the population, which is threatened, but also encourage those like-minded creators of hate graffiti. Hate graffiti in Serbia was not rare in the past and in 2015, the Islamic Community of Serbia expressed concern and strongly condemned hate graffiti in Novi Sad (“Death to Muslims”), adding that this is a way of calling for lynch of members of this religious community (“Govor mržnje”, 2015).

Media coverage cannot be observed isolated from the Serbian society context from the 1990s as this narrative has remained dominant even today. Intellectual elites, distinguished professors, writers of textbooks, academics and other academics also have had a strong role in the education of Serbian youth. The way that history is taught, especially concerning wars in the 1990s is subject to constant changes and revisionism. Stojanovic who performed comparative analysis of history textbooks and concluded that, the education in Serbia and the region has always been an important lever of power. In the midst of the war in Bosnia in 1993-1994, new history textbooks were published to create new, politically useful model of historical memory that makes a framework to justify the wars. This justification has been ongoing even in current textbook. Those textbooks used by 20 generations of young, fabricated national and historical consciousness. Historical facts were adjusted to the needs of the politicians; some facts were changed or deleted while others were reinforced in order to present a new mythical narrative. After the change of government in 2000, history books remained the same. In 2002 they were changed again but their essence remains the same and reflects continuity with Milosevic’s system of values (Perovic, 2015, p. 54).

Migrant Crisis

Migrant crisis also hit Serbia. Political officials acted in accordance with democratic principles and Serbia has received acclaim from the international community, however, tragedy of this magnitude could not pass without incident. Quite a few media outlets did not report professionally or critically. At this place, it is necessary to show examples from various sources used in order to demonstrate the claim that some of the media that were used in this research did not report under good journalism standards: “Albanians and Wahhabis in Presevo: They take asylum seekers to the mosque and recruit them for radical Islam!” (“Albanci i vehabije u

Preševu”, 2015), “Infected migrants escaped from quarantine: Does tuberculosis threatens Serbia?” (“Zaraženi migranti pobešli”, 2015), “Shameful: Croats settled refugees in the Orthodox cemetery” (“Sramotno Hrvati smestili”, 2015), “Not only rumors: Among migrants there are terrorists” (“Nisu samo glasine”, 2015), “Serbia needs to make a centre for 400,000 migrants now? This is the latest blackmail from Brussels to Serbia!” (“Srbija da napravi”, 2015), “Hungarian Prime Minister: Islam has never been a part of Europe, these are the rules of another world” (“Mađarski premijer”, 2015), “Duda: Migrants bring epidemics and diseases” (“Duda: Migranti donose”, 2015), “They rob monasteries, break things and attack us: This is how Serbs complain about the asylum seekers!” (“Pljačkaju manastire”, 2015), “What is happening: Migrants brought disease to Serbia, all are hiding identities and raise 400,000 euros daily” (“Šta se to dešava migranti”, 2015), “More refugees: Migrants will soon Islamize Serbia!” (“Sve više izbeglica”, 2015). Notable headlines in this context included also among others: “Scary: In phones of the refugees, images of executions and flags of ISIS found” (“Jezivo: U telefonima”, 2015), “SNP: Serbia should not become a reception center for migrants!” (“SNP: Srbija da ne bude prihvatni”, 2015), “1,000 jihadists are already in Serbia - just waiting for the signal to attack” (“Dzihadista je već u Srbiji”, 2015), “Germans want to introduce visas to Serbia again: And that’s because of the asylum seekers!” (“Nemci hoće da uvedu”, 2015), “Migrants destroy jobs to the prostitutes: Get them out of the park, we will have nothing to eat!” (“Migranti uništavaju”, 2015), “Popovic: Serbia must not become a quarantine!” (“Popović: Srbija ne sme”, 2015), “Nervous asylum seekers: Fighting in a refugee camp in Vienna” (“Nervozni azilanti”, 2015), “SNP: A large number of terrorists goes through Balkan route!” (“SNP: Veliki broj terorista”, 2015).

Ombudsman of the Republic of Serbia Saša Janković appealed to the media and public figures to refrain from outbursts of distrust towards refugees from Syria and other Islamic countries, because they are not in any way to blame for the terrorist attacks, but rather are themselves the victims of religious extremism, fleeing and seeking refuge. The Ombudsman recalled that terrorists are just trying to provoke fear and hatred of people of Muslim faith and that this is their basis for recruiting new terrorists. Mr. Janković in particular appealed to the media as the Ombudsman stated that excessively harsh images of violence on the front pages and screens cause additional suffering to families, disturbs the public, especially children, and do not honor the victims (Ombudsman’s Statement, 2015). Regarding the announcements of some ultra-right organizations who planned to protest against migrants, The Commissioner for the Protection of Equality warned the public that the Constitution and the laws prohibit the spread of any religious, ethnic and racial hatred and discrimination and that the State could not tolerate this kind of behaviour. The Commissioner also called on the media when publishing news stories, reports and headlines to respect the journalism ethics. Commissioner strongly condemned discriminatory recommendation of the Association of Serbian Taxi Drivers to their members not to take immigrants as passengers, stating that this is another indication of how much xenophobia is present in Serbia.

On the complaint of the organization “Praxis” from Belgrade against the Association of Serbian taxi drivers, regarding the statement of Aleksandar Bijelić, president of the Association,

published in the electronic edition of the daily newspaper “Blic” of 24 March 2015, Commissioner found that the Association of Serbian taxi drivers has violated the provisions of the prohibition of discrimination (“Taxi Drivers Recommended”, 2015).

One of the last incidents happened in late 2015 (“ICTY: Dodik svjedok”, 2015) during the trial before the ICTY to Ratko Mladic in whose defense Milorad Dodik, President of Republika of Srpska, testified. Shortly, Dodik said that what are we seeing around the globe - the blood and suffering of innocent Western man and the establishment of Daesh/ISIL based on Sharia law – has its beginnings in a political movement of Bosnian Muslims. Dodik further claimed that as Serbs once did, the whole world today need to defend themselves, and they should not blame the crimes, in dealing with such evil. Testifying in defense of Ratko Mladic, Dodik said that Alija Izetbegović and his Party of Democratic Action, “in a sense were the forerunner of the current ideology of radical Islam that we see in the world” (Stjepanović, 2015).

Conclusion

As observed in “International Review of How Media Cover Migration”, the conclusions from many different parts of the world are remarkably similar: journalism is under pressure from a weakening media economy; political bias and opportunism that drives the news agenda; the dangers of hate-speech, stereotyping and social exclusion of refugees and migrants. On the other hand, there have been inspiring examples of careful, sensitive and ethical journalism that have shown empathy for the victims. Media can counter this threat and help people better understand the complex migration story by applying ethical principles, avoiding crude stereotypes, developing good newsroom practice and engaging with the audience. Hate-speech is widespread in the media. Often it can't be prevented when it comes out of the mouths of prominent public figures, but journalists should always remember that just because someone says something outrageous doesn't make it newsworthy (White, 2015, p. 6).

Particularly alarming are independent reports stating that the Government interference in freedom of the media continued. Thirty-four independent journalists were attacked or received threats which were not effectively investigated. The government interfered in media freedom through selective media subsidies and advertising. In November, the Prime Minister accused three investigative media outlets of working for foreign governments to destabilize the country (Amnesty International, 2016). Journalists also face political interference with their work (Human Rights Watch, 2015).

Based on the annual reports of independent authorities (Ombudsman and Commissioner for Protection of Equality), reports of civil society organizations, the European Commission and monitoring media coverage of discrimination cases, it may be stated that discrimination does exist in Serbia, in various areas. The reasons for the existence of discrimination may be sought in the fact that a certain level of intolerance exists in any society, and also in the long-term consequences of the violent dissolution of Yugoslavia and armed conflicts that have led to grave

economic and social problems in Serbia, a halt in the development of democracy and human rights and difficult post- socialist transformation. This resulted in the emergence of a culture of intolerance, with specific vulnerable social groups and their individual members exposed to it (ethnic minorities, religious communities and others) (Office for Human and Minority Rights, 2013).

The state has to address the issues of the education and the teaching materials which need to be adapted to foster awareness of diversity, the promotion of non-violent culture of equality and non-discriminatory practice. The very first step would have to be removal of contents that encourage prejudice and stereotypes in school textbooks and other teaching materials.

As media is identified as one of the weakest link, improving media reporting would need to be one of the major goals. Measures which might be helpful in preventing tabloid and scandalous reporting as well as the spreading of hate speech in the media might be achieved by preparing and organizing trainings and seminars for journalists and editors. All the above proposed measures should be taken in synergy of the state and non-governmental organizations with the implementation of a monitoring system.

Bibliography

- Ako je ovo genocid Mladić u Srebrenici pušta muslimanske žene i decu (2015, July 14). *Informer*. Retrieved from <http://www.informer.rs/vesti/balkan/22898/AKO-JE-OVO-GENOCID-Mladic-u-Srebrenici-%20pusta-muslimanske-zene-i-decu-VIDEO> on 15.04.2016.
- Albanci i Vehabije U Preševu: Azilante vode u džamiju i vrbuju ih za radikalni islam! (2015, September 17). *Kurir*. Retrieved from <http://www.kurir.rs/vesti/politika/ekstremni-albanci-i-vehabije-koriste-azilante-za-svoju-propagandu-vode-ih-u-dzamiyu-vrbuju-ih-za-radikalni-islam-clanak-1936147> on 13.04.2016.
- Alhayek, K. (2014). Double marginalization: The invisibility of Syrian refugee women's perspectives in mainstream online activism and global media. *Feminist Media Studies*, 14(4), 696-700.
- Andén-Papadopoulos, K., & Pantti, M. (2013). The media work of Syrian diaspora activists: Brokering between the protest and mainstream media. *International Journal of Communication*, (7), 2185-2206.
- Annual Report for 2015 (2015). Commissioner for the Protection of Equality.
- Amnesty International (2016). *Annual Report 2015/2016*. London 2016.
- Baker, P., & McEnery, T. (2005). A corpus-based approach to discourses of refugees and asylum seekers in UN and newspaper texts. *Journal of Language and Politics*, 4(2), 197-226.
- Baker, P., Gabrielatos, C., Khosravini, M., Krzyżanowski, M., McEnery, T., & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19(3), 273-306.
- Beogradski centar za ljudska prava (2013). *Ljudska prava u Srbiji 2012. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Beogradski centar za ljudska prava (2012). *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Bosniac National Council (2015, September). BNV obilježio "dan sjećanja" na žrtve genocida u Srebrenici, *Bilten no.3*. Retrieved from http://www.bnv.org.rs/bilteni/bilten_septembar_2015.pdf
- Brisel: Vučić pristao da Šiptari na Kosmetu dobiju svoj telefonski pozivni broj. (2015, August 25). *Srbin info*. Retrieved from <http://srbin.info/2015/08/25/brisel-vucic-pristao-da-siptari-na-kosmetu-dobiju-svoj-telefonski/> on 10.03.2016.
- Bruka Zapada Britanci: Srbi, učite decu da ste genocidni!. (2015, June 10). *Informer*. Retrieved from <http://www.informer.rs/vesti/politika/17658/BRUKA-ZAPADA-Britanci-Srbi-ucite-decu-da-ste-genocidni> on 28.04.2016.
- Cigar, N. (2001). *Role of Serb orientalis in the justification of genocide against the Balkan Muslims*. Institute for Research of Crimes against Humanity and International Law, Sarajevo and Bosnian Cultural Centre, Sarajevo.
- Carleen, M., & Ying, X. (2015, March 31). *A social informatics analysis of refugee mobile phone use: A case study of Za'atari Syrian refugee camp*. TPRC 43: The 43rd Research Conference on Communication, Information and Internet Policy Paper. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=2588300> , <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2588300>
- Commissariat for Refugees and Migration of the Republic of Serbia (2016). *Bulletin of the Commissariat for Refugees and Migration focusing on increased influx of migrants in 2015*. Belgrade.
- Cultural Centre DamaD. (2015). *Integrated response of the community to human security challenges in Novi Pazar*. Novi Pazar: Cultural Centre DamaD.

- Dragojlo, S. (2015, July 10). Zabranjeni svi skupovi u Beogradu. *Balkan Insight*. Retrieved from <http://www.balkaninsight.com/rs/article/zabranjeni-svi-skupovi-u-beogradu> on 29.04.2016.
- Duda: Migrant donose epidemije i bolesti. (2015, October, 18). *Alo*. Retrieved from <http://www.alo.rs/duda-migranti-donose-epidemije-i-bolesti/13592> on 17.04.2016.
- Dzihadista je vec u Srbiji – samo cekaju signal za napad. (2015, July 13). *Srbinfo*. Retrieved from <http://srbinfo.info/2015/07/13/1-000-dzihadista-je-vec-u-srbiji-samo-cekaju-signal-za-napad/> on 22.04.2016.
- Ekmečić, M. (2007, May 7). *Politika*. Nationalism of Day of Judgement.
- Esses, V. M., Medianu, S., & Lawson, A. S. (2013). Uncertainty, threat, and the role of the media in promoting the dehumanization of immigrants and refugees. *Journal of Social Issues*, 69(3), 518-536.
- Fanning anti-islamism in Serbia (2011). *HOPS*. Belgrade.
- Farma ko Šovinistička Farsa: E pa, Tamara, i ti si prevršila meru!. (2015, December 2). *Kurir*. Retrieved from <http://www.kurir.rs/stars/video-farma-ko-sovinisticka-farsa-e-pa-tamara-i-ti-si-prevrsila-meruclanak-2042561> on 14.03.2016.
- Finney, N., & Robinson, V. (2007). *Local press re-presentation and contestation of national discourses on asylum seeker dispersal*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/242596148_Local_press_re-presentation_and_contestation_of_national_discourses_on_asylum_seeker_dispersal on 04.06.2016.
- Fleras, A., & Kunz, J. L. (2001). *Media and minorities: Representing diversity in multicultural Canada*. Toronto: Thompson.
- Gabrielatos, C., & Baker, P. (2008). Fleeing, sneaking, flooding a corpus analysis of discursive constructions of refugees and asylum seekers in the UK press, 1996-2005. *Journal of English Linguistics* 36(1), 5-38.
- Govor mržnje: U Novom Sadu ispisan grafit "Smrt muslimanima". (2015, February 4). *Slobodna Bosna*. Retrieved from http://www.slobodna-bosna.ba/vijest/18904/govor_mrznje_u_novom_sadu_ispisan_grafit_smrt_muslimanima.html on 27.04.2016.
- Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly (2010). OSCE/ODIHR, Warsaw/Strasbourg.
- Hargreaves, A. (1995). *Immigration, 'race' and ethnicity in contemporary France*. Routledge.
- Human Rights Watch Submission on Bosnia and Herzegovina, Serbia and Kosovo to the European Commission (2015, July). Progress Report Consultation.
- Human Rights Watch. (2015, December). *Dispatches: Asylum seekers stuck on the Serbia-Bulgaria border*.
- ICTY: Dodik svjedok Mladićeve odbrane. (2015, December 7). *Balkans Aljazeera*. Retrieved from <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/icty-dodik-svjedok-mladiceve-odbrane> on 29.04.2016.
- Ilić, S. (2014). *Slika Albanaca danas*. Pescanik.
- Jevtić, M. (1989). *Islam without a Mask*. Intervju.
- Jevtić, M. (1991). *Turks want (again) Serbia*. Srpska reč.
- Jezivo: U telefonima izbeglica pronađene slike egzekucija, odrubljenih glava i zastave ISIS-a. (2015, December 15). *Telegraf*. Retrieved from <http://www.telegraf.rs/vesti/1907705-jezivo-u-telefonima-izbeglica-pronadjene-slike-egzekucija-odrubljenih-glava-i-zastave-isis-a> on 19.03.2016
- Kidnapovan zbog istine o Srebrenici: U knjizi dokazao da nije bilo genocida!. (2015, July 2). *Informer*. Retrieved from <http://www.informer.rs/vesti/politika/21146/KIDNAPOVAN-ZBOG-ISTINE-SREBRENICI-knjizi-dokazao-nije-bilo-genocida> on 14.05.2016.
- Ko je i kada ovlastio Vučića da deli srpsku zemlju Muslimanima. (2015, May 14). *Dveri*. Retrieved from <http://dverisrpske.com/sr/nas-stav/6747-ko-je-i-kada-ovlastio-vucica-da-deli-srpsku-zemlju->

- muslimanima.html on 17.05.2016.
- Linč organizovan: Sarajevo dozvolilo atentat na Vučića!. (2015, July 12). *Kurir*. Retrieved from <http://www.kurir.rs/vesti/politika/linc-organizovan-sarajevo-dozvolilo-atentat-na-vucica-clanak-1855793> on 25.04.2016.
- Mađarski premijer: Islam nikada nije bio deo Evrope, to su pravila drugog sveta. (2015, October 16). *Kurir*. Retrieved from <http://www.kurir.rs/planeta/madarski-premijer-islam-nikada-nije-bio-deo-evrope-tosu-pravila-drugog-sveta-clanak-1979283> on 22.04.2016.
- Migranti uništavaju posao prostitutkama: Sklonite ih iz parka, nećemo imati šta da jedemo!. (2015, September 2). *Telegraf*. Retrieved from <http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/1730353-migranti-unistavaju-posao-prostitutkama-sklonite-ih-iz-parka-necemo-imati-sta-da-jedemo> on 15.04.2016.
- Muslimani su agresivni i krvoločni: Jeziv govor mržnje ispred škole u centru Beograda!. (2015, November 15). *Telegraf*. Retrieved from <http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/1837277-muslimani-su-agresivni-i-krvolocni-jeziv-govor-mrznje-ispred-skole-u-centru-beograda> on 22.04.2016.
- Muslimanski vojnici su palili sela i ubijali svoje, a ne Ratko Mladić I Srbi: Kanadski general otkriva istinu o Srebrenici!. (2015, July 18). *Pravda*. Retrieved from <http://www.pravda.rs/2015/07/18/muslimanski-vojnici-su-palili-sela-i-ubijali-svoje-a-ne-ratko-mladic-i-srbi-kanadski-general-otkriva-istinu-o-srebrenici/> on 12.04.2016.
- Nedvosmisleno na strani Bošnjaka: Pročitajte ko će sve doći 11. jula u Potočare, (2015, July 5). *Pravda*. Retrieved from <http://www.pravda.rs/2015/07/05/nedvosmisleno-na-strani-bosnjaka-procitajte-ko-ce-sve-doci-11-jula-u-potocare/> on 14.05/2016
- Nemci hoće da uvedu vize Srbiji: I to zbog azilanata!. (2015, June 25). *Telegraf*. Retrieved from <http://www.telegraf.rs/vesti/1629594-nemci-hoce-da-vedu-vize-srbiji-i-to-zbog-azilanata> on 21.04.2016.
- Nervozni azilanti: Tuča u izbegličkom centru u Beču. (2015, July 25). *Alo*. Retrieved from <http://arhiva.alo.rs/vesti/svet/tuca-u-izbeglickom-centru-u-becu/107369> on 28.04.2016.
- Nikolić, I. (2015, July 2). Nevladine organizacije traže da se prestane sa negiranjem genocida. *Balkan Insight*. Retrieved from <http://www.balkaninsight.com/rs/article/nevladine-organizacije-tra%C5%BE-da-se-prestane-sa-negiranjem-genocida> on 21.02.2016.
- Nisu samo glassine: Među migrantima ima tereorista?! Među stotinama hiljada migranata koji su preplavili celu Evropu moglo bi se naći i nekoliko stotina ili čak hiljada terorista. (2015, August 21). *Informer*. Retrieved from <http://www.informer.rs/vesti/politika/28302/NISU-SAMO-GLASINE-Medju-migrantima-ima-tereorista> on 30.04.2016.
- Novi Pazar uputio žalbu zbog navijača Borca. (2015, September 14). *B92*. Retrieved from http://www.b92.net/sport/fudbal/vesti.php?yyyy=2015&mm=09&dd=14&nav_id=1039367 on 16.04.2016.
- Office for Human and Minority Rights- Republic of Serbia (2013). *Anti-discrimination strategy for 2013 – 2018*. Belgrade.
- Ombudsman's Statement (2015, November 16). *Mediji i javne ličnosti da se uzdrže od izliva nepoverenja prema izbeglicama*. Retrieved from <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2011-12-25-10-17-15/4413-2015-11-16-11-59-25>.
- OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR)/Council of Europe's European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2010). *Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly*. Warsaw/Strasbourg: OSCR/ODIHR.
- Patriotski blok Kim: Beograd dozvoljava Siptarima da imaju vojsku. (2015, March 9). *Dveri*. Retrieved from <http://dverisrpske.com/sr/prenosimo/6513-patriotski-blok-kim-beograd-dozvoljava-siptarimada-imaju-i-vojsku-.html> on 17.04.2016.

- Perovic, B. (2015). The collapse of transitional justice in Serbia. *Balkan Social Science Review*, 6, 43-58.
- Pljačkaju manastire, lome i napadaju nas: Ovako se Srbi žale na azilante!. (2015, June 22). *Telegraf*. Retrieved from <http://www.telegraf.rs/vesti/1623496-pljackaju-manastire-lome-i-napadaju-nas-ovako-se-srbi-zale-na-azilante-video-foto> on 28.04.2016.
- Popović: Srbija ne sme da postane karantin!. (2015, November 25). *Informer*. Retrieved from <http://www.informer.rs/vesti/politika/42846/POPOVIC-Srbija-postane-karantin> on 16.04.2016.
- Poverenica za zaštitu ravnopravnosti ne dozvoljava da se Albanci nazivaju Šiptarima!. (2015, July 8). *Srbinfo*. Retrieved from <http://srbinfo.info/2015/07/28/poverenica-za-zastitu-ravnopravnosti-ne-dozvoljava-da-se-albanci-nazivaju-siptarima/> on 26.04.2016.
- Press Council (2015, March 25). *Youth initiative for human rights against daily newspaper "Informer"*. Retrieved from <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/zalbeni-postupci/2377>
- Radovci: Biće rata, Pazar: Reakcija. (2015, February 21). *B92*. Retrieved from http://www.b92.net/sport/fudbal/vesti.php?yyyy=2015&mm=02&dd=21&nav_id=960635 on 09.04.2016.
- Rettberg, J. W., & Gajjala, R. (2015). Terrorists or cowards: negative portrayals of male Syrian refugees in social media. *Feminist Media Studies*, 178-181.
- Rusi na Vidovdan došli na Gazimestan: Šiptari ih okružili kalašnjikovima i pretresali!. (2015, July 2). *Srbinfo*. Retrieved from <http://srbinfo.info/2015/07/02/rusi-na-vidovdan-dosli-na-gazimestan-siptari-ih-okruzili-kalasnjkovima-i-pretresali/> on 21.03.2016.
- Siptari preteli da ce zakolju Srbe. (2015, May 21). *Srbinfo*. Retrieved from <http://srbinfo.info/2015/05/21/siptari-preteli-da-ce-da-zakolju-srbe/> on 22.04.2016.
- Skandalozni govor mržnje o Bošnjakinjama sa hidžabom. (2015, December 8). *Vijesti.ba*. Retrieved from <http://vijesti.ba/clanak/288521/skandalozni-govor-mrznje-o-bosnjakinjama-sa-hidzabom> on 28.04.2016.
- Skandalozni govor mržnje Miroslava Lazanskog o Bošnjakinjama sa hidžabom iz Travnika. (2015a, December 7). *Sandzak Live*. Retrieved from <http://www.sandzaklive.rs/index.php/srbija-politika/11511-sknadalozni-govor-mrznje-miroslava-lazanskog-o-bosnjakinjama-sa-hidzabom-iz-travnika-video> on 30.04.2016.
- Skandalozni govor mržnje Miroslava Lazanskog o Bošnjakinjama sa hidžabom iz Travnika. (2015b, December 7). *Sandzak press*. Retrieved from <http://sandzakpress.net/sknadalozni-govor-mrznje-miroslava-lazanskog-o-bosnjakinjama-sa-hidzabom-iz-travnika-video> on 14.03.2016.
- SNP: Srbija da ne bude prihvatni centar za migrante!. (2015, December 6). *Informer*. Retrieved from <http://www.informer.rs/vesti/politika/44561/SNP-Srbija-bude-prihvatni-centar-migrante> on 21.04.2016.
- SNP: Veliki broj terorista ide Balkanskom rutom!. (2015, November 15). *Informer*. Retrieved from <http://informer.rs/vesti/politika/41405/SNP-Veliki-broj-terorista-ide-Balkanskom-rutom> on 22.04.2016.
- Sramotno: Hrvati smestili izbeglice na pravoslavno groblje. (2015, September 23). *Alo*. Retrieved from <http://www.alo.rs/izbeglice-spavaju-na-pravoslavnom-groblju/9415> on 13.03.2016.
- Srbi Novog Pazara ogorčeni: „Hoće da grade džamiju u srpskom kvartu“. (2015, November 7). *Dveri*. Retrieved from <http://dverisrpske.com/sr/prenosimo/7357-srbi-novog-pazara-ogorceni-hoce-da-grade-dzamiuu-srpskom-kvartu.html> on 19.03.2016.
- Srbija da napravi centar za 400.000 migranata ili nema ništa od EU! Ovo je najnovija UCENA Srbima iz Brisela!. (2015, August 10). *Telegraf*. Retrieved from <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/1697244-srbija-da-napravi-centar-za-400-000-migranata-ili-nema-nista-od-eu-ovo-je-najnovija-ucena-srbima-iz-brisela> on 16.04.2016.
- Sta se to dešava : Migranti doneli sugu u Srbiju, svi kriju identite, dnevno dizu 400 000 evra. (2015, September

- 20). *Srbinfo*. Retrieved from <http://srbin.info/2015/09/20/sta-se-to-desava-migranti-doneli-sugu-u-srbiju-svi-kriju-identitet-dnevno/> on 17.03.2016.
- Stjepanović, N. (2015, December 26). Islamofobija stigla i do Haga, *Pescanik*, Sve više izbeglica: Migranti će uskoro islamizirati Srbiju. (2015, August 2). *Kurir*. Retrieved from <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/sve-vise-izbeglica-migranti-ce-uskoro-islamizirati-srbiju-clanak-1880879> on 22.04.2016
- Tajni dogovor SAD, Britanije i Francuske o Srebrenici?, (2015, July 1). *Pravda*. Retrieved from <http://www.pravda.rs/2015/07/01/tajni-dogovor-sad-britanije-i-francuske-o-srebrenici/> on 10.03.2016.
- Tanasković, D. (2006). *Islam and us, jihad in Bosnia-Herzegovina: Illusion or reality*. Partenon: Belgrade.
- Tanasković, D. (2011). *Neosmanizam- Povratak Turske na Balkan*. Sluzbeni Glasnik: Beograd.
- Taxi Drivers Recommended Not to Drive Asylum Seekers. What is Next?. (2015, March). *Praxis*. Retrieved from <http://www.praxis.org.rs/index.php/en/praxis-watch/item/952-taxi-drivers-recommended-not-to-drive-asylum-seekers-what-is-the-next> on 29.04.2016.
- Turci osvajaju Nemačku ko Šiptari Kosovo. (2015, January 18). *Pravda*. Retrieved from <http://www.pravda.rs/2015/01/18/turci-osvajaju-nemacku-ko-siptari-kosovo/> on 17.04.2016.
- Van Dijk, T. A. (2015). *Racism and the press*. Routledge.
- Vicsek, L., Keszi, R., & Márkus, M. (2008). Representation of refugees, asylum-seekers and refugee affairs in Hungarian Dailies. *Journal of Identity and Migration Studies*, 2(2), 87-107.
- Video linč u Potočarima: Pogledajte kako je razularena masa napala Vučića uz povike Alahu ekber!. (2015, July 11). *Kurir*. Retrieved from <http://www.kurir.rs/vesti/politika/video-haos-u-potocarima-pogledajte-kako-je-razularena-masa-napala-premijera-vucica-clanak-1854873> on 29.04.2016.
- Vučić pogođen u glavu: Pogledajte napad razjarenih muslimana na Vučića! (2015, July 11). *Pravda*. Retrieved from <http://www.pravda.rs/2015/07/11/vucic-pogodjen-u-glavu-pogledajte-napad-razjarenih-muslimana-na-vucica-video/> on 14.04.2016.
- Wall, M., & el Zahed, S. (2015). Syrian citizen journalism. *Digital Journalism*, 3(5), 720-736.
- White, E. (2015) (Ed.) *Moving Stories, International review of how media cover migration*. Ethical Journalism Network: London.
- Zaraženi migranti pobegli iz karantina: Da li tuberkuloza pretili Srbiji?. (2015, August 24). *Srbinfo*. Retrieved from <http://srbin.info/2015/08/24/zarazeni-migranti-pobegli-iz-karantina/> on 29.04.2016.

Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu

Yusuf DEVRAN*

Ömer Faruk ÖZCAN**

Öz

Arap Baharı adı verilen toplumsal olayların bir parçası olarak başlayan Suriye sorunu, bir iç savaş biçimiyle devam etmektedir. Bu savaşın bir sonucu olarak Türkiye, tarihindeki en büyük mülteci akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Suriyeli mültecilerle birlikte değişen sosyal, siyasi ve ekonomik koşullar Türkiye'nin politik arenasında farklı söylemlerin gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada parlamentoda grubu bulunan siyasi partilerin 2011-2015 yılları arasında Suriye sorunu genelinde özel olarak mültecilere yönelik geliştirdikleri söylemler, partilerin Suriye sorununa yönelik politikaları bağlamında incelenmiştir. Böylece Suriye sorununa ve mültecilere yönelik bakış açılarının net bir biçimde tespit edilerek sorunun daha kolay anlaşılmasına ve muhakeme edilmesine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Suriye Sorunu, Türkiye, Mülteciler, İç Politika, Politik Söylem, Siyasi Partiler, Eleştirel Söylem Analizi.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, yusufdevran@gmail.com

** Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, omer.ozcan@marmara.edu.tr

Syrian Issue in the Discourses of Political Leaders

Abstract

Syrian conflict as a part of social movements called as Arab Spring has been turned into a civil war. As a result of this Turkey has come to face with the biggest refugee crisis of its entire history. Thus political parties have used different discourses on Syrian conflict and refugee crisis according to new social, economical and political conditions. In this paper political discourses used by Turkish political leaders between 2011-2015 are examined in the context of their politics for Syrian conflict and refugees. The main goal of this work is to contribute to a better contemplation on the Syrian conflict and refugee crisis by ascertaining political parties' approaches.

Keywords: Syrian Conflict, Turkey, Refugees, Domestic Policy, Political Discourse, Political Parties, Critical Discourse Analysis.

Giriş

2011 yılında başlayan ve hükümet güçleri, DAES, PYD ve değişik muhalif gruplar arasında süregiden çatışmalar neticesinde Suriye sorunu artık sadece Suriye'yi değil bütün bölgeyi ve hatta dünyayı etkileyen bir sorun haline gelmiştir. Çatışmalarda bugüne kadar 400 bini aşkın insan yaşamını kaybetmiş, 4,6 milyon kişi de yerlerini terk ederek başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır (UNHCR, 2015).

Kuşkusuz bu sorundan en çok etkilenen ülke Türkiye'dir. Çünkü yaşanan bütün gelişmeler Türkiye'nin güvenliğini, ulusal bütünlüğünü ve ekonomisini ciddi biçimde etkilemiştir. Özellikle PYD'nin Kobani'den Afrine kadar bir Kürt koridoru kurmaya çalışması nedeniyle Türkiye, PYD'nin Fırat'ın batısına geçmeye çalışması durumunda silahlı müdahalede bulunacağını bütün dünya kamuoyuna deklare etmiş ve zaman zaman bölgeyi obüs toplarıyla bombalamıştır. Çünkü PYD'nin bu hedefinin gerçekleşmesi Türkiye'nin güneye ve bir anlamda Orta Doğu ile fiziki irtibatının kesilmesi anlamına geliyordu. Diğer taraftan Irak'taki federal Kürt bölgesinin ardından Suriye'de de özerk Kürt kantonları kurulmasının Türkiye'deki ayrılıkçı Kürt hareketini daha da motive edebileceği endişesi vardı. Çözüm sürecinden sonra Hükümetin PKK'ya yönelik çok sert güvenlik politikaları uygulamasının nedenlerinden birinin de bölgedeki bu gelişmeler olduğu söylenebilir. Suriye sorunu Türkiye için Kürt sorununu da aşan birçok diğer problemi beraberinde getirdi. ABD'nin Irak operasyonundan sonra gelişen istikrarsızlık Suriye'deki iç savaşla birlikte adeta bölgenin karakteristiği haline geldi. Türkiye'nin özellikle Orta Doğu'da bölge ülkeleriyle kurduğu ticaret ağları, ekonomik etkileri günümüzde hâlâ devam eden biçimde zedelendi. Tüm bunların yanı sıra savaşla birlikte ortaya çıkan insani kriz ve göç dalgalarının ekonomik maliyeti de beklenenin çok ötesinde oldu. Türkiye'ye göç eden 2,5 milyon Suriyeli mültecinin¹ bakım,

1 Suriye'deki çatışmalar sebebiyle Türkiye'ye göç eden insanların durumunu en doğru şekilde ifade eden kavramın mülteci olduğunu düşünüyoruz. Bu sebeple incelenen metinlerde farklı bir doğrudan kullanımın olduğu durumlar dışında Suriyeli mülteciler demeyi uygun bulduk.

eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçları için bugüne kadar ayrılan bütçenin 10 milyar doların üzerinde olduğu yetkililerce ifade edilmektedir (Rankin, 2016).

Bu çalışmanın konusu hâlihazırda Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde temsil edilen siyasi partilerin Türkiye'yi birçok boyutuyla etkileyen Suriye sorununa ve Suriyeli mültecilere ilişkin yaklaşımlarını, duruşlarını ve önerilerini ele alarak Türkiye siyasetinin konuya ilişkin bakış açılarını derli toplu biçimde ortaya koymaktır. Bu sebeple araştırma kapsamında yer alan siyasi partilerin liderlerinin Kasım 2011 - Aralık 2015 tarihleri arasında parlamento grup toplantılarında, bu konuya ilişkin yaptıkları konuşma metinleri incelenmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) grup konuşma metinleri resmi internet sayfalarında mevcuttur. Halkların Demokratik Partisi (HDP) basın bürosuyla yapılan görüşmeler neticesinde bu partinin ve devamı olduğu Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)'nin eş genel başkanlarının grup konuşmalarını irticalen yaptıkları bilgisi verilmiş ve kendilerinde kayıt altına alınmış metinlerin bulunmadığı belirtilmiştir. HDP/BDP'nin grup konuşmaları internette yayınlanmadığı için partinin Suriye sorununa yönelik söylemlerini saptamak amacıyla HDP'nin Resmi Web Sitesi, halen yayında olan BDP'nin Resmi Blog Sitesi ve Bianet Haber Portalı taranmış ve ulaşılan basın açıklamaları ve beyanatlar bu çalışmada esas alınmıştır. Bu noktada HDP/BDP'nin yalnızca basın açıklamaları ve beyanatlarının kullanılması gerek TBMM TV'den ilgili grup konuşmalarını video görsel olarak temin etmenin ve bunların deşifresinin olası maliyeti gerekse ulaşılan metinlerin partinin Suriye sorununa yaklaşımına dair yeterli bir çerçeve ortaya koyması sebebiyle bizce bu çalışma için bir sorun teşkil etmemektedir. Neticede elde edilen tüm metinlerin içinde "Suriye, Suriyeli, Sığınmacı, Mülteci, Göçmen, Misafir, Muhacir" anahtar kelimeleri aratılmış ve ilgili kelimelerin yer aldığı konuşma metinleri araştırmaya konu edilmiştir. AK Parti'nin 93 grup toplantı konuşmasının 55'inde, CHP'nin 97 grup toplantı konuşmasının 25'inde ve MHP'nin 117 grup toplantı konuşmasının 49'unda ilgili anahtar kelimelere rastlanılmış, HDP/BDP'nin ise Suriye sorununa ilişkin 28 metnine ulaşılmış ve bunlar değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın temel olarak cevap aradığı sorularla ilgili olduğu düşünülen söylemler, eleştirel söylem analizi yoluyla incelenmiştir.

Söylem kısaca dilin kullanımı, konuşma tarzı, argüman kullanımı, ideoloji aktarımı gibi kavramsal olarak birden çok işlevi ihtiva ettiği gibi aynı zamanda dilin anlamsal boyutuyla gücü elde etmek için de kullanılmaktadır. Söylem, onu kullanan öznenin bakış açısına göre şekillenir ve yeni bir gerçeklik inşa eder (Devran, 2007, s. 100). Sözen, modern dünyanın söylemsel bir alan olduğunu ve kelimeler ile kültürel nesnelerin biçimsel nitelikleri yoluyla imajların önemsizleştiğini söylemektedir (1999, s. 22). Dilbilimciler dil ve söylem arasındaki ilişkiyi ve söylemin dilden farklı olarak bir metne ya da söylemde bulunana ilişkin ne gibi anlamlar kattığına dair çok sayıda çalışma yapmışlardır. Metinlerin içerisinde egemen söylemlerin, iktidar ve güç ilişkilerinin hangi biçimlerde kurulduğunu açığa çıkartmaya yönelik çalışmalar 1970 yılından itibaren ivme kazanmıştır. Eleştirel söylem analizi olarak adlandırılan bu yöntemi benimseyen araştırmacıların ortak özelliğinin "dil" sorununa daha duyarlı bir yaklaşım arayışı olduğu söylenebilir (İnal, 1996, s. 154). Her türlü bilginin söylem olarak dolaşıma sokulması ve alımlanması özellikle bu söylemleri üreten ve kontrol altında tutan güçlü toplumsal aktörlere zihinleri doğrudan etkileme

veya ikna ve manipülasyon yoluyla dolaylı biçimde kontrol edebilme fırsatı sunmaktadır (Parlak & Öztürk, 2015, s. 90). Eleştirel okuma, sistematik bir metodoloji ve mükemmel bir araştırmaya gereksinim duyar. Söylemlerin analizi yoluyla güç ilişkileri ve ideolojilerle bağlantıların kurulması amaçlanır. Bu yöntemle üretilen okumalar yoruma açık ve dinamikler ve yeni bağlamlara ve yeni enformasyonlara öncülük ederler (Sözen, 1999, s. 147).

Siyasiler, medya mensupları veya bilim adamları gibi meslek grupları, toplumsal aktörler olarak söylemsel bir güce sahiptirler (Devran, 2010, s. 27). Siyasi parti beyannameleri, grup konuşmaları, seçim kampanyaları vb. gibi her türlü unsur siyasilerin ideoloji ve inançlarını yansıtan politik söylemin bir parçasıdır (Dijk, 1999, s. 19). Bu bağlamda eleştirel söylem analizi, politik söylemler üzerinde devşirilen siyasi gücün yeniden üretimi ve bu güce hâkim olma çabasını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmek için kullanılır. Mevcut küresel ve yerel politik alan dışında kalan söylemler bu değerlendirmenin dışında tutulmalıdır. Zira eleştirel söylem analizinin ilgilendiği bu politik alan siyasilerin toplumu ilgilendiren konularda kendi ajandalarını dayatması ve uygulama gücü elde etmesine yönelik kullandıkları söylemlerle sınırlıdır (Fairclough, 2012, s. 18).

Mecliste veya gruplarda yapılan konuşmalarda siyasi temsilciler farklı sözcükler, kavramlar, metonimiler, metaforlar seçerek ve bunları dilin gramer kuralları çerçevesinde etken veya edilgen cümleler kurarak, uzman görüşlerine, istatistiki verilere ve rakamlara yer vererek, özneyi gizleyerek veya öne çıkararak mesajlarını hedef kitlelere iletmeye çalışırlar. İşte bu konuşmalarda konuşmacıların izlediği söylemsel stratejiler analiz edildiğinde partilerin niyetlerini, ne demek istediklerini, politikalarını, ideolojilerini, politika üretim zeminlerini ve popülist yaklaşımlarını ortaya çıkaracak bilgilere ulaşmak mümkündür (Dijk, 2000, s. 79; Wilson, 2008, s. 401).

Bu çalışmada TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin Suriye sorunu üzerinden inşa ettiği ideolojik, dinsel ve etnik söylemler analiz edilerek Suriyeli mültecilerin hangi politik söylemler çerçevesinde değerlendirildiği tespit edilmeye çalışılmaktadır. Türk toplumunun kanaatlerini, bakış açılarını yansıtan bu söylemler aynı zamanda mülteci sorununun çözümüne yönelik önerilere de ışık tutabilir. Ayrıca bu çalışmanın Suriye sorununu Türkiye'de parlamentoda temsil edilen dört siyasi partinin perspektifinden okunabilmesine katkı sağlayacağı umulmaktadır. Netice olarak bu akademik metinde özellikle şu sorulara cevap bulunması amaçlanmaktadır:

- 1- Siyasi partiler Suriye sorununun nedenlerini nasıl görmektedir?
- 2- Suriye'deki yönetim ve diğer unsurlar siyasi partilerin söylemlerinde nasıl tanımlanmaktadır?
- 3- Farklı dini, etnik ve ideolojik söylemleri olan siyasi partilerin Suriyelilere bakış açıları arasında bu anlamda temel farklılıklar var mıdır?
- 4- Türkiye'ye göç eden Suriyelilere yönelik siyasi partilerin bakış açıları nedir?

Suriye Sorununun Dünü ve Bugünü

2010 yılının sonlarında Tunus'ta üniversite mezunu bir seyyar satıcı olan Muhammed Buazziz'in tezgahına el konulmasını protesto için kendisini yakmasıyla başlayan kitlesel hareketler, kısa sürede kapalı rejimler olarak bilinen bazı Arap ülkelerine yayılmıştır. Libya, Mısır, Yemen ve Suriye'yi kapsayan bu toplumsal hareketler Arap Baharı olarak literatüre girmiş ve Suriye hariç mezkûr ülkelerde rejim yahut hükümet değişikliklerine yol açmıştır. 2011 yılında Suriye'de barışçıl gösterilerle başlayan hareket, Deraa kentinde rejim askerlerinin sivil halka ateş açarak ölümlere sebep olmasıyla tırmanışa geçmiş ve günümüze değin süren iç savaş hali Suriye'de krizi derinleştirmiştir. Rejim güçleri ve muhalifler arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle BM raporuna göre 4,6 milyon insan sığınmacı konumunda başta Türkiye olmak üzere farklı ülkelere dağılmıştır (UNHCR, 2015).

Hükümetler düzeyinde Türkiye, kendi sınırlarını ve bölgesel siyasi dengeleri tehdit eden bu krizin sona erdirilmesini en çok arzulayan ülkelerin başında gelmiştir. AK Parti hükümetleri döneminde şekillenen devletin sıfır sorun eksenli dış politika anlayışının Arap Baharı ile birlikte uygulama sahası oldukça daralmıştır. Dış kaynaklı bu krizler karşısında Türkiye devlet olarak toplumsal hareketlerin demokratikleşme taleplerini destekleyen bir zeminde bu talepleri yok sayan Arap dünyası ile ilişkilerini yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Suriye sorunu ise bu çerçevede değerlendirilebilecek bir durum olmaktan çıkıp bir iç savaş hüviyetine büründüğü için hükümetin Suriye politikası da Arap Baharı'nın yaşandığı diğer ülkelere nazaran daha farklı bir görünüm arz etmektedir (Kibaroglu, 2011; Ayhan, 2011; Aras, 2014).

Toplam sayı olarak en fazla Suriyeli mülteciyi barındıran Türkiye, Suriye krizinin başlangıcında Suriye rejimiyle son yıllarda tesis edilen ilişkileri korumak adına itidalli bir politika izlemiş; fakat rejimin ayaklanmaları askeri yöntemlerle bastırma yoluna gitmesiyle muhalifleri destekleyen bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Kriz boyunca sınır kapılarını Suriyeli sivilere açık tutan Türkiye, bugün 2,5 milyon kayıtlı mülteci sayısı ile diğer tüm ülkelerdeki Suriyelilerin toplamından daha büyük bir nüfusa ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, 2015). 2014 yılının yaz aylarında Suriye rejimine karşı mücadele eden silahlı güçler arasında yer alan radikal görüşlü DAESH örgütünün Suriye ve Irak'ın bazı bölgelerinde hâkimiyeti ele geçirmesi Suriye krizini ve buna bağlı olarak mülteci hareketliliğinin seyrini de değiştirmiştir.

Siyasi Parti Liderlerinin Suriye Sorununa İlişkin Yaklaşımları

Suriye'de 2011 yılında başlayan toplumsal hareketliliğin çatışmalara dönüşmesiyle birlikte Türkiye'deki siyasi partiler de bu sorunu grup toplantılarında gündeme getirmeye başlamışlardır. Çalışmanın konu edindiği zaman aralığında 2014 yılı Ağustos ayına kadar AK Parti konuşmaları o dönemde başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılmıştır. Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçilmesini müteakip AK Parti grup konuşmaları Genel Başkan seçilen Ahmet Davutoğlu tarafından sürdürülmüştür. CHP'nin grup konuşmaları Genel Başkan Kemal Kılıçdaroğlu, MHP'nin grup konuşmaları ise Genel Başkan Devlet Bahçeli tarafından yapılmıştır. HDP/

BDP'nin basın bildirimleri ise kimi zaman eş genel başkanların isimleriyle yayınlansa da ekseriyetle partinin kurumsal kimliğiyle yapılmıştır.

İncelenen konuşmaları yaşanan gelişmelerden soyutlayarak sadece Suriye sorunu perspektifinde değerlendirmek mümkün değildir. Bu süreçte 2012 yılında Türkiye'nin keşif uçaklarının düşürülmesi, 2013 yılında Cilvegözü sınır kapısı ve Reyhanlı saldırıları, 2014 yılında DAESH'in Kobani baskını ve 2015 yılında Rus jetinin düşürülmesi gibi Türkiye'nin iç güvenliğinin söz konusu olduğu dönemlerde Suriye sorununun daha yoğun olarak ele alındığı görülmüştür. AK Parti, mezkûr olayları Suriye halkına yardım etmek, baskıcı bir rejimin karşısında durmak gibi gerekçelerle ilişkilendirerek kendi söylemlerinin meşruiyetine vurgu yapmaktadır. CHP ve MHP ise rejim yanlısı olmamakla birlikte bu politikanın başarısızlığı üzerinden söylemlerini üretmektedir. MHP'nin Suriyeli Türkmenlere sık sık yaptığı vurgu gibi HDP/BDP'nin de basın bildirimlerinin çoğu Kuzey Suriye'deki Kürt bölgesiyle bağlantılıdır.

AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan R. Tayyip Erdoğan başlarda Suriye yönetimini kendilerine ve uluslararası camiaya verdiği sözleri tutmadığı için eleştirmekte ve hâlâ siyasi çözümden uzaklaşmadığına yönelik inancını paylaşmaktadır. Konuşmalarında Esad yönetimi, Suriye yönetimi gibi tanımlamalarla Suriye'de bir meşruiyet sorunu olduğunu vurgulayan söylemler kullanan Erdoğan, Suriye halkının bu yönetimden ayrı düşündüğünü ve yönetim-halk ikileminde tavırlarını kardeş olarak gördükleri Suriye halkından yana koyacaklarını dile getirmektedir (Erdoğan, 2011a). Nitekim üç yıl sonra Erdoğan Suriye'de yaşananların asırlar sonra bile unutulmayacak bir katliam olduğunu söyleyerek Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esed'i eli kanlı bir zalim olarak anmaktadır. Türkiye'ye sığınan Suriyelilere her zaman kucak açtıklarını söyleyen Erdoğan, MİT tırlarına yapılan baskını² hatırlatarak içeriden yapılan her türlü sabotaja rağmen Suriye konusunda politikalarını değiştirmeyeceklerini vurgulamaktadır (Erdoğan, 2014).

AK Parti, Suriye sorununu halk ile yönetim arasında meydana gelen çatışmalar ve yönetimin halka karşı yürüttüğü askeri operasyonlar üzerinden tanımlarken, CHP grup konuşmalarında Suriye'de iç savaşın yaşanmasında AK Parti'nin politikalarının etkisi sıklıkla vurgulanmaktadır. AK Parti Hükümeti'nin Batılı güçlerin taşeronu olarak Suriye'de kışkırtıcılık yaptığını iddia eden CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Suriye'deki durumu bir iktidar halk mücadelesinden çok kardeş kavgası ve mezhep çatışması olarak görmektedir (Kılıçdaroğlu, 2012a). AK Parti Hükümeti'nin Suriye'de kışkırtıcılık yaptığını iddia eden CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'na göre eli silahlı birtakım insanlar bizzat AK Parti tarafından Suriye'ye yollanmıştır. Bu insanların ellerine silah verildiğini ve "Git orada kardeşini öldür." dediğini iddia eden Kılıçdaroğlu Suriye'deki tüm ölümlerden Erdoğan'ı dolayısıyla AK Parti'yi sorumlu tutmaktadır. Türkiye'nin iç huzurunun mevcut Suriye politikasından vazgeçmeye bağlı olduğunu söyleyen Kılıçdaroğlu, Türkiye'nin Suriye konusunda barışçıl ve özgürlükçü bir politika izlemesini savunmaktadır (Kılıçdaroğlu, 2013c).

2 Detaylar için "MİT'in Tırlarına Jandarma Baskını" başlıklı habere bk.: <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/mitin-tirlarina-jandarma-baskini-93721h.htm>

MHP konuyu küresel güçlerin Orta Doğu planları bağlamında ele alarak Suriye’de yaşananları ABD’nin Büyük Orta Doğu Projesi’nin (BOP) bir ayağı olarak değerlendirmekte ve AK Parti’nin bu planların bölgedeki taşeronu olduğunu vurgulamaktadır. Suriye’de yaşananlara müdahil olmanın o ülkenin içişlerine karışmak olduğunu söyleyen Devlet Bahçeli bu politikaların Türkiye’yi bir alev topuna çevireceği endişesini dile getirmekte ve Suriye’de zemin arayan etnik bölücülüğe dikkati çekmektedir (Bahçeli, 2011). MHP Suriye’de hem Esed yönetimine hem de AK Parti’nin lojistik desteğini alan muhalif gruplara karşı Suriye Türkmenlerini konumlandırmaktadır. Bahçeli’ye göre Suriye’de Türkiye’nin desteklemesi gereken yegâne unsur Türkmenlerdir. Aksi takdirde Suriyeli Kürt hareketi PYD-YPG çizgisi Suriye’nin kuzeyini domine edecek ve bu durum Türkiye’nin sınırını bir ateş topuna çevirecektir (Bahçeli, 2013b). MHP, CHP’den farklı olarak Esed rejiminin meşruiyetini doğrudan tartışmaya açmasıyla AK Parti’ye yakınlaşırken Suriye’de desteklenmesi gereken gruplar açısından farklı bir öneriyle bu çizgiden ayrılmaktadır.

Suriye’de yaşanan iç savaşın sorumlularından birisi olarak AK Parti Hükümeti’ni gören HDP/BDP ise Suriye Kürdistanı olarak tanımladıkları Kuzey Suriye üzerinden söylemler geliştirmiştir. AK Parti Hükümeti’nin Suriye’deki iç savaşın aktif taraflarından birisi olma emareleri gösterdiğini söyleyen HDP/BDP, izlenen politikaların savaşı Türkiye’ye taşıyacağı uyarısını yapmaktadır (Kürkçü, 2012). AK Parti’yi cihatçı çetelerin işbirlikçisi olmakla suçlayan HDP/BDP, Suriye’de çözümün ancak Rojava’da tesis edilen Kürt yönetiminin model alınarak mümkün olabileceğini düşünmektedir (Demirtaş & Kürkçü, 2013). AK Parti’nin Suriye politikasını Alevi karşıtlığı üzerinden kurguladığını ve demokratik bir devrim yaşanan Suriye Kürdistanı’nı emperyal çıkarlar uğruna teslim alma çabalarına destek olduğunu iddia eden HDP/BDP’nin (Altınışık, 2014) Suriye’de yaşanan gelişmeleri bir bütün olarak ele almaktan ziyade belli bir bölgeye odaklandığı görülmektedir.

Suriye Yönetimi mi Esed Rejimi mi?

Suriye’de yaşanan olayların gelişiminin parti liderlerinin söylemlerinde önemli değişikliklere yol açtığı görülmüştür. Bu değişimlerin en önemli göstergelerinden birisi Suriye’de iktidarın tanımlanması hususudur. Zira bu tanımlama biçimleri olayların seyri değiştikçe iktidar ve muhalefet partilerinin Suriye Arap Cumhuriyeti’nin meşruiyetine yönelik tutumlarını ortaya koymaktadır. Henüz Suriye’de sivil ölümlerin münferit vakalar olarak görüldüğü dönemde tüm partiler Suriye’de yönetimin meşruiyetini tanıyan ifadeler kullanırken AK Parti’nin süreç içerisinde kullandığı söylemlerde değişiklik görülmektedir. CHP ve MHP’nin söylemleri ise yaşanan bazı olaylardan Suriye yönetimini sorumlu tutmalarına rağmen hiç değişmemiştir. HDP/BDP ise Kürtlere yönelik geçmiş tutumlarından ötürü Esed yönetimini meşru görmeyen söylemler kullanmıştır.

Olayların henüz başlarında AK Parti, CHP ve MHP ile benzer şekilde Suriye Yönetimi, Esad Yönetimi (Erdoğan, 2011a, 2011b) gibi daha nötr ifadeler kullanırken Suriye Ordusu’nun muhalefete ve sivil halka karşı gerçekleştirdiği operasyonların hemen akabinde zalim, terörist ve diktatör Esed, Suriye’nin gayrı meşru rejimi, eli kanlı Esed rejimi (Erdoğan, 2012, 2013a, 2013b,

2014) gibi mevcut yönetimin meşruiyetini reddeden olumsuz tanımlamalar kullanmaktadır. Suriye halkını dost, akraba ve kardeş olarak tanımlayan Erdoğan bu bağlamda meşruiyetini yitirmiş olan rejime karşı Suriye muhalefetine her türlü desteği vereceğini bildirmiştir (Erdoğan, 2011b). AK Parti söylemlerinde bizzat Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed'i hedef almıştır. Suriye yönetimini, tüm idari ve askeri birimleriyle “Diktatör Esed” parantezine alan bu söylem kurgusu, Suriye’de yaşananların sorumlusu olarak yegâne bir hedef yaratmıştır. Bu söylem biçimi AK Parti’nin Suriye muhalefetine verdiği desteği meşrulaştıran ve Suriye’de yönetim kadrosunun değişmesi dışında tüm ihtimalleri göz ardı eden katı bir tutumu beraberinde getirmiştir. 2011-2015 arasında Suriye yönetimiyle resmi yahut gayri resmi hiçbir iletişim kanalının açılmamasının belki de en önemli sebebi Türkiye’yi çözüme siyasi katkı sunmaktan alıkoyan bu katı tutum olmuştur.

CHP grup konuşmalarında doğrudan Suriye yönetimine hitap eden söylemler yerine daha ziyade AK Parti Hükümeti’nin Suriye politikası konu edinilmiştir. Suriye rejimi, Esed rejimi gibi tanımlamalardan ziyade bir bütün olarak Suriye veya Suriye yönetimi demeyi tercih eden Kemal Kılıçdaroğlu, Suriye’de yaşananlara karşı tarafsız bir pozisyonda olduklarını ve Türkiye’nin de bu şekilde tavır alması gerektiğini savunmuştur. CHP olarak politikalarının “egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunmuş bir Suriye” olduğunu ifade eden Kılıçdaroğlu, bunun için “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri, Arap Birliği, Avrupa Birliği, İran ve Suriye’nin Arap komşularıyla Türkiye’nin katılacağı bir uluslararası konferans” yoluyla yapılacak müzakereleri, Suriye sorununa çözüm olarak önermiştir (Kılıçdaroğlu, 2012b). Bu müzakerelerde Suriye hükümeti ve muhaliflerini olayın tarafları olarak gören CHP’nin, muhalefet olarak kimi meşru gördüğü ise bilinmemektedir. Zira Cenevre görüşmelerinde Suriye muhalefetine meşru temsilcisi olarak kabul edilen Suriye Muhafız ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu’nun (SMDK) bileşenlerinden birisi olan³ Özgür Suriye Ordusu’nu (ÖSO) terörist gruplar arasında sayan Kemal Kılıçdaroğlu, AK Parti Hükümeti’ni bu gruplara yardım etmekle suçlamıştır (Kılıçdaroğlu, 2013b). CHP’nin ÖSO içerisinde radikal gruplar bulunmamasına rağmen bu oluşumu terörist olarak tanımlaması, Suriye rejiminin karşısında meşru bir silahlı gücü tanımadıklarını göstermektedir. Bu söylemsel yapı içerisinde Suriye rejimine üstü örtük bir destek sunulmaktadır. Suriye rejiminin karşısında hiçbir yapıya meşruiyet tanımayan bu desteği CHP’nin devletçi reflekslerinin bir sonucu olarak görmek mümkündür.

Suriye’nin “komşu bir ülke olarak kendi iç dinamikleriyle meselelerini çözmesi” gerektiğini söyleyen MHP Genel Başkanı Bahçeli de, tıpkı CHP gibi, Suriye Yönetimi’ni oyun dışında bırakan alternatif senaryolara karşı çıkmıştır. AK Parti’nin Suriye’de hükümet ve muhalifler arasında taraf olmaktan kaçınıp uzlaştırmacı bir rol oynaması gerektiğini savunan Bahçeli “muhafızların taleplerinin karşılanması, ancak merkezi yönetimin hassasiyetlerinin de göz ardı edilmemesi” gerektiğini belirtmiştir. Parti olarak Suriye’nin toprak bütünlüğünü ve Müslüman bir ülkenin içişlerine karışılmamasını istediklerini söyleyen Bahçeli’ye göre Suriye’de çözüm ancak tarafların “karşılıklı tavizler ve kolaylaştırıcı tutum takınmaları” halinde mümkün olacaktır.

3 Bk. Özgür Suriye Ordusu SMDK’ya Katılıyor Haberi - <http://aa.com.tr/tr/dunya/ozgur-suriye-ordusu-smdkya-katiliyor/299970>

Küresel güçlerin Suriye sorununa BOP prizmasından baktığını ve AK Parti Hükümeti'nin bu vizyonun piyonu gibi hareket ettiğini düşünen Bahçeli, "AK Parti'nin küresel çekim alanından, BOP yörüngesinden çıkarak, tarihi ve coğrafi düzlemde kader birlikteliği yaptığımız bu ülkeye sağduyuyu ve akliselimi tavsiye etmesini" önermiştir (Bahçeli, 2012a).

HDP/BDP, Suriye yönetimini Esad Diktatörlüğü, muhalifleri ise selefti çeteler olarak tanımlayarak Kuzey Suriye'de etkin olan Kürtleri savaşın yegâne meşru tarafı olarak görmektedir (Kürkçü, 2012). Rojava Devrimi'nin egemen güçlerin Genişletilmiş BOP projesini altüst eden bir gelişme olduğunu söyleyen HDP/BDP'ye göre, AK Parti bu projenin bölge karakolu görevini üstlenmiştir (DTK ve BDP Kadın Meclisleri, 2013). HDP/BDP'nin Suriye'de yaşanan iç savaşı sona erdirmenin ancak yeni ve demokratik bir Suriye olduğunu savunurken işaret ettiği örnek Rojava Kürdistanı'dır. "Farklı kimliklerin, kültürlerin, inançların ve anadillerin bir arada yaşadığı Suriye'de halkların eşitlik temelinde temsil edildiği Rojava'da yaşanan demokrasi hamlesi" HDP'ye göre iç savaşı sona erdirecek koşulları yaratacaktır. HDP/BDP'nin Suriye Hükümeti'ne karşı savaşan güçleri cihatçı çeteler olarak tanımlaması doğal olarak Demokratik Birlik Partisi'ni (PYD) yaşanan iç savaşta hükümetin meşru muhatabı olarak konumlandırmasını sağlamaktadır. DAESH örgütüne karşı "büyük direniş ve mücadele" sergilediği ileri sürülen Halk Koruma Birlikleri (YPG) ve YPG ile birlikte savaşan güçleri Suriye halkının meşru temsilcisi olarak gördüklerini ifade eden HDP, tüm küresel ve bölgesel güçleri "özgür bir Orta Doğu için Kürt halkının en temel haklarından biri olan kendi geleceğini belirleme hakkını" tanımaya çağırmıştır. Bu çağırının karşılık bulmaması halinde ise Suriye'de yaşanan "kör şiddetin Orta Doğu'nun geneline, Türkiye'ye ve Kürdistan'ın tüm parçalarına sıçrayacağı" uyarısı yapılmıştır (HDP MYK, 2014). HDP/BDP, Suriye sorunu üzerinden ayrılıkçı Kürt milliyetçiliği temelinde bir söylem geliştirmiştir. Suriye'de taraflardan birisi olan Kürt varlığından hareketle Türkiye'de yaşanan Kürt sorunu da aynı çerçeveye alınmış ve talep edilen adımlar atılmadığı takdirde Suriye'deki şiddetin Türkiye'ye de sıçrayacağı ima edilmiştir. HDP/BDP'nin Suriye sorununa ilişkin çözüm önerileri içerisinde Türkiye'ye yönelik ayrılıkçı politikalar açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla Suriye'de arzulanan bağımsız Kürdistan planlarının bir ayağının da Türkiye'de olacağı düşünüldüğünde Türkiye'nin PYD'ye karşı hassasiyetinin arka planı da anlaşılabilir.

Din, Mezhep, İdeoloji ve Etnik Söylemler Arasına Sıkışan Suriye

AK Parti grup konuşmalarında Orta Doğu'daki ortak tarih ve kültür vurguları sıkça yer almaktadır. Mültecilere yönelik politikalarını yalnızca evrensel hukukla değil İslami kaidelerle destekleyen AK Parti, toplumu bu göç dalgasına karşı Anadolu misafirperverliği göstermeye ve Müslüman Suriye halkına yardım etmeye çağırmaktadır. Suriye'nin çok inançlı ve etnik kimlikli yapısına sıkça atıf yapan AK Parti lideri Erdoğan "mazlumun dinini, mezhebini, etnik kökenini, rengini, sınıfını" gözetmeden el uzattıklarını söylemektedir. Bu noktada Suriye'deki duruma mezhep zaviyesinden bakanlar olduğunu iddia eden Erdoğan, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nu "Suriye yönetimine sempati duymakla" itham etmiş ve bunun Kılıçdaroğlu'nun Alevi kimliğinden dolayı olduğunu ima etmiştir (Erdoğan, 2012b). Benzer şekilde Erdoğan'dan sonra Davutoğlu da

“Türkiye’nin Suriye’den gelen sığınmacılar için ensar rolü oynadığını” ifade ederek İslam tarihinde özel bir yeri olan Hicret hadisesine atıf yapmıştır. Sığınmacılara yönelik açık kapı politikalarının “inançları gereği” olduğunun altını çizen Davutoğlu “Arap, Kürt, Türkmen, Sünni, Alevi, Nusayri ayırmadan herkesin yardımına koştuklarını” söylemiştir (Davutoğlu, 2014). AK Parti toplantılarında muhacir-ensar metaforu birden çok defa zikredilmiştir. AK Parti’nin bu söylemi, özellikle çoğunluğu Müslüman olan Türk halkına Suriyelilere karşı düşmanca tutum izlememeleri için İslam peygamberinin davranışını örnek göstermektedir. Böylece Türk toplumuna Suriyelilerle iyi ilişkiler içinde olmak bir zorunluluk olarak sunulmuştur. Oysa örneğin AK Parti tarafından sıklıkla kullanılan misafir söylemi aynı sorumluluğu karşılamamaktadır.

CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, Suriye’de Müslümanların birbirini AK Parti’nin verdiği silahlar ile öldürdüğünü savunmaktadır. AK Parti’yi Batılı egemen güçlerin Orta Doğu’daki çıkarlarının bekçisi olarak gören Kılıçdaroğlu, Erdoğan’ı “on binlerce Iraklı Müslüman kadına tecavüz edilmesine, Türk askerinin başına çuval geçirilmesine göz yumduğu gibi Suriye’de akan kana da göz yummakla” suçlamaktadır. “Batılı güçlerin Irak’ta olduğu gibi Suriye’ye de demokrasi ve özgürlük kisvesi altında oyun oynadığını” söyleyen Kılıçdaroğlu, bunu Suriye muhalefetine destek olan Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerin de demokratik yönetimler olmadığı savıyla meşrulaştırmaktadır (Kılıçdaroğlu, 2012b). AK Parti’nin kendi partisini Suriye sorununa mezhepsel bakmakla suçlamasını Kılıçdaroğlu aynı şekilde AK Parti’ye yöneltmektedir. AK Parti’nin “Orta Doğu’da dış politikayı mezhepsel bazda” kurguladığını ve “egemen güçlerin dış politikasına endekslediğini” ifade eden Kılıçdaroğlu, tarihsel süreçte CHP’nin kendisini konumlandığı ulusalcı, anti-emperyalist çizgiyi bu soruna karşı olan yaklaşımda da sürdürmüştür.

MHP grup konuşmalarında AK Parti’nin Suriye politikası eleştirilirken en çok vurgu yapılan konulardan birisi de Suriye’nin kuzeyinde bulunan Kürt varlığıdır. MHP bu Kürt varlığını Türkiye’nin bütünlüğüne karşı potansiyel bir tehdit olarak görmekte ve AK Parti’yi de Suriye’yi istikrarsızlaştırarak bu tehditlerin doğmasına fırsat vermekle suçlamaktadır. Genelde Arap Baharı olayları ve özelde ise Suriye’de yaşanan iç savaşın Türkiye’deki bölücü çevrelere emsal teşkil edebileceği uyarısı yapılmıştır. Devlet Bahçeli “siyasi bölücü” olarak gördükleri HDP’nin Suriye’de yaşanan gelişmelerden hareketle ayaklanma çağrısı yaptığını ifade ederek AK Parti’nin Suriye’de yaşananlara taraf olmaktan ziyade Türkiye sınırında cereyan edebilecek iç çatışmalara odaklanması gerektiğini söylemiştir (Bahçeli, 2012b). MHP, Suriye sorununda tarafgir olmama halini Türkiye’nin de benzer etnik sorunları olduğu gerekçesine dayandırmaktadır. Küresel Batılı güçlerin uyguladığı planlar çerçevesinde Arap Baharı olaylarının yaşandığına inanan Bahçeli’ye göre yakın bir gelecekte etnik bölücülüğün ilerlemesi halinde aynı güçler Türkiye aleyhine çalışacaktır. Bu gerekçeyle Türkiye’nin Suriye konusunda Misak-ı Milli jeopolitiğinde bir politika izlemesi gerektiğini savunan MHP’ye göre Suriye’nin de hedefi olduğu bu olaylar yeni bir Sevr oyununun parçasıdır (Bahçeli, 2012c). MHP’nin Suriye’de yaşanan olayların kaynağı olarak yekpare bir çatı altında “Batılı dış güçler” eksenini görmesi CHP ile örtüşmektedir. Muhalefet partileri sorunun birincil kaynağı olan Suriye rejiminin olaylardaki rolünü gizleyerek Türkiye’nin tarihsel tecrübelerine atıfla Batı’nın karşısında dolayısıyla Suriye rejiminin yanında bir politika izlenmesini önermektedir.

HDP/BDP, Suriye’de sorunun çözümünün “laik, çoğulcu, çok kimlikli ve demokratik” yeni bir Suriye’den geçtiğini söylerken bu önerinin nasıl hayata geçeceği noktasında Rojava Özerk Bölgesi dışında bir alternatif sunmamaktadır. Mevcut görünümde Suriye rejimi, Özgür Suriye Ordusu, Radikal İslamcı Gruplar ve YPG’nin tarafı olduğu çatışmalarda HDP/BDP, Suriye’nin YPG hariç tüm diğer silahlı unsurlardan arındırılması gerektiğini söylemektedir (Kürkçü, 2013). Bu söylem biçiminde Suriye’deki diğer kimliklerin silahlı güçlerinin veya siyasi temsilcilerinin kim olduğu belirsizdir. HDP/BDP’nin açıkça olmasa bile üstü örtük olarak Kuzey Suriye’de Kürtlerin sahip olacağı özerk bölge dışında Suriye’nin geri kalanıyla ilgilenmedikleri anlaşılmaktadır. AK Parti’yi Suriye’de cihatçı çetelere mühimmat ve lojistik destekle suçlayan HDP/BDP, aralarında on yıllardır fiziki ve fikri bağ ve duygu birliği bulunan iki ülkedeki Kürtlerin bölgenin yeni aktörü olduğunu söylemektedir. Türkiye’nin Suriye’deki Kürtlerin iradesini tanınması gerektiğini söyleyen HDP/BDP’nin geliştirdiği bu retorik aynı zamanda Türkiye’deki Kürtler için de geçerlidir. Kürtlerin özgür bir halk olduğunu vurgulayan HDP/BDP’nin söylemlerinde Suriye’de yaşanan gelişmelerin Türkiye’de de benzer şekilde cereyan edeceği öngörüsü veya temennisi yer almaktadır (Kobanê Kriz Koordinasyonu, 2014). Kürtler dışında Süryaniler, Ermeniler, Ezidiler gibi farklı inanç ve etnik kökenden topluluklara yönelik tehditleri de önceleyen HDP/BDP, Suriye rejimine karşı savaşan muhalifleri ise topyekûn cihatçı çeteler başlığı altında tasnif ederek bir anlamda Suriye rejimi ile muhalifler arasında yaşanan savaşın meşru tarafı olarak rejim güçlerini öne çıkarmaktadır. Suriye’de Alevilere, Şiiilere, Araplara ve Kürtlere büyük acılar yaşatıldığını savunan HDP/BDP, bu acıların failini gizleyerek rejimin olaylardaki rolünü görmezden gelmektedir (Altınışık, 2014). Suriye rejiminin Kuzey Suriye’deki Kürt güçleriyle doğrudan savaşmaktan imtina ettiği ve Suriye rejimi ile PYD arasında zimnen bir çatışmasızlık anlaşması olduğu bilinmektedir. Bu durumdan hareketle HDP/BDP’nin Suriye yönetiminin diğer bölgelerde yürüttüğü operasyonları açıktan eleştirerek Suriye’deki Kürtlerin temsilcisi olarak gördüğü PYD’yi siyasi ve askeri anlamda zor durumda bırakmak istemediği görülmektedir.

Siyasi Parti Liderlerinin Suriyeli Mültecilere Yaklaşımı: Muhacir, Sığınmacı ya da Göçmen?

Siyasi partiler Suriyeliler için mülteci, muhacir, misafir, göçmen veya sığınmacı tanımlarını kullanmaktadır. Her bir kavramın gerek İslam ve gerekse uluslararası ilişkiler literatüründe farklı anlamları bulunmaktadır. Türkiye’ye sığınan Suriyeliler için en genel anlamıyla mülteci tanımı kullanılsa da bu insanların yasal olarak iltica hakkı yoktur. Bunun yerine AK Parti’nin misafirlik kavramını ön plana çıkardığı görülmüştür. CHP ve MHP Suriyelilerle kültürel veya dini bir bağ kuran söylemler kullanmaktan imtina etmişlerdir. MHP bu çekimserliği Suriyeli Türkmenler için göstermemiştir. Keza HDP/BDP de MHP’ye benzer bir söylemi Suriyeli Kürtler üzerinden kurmaktadır.

AK Parti’nin bölgedeki savaş ortamının doğal bir sonucu olarak Türkiye’ye sığınan Suriyelilere yönelik söylemlerinde misafir kavramı önemli bir yer tutmaktadır. İncelenen konuşmalarda dilimizde görece daha olumsuz bir anlam uyandıran sığınmacı kavramı sadece

bir kere kullanılmış ve o da bağlam içerisinde muhacirlikle açıklanmıştır (Erdoğan, 2013b). Muhacir olmak İslam retoriğinde daha emniyetli bir yaşam ve özgürlük için baskıdan, zulümden kaçmak anlamı taşır. AK Parti, Suriyeli mültecileri muhacirin yanı sıra misafir, mazlum gibi başlıklar altında tanımlayarak Osmanlı tarihinde yaşanan vakalardan hareketle kendisini bu geleneğin varisi olarak sunmuştur. Böylece hem İslami hem milliyetçi retoriği uhdesine alarak muhalif partileri Suriyeli mültecilerin karşısında konumlandırmaktadır. Bu söylem kurgusu aynı zamanda hükümetin Suriyeli muhalifleri destekleyen politikasını da meşru kılan bir yapıya sahiptir. Zira bu kurguda Suriye'deki savaştan dolayı Türkiye'ye doğru yaşanan göç dalgasının yegâne sorumlusu Beşar Esed yönetimidir. Bu göç dalgasının durdurulması ve Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin geri dönüş ortamının sağlanması ancak mevcut Suriye yönetiminin devrilmesiyle ilişkilendirilmektedir.

Öte yandan AK Parti, Türkiye'ye sığınan Suriyeliler için defaten mülteci tanımını yapmasına karşın bu tanımın hukuki bir karşılığı bulunmamaktadır. Suriyeliler için Türkiye'ye iltica olanağının bulunmaması ve geçen süre zarfında bu yönde bir adım atılmaması da AK Parti'nin misafir söylemini desteklemektedir. Zira misafir gittiği yerde sürekli bulunmayan ve bir şekilde mutlaka geri dönme anlamını taşımaktadır. Öte yandan misafir kültürel olarak en iyi şekilde karşılanması, ağırlanması gereken bir anlamı da ihtiva eder. Bu söylemle topluma hem misafire karşı iyi davranma telkin edilmekte hem de bu misafirliğin geçiciliğine vurgu yapılarak toplumda mültecilere karşı oluşan rahatsızlıkların giderilmesi amaçlanmıştır.

CHP'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik geliştirdiği söylemler iki türlü olmuştur. AK Parti'nin CHP'yi mülteci karşıtlığıyla suçlamasını reddetme ve Suriyelilerin geri gönderilmesi üzerinden geliştirilen söylemler CHP'nin bu konuda ikircikli bir tavır ortaya koyduğunu göstermektedir. Zira Kemal Kılıçdaroğlu bir yandan "Çadırlarda kalan Suriyelilerle bir sorunumuz yok," derken öte yandan sığınmacı kentleri dışında kalan Suriyelileri "elini kolunu sallayarak kente gelen, ev tutan, iş yeri açan, bomba yapan" gibi toptancı bir yaklaşımla değerlendirmektedir (Kılıçdaroğlu, 2013a). Suriyelilerin Türk toplumundan izole bir hayat sürmeleri gerektiğini Türkiye'deki işsizlik üzerinden meşrulaştıran Kılıçdaroğlu "1 milyon 720 bin Suriyeliyi kendi ülkelerine göndereceğim ve benim insanıma iş vereceğim ben. İşi bu ülkenin insanına vereceğim." ifadeleriyle Suriyelilere yönelik toplumsal nefreti besleyen bir söylem geliştirmiştir. "Benim insanım iş bulamıyor, Suriyeliler ucuza çalıştığı için iş buluyor." söylemi aynı zamanda sığınmacıların buldukları zor durumun üzerine ucuz işgücü sömürsüne maruz kaldıklarını da göstermektedir (Kılıçdaroğlu, 2014). CHP kürsüsünde Suriyeli sığınmacıların "AK Parti'nin Türkiye'nin başına açtığı bela" olarak nitelenmesi, CHP'nin dış politika eleştirilerinin temelini Suriyeli sığınmacıları koymasının bir sonucudur. Zira hiçbir zaman "Mülteciler niçin geliyorlar?" diye sormadıklarını söyleyen Kılıçdaroğlu, kullandığı söylemlerle "Mülteciler neden gitmiyorlar?" sorusunu kurgulamaktadır (Kılıçdaroğlu, 2015). Kitlesele göç hareketlerine maruz kalan toplumların mültecilere karşı sosyal reaksiyonlar göstermesi tabii bir durumdur. CHP'nin toplumsal bir karşılığı da bulunan bu tepkileri dile getirmesi anlaşılabilir bir tutum olmasına karşın bu tepkilere karşı yapıcı öneriler yerine söylemi iktidar karşıtı bir zeminde kurmak CHP'nin zaman zaman mültecilere yönelik kullandığı ılımlı söylemleriyle bir çelişki arz etmektedir.

Suriyeli mültecilerin varlığı, MHP için “kaygıları arttıran, endişe verici” bir durumdur. AK Parti’nin çok değişkenli bir Suriye politikası olmamasının bir sonucu olan mülteciler “Türkiye sınırlarının emniyetini tehlikeye atan bir unsur.” haline gelmiştir. MHP mültecileri güvenlik ve ekonomi bağlamında bir tehdit olarak görmektedir. MHP mültecileri masum insanlar olarak tanımlasa da aralarına saldırganlar, canlı bombalar, niyeti malum grupların sızdığı söylemiyle mültecileri bir bütün olarak güvenilmez bir kitleye dönüştürmektedir. Üstelik bazı sığınmacıların çıkardığı olaylar MHP’ye göre “Türkiye vatandaşlarının makul sınırlarını aşmıştır.” (Bahçeli, 2013a). MHP, bir muhalefet partisi olarak Suriyelilerin ülkeye gelmesini rasyonel düzlemde değerlendirerek toplumsal tepkiyi ortaya koymaktadır. Bu tepki seçmenlerin partilerinden beklediği bir politika olarak değerlendirilebilir. Buna karşın MHP’nin mültecileri bir sorun olarak gören yaklaşımının temelinde AK Parti politikalarını eleştirme amacı da saklıdır. AK Parti hükümetinin mülteciler için sarf ettiği bütçeyi kendi vatandaşlarına çok gördüğü iddiasını da barındıran bu yaklaşım, toplumda mültecilere yönelik beslenen hoşgörüyü doğrudan hedef almaktadır.

HDP/BDP’nin, Suriye’ye ve Suriye’den gelen mültecilere yönelik basın bildirimlerinde Suriyeli Kürtler ana gündem maddesini oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma rağmen Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin statülerine ilişkin en yapıcı eleştiriyi de yine HDP/BDP yapmıştır. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu’nun 2014 yılında hazırladığı Suriyeli Mültecilerin Barındığı Çadır Kentler raporuna karşı yayınlanan bildiri bu söylemin örneklerinden birisidir (HDP, 2014). HDP/BDP bu bildiriye yerel belediyelerin himayesinde barındırılan Suriyeli Kürt mülteciler dâhil edilmediği için şerh koymuştur. Bu etnik yaklaşıma rağmen AK Parti hükümetine yönelik sığınmacılara iltica hakkı tanınması ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi çağrıları yapıcı eleştiriler olarak göze çarpmaktadır. Keza BDP’nin hazırladığı Sığınmacılar Raporu’nda da AK Parti’nin Suriyeli sığınmacılar için kullandığı misafir söylemi eleştirilmekte ve bunun sığınmacıları statüsüzleştirdiğine vurgu yapılmaktadır (BDP, 2011). HDP/BDP’nin, Suriyeliler için göçmenler ve mülteciler dışında misafir, kardeş, muhacir gibi tanımlamalar kullanarak sığınmacılarla aidiyet ilişkisi kuran söylemlerden kaçındığı görülmektedir.

Sonuç

Türkiye’de iktidar ve muhalefet partileri Suriye sorununun nedenleri, çözümü, Türkiye’nin atması gereken adımlar ve kendi konuları konusunda çok farklı fikirlere sahiptirler. Türkiye için ulusal bir sorun haline gelen bir konuda siyasi partilerin birlikte hareket edememeleri partilerin tabanlarının sorunla ilişkisi, mevcut pozisyonu, ideolojisi ve dini yaklaşımlarının farklı olmasıyla açıklanabilir.

AK Parti, Suriye sorununun nedenini Esed yönetiminin baskıcı politikaları, Suriye ordusunun yaptığı operasyonlar, ülkede demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ve çıkış yolu olarak demokratik bir sistemin geliştirilememesi olarak görmektedir. Ana muhalefet partisi CHP, Batılı küresel güçlerin bölgedeki oyunları, AK Parti’nin mezhepçi bir bakış açısıyla bölgedeki radikal İslamcı güçleri kıskırtmasının sorunun asıl nedeni olduğunu ileri sürmektedir. MHP ise CHP

ile benzer şekilde Batılı güçlerin kışkırtmalarını, Büyük Orta Doğu Projesi'nin uygulanmaya çalışılmasını, rejimin halka yönelik yanlış politika uygulaması ve muhaliflerin rejimle uzlaşmamayı tercih etmesinin bu sorunlara neden olduğunu ileri sürmektedir. HDP ise doğrudan AK Parti'yi sorumlu tutarak Suriye'ye yönelik etnik ve mezhepçi politikaların Suriye'de iç çatışmalara ve savaşa yol açtığını ileri sürmektedir. Ortaya çıkan tabloda iktidar partisi tamamen Suriye hükümetini sorumlu tutarken, CHP, MHP ve HDP'nin sorunun kaynağına ilişkin bakış açısının olabildiğince örtüştüğü ve Esed Yönetimi'ne herhangi bir kabahat bulmadıkları görülmektedir. Hem Suriye yönetimini hem de muhalif grupları sorumlu tutarak uzlaşmaya çalışmamalarını eleştirmektedir.

Suriye sorununun Türkiye'ye etkileri bağlamında siyasi partilerin genel değerlendirmesini şu şekilde özetlemek mümkündür: AK Parti çabalarını, halkına karşı şiddet uygulayan bir rejime karşı, kardeş halkla dayanışma içerisinde olarak bölgenin barış ve istikrarına yönelik adımlar olarak nitelendirmektedir. Bu nedenle mevcut rejimle siyasi çözüme karşı olduğu dile getirilmektedir. CHP, AK Parti'nin Suriye politikasını kardeş kavgasına müdahale, Batılı güçlere taşeronluk yapma, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü riske etme şeklinde tanımlarken iktidarın bölgenin sorunlarına mezhepçi bir bakış açısıyla yaklaştığını ileri sürmektedir. MHP iktidarın uyguladığı politikalarla komşu ülkenin iç işlerine karıştığını, etnik bölücülüğe zemin hazırladığını böylece BOP bünyesinde kendisine verilen görevi yerine getirdiğini, etnik bölücülüğe zemin oluşturduğunu ve böylece Türkiye'nin güvenliğini riske ettiğini iddia etmektedir. HDP ise AK Parti'nin radikal İslamcılara destek vererek bölge barışını tehdit ettiği ve Suriye'deki Kürt varlığını tanımadığı şeklinde değerlendirmektedir.

AK Parti, CHP ve HDP tarafından soruna mezhepçi ve etnik yaklaşmakla itham edilmesine rağmen konunun bu yaklaşımla değerlendirilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmekte ve HDP ile CHP'yi aynı sebeplerle eleştirmektedir. İktidar, Suriyelileri bir bütün olarak gördüğünü ifade etse de Türkmenlere ayrı bir önem verdiği söylemlerinde açıkça gözlemlenmektedir. MHP'nin de Türkmenlere sıkça vurgu yapmasına rağmen CHP gibi ülkedeki tüm etnik, mezhep ve dini özgürlüklerin korunmasını talep ettiği, HDP'nin ise Suriye söylemlerinde etnik Kürt vurgusunu öncelediği görülmektedir.

Her bir siyasi partinin Suriyeli mültecilere ilişkin bakış açıları ve dolayısıyla tanımları birbirinden farklılık arz etmektedir. Kullanılan kavramların uluslararası hukuk literatüründeki anlamları birbirinden olabildiğince farklıdır. AK Parti Türkiye'de göç etmek zorunda kalan Suriyelileri misafir, mülteci, kardeş, muhacir ve sığınmacı gibi kavramlarla, CHP, MHP ve HDP ise Suriyeliler, göçmenler ve mülteciler söylemini tercih etmektedir. Muhalefet partilerinin tanımları daha resmi ve formel iken iktidarın bakış açısının hukuki olmaktan daha ziyade duygusal olduğu gözlemlenmektedir.

AK Parti'nin Suriye sorununa ilişkin geliştirdiği söylemlerin Suriye'deki mevcut rejimin devrilmesi dışında kalan tüm ihtimalleri reddeden bir yapıda olduğu söylenebilir. 2011 yılından bu yana devam eden ve yakın vadede çözülmesi beklenmeyen bu sorun için farklı dış politika alternatifleri geliştirememek söylemsel anlamda bir tutarlılık sağlasa bile reel politik anlamda Türkiye'nin elini zayıflatmaktadır. Muhalefet partilerinin sorunun çözümüne yönelik geliştirdiği

önerilerin hiç dikkate alınmaması da ülkemizi topyekûn ilgilendiren bu sorun üzerine ortak aklın çalıştırılmasını engellemektedir. Muhalefet partilerinin de Suriye’de yaşanan katliamlara rağmen halen işbaşında bulunan Esed yönetimine alternatif bir söylem geliştirmemeleri hem insani hem politik anlamda çözüm üzerine üretilen söylemlerin eleştiriye açık bir noktada konumlanmasına sebep olmaktadır. Bu sebeplerle Türkiye’de parlamentoda bulunan iktidar ve muhalefet partilerinin Suriye konusuna bakış açıları, sorunu tanımlamaları, çözüm önerileri ve mültecilere yaklaşımları derin farklılıklar arz etmekte ve Türkiye’nin kendi iç ve ulusal sorunu haline gelen bir konuda ortak politika üretilmemekte ve tavır sergilenmemektedir.

Kaynaklar

- Ayhan, V. (2011). Arap Baharı'nın ABD-Türkiye ilişkilerine etkisi. *Ortadoğu Analiz*, 3(36), 17-22.
- Altınışık, H. (2014, Şubat 12). Suriye'deki Alevi katliamını protesto ediyoruz. *HDP Resmi Web Sitesi*. <http://www.hdp.org.tr/ciz%C3%83%C2%Aere-halkinin-ozerklik-kararini-selamliyoruz/haberler/basin-aciklamalari/suriyedeki-alevi-katliamini-protesto-ediyoruz-akp-hukumetini-lojistik-destekten-uzak-durmaya-cagiriyoruz/868> adresinden edinilmiştir.
- Aras, B. (2014). Arap Baharı'nın jeopolitiği (Geopolitics of Arab Spring). *Ortadoğu Analiz*, 6 (64), 40-42.
- Bahçeli, D. (2011, Kasım 15). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısı'nda yapmış oldukları konuşma metni. *MHP Resmi Web Sitesi*. 15.11.2011 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1313/index.html adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli, D. (2012a, Şubat 7). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısı'nda yapmış oldukları konuşma. *MHP Resmi Web Sitesi*. 07.02.2012 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1754/index.html adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli, D. (2012b, Şubat 21). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısı'nda yapmış oldukları konuşma. *MHP Resmi Web Sitesi*. 21.02.2012 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1792/index.html adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli, D. (2012c, Mart 27). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısı'nda yapmış oldukları konuşma. *MHP Resmi Web Sitesi*. 27.03.2012 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1935/index.html adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli, D. (2013a, Şubat 19). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısı'nda yapmış oldukları konuşma. *MHP Resmi Web Sitesi*. 19.02.2013 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/2600/index.html adresinden edinilmiştir.
- Bahçeli, D. (2013b, Kasım 26). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma metni. *MHP Resmi Web Sitesi*. 26.11.2013 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/3092/index.html adresinden edinilmiştir.
- BDP. (2011, Temmuz 6). BDP'nin sığınmacılar raporu açıklandı. *Bianet*. <http://bianet.org/bianet/goc/131274-hukuki-sorumluluk-goz-ardi-ediliyor> adresinden edinilmiştir.
- Davutoğlu, A. (2014, Ekim 14). Başbakan Davutoğlu'nun, 14 Ekim tarihli TBMM Grup Toplantısı konuşmasının tam metni. *AK Parti Resmi Web Sitesi*. <http://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/basbakan-davutoglundun-14-ekim-tarihli-tbmm-grup-toplantisi-konusmasinin-tam/67618> adresinden edinilmiştir.
- Demirtaş, S., & Kürkcü, E. (2013, Kasım 4). Utanç Duvarı'na hayır... *HDP Resmi Web Sitesi*. <http://www.hdp.org.tr/basin/basin-aciklamalari/utanc-duvarina-hayir/30> adresinden edinilmiştir.
- Devran, Y. (2007). The portrayal of Turkey in the British media: Orientalism resurfaced. *Insight Turkey*, 115-125.
- Devran, Y. (2010). *Haber, söylem, ideoloji*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Dijk, T. A. v. (1999). *Discourse in society*. 10.03.2016 tarihinde <http://www.discourses.org/OldArticles/Political%20Discourse%20and%20Ideology.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Dijk, T. A. v. (2000, Temmuz). *Ideology and discourse: A multidisciplinary introduction*. 19.03.2016 tarihinde <http://www.discourses.org/> adresinden edinilmiştir.
- DTK ve BDP Kadın Meclisleri. (2013, Ocak 24). Amara'dan doğan güneş Rojava'yı özgürleştirecektir. *BDP Resmi Blog Sayfası*. <https://bdpblog.wordpress.com/2013/01/24/amaradan-dogan-gunes-rojavayi->

ozgurlestirecektir/ adresinden edinilmiştir.

- Erdoğan, R. T. (2011a, Kasım 15). Başbakan Erdoğan'ın 15.11.2011 tarihli AK Parti Grup Toplantısı konuşmasının tam metni. *AK Parti Resmi Web Sitesi*. <http://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/basbakan-erdoganin-15.11.2011-tarihli-ak-parti-grup-toplantisi-konusmasinin/15914> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, R. T. (2011b, Kasım 22). Başbakan Erdoğan'ın 22 Kasım 2011 tarihli AK Parti Grup Toplantısı konuşmasının tam metni. *AK Parti Resmi Web Sitesi*. <http://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/basbakan-erdoganin-22-kasim-2011-tarihli-ak-parti-grup-toplantisi-konusmasi/16269> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, R. T. (2012a, Şubat 7). Başbakan Erdoğan'ın 7 Şubat tarihli TBMM Grup Toplantısı konuşmasının tam metni. *AK Parti Resmi Web Sitesi*. <http://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/basbakan-erdoganin-7-subat-tarihli-tbmm-grup-toplantisi-konusmasinin-tam-me/19918> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, R. T. (2012b, Mayıs 15). Başbakan Erdoğan'ın 15 Mayıs tarihli TBMM Grup Toplantısı konuşmasının tam metni. *AK Parti Resmi Web Sitesi*. <http://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/basbakan-erdoganin-15-mayis-tarihli-tbmm-grup-toplantisi-konusmasinin-tam-m/25989> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, R. T. (2013a, Mayıs 28). Başbakan Erdoğan'ın 28 Mayıs tarihli TBMM Grup Toplantısı konuşmasının tam metni. *AK Parti Resmi Web Sitesi*. <http://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/basbakan-erdoganin-28-mayis-tarihli-tbmm-grup-toplantisi-konusmasinin-tam-m/45231> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, R. T. (2013b, Ekim 8). Başbakan Erdoğan'ın 8 Ekim tarihli TBMM Grup Toplantısı konuşmasının tam metni. *AK Parti Resmi Web Sitesi*. <http://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/basbakan-erdoganin-8-ekim-tarihli-tbmm-grup-toplantisi-konusmasinin-tam-met/52978> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, R. T. (2014, Ocak 28). Başbakan Erdoğan'ın 28 Ocak tarihli TBMM Grup Toplantısı konuşmasının tam metni. *AK Parti Resmi Web Sitesi*. <http://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/babakan-erdoann-28-ocak-tarihli-tbmm-grup-toplants-konumasnn-tam-metni/58669> adresinden edinilmiştir.
- Fairclough, I., & Fairclough, N. (2012). *Political discourse analysis*. Londra: Routledge.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. New York: Longman.
- Hartley, J. (2002). *Communication, culture and media studies: The key concepts*. Londra: Routledge.
- HDP. (2014, Aralık 8). HDP'den Suriyeli mülteciler raporuna şerh. *HDP Resmi Web Sitesi*. <http://www.hdp.org.tr/haberler/orgut-haberleri/hdpden-suriyeli-multeciler-raporuna-serh/5627> adresinden edinilmiştir.
- HDP MYK. (2014, Temmuz 7). Rojava halklarına başsağlığı diliyoruz... *HDP Resmi Web Sitesi*.: <http://www.hdp.org.tr/basin-aciklamalari/hdp-myk-rojava-halklarina-bassagligi-diliyoruz/3785> adresinden edinilmiştir.
- İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. Ankara: Temuçin Yayınları.
- Kıbaroğlu, M. (2011). Arap Baharı ve Türkiye. *Adam Akademi*, 2, 26-36.
- Kılıçdaroğlu, K. (2012a, Mart 6). 6 Mart 2012 tarihli TBMM Grup Konuşması. *CHP Resmi Web Sitesi*. <https://www.chp.org.tr/Haberler/36/6-mart-2012-tarihli-tbmm-grup-konusmasi-868.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Kılıçdaroğlu, K. (2012b, Ağustos 14). 14 Ağustos 2012 tarihli TBMM Grup Konuşması. *CHP Resmi Web*

- Sitesi.* <https://www.chp.org.tr/Haberler/36/14-agustos-2012-tarihli-tbmm-grup-konusmasi-901.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Kılıçdaroğlu, K. (2013a, Mayıs 14). 14 Mayıs 2013 tarihli TBMM Grup Konuşması. *CHP Resmi Web Sitesi.* <https://www.chp.org.tr/Haberler/36/14-mayis-2013-tarihli-tbmm-grup-konusmasi-927.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Kılıçdaroğlu, K. (2013b, Mayıs 28). 28 Mayıs 2013 tarihli TBMM Grup Konuşması. *CHP Resmi Web Sitesi.* <https://www.chp.org.tr/Haberler/36/28-mayis-2013-tarihli-tbmm-grup-konusmasi-928.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Kılıçdaroğlu, K. (2013c, Kasım 19). 19 Kasım 2013 tarihli TBMM Grup Konuşması. *CHP Resmi Web Sitesi.* <https://www.chp.org.tr/Haberler/36/19-kasim-2013-tarihli-tbmm-grup-konusmasi-947.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Kılıçdaroğlu, K. (2014, Temmuz 15). 15 Temmuz 2014 tarihli TBMM Grup Toplantısı Konuşması. *CHP Resmi Web Sitesi.* <https://www.chp.org.tr/Haberler/36/15-temmuz-2014-tarihli-tbmm-grup-toplantisi-konusmasi-969.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Kılıçdaroğlu, K. (2015, Ocak 13). 13 Ocak 2015 tarihli TBMM Grup Konuşması. *CHP Resmi Web Sitesi.* <https://www.chp.org.tr/Haberler/36/13-ocak-2015-tarihli-tbmm-grup-konusmasi-977.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Kobanê Kriz Koordinasyonu. (2014, Kasım 12). Kobanê/Suruç Raporu. *HDP Resmi Web Sitesi.* <http://www.hdp.org.tr/basin-aciklamalari/koban%C3%AA-kriz-koordinasyonundan-koban%C3%AAsuruc-raporu/5494> adresinden edinilmiştir.
- Kürkçü, E. (2012, Kasım 23). Türkiye Sınırları Çetelerin Geçişine Açılıyor. *BDP Resmi Blogu.* <https://bdpblog.wordpress.com/2012/11/23/turkiye-sinirlari-cetelerin-gecisine-aciliyor/> adresinden edinilmiştir.
- Kürkçü, E. (2013, Ekim 3). Kürkçü: Suriye’de laik, çoğulcu, çok kimlikli model istiyoruz. *Bianet.* <http://bianet.org/bianet/siyaset/150385-kurkcu-suriye-de-laik-cogulcu-cok-kimlikli-model-istiyoruz> adresinden edinilmiştir.
- Parlak, İ., & Öztürk, A. (2015). 2009-2015 aralığında “açılım» süreçlerine yönelik siyasi parti söylemleri üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *EUL Journal of Social Sciences*, 87-114.
- Rankin, J. (2016, Mart 07). *The Guardian.* <http://www.theguardian.com/world/2016/mar/07/eu-offers-another-3bn-to-turkey-at-emergency-migration-summit> adresinden edinilmiştir.
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite.* İstanbul: Paradigma Yayınları.
- UNHCR. (2015, Aralık 31). *Syria regional refugee response.* 18.01.2016 tarihinde <http://www.unhcr.org/> adresinden edinilmiştir.
- Wilson, J. (2008). Political discourse. D. Schiffrin, D. Tannen, & H. E. Hamilton (Ed.), *The Handbook of Discourse Analysis* (ss. 398-415). Cornwall: Blackwell.

Medya ve Mültecileri Sivil Toplum Üzerinden Okumak: Mülteci-Der Örneği

Kübra GÜRAN YİĞİTBAŞI*

Öz

Medya ulaştığı en son teknolojiler aracılığıyla günümüzde, insanlığın en utanç verici, en savunmasız ve çaresiz kaldığı anlarına yani savaflara tanıklık etmemizi sağlıyor. Bilindiği gibi Körfez Savaşı, izleyicilerin o güne kadar görmedikleri şekilde adeta bir sinematografiyle, gerçek savaş görüntülerini alımlayabilmeleriyle, medyanın savaşı yansıtmada bir milat olmuştur. Bugün geldiğimiz noktaysa, savaşın bizzat içinde (-imiş gibi) hissederek, güvenli ortamlarımızda olup biteni izleme konforunun da ötesine geçmiş görünüyor. Medya alıcıları/hedef kitleleri, artık savaflardan en çok etkilenenlerin -yani çocuklar, kadınlar, yaşlılar kısacası tüm sivillerin- yaşadıklarına tanıklık etme ve haberdar olma boyutuyla karşı karşıyalar. Bu durum, tek tek ülkeler ve devletleri yönetenlerin dışında bireylerin ve sivil toplumun da olaylarla ilgili insiyatif ve sorumluluk alabilme taleplerini beraberinde getiriyor.

Çalışmada, Türkiye’de mültecilerle ilgili kurulan ilk sivil toplum kuruluşu olarak mülteci, göçmen, sığınmacı olarak adlandırılan insanların haklarını korumak ve savunmak için kurulan Mülteci-Der’in medyada ne ölçüde yer bulabildiği içerik analizi ve söylem analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Derneğin medyada hangi ölçüde ve ne tür haberlerle temsil edildiği, Mülteci-Der’in konu ile ilgili kamuoyu ve gündem oluşmasına katkısını da göstereceğinden anlamlı görülmektedir. Suriye’de 2011 yılından beri devam eden savaştan hareketle, medyanın Suriyeli mültecilere ilişkin haberleri, yine mültecilere yönelik çalışmak için kurulmuş bir sivil toplum kuruluşu olan Mülteci-Der adlı kuruluş üzerinden analiz edilmiştir. Sonuç olarak derneğin faaliyet ve açıklamalarına ulusal basının sınırlı düzeyde yer verdiği, yerel basının haberlerinin ise ülkenin genelinde bir kamuoyu ve gündem oluşturmaktan uzak olduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Mülteciler, Kamuoyu, Gündem Oluşturma, Mülteci Politikaları.

* Yrd.Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, kubraguran@hotmail.com

Understanding Media and Refugees Through Civil Society: Mülteci-Der Case

Abstract

Media allows us to witness to the moments – to the wars in which humanity remains most embarrassed, most vulnerable and most desperate - today via the latest technologies. It is known that the Gulf War was a turning point in media's illustration of a war, meaning that its representation of actual war footage as a cinematography to the audience in a way never seen before. The point where we have arrived at today seems that it has gone beyond watching the war in our safe places by feeling as if we were directly involved in it. Media receivers/target audiences are now facing the witnessing and being aware of the incidents that all civilians –especially the most affected ones, children, women and elderly people- experienced. This situation brings along the demands of societies who are willing to take responsibilities and initiatives about the events they witnessed, besides the countries and the governments.

In this study, the extent to which Mülteci-Der as a non-governmental organization that works for refugee problems can represent itself in the media is analyzed by content analysis and discourse analysis methods. In what extent the association is represented and with what types of news it is represented is considered significant, since it shows Mülteci-Der's contributions for creating an agenda on the subject. With reference to the ongoing war in Syria since 2011, the media news regarding Syrian refugees have been analyzed over Mülteci-Der, which was established as a non-governmental organization in order to work for refugees. As a result, it is seen that the national press reserves a limited attention about the association's activities and statements, and the news of local press seem to be far from creating an agenda and public opinion throughout the country.

Keywords: Refugees, Public Opinion, Agenda Setting, Refugee Policies.

Giriş

Günümüz modern demokrasilerinde bireyler, tercih ve taleplerini ortaya koyma, toplumsal meselelere katkı anlamında daha aktif olma ihtiyacı duymaktadır. Bununla birlikte, medyanın bireylerin ve toplumların gündemini inanılmaz bir hız ve ölçüde belirleyebildiği zamanımızda, gündemdeki konular ise alıcıların her bir haber üzerinde düşünmesine imkan bırakmayan biçimde çok ve çeşitlidir.

Örgütlü ve otonom sosyal gruplardan oluşan sivil toplum kuruluşları, bireylerin demokratik talep ve katılımının sadece seçim dönemlerinde oy kullanmakla sınırlı kalmaması amacına hizmet etmektedir. Diğer yandan sivil toplum kuruluşları, faaliyet gösterdikleri alanla ilgili toplumun geri kalanının da sorumluluk alması ve kamuoyu desteği için medyada çeşitli etkinlik, açıklama vb. haberlerle gündem oluşturmaya çalışmaktadır. Gündem oluşturmada medyanın rolü, belirli olay ve durumları sadece gündeme getirmekle kalmayıp, gündemin kendi içindeki önem sıralamasını da belirlemesinden kaynaklanmaktadır (Özerkan & İnceoğlu, 1997, s. 86).

Bu bağlamda çalışmanın sorunsalı, Mültecilerle Dayanışma Derneği yani kısa adıyla Mülteci-Der'in hangi açıklama ve faaliyetlerinin, medyada ne ölçüde yer bulabildiğidir. Bununla beraber, bir sivil toplum kuruluşu olarak Mülteci-Der'in soruna yönelik gündem ve kamuoyu oluşturma çabasını ne ölçüde gerçekleştirebildiği de çalışmanın bir diğer önemli sorunsalıdır. Buradan yola çıkılarak, bir sivil toplum kuruluşu olarak mültecilere ilişkin soruna ne ölçüde katkı sağlayabildiği incelenecektir.

Çalışmanın kapsamı, Türkiye'de mültecilerle ilgili çalışmak için kurulan ilk sivil toplum kuruluşu olan ve mülteci sorununa önemli ölçüde tanıklık eden şehir olarak İzmir'de kurularak çalışmalarını sürdüren bir sivil toplum kuruluşu olarak Mülteci-Der ile sınırlı tutulmuştur. Derneğin yazılı basına yansıyan haberleri 1.1.2015 ile 1.1.2016 arasındaki bir yıllık süreyle sınırlı tutulmuştur.

Araştırmada Mülteci-Der hakkında basına yansıyan haberlerden benzer ana temalara sahip olanlar içerik analizi yöntemiyle kategorilere ayrılarak incelenmiştir. İnceleme sonucu oluşturulan üç ana kategori ve elde edilen verilerden yola çıkılarak gazetelerin haberlerinde hangi ana tema üzerinde yoğunlaşıldığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra söz konusu haberlerin yer aldığı gazeteler ulusal, yerel, bölgesel olarak sınıflandırılarak bu üç kategoride basının ilgi düzeyi ortaya konmuştur. Ardından çalışmadaki haberleri temsilen ulusal, bölgesel ve yerel gazetelerin birer haberi söylem analizine tabi tutulmuştur. Böylece; “Mülteci-Der basında hangi haberlerle ve ne tür haber içerikleriyle daha fazla yer bulmuştur?”, “Dernek ulusal basında gündem yapılmış mıdır?”, “Yerel ve ulusal basında haber olan derneğin hangi tür faaliyetleridir?” sorularına açıklık getirmek amaçlanmıştır.

Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplum kavramının literatürde pek çok tanımı yapılmış, Batı siyasal literatüründe sivil toplum ise politik toplumla eş anlamlı kullanılmış, 18. yüzyıldan sonra ise sivil toplum kavramı, devlet alanı dışında ayrı bir alan olarak kabul görmüştür (Çaha, 2010, s. 24). Diğer bir tanımlamayla sivil toplum, devletle aile arasındaki kamusal alanda faaliyet gösteren, özerk, gönüllülük esasına dayanan, çoğulcu bir yapıya sahip olan ve birey-devlet müzakeresini temin eden sosyal örgütlenmelerden oluşan bir ara alan olarak da ifade edilebilir (Aslan, 2010, s. 360).

Kavramdan genel olarak anlaşılan iki yaklaşım şöyledir: Birincisi sivil toplumu, bireyler arasındaki karşılıklı anlaşmayla doğal toplumun aşılması sonucunda oluşan politik toplum olarak kabul etmişken; diğeri sivil toplumu devletin dışında yer alan ve devletle nihayete erecek olan tarihsel geçici bir aşama olarak kabul etmiştir (Çaha, 2010, s. 24).

Sivil toplum, toplumun tüm kesimlerini içine alacak şekilde; sivil alanda faaliyet gösteren gönüllü örgütler, düşünce kuruluşları, hükümet-dışı örgütler, sendika ve dernekler ve çeşitli meslek örgütlerinden oluşmaktadır. Sivil toplum, özel olarak niteleyebileceğimiz toplumun tüm kesimlerini içine almaktadır. Toplumun entelektüel, dinsel ve ahlaki hayatını da içine alan daha geniş bir yaşam alanını kapsamakta olan sivil toplum, bu nedenle bireyleri ve toplumu ikna mekanizmasına dayanmaktadır (Uluç, 2013, s. 401).

Sivil toplum Çaha'ya göre, daha fazla katılımcı demokrasi ideali üzerinde gelişmektedir. Bu nedenle, devletin toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatın en ince noktalarına kadar hakim olduğu sosyalist ülkelerde değil, devletin temel faaliyet alanlarıyla sınırlı olduğu liberal kültürü benimsemiş demokratik ülkelerde gelişebilmektedir (Çaha, 2012, ss. 140-141).

Bir toplumda sivil toplumun varlığından söz edebilmek için olmazsa olmaz koşullar bulunmaktadır. Bunların ilki devletin hukuk devleti özelliği taşımasıdır. Böylece devletin tüm sivil toplum kuruluşlarına eşit ve aynı mesafede yaklaşması sağlanabilir. Diğer özellikler ise toplumdaki farklılaşan örgütlü grupların varlığı ve bu örgütlerin özerk hareket edebilme imkanı yani devletten otonom yapıda olmasıdır.

Sivil toplum, Batı'da uzun bir geçmişi olan, çok yönlü bir kavram olup, sivil vatandaşlık çerçevesi içinde mutlak devlete karşı, liberal devlete ve daha sonra da refah devletine ulaşan bir süreç geçirmiştir. Doğu'daki toplumlara ise oryantalist bir bakışla yaklaşarak, Batı'daki tecrübelerle kıyasla bir sivil toplumun bulunmadığı öne sürülmüştür (Akşit, 2005, s. 65). Türkiye'de sivil toplum kavramının tam olarak Batı'da doğduğu şekliyle bir anlam ifade etmediğini belirtmek gerekir. Özcan'a göre, Türkiye'de sivil toplum kavramının gerçekçi bir rol üstlenmesi için öncelikle devlet dışı özerk bir alanı ortaya çıkarma çabası içinde olması gerekmektedir. Bunun yolunun da devlet, ordu, toplum ve oligarşi gibi kavramların tanımlanmasından geçtiğini ifade ederek, ancak bu şekilde gerçek bir demokrasi tanımı yapılarak bunun içinde bir sivil toplum oluşturulabileceğini işaret etmiştir (Özcan, 2005, ss. 13-14).

Sivil Toplum Kuruluşları ve İşlevleri

Sivil toplum kuruluşları, toplumun beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda, belirli talepleri dillendirmek amacıyla örgütlenmiş, devlet dışı yapılar olarak tanımlanabilir. Günümüz modern dünyasında sivil toplum kuruluşları, bireylerin devlete ve siyasal süreçlere katılımının bir aracı olarak görülen yapılar olarak önem kazanmıştır.

Dünyada, sivil toplum kuruluşları ismiyle ilgili genel olarak şu tür kullanımlar bulunmaktadır: Birincisi, Amerika ve Japonya tarafından tercih edilen "Kâr Amacı Gütmeyen Örgütler (Non Profit Organization, NPO)"; diğeri ise Avrupa ve diğer ülkelerde kullanılan "Hükümet/Devlet Dışı Örgütler" (Non-Governmental Organization, NGO) olarak öne çıkmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın uluslararası boyutuna ise NGOs'a benzer şekilde, "International Non-Governmental Organizations, INGOs" ismi verilmektedir (Kaypak, 2012, s. 49). Bu tür örgütler Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi'nde "Non-Governmental Organizations" olarak adlandırıldığından, uluslararası kullanımda NGO kavramı daha yaygındır (Oktay & Pekküçükşen, 2009, s. 175). CSOs (Civil Society Organizations) ise şöyle tanımlar:

İnsanların kamu alanında paylaşılan çıkarları gerçekleştirmeye çalışmak için aile/özel alan dışındaki devlet ve piyasa merkezli olmayan ve kendi kendilerine organize ettikleri tüm örgütler olarak tanımlanabilir. Örnekler; toplum temelli örgütler, köy dernekleri, çevre grupları, kadın hakları grupları, çiftçi birlikleri,

inanç temelli örgütler, sendikalar, kooperatifler, mesleki dernekler, ticaret odaları, bağımsız araştırma enstitüleri ve kar amacı gütmeyen medyayı içerir (“Working with civil society in foreign aid”, s. 123).

Sivil toplum kuruluşları olarak anılan bu örgütlenmeler, toplumsal desteğin ve kamuoyunun sağlanmasında önemli roller üstlenen, beklentiler doğrultusunda kamu bilincini geliştiren, demokratik katılımın gerçekleşmesine imkan veren ve karşılıklı olarak etkileşime olanak sağlayan örgütlenmelerdir.

Günümüzde sivil toplum kuruluşları, kendilerine yeni roller üstlenmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları, çalıştıkları tek bir konuda uzmanlaşmış ve güçlenmişlerdir. Bu nedenle çok çeşitli sorunlara çözüm bulma çabasındaki resmi kuruluş ve devletlere karşı daha avantajlı bir durumda oldukları söylenebilir. Bu özellikleri de kitlelerin desteğini arkalarına alabilmelerini sağlamaktadır (Yavuz & Kaynar, 2015, s. 191).

Tarihsel süreç içerisinde ise sivil toplum kuruluşlarının aynı zamanda baskı grupları olarak da işlev görmeye başladıkları görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları, siyasal iktidar tarafından alınan ya da alınacak kararları halk oylaması yaparak ve raporlar hazırlayarak şekillendirmeye çalışırlar. Bunun yanı sıra, ikna, maddi çıkar sağlama, kitlesel eylem (açlık grevi, yürüyüş, miting vb.) yöntemlerini kullanarak iktidar üzerinde baskı kurabilirler (Çelik & Aykanat, 2006, s. 225).

Drucker’a göre günümüzde ülkelerin yönetimi, boyutları ve karmaşıklığı ile bireylerin doğrudan katılımına imkan vermediğinden, gönüllülerden oluşan örgütlenmeler, bireylerin etki yaratabilmesine, belirli bir alanda sorumluluk alabilmesine ve bu bağlamda kararlar alarak kendilerine kişisel başarı alanı oluşturabilmesine imkan tanımaktadır (Rigel, 1993, s. 45).

Sivil toplum kuruluşlarının gerek kendi varoluşlarının gereği olarak, gerekse baskı grubu özelliği taşıyabilmelerinden ötürü, toplumsal değişime katkı sağlayabilmeleri, bunun için de kamuoyu yaratma ve gündem oluşturma işlevlerini yerine getirebilmeleri gereklidir.

Kamuoyu ve Gündem Oluşturma

Modern dünyada sivil toplum, devlete karşı, gerektiğinde resmi otoritenin politikalarını yeniden oluşturacak, değiştirecek ya da sınırlayacak gücü temsil eden sosyal grupların varlığı ile özdeş görülür (Bayhan, 2002, s. 6). Devlet gücünün meşruluğunun kaynağı sivil toplum olduğundan, herhangi bir elit grup, ancak halkın onayından sonra bu gücü kullanma hakkına sahip olabilmektedir (Erdoğan, 1998, s. 224). Sivil toplum kuruluşları söz konusu bu gücü harekete geçirmek için kamuoyunun desteğine ihtiyaç duyarlar.

Kamuoyu, Kapanı’ye göre, belli bir zamanda ve belli bir sorun hakkında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hakim olan kanaattir. Bu noktada, “hakim olan kanaat” kavramından ne anlaşılacağı sorusuna da cevap aramak gereklidir. Bu soruya, kamuoyunun çoğunluğun düşüncesi olduğu kabulünden yola çıkarak sayı; yani çoğunluk cevabı verilebilir. İkinci olarak ise sayıca çoğunluk olmasa da etkin olmanın kamuoyu görüşü olarak benimsendiği

düşüncesinden yola çıkılarak, nitelik vurgusu yani etkinlik ve yoğunluk açıklaması getirilebilir. Bu açıklamalar ışığında değerlendirildiğinde kamuoyu, kendini etkin olarak duyuran kanaattir denilebilir (Kapani, 2009, ss. 161-162). Kavram büyük ölçüde Aydınlanma döneminin bir ürünüdür. Kamuoyu düşüncesi 17. yüzyılı sonu ve 18. yüzyıl liberal siyaset felsefecileri ile 19. yüzyıl demokrasi kuramıyla yakından ilişkilidir (Mutlu, 2008, s. 164).

Kamuoyunun oluşması için bazı araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde baskı grupları, siyasal partiler ve iktidarlar, kamuoyu oluşturma amacıyla çoğunlukla uzmanlardan yararlanarak siyasal reklamcılık adıyla bir düşünce ya da bir lideri kitlelere benimsetmek için çeşitli yöntem ve araçlar kullanmaktadır (Bektaş, 2000, s. 98).

McCombs tarafından 1970'li yıllarda ortaya atılan "gündem oluşturma kuramı" ise, kitle iletişim araçlarının belirli bir konuda toplumun neyi ne kadar bilmesi gerektiği konusunda belirleyici olduğu tezine dayanmaktadır. Medya, neyin nasıl görüleceğine dair önemli bir işlev yerine getirmektedir. Kamera, gazete, kitap, afiş gibi kitle iletişim araçları, gerisinde bir ekonomi politik taşıdığı gibi söyleminde yer verdiği normlarla birlikte hedef kitlesine bir bilişsel harita üzerinden olup biteni sunar (Bostancı, 2011, s. 164).

Sivil toplum örgütlerinin kitle iletişim araçlarında gündem oluşturarak kamuoyunda farkındalığın oluşmasına aracılık edebilmeleri mümkün olmakla birlikte, toplumda konuyla ilgili bilişsel bir değişim oluşmamışsa bu ilgi uzun sürmeyecektir. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının konuya ilişkin bilgi açığını gidererek, gündem oluşmasına aracı olmak, toplumdaki ilginin daha uzun süreli olmasını sağlamış olacaktır (Cıllızoğlu & Karagöz, 2007, ss. 20-21).

Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları ve Mülteciler

Türkiye toplumu ataerkil bir aile ve cemaatçi bir yapı temeline dayandığından siyasal kültürün devletçi ve otokratik nitelikler taşıdığı kabul edilmektedir (Erdoğan, 1998, s. 396). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden kimi sivil toplum kuruluşunun tek parti dönemi politikalarıyla tamamen etkisini kaybetmesinden sonra ancak 1950'de başlayan çok partili hayat, sivil toplum konusunda yeni bir dönem başlatmıştır.

1950 öncesinde, Türk milletini ayrıcalıksız ve kaynaşmış bir toplum olarak tanımlayan ve bu yönde politikalar oluşturan devlet anlayışı, devlet ile toplum arasında aracı kurumlara izin vermemiştir. Farklılıklar temelinde örgütlenmeye izin verilmemesiyle, sivil toplum alanı zayıf kalmış, vatandaş devlete daha bağımlı hale gelerek devletin topluma egemen olması sonucu ortaya çıkmıştır (Uluç, 2013, s. 407).

Türkiye'de sivil toplum tartışmalarının ise 1980'den sonra yaygınlaştığı görülmektedir. İltar Turan'ın ifadelerine göre, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1980'li yıllara kadar genel olarak devletin otoriter anlayışı hakim olmakla birlikte, ilk askeri müdahaleden sonra yirmi yıl içinde, Türkiye'de demokratik kurumlar gelişme göstermiş, özgürlüklerin alanı genişlemiş ve siyasi kültürün içeriği demokratik bir yapı ile daha uyumlu hale gelmiştir (Uluç, 2013, s. 409).

Türkiye’de 1980’li yıllarda modernleşme, ulusal kimlik, ulusal dayanışma gibi toplumun genelini ilgilendiren konulardan çok, hava kirliliği, sağlık, turizm, çevre, insan hakları, kadın hakları gibi daha spesifik konuları savunan sosyal gruplar ortaya çıkmıştır. Bu konular, söz konusu toplumsal gruplar tarafından dile getirilmiş ve siyasal talepler yoluyla devlet politikaları etkilenmeye çalışılmıştır. Çevre, kadın hareketleri, Alevi grupların, Kürtlerin ve İslamcı hareketin talepleri de daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır.

Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu’ndan bu yana devletin toplumun tüm alanlarına sirayet etme ve ipleri elinde tutma yaklaşımı, sivil toplum örgütlerinin eğitim, sağlık, çevre gibi toplumsal hizmetlere dahil olmasıyla yumuşamaya başlamıştır (Çaha, 2012, ss. 253-290).

Türkiye’de sivil toplumun gelişmesi, 1980’lerden sonra; ekonomide serbest pazar temelli, ihracata dönük sanayileşmeye geçiş, dinsel ve etnik temelli kimlik talepleri ve küreselleşme sürecinin başlaması gibi devletin toplumsal yaşam üzerindeki gücünün azalmasına yol açan bir dizi değişim ve dönüşüme bağlı olmuştur (Oktay & Pekküçükşen, 2009, s. 183). Toplumsal yaşamda 1980’lerden itibaren başlayan etnik, dinsel, cinsiyet ve düşünsel bazdaki çeşitlilik ve farklılaşma, Avrupa Birliği müzakere süreci ve AB reformları sonucunda da sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesine ve ön plana çıkmasına yol açmıştır (Çaha, 2012, s. 302).

Bilindiği gibi sivil toplumun gelişimi, ancak demokratikleşmenin önünü açan siyasal kültürün yerleşmesiyle mümkündür. Söz konusu siyasal kültürün ülkemizde, Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras kalan kutsal, koruyucu, merkezîyetçi, itaat edilen devlet anlayışı nedeniyle hâlâ tam anlamıyla yerleşmediği düşünülmektedir. Yakın geçmişte, özellikle 28 Şubat döneminde, devletin sivil toplum kavramını kendi tekeline almaya başlamasıyla gerçek anlamının bozulduğu ve içinin boşaltıldığı da ifade edilmektedir (Çaha, 2005, s. 11).

AB süreci ve kamu yönetimi alanında meydana gelen değişimler, söz konusu devlet anlayışını zayıflatmışsa da Türkiye’de henüz sivil toplum alanında istenilen gelişmelerin yeterince sağlanamadığı, devlet-toplum ilişkilerinde devletin baskın halinin devam ettiği belirtilmektedir (Emini, 2013, s. 49).

Türkiye’nin mülteciler sorununda karşı karşıya kaldığı durum, son yıllarda sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına olan ihtiyacı gösteren en açık örnek olmuştur. Türkiye, Suriye’den gelen mültecilere yönelik olarak 2011 yılı itibarıyla açık kapı politikasını resmen ilan edip uygulamaya başlayarak, Avrupa ülkelerinin sınırlarını kapamalarına ve çok sınırlı sayıda mülteci kabul etmelerine karşın, şu anda 3 milyona yakın mülteciyi barındırmaktadır. Yapılan pek çok olumlu çalışma ve çabaya rağmen mültecilerle ilgili hâlâ çözüm bekleyen pek çok konu bulunmaktadır. Bu sorunların başında hukuki statü konusu gelmektedir.

Mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında sivil toplum kuruluşlarının da devletin yardımlarına ek olarak önemli ölçüde desteği bulunmaktadır. Hak temelli çalışan ve sol eğilimli sivil toplum kuruluşlarının büyük bir kısmı gönüllülük esasına göre ya da çok küçük bağışlarla çalışmalarını yürütürken, inanç temelli kuruluşlar insani yardım konusunda daha aktif olarak fitre, zekat bağışları toplayarak, aynı ve nakdi yardım kampanyaları düzenlemektedir (Kutlu, s.

24). Önceleri medyada haber ve köşe yazılarıyla gündeme gelen Suriyeliler de; sayısal oran, yaşam koşulları ve sosyal uyum gibi konularla kamuoyunda giderek daha fazla gündem oluşturmuştur. Süreci içerisinde sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, ilgili devlet birimleri ve akademi tarafından daha fazla ilgi görmeye başlamıştır (Çağlar & Özkır, 2015, s. 491).

Türkiye’de özellikle de Suriyeli mültecilere yönelik farklı alanlarda çalışmalarda bulunan pek çok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bunları çalışma alanlarına göre şu şekilde ayırabiliriz: Hak temelli olarak sığınmacı ve mültecilerin yaşamakta olduğu şehirlerde doğrudan bu gruba yönelik yaygın faaliyetlerine devam eden kuruluşlar: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) ve İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV). Özellikle hukuki danışmanlık üzerinde yoğunlaşan Helsinki Yurttaşlar Derneği (Mülteci Hukuki Destek Programı) ve Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der); ayrıca, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), İnsan Hakları Derneği (İHD), Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği (İHAD), Mazlum-Der gibi insan hakları alanında aktif olarak çalışan sivil toplum kuruluşları da sığınma alanında etkili çalışmalar yapmaya başlamışlardır (Kavlak, 2011, s. 345). Söz konusu sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra sağlık hizmetleri, sosyal destek ve insani yardımla İHH, Yeryüzü Doktorları gibi birçok kuruluş da çalışma alanlarına sığınmacı ve mültecileri de dahil etmeye başlamışlardır.

Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der)

Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der), Türkiye’ye sığınmış sığınmacı, göçmen veya mülteci durumundaki sahipsiz insanların haklarını savunmak için 31 Ocak 2008 tarihinde İzmir’de kurulmuştur. Mültecilere yönelik çalışmak için kurulmuş ilk sivil toplum kuruluşu olan Mülteci-Der, genel başkanı Bekçi’nin ifadelerine göre, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin de uygulayıcı ortakları arasında yer almaktadır (“Bu soruna bütün dünya el vermeli”, 2015).

Dernek, internet sitesinde neden mülteci haklarına ilişkin çalışmalar yaptıklarını açıklamaktadır. Buna göre; iltica olgusuyla, günümüzde çok daha ciddi bir şekilde karşılaşılmaktadır. Türkiye, dönem dönem değişebilse de doğu ve güneyden, batı ve kuzeye doğru giden iltica amaçlı nüfus hareketlerinin rotası üzerindedir. Son yıllarda mülteci hareketinin yükseldiği bölgeler olarak Akdeniz ve Ege dikkat çekmekte, buna bağlı olarak hemen her gün Türkiye’nin çeşitli illerinden, ancak daha çok kıyı Ege bölgesinden trajik mülteci haberleri ulaşmaktadır (Mülteci-Der, 2016a). Bu açıklamalarla, mültecilere ilişkin sivil toplumun faaliyette bulunmasının gerekliliği Mülteci-Der tarafından ortaya konmaktadır.

Derneğin internet sitesinde, “hakkımızda” adlı başlık altında yer verdiği bilgiler İzmir’de mültecilere yönelik çalışan bir derneğin kurulmasına duyulan ihtiyacı anlatmaya yöneliktir. Söz konusu açıklamalardan hareketle İzmir’in, Türkiye’deki mülteci nüfus hareketlerinde “çıkış ili” olarak ve son bir yıl içinde de özellikle Afrikalı birçok sığınmacı için “giriş ili” olarak görüldüğü ifade edilmektedir. Derneğin çalışma alanı ise mülteci ve sığınmacılara yemek, giyim, barınma

ve tıbbi yardımın yanı sıra, Türkiye'deki varlıklarına ilişkin hukuki danışmanlık olarak ifade edilmiştir (Mülteci-Der, 2016a). Derneğin idari yöneticisi Pırıl Erçoban Hür Işık gazetesine verdiği röportajda Mülteci-Der hakkında: "Türkiye'deki mülteci, sığınmacı, korunmaya ihtiyacı olan kişiler ve göçmenlerin haklarını korumaya çalışan hak temelli sivil toplum örgütü." ifadelerini kullanmıştır. Söz konusu haberde Erçoban, sığınmacılara yardım etme noktasında devlet kurumlarına, STK'lara, yerel yönetimlere yardımcı olmaya çalıştıklarını; paneller ve ulusal bazda yürüttükleri faaliyetlerle farkındalık oluşturmaya çalıştıklarını belirtmiştir (Omaklılar, 2015). Derneğin faaliyetleri daha geniş bir ifadeyle, "Bireysel hukuksal danışmanlık ve destek, sınır/geri gönderme merkezleri izleme çalışması ve hak ihlallerinin tespiti, zorla sınır dışı, geri gönderme yasağının ihlali ve ilticaya erişim konusunda danışmanlık ve destek, temel hak ve hizmetlere erişim desteği, mülteci-göçmen hakları üzerine farkındalık oluşturma/geliştirme, savunuculuk-lobicilik faaliyetleri, kapasite geliştirme çalışmaları." olarak sıralanabilir (Kutlu, s. 14).

Öte yandan Mülteci-Der; Helsinki Yurttaşlar Derneği, İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi ile oluşturulan Mülteci Hakları Koordinasyonu'nun da bir üyesi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Söz konusu koordinasyonun, adı geçen kuruluşların mülteci hakları alanında kendi çalışmalarına ek olarak, kamuoyu ve karar alıcılara yönelik farkındalık oluşturmak, göç ve iltica politikalarına insan hakları perspektifi çerçevesinden etki etmek amaçlarına yönelik olarak birlikte hareket etme iradesinin yansımaları olduğu ifade edilmektedir (Mülteci-Der, 2016b).

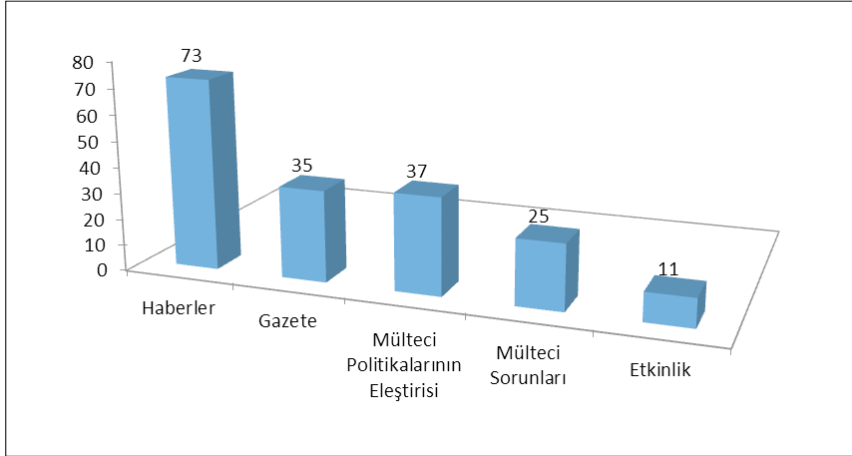
Gazete Haberleri Ekseninde Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der)

Çalışmada, 01.01.2015-01.01.2016 tarihleri arasında bir sivil toplum örgütü olarak Mülteci-Der'in faaliyetlerinin yazılı basındaki haberlere yansımaları öncelikle içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizinde temel olarak, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek, düzenlenmiş verileri sonrasında okuyucunun anlayabileceği bir biçimde yorumlamak amaçlanmaktadır. Nitekim nitel içerik analizi yöntemleri, alıcıya bağlı olarak değişebilen çoklu anlamları iletme için metinlerin kapasitesini vurgulamaktadır (Gunter, 2000, s.82). Bu bağlamda uygulanan içerik analizinin ardından, çalışmada incelenen haberleri temsilen ulusal, bölgesel ve yerel gazetelerden, Mülteci-Der konulu haberleri gündeme sıklıkla taşınması ve haberlerinin içeriğinde Mülteci-Der'e geniş biçimde yer vermesi nedeniyle seçilen gazetelerin yine aynı kriterler bazında seçilen birer haberi söylem analizine tabi tutulmuştur.

Buna göre, söz konusu tarihler arasında Mülteci-Der'in yer aldığı yerel, bölgesel ve ulusal dağılıma sahip Türkçe yayımlanan, yayın periyodları ise günlük ya da haftanın belirli günleri olarak değişkenlik gösteren 35 gazeteden toplam 73 adet habere ulaşılmıştır. Mülteci-Der'in yer aldığı haberler ayrıntılı bir okumaya tabi tutularak haberin ana konu ve teması bulunarak gruplandırılmıştır. Söz konusu haberler ana temalarına göre etkinlik, siyasilerin eleştirisi, mülteci sorunları olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Kategorilere ayrılan haberlerin ana temaları şu şekilde dağılım göstermektedir:

Toplam 73 haberden 37 tanesi mülteci politikalarının eleştirisi, 25 tanesi mülteci sorunları, 11 tanesi ise etkinlik ana teması ile ilgilidir.

Tablo 1. Mülteci-Der Hakkındaki Haberlerin Temalarına Göre Dağılımı

Bu ana temaların kapsadığı haber içeriklerini açıklamak araştırmanın amacı açısından önem taşımaktadır:

Mülteci Politikalarının Eleştirisi: Bu ana tema, derneğin yetkililerince Türkiye ve Avrupa ülkelerinin mültecilere/sığınmacılara ilişkin politikalarına ya da kayıtsızlığına yönelik eleştirileri, mültecilere yönelik sosyal politikalar geliştirilmesi için öneriler, sınır politikalarının eleştirilmesi, sınırların mültecilere açılması çağrısı, Türk hükümetinin Suriye politikası eleştirisi, kampların fiziksel şartlarının doğrudan bir siyasal muhataba yönelik eleştirisi, Avrupa ülkeleri ve Türkiye arasında yapılan Geri Kabul Anlaşması'na yönelik eleştiriler, mültecilerin barınma gibi sorunlarının çözümüne yönelik yerel yönetimlere yani büyükşehir ve ilçe belediye başkanları ile valilere yönelik çağrılarını kapsamaktadır. Bir sonraki tema ile bu temanın ayırıcı en temel özelliği, bu temaya dahil edilen haberlerde problemden sorumlu tutulan bir otoriteye yönelik doğrudan eleştiri bulunmasıdır.

Mülteci Sorunları: Bu ana tema, Mülteci-Der'in daha çok basın açıklamaları ya da gazetelerin özel haberleri aracılığıyla kamuoyu ile paylaştığı; mültecilerin gerek kamplarda gerek şehirlerde karşı karşıya kaldığı barınma ve olumsuz yaşam koşulları, güvenlik ve sağlık sorunları, mülteci çocukların eğitim sorunları, mültecilerin Türkiye'deki hukuki statülerinin belirsizliği, olumsuz çalışma şartları, sınır ihlali ve insan kaçakçılarının yol açtığı ölümler ve sorunlar, uyum entegrasyon sorunları, şehirlerde barınmaya çalışan mültecilerin kamplara zorla götürülmesi gibi durumların tesbiti ile yaşanan insan hakları ihlallerinin ortaya konmasını kapsamaktadır.

Etkinlik: Bu ana tema ise Mülteci-Der adlı sivil toplum kuruluşunun basın açıklamaları ve röportajlar dışında, mültecilere yönelik farkındalık ve gündem oluşturmak amacıyla yaptığı

görünürlük faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu bağlamda, incelenen haberlerde kendisine yer bulan, mültecilerin yaşamı konulu karikatür sergisi açmak, mülteci çocuklar ve diğer çocukları uçurtma şenliğinde bir araya getirmek gibi faaliyetler dahil edilmiştir.

Mülteci-Der adlı sivil toplum kuruluşunun söz konusu tarihler arasında yer aldığı 35 gazetedeki toplam 73 haberin aylara göre dağılımı şöyledir:

Tablo 2. Mülteci-Der Hakkındaki Haberlerin Aylara Göre Dağılımı

	OCAK	SUBAT	MART	NISAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
VAHDET	*				*							
GÜNLÜK EVFENSEL	*				*		*	**		*		
BATMAN SÖZ	*	*										
EGE TELEGRAF		*							*			
SON DAKİKA		*						**			*	
HABERTÜRK EĞELİ			*			*		*	**	*		
HABERVAKİTİM					*							
TÜRKİYE DEVAKİT								*				
EĞELİ SABAH						**				*		
İZMİR HÜRRİYET						*		*				
İZMİR 9 EYLÜL						*		*		*		
GAZİANTEP SABAH						*						
YENİ ASIR						*		*				
BİZİM GAZETE						*						
POSTA EGE						*		*				
ZAMAN						*	*				*	
YENİ ASYA						*		*			*	
GÜNBOYU						*						
MİLLİYET EGE						*				*		
HABER EKSPRES								*	*****	*	*	**
HÜRİSK								**				
BİRGÜN								*				
GÜNEYDOĞU EKSPRES								*				
AGOS								*				
EGEDE BUGÜN								*				
ÖZGÜR GÜNDEM								**				
ZAMAN EGE								*				
YENİ GÜN EDİRNE								*				
TEKİRDAĞ SAFAK GAZETESİ								*				
TRAKYA GAZETESİ								*				
EGEMETRO									*			
YENİ GÜN İZMİR									*			
MERSİN HAKİMİYET									*			
ZAMAN İZMİR								*				
HABERTÜRK											*	

Tabloda görüldüğü gibi Mülteci-Der, toplam 28 haber ile en fazla Eylül ayında gazete haberlerine konu olmuştur. Eylül ayında Mülteci-Der'in daha yoğun bir biçimde haber içeriklerinde kendisine yer bulmasını 2 Eylül 2015 tarihinde üç yaşındaki Aylan Kürdi'nin ailesiyle Bodrum sahilinden Yunanistan'a bir şişme botla geçmeye çalışırken annesi ve kardeşi ile boğularak hayatını kaybetmesi ve sahile vuran bebek fotoğrafının tüm dünyada infial yaratmasıyla ilişkilendirmek mümkündür. Buna göre, Aylan Kürdi olayı sonrası basın ve kamuoyunun gündeminde mültecilere ilişkin sorunlar daha fazla yer bulabilmiş ve gündem oluşturmuştur.

Çalışma ekseninde, haberlerin yoğunlaştığı Eylül ayındaki içerikler incelendiğinde, İzmir merkezli bir dernek olan Mülteci-Der'in mültecilere yönelik çalışan diğer sivil toplum kuruluşlarıyla, İzmir'deki Fuar alanının mültecilere açılması ortak basın açıklamasının haberleştirildiği görülmektedir. Yapılan ortak çağrının yerel ve bölgesel gazetelerde kendine yer

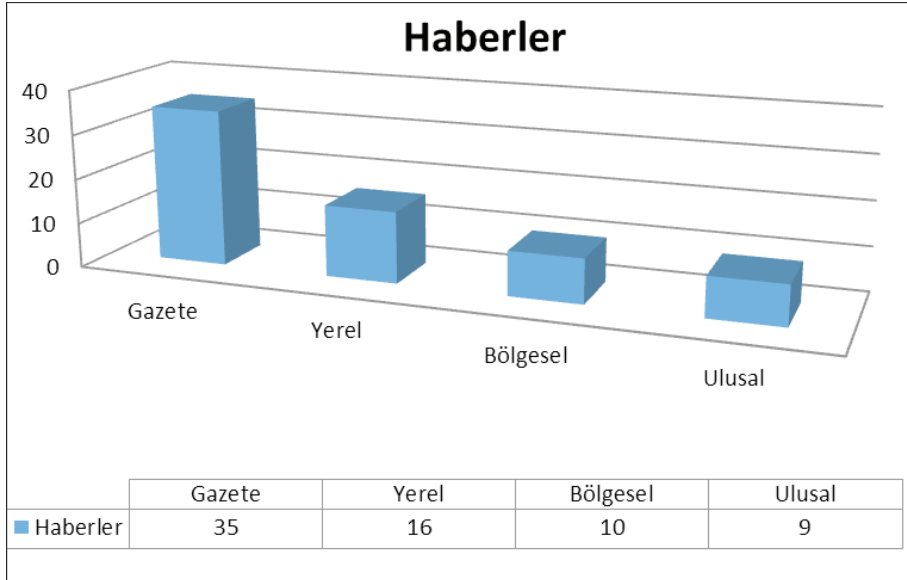
bulduğu ve mültecilerin olumsuz yaşam koşullarının kimi zaman Aylan Kürdi ile benzerlikler kurularak anlatıldığı dikkati çekmektedir. “Aylan gibi ölmek istemiyoruz” başlıklı haberde, 10 yaşındaki Suriyeli Anvar Abdülkerim’in Aylan ve diğer çocukların resmini çizdiği bir kağıdı taşıyarak: “Ben okuma yazma öğrenmek ve rahat yaşamak istiyorum. Hayatımın kötü olmasını istemiyorum. Anlıyor musunuz beni? Ben ve benden yaşça küçük arkadaşlarım kardeşlerim ölüyor. Lütfen onların ölmesine izin vermeyin. Hepimizi koruyun. Biz savaştan dolayı buraya geldik. Bizi görmezden gelmeyin.” sözlerine yer verilmiştir (“Aylan gibi ölmek istemiyoruz”, 2015).

Bunun yanı sıra yine Eylül ayında Mülteci-Der temsilcisi ile yapılan röportajlar ve özel haberlere de rastlanmaktadır. Aylan Kürdi’nin sahile vuran bedeninin fotoğraflarının tüm dünya kamuoyunda mültecilerin yaşadıklarına ve sorunlarına olan farkındalığı arttırdığı bu dönemde, incelenen haber içeriklerinde de Avrupa ülkelerine sınır politikaları nedeniyle sıklıkla eleştiriler getirildiği görülmektedir. Mülteci sorununa bütün dünyanın el vermesi gerektiği, Avrupa ülkelerinin mültecilere sınırlarını açmaları gerektiği ve iki yüzlü politikalar yürüttükleri eleştirilerine rastlanmaktadır. Türkiye’ye getirilen eleştirilerde ise bu dönemde yerelde mültecilerin barınma ihtiyaçlarına yönelik olarak İzmir Fuarı’nın mültecilere açılması hakkında Valilik, İzmir Büyükşehir ve Konak Belediye Başkanlıklarına yapılan çağrı dikkat çekmektedir. Bunun dışında kalan haberlerde ise uyum politikaları, entegrasyon ve mültecilerin hukuki statüleri konularında Mülteci-Der’in kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik açıklamaları yer almaktadır.

Eylül ayında Mülteci-Der’in yer aldığı özel haber ve röportajlara; Hür Işık gazetesinde 3.9.2015 tarihli “Güvenli Bölgede Yaşamak Yetmez”, Agos gazetesinde 11.09.2015 tarihli “Avrupa’ya Mülteci Akını”, Haber Ekspres gazetesinin 15.09.2015 “Ege Kıyılarında Nöbet Tutmalıyız” ve 25.09.2015 tarihli “10 Yıl Sonra Suriyeli Çeteleri Konuşacağız” başlıklı özel haber ve röportajları örnek gösterilebilir. Bu bağlamda, basın aracılığıyla mültecilere ilişkin farkındalık yaratma amaçlı gündem oluşturma işlevini Mülteci-Der, genellikle basın açıklamaları ya da özel haber ve röportajlar yoluyla gerçekleştirmiştir.

Haberlerin yoğun olarak yer aldığı eylül ayı dışında Mülteci-Der ile gerçekleştirilen diğer röportajlar Gaziantep Sabah gazetesindeki 22 Haziran tarihli “Sağlıktan eğitime barınmadan para kazanabilmeye sorun yaşıyorlar” haberi ile 17 Ağustos tarihli, “Siz de bir gün mülteci olabilirsiniz” başlıklı 9 Eylül gazetesi haberidir. Mülteci-Der, bu röportajlar yoluyla mültecilerin içinde bulunduğu olumsuz yaşam koşullarını; barınma, sağlık, çalışma, eğitim, hukuki statü alanındaki sorunları, sınırlardaki insan kaçakçılarının yol açtığı trajedileri gündem yapmış ve soruna çözüm üretilmesine yönelik politikalar önermiştir.

Mülteci-Der’in yer aldığı gazete haberleri, ağırlıklı olarak yerel gazetelerin haberleridir. Yerel gazeteleri, bölgesel gazeteler daha sonra ulusal gazeteler izlemektedir. Buna göre toplamda Mülteci-Der’in haberlerine yer veren 35 gazetenin 16 tanesi yerel, 10 tanesi bölgesel, 9 tanesi ise ulusal gazetedir.

Tablo 3. Mülteci-Der Haberlerinin Bulunduğu Gazetelerin Dağıtım Alanına Göre Dağılımı

Çalışmada, Mülteci-Der haberlerinin bulunduğu ulusal gazeteler olan “Yeni Asya”, “Günlük Evrensel”, “Birgün”, “Zaman”, “Günboyu”, “Bizim Gazete”, “Özgür Gündem”, “Habertürk” ve “Vahdet”te toplamda 19 haber yer almıştır. Çalışmada, mültecilere yönelik faaliyetlerinin yazılı basına yansımalarını incelediğimiz Mülteci-Der, gerek ortak basın açıklamaları, demeçler ile gerek özel haberler ve derneğin etkinliklerinin gündem yapılması ile yerel ve bölgesel gazetelerde daha çok yer etmiştir. Bu durum mülteci hareketliliğinin, sınır geçişlerinin yaşandığı önemli merkezlerden birisi olması nedeniyle İzmir ve Ege bölgesinin yerel anlamda konuyla daha yakın bir ilişki içinde olmasıyla da açıklanabilir. Derneğin merkezinin İzmir’de bulunması da haber kaynakları ile habercilerin yakınlığı veya haberde yakınlık ilkesinin bir gereği olarak düşünülebilir. Öte yandan İzmir yerel ve Ege bölgesi gazetelerinin dışında Gaziantep, Edirne, Tekirdağ ve Mersin gibi sınır illerinin yerel gazetelerinde de Mülteci-Der’in açıklamalarının ve faaliyetlerinin yer bulması, sınır illerinin mülteci sorunu/hareketliliği gündemini aynı şekilde yaşıyor olmalarıyla ilişkili görülmelidir. Burada dikkat çeken husus, Suriye Savaşı ve mülteciler sorununun etkisi ülkenin genelinde görünür olmasına rağmen Mülteci-Der’in açıklamaları ve çeşitli faaliyetlerine neden ulusal basının bir kısmının yer verdiği ve bu anlamda neden kendisine sınırlı bir yer bulabildiğidir.

Bu noktada haber medyasında mültecilerin temsilini inceleyen Göker ve Keskin (2015, s. 241), çalışmamızdaki sonuçtan farklı bir tesbit olarak; araştırmalarındaki bütün ulusal gazetelerin Suriyeli mültecilere yönelik haberleri ulusal düzlemde ele almış, büyük bir çoğunluğunun gündem sayfasında yer verdiğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla gazetelerin konuyla ilgili haberleri bölge sayfalarını kullanmayı tercih etmeyerek, ulusal gündeme taşıdıklarını belirtmiştir. Buradan hareketle, mülteciler konusunun farklı açı ve çerçevelerden ulusal basında gündem oluşturabildiği;

ancak İzmir merkezli Mülteci-Der'in faaliyetleri yerel düzeyde kalmış olabileceğinden ulusal basında yeterince yankı bulmadığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

Öte yandan kategorilerine ayrılan haberlerin ana temalarına bakıldığında, “mülteci politikalarının eleştirisi” temasının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ardından “mülteci sorunları” ve son olarak da “etkinlik” teması gelmektedir. Buradan hareketle, sivil toplum kuruluşlarının, mülteci sorunlarından yola çıkarak Avrupa ülkeleri ve Türkiye'nin mülteci politikalarına yönelik eleştirilerinin daha yoğun olarak haberleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu noktada haber tercihlerinde ya da tercih edilen haberlerin çerçevelenmesi ve sunumunda gazetelerin yayın politikası ve ideolojik pozisyonunda belirleyici olduğu bilinmektedir. Haberlerde görüşlerine yer verilen sivil toplum temsilcilerinin basın açıklamaları ve görüşleri, gerek kamuoyunun dikkatini çekme ve soruna yönelik farkındalık oluşturma, gerekse devlet alanına rehberlik ederek, siyasal aktörleri çözüm için yönlendirme görevinin bir yansıması olarak görülebilir. Sivil toplum kuruluşlarının olumlanan örgütsel yapılar olabilmeleri kamuoyu genelinde güvenilirliği sağlayabilmeleriyle mümkün olacağından, yürütülen projeler, kampanyalar ve örgütsel işleyişle ilgili yöneticileri tarafından yapılan açıklamalar toplum nezdinde bu olumlamayı arttırıcı unsurlar olarak görülebilir (Cılızoğlu & Karagöz, 2007, s. 28). Bunun yanı sıra haberlerde referans gösterilen kaynağın siyasal pozisyonu/kimliği gazetesinin ideolojik yanlılığını da göstereceği için ayrıca önem taşımaktadır.

Çalışmada gazetelerin “mülteci politikalarının eleştirisi” temasına dahil edilen içerikleri daha yoğun olarak işleme, medya ile sivil toplum kuruluşlarının karar alıcılar ve siyasal aktörler üzerinde baskı unsuru olabilme işlevinin de bir göstergesidir. Ürek ve Doğan'ın, Funda Savaş Günden aktardığına göre insanları belirli bir yönde davranma ve düşünmeye ikna etme yönünde faaliyette bulunan Türkiye'deki pek çok etkin baskı grubunun ilki medyadır. Medya, Mills'in iktidar seçkinleri adlandırmasıyla, politika, ekonomik çevreler ve askeri üst çevrelerin oluşturduğu kesim adına iletişim sağlayarak bunu gerçekleştirir. İkincisi ise çağdaş teknolojilerin imkanlarıyla, sosyal ağlardaki özgür düşünce ortamını kullanan bireylerin oluşturduğu Destekleyici Baskı Grupları'dır (Ürek & Doğan, 2011, s. 103). Bir diğer açıdan konuya yaklaşıldığında, haber yapıcılarının gündem oluştururken toplumdaki gerçekleri olduğu gibi yansıtmadığı, konuları medyanın gündemine getirmekte taraf tutan bir konumda olduğu da bilinmektedir (Severin & Tankard, 1994, s. 394). Bu bağlamda, sözü edilen temaya ait haber içeriklerinin tercih edilerek çoğunlukla gündem yapılması, gerek basının gerekse Mülteci-Der'in karar alıcılara, siyasal iktidara yani hükümete muhalif yöndeki ideolojik pozisyonunun da yansıması olup bu noktada söz konusu gazetelerle Mülteci-Der'in söylemlerinin örtüştüğü gözlenmektedir.

Çalışmada ikinci sırada haber frekansına sahip, “mülteci sorunları” temasına ait haber içerikleri de sivil toplum kuruluşlarının beklenti ve talepler doğrultusunda kamu bilincini geliştirme, yönetime etki etme gibi amaçlarına yöneliktir. Mültecilerin sorunları konusunda toplumsal desteğin ve kamuoyunun oluşmasında sivil toplum kuruluşları önemli roller üstlenmektedir. Bu bağlamda, ülkede mültecilerin yaşadığı sorunlar hakkında medya aracılığıyla sürekli ve doğru olarak bilgilendirme yapılması ile sorunun çözümü noktasında bir bilinç oluşmasına katkı sağlanmış olacaktır. Sorunla ilgili bilgisizlik ya da bilinç eksikliği, sığınmacıların

ve mültecilerin temel haklara erişiminde ve toplum içindeki yer edinmeleri noktasında olumsuz etki yaratmaktadır. Bu bağlamda önyargıları değiştirmektense, bilgisi olmayan bir kişiyi bilgilendirmek görece olarak daha kolay kabul edilerek toplumdaki bilgi eksikliği, bir avantaja dönüştürülebilir. Uygun yöntemlerle toplum doğru bilgi ile donatıldığında Batı'da bugün mültecilere ve genel anlamda göçmenlere yönelik ırkçı, ayrımcı düşüncelerin Türkiye'de gelişmesi engellenebilir ya da yavaşlatılabilir (Kavlak, 2011, ss. 357-358).

Buradan hareketle, çalışmada incelenen ve mültecilerin çeşitli sorunlarını gündeme getiren “sağlıktan eğitime, barınmadan para kazanabilmeye sorun yaşıyorlar”, “mülteci sömürüsü”, “ölüme kaçış”, “mülteci-der: mülteciler çaresizlik yüzünden tehlikeleri göze alıyor” gibi haberler toplumda mültecilere ilişkin yaşananların farklı boyutlarıyla dile getirilmesi, eksikliklerin tartışılması, çözüm önerileri ile birlikte ulusal ve uluslararası anlamda politikalar önerme işlevlerine zemin teşkil etmektedir. Öte yandan, mülteciler ile ilgili gündem oluşturulurken, diğer ülkelerin sınırlarını kapatma gayretlerinin aksine mültecilerin Türkiye'de barınabiliyor olmasının ve onlara sunulan hizmetin yerine çoğunlukla mağduriyetlerin, sorunlarla trajedilerin vurgulanarak öne çıkarılması da yukarıda sözü edildiği gibi söylemlerin ortaklığına işaret eden, bilinçli bir ideolojik tercih olarak görülmelidir.

Etkinlik ana teması altında toplanan haberler, araştırmada toplamda en az sayıda yer alan gruptur. Bu kategoride Mülteci-Der'in çalışmalarını topluma duyurmak, fark edilerek soruna dikkat çekmek amacıyla gerçekleştirdiği, haber değeri taşıyan görünürlük faaliyetleri bulunmaktadır. “Mültecilerin yaşamı çizgilere yansıdı”, “dünya çizgileriyle mülteci sorunları neşe müzesinde”, “dramı anlatan çizgiler Konak'ta”, “çocuklar uçurtma şenliğinde”, “Suriyeli çocukların uçurtma heyecanı” gibi haber başlıkları bu kapsamda değerlendirilebilir. Batman Barosu'nun hizmetiçi eğitim kapsamında, mülteci hakları komisyonu üyeleri için düzenlediği mülteci hakları semineri haberini de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Mülteci-Der, bu başlık altındaki haberlerin bir kısmında etkinliğin bizzat düzenleyicisi konumundayken, bazılarında da ana konuşmacı ya da katılımcı olarak yer almıştır. Örneğin, Don Quichotte dergisinin düzenlediği karikatür yarışmasına katılan 800 eserden bir kısmı Konak Belediyesi ile Mülteci-Der tarafından düzenlenen karikatür sergisiyle toplumun ilgisine sunulmuştur. Bu bağlamda, “Mültecilerin yaşamı çizgilere yansıdı” başlıklı haberde, etkinliğin paydaşlarından Mülteci-Der yönetim kurulu başkanı Eda Bekçi: “Dünyanın pek çok ülkesinden İrandan Suriyeden Güney Amerika'dan farklı nedenlerle ve savaşlarla mültecilere şahit olmuş bu acıyı yaşayan ve hisseden sanatçıların eserlerini izleme fırsatı yakaladık.” şeklinde demeç vererek serginin tanıtımına katkı sağlamıştır (“Mültecilerin yaşamı çizgilere yansıdı”, 2015) “Suriyeli çocukların uçurtma heyecanı” başlıklı haberde ise Mülteci-Der ile İzmir'deki Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği tarafından Dünya Mülteciler Günü çerçevesinde gerçekleştirilen uçurtma şenliğinin haberleştirildiği görülmektedir. Söz konusu haberde Mülteci-Der yönetim kurulu başkanı Eda Bekçi'nin etkinlik hakkındaki görüşleri habere yansımıştır. “Çocukların milleti yoktur” ara başlığıyla verilen demeçte çocukların milletinin olmadığını, savaş ve siyaseti bilmediğini vurgulayan Bekçi, kendi çocuklarının da etkinlikte olduğunu ve bu etkinlik kapsamında onların da Suriyeli mülteci çocuklarla temas kurmalarını, oynamalarını sağlamayı amaçladıklarını ifade etmiştir (“Suriyeli

çocukların uçurtma heyecanı”, 2015). Bu kapsamda ele alınan haber ve demeçlerden yola çıkarak, Mülteci-Der’in haber değeri taşıyan ilgi çekici ve farklı etkinliklerle çalışmalarını gündeme getirmeyi amaçladığı görülmektedir.

İçerik analizi ile Mülteci-Der hakkında hangi ana temaların yoğun frekansla haber yapıldığı ve dolayısıyla derneğin basında hangi tür eylem ve açıklamalarının kendine daha çok yer bulabildiği ortaya konmuştur. Bunun ardından çalışmada yer alan tüm haberleri temsilen ulusal, yerel ve bölgesel basından birer haberin söylem çözümlemesi ile incelenmesi haberlerdeki söylem yapısının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Zira haberlerin söylemlerini incelemek, söz konusu medya kuruluşunun hangi ideolojiyi desteklediği, iktidarla olan ilişkileri ve kendi çıkarlarının ne yönde olduğunu belirli bir ölçüde yansıtmaktadır (Devran, 2010, s. 119). Bu bağlamda çalışmada Van Dijk’in söylem analizinden yola çıkılacaktır. Van Dijk söylemi, sosyo-kognitif bir yaklaşımla açıklayarak, haber şemalarını (üst yapılar) haber başlıklarının fonksiyonu olarak değerlendirmiştir. Bu fonksiyonların ne olduğunu belirleyen şemalarca bu haber başlıkları yapılır. Şema ana başlık, üst başlık, ana olaylar, tarih, sözlü tepki ve yorumlardan oluşur (Sözen, 1999, s. 126). Van Dijk’in söylem çözümlemesine atıfla metin üzerinde mikro ve makro düzeyde inceleme yapılmıştır. Bu bağlamda örneklem olarak seçtiğimiz haber, mikro düzeyde; sözcük seçimleri, cümle yapıları ve nedensellik ilişkileri, retorik’in incelenmesi şeklinde analiz edilmiştir. Makro düzeyde; tematik olarak yani haber başlıkları, alt başlıklar, haber girişi, spotlar üzerinden, şematik olarak ise durum ve yorum kapsamında analiz edilmiştir.

Ulusal bir gazete olan Günlük Evrensel, sosyalist bir çizgide yayın yapmaktadır. Bir yıllık süre içinde Mülteci-Der hakkında ulusal basında en fazla haber toplam 5 adetle Günlük Evrensel gazetesinde bulunmaktadır.

Gazetenin 15.08.2015 tarihli haberinin başlığı “İzmir Mülteci Dostu Olmalı” şeklindedir. Haber metninin mikro analizi bağlamında ilk olarak sözcük seçimleri ele alındığında; zorla gönderilme/götürülme, operasyon, hapisane koşulları, insanlık dramı, insan hakları ihlali, insani yaşam şartları, mülteci akını, güvenli dönüş gibi sözcük ve ifadeler kullanılarak, mültecilerin Türkiye’de yaşadıkları koşulların dramatik ve olumsuz şekilde betimlenmesiyle bu olumsuzluklardan doğrudan devlet ve hükümet yetkililerinin sorumlu olduğu göndermesi dikkat çekmektedir.

Haberin cümle yapılarına gelindiğinde muhabirin olayı aktaran konumunda olduğu “dedi”, “istedi”, “söyledi”, “vurguladı” ve “konuştu” gibi yüklerle kurulan aktif cümleler dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra haberin temasını destekleyip pekiştirecek kaynakların cümleleri aynen alıntı yapılarak ve çoğunlukla düz anlamlarıyla kullanılmıştır. Mültecilere emniyet güçlerinin müdahalesi operasyon olarak tanımlanmış ve bunu anlatan cümleler ise edilgen, pasif cümle yapıları olarak kurgulanmıştır. Bu kullanım da mültecilerin edilgenliğini ve iradelerinin dışında muamelelere maruz kaldıklarını yansıtmayı sağlamıştır. Cümleler arasındaki nedensellik ara başlıklar ve kaynaklardan yapılan alıntılarla kurulmuştur. Buna göre günlük adımlarla çözüm sağlanamayacağı, uluslararası topluma görev düştüğü, mültecilerin kamplara gitmek istemediği cümleleri ara başlığa çekilerek metin inşa edilmiş, “İzmir kapılarını açmalı” ara başlık cümlesi de

tüm metnin ana teması ile asıl sonuca götürecektir neden-sonuç ilişkisini tamamlamıştır.

Retorik açıdan cümlelerin genellikle düz anlamlı sözcük ve ifadelerle kurulduğu gözlenmektedir. Haberin başlığı olan “İzmir mülteci dostu olmalı” cümlesiyle kişileştirme yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra İzmir’in demokrat, özgürlükçü, bir kent olduğu ile İzmir’in mültecilere kollarını açması ifadeleri de haber metninde yer alan diğer kişileştirme örneklerindedir. Bu bağlamda, kenti nitelenmek için seçilen demokrat ve özgürlükçü sıfatları, mültecilerin bir kısmını misafir etmesi önerilen bir kenti tanımlamada öne çıkması tercih edilen özellikler olması açısından dikkate değerdir. “Mülteci akını” ile “kamp koşullarını ölüm gibi kabul ediyorlar” ifadeleri benzetmeye, “kampta yaşamaktansa ölmeye razıyız” cümlesi abartmaya örnek verilebilir.

İncelenen haberin makro analizi bağlamında tematik açıdan yaklaşıldığında egemen teması, “İzmir sokaklarında yaşayan 370 mülteciye emniyet tarafından operasyon yapılarak, Mardin’deki çadır kente gönderilmesi” cümlesinden de hareketle, mültecilerin istemedikleri ve hatta ölümü tercih ettikleri halde kamplarda yaşamaya zorlanmalarınıdır. Haberin ana metninde İzmir Valisi Mustafa Toprak’ın “İzmir çadır kent değildir.” ifadeleri üzerine emniyet güçlerinin, İzmir’deki mültecileri zorla Mardin’deki kampa göndermesi karşısında mülteciler üzerine çalışmalar yapan dernek temsilcileri ile görüşüldüğü belirtilmiştir. Haberin söylem tarzından İzmir Valiliği’nin uygulamasının olumsuzlandığı, gazetenin buna karşı yayın politikasına sahip olduğu, kendi görüşünü ise alanda çalışan bazı dernek temsilcilerini kaynak göstererek sağlamlaştırdığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık haber oluşturulurken İzmir Valiliği’nden cevap olarak konuya ve açıklamaya ilişkin herhangi bir görüş alınmamıştır. “Günlük adımlarla çözüm sağlanamaz”, “uluslararası topluma görev düşüyor”, “mülteciler kamplara gitmek istemiyor” ve “İzmir kapılarını açmalı” ara başlıkları ile ana metnin anlamı güçlendirilmiştir. Haberde anlamı güçlendirmek için Mülteci-Der genel koordinatörü Pırıl Erçoban’ın ve Halkların Köprüsü Derneği Başkanı Cem Terzi’nin görüşlerine yer verilmiştir. Haber dilinin kurgulanışında ise muhabir ya da editörün ideolojik yanlılığı dikkat çekmektedir. Örneğin “kampları hapisane koşullarına benzettikleri için gitmek istemeyen mültecilerin İzmir Valiliği tarafından zorla gönderilmesi” ve “emniyet güçlerinin mültecilere operasyonu” gibi ifadeler ve “operasyon”, “zorla götürme” gibi sözcükler, hükümet yetkililerinin mültecilere zor kullanarak, insan haklarına aykırı ve acımasız davrandığı iması taşımaktadır. Buradan hareketle, haberin egemen temasının siyasal iktidara muhalif bir tavırla kurulduğunu söylemek mümkündür.

Şematik olarak metnin arka plan bilgilerinin yetersiz ya da tek yönlü olduğu gözlenmektedir. Valiliğin ve AFAD’ın mültecileri İzmir’den kamplara göndermesi eleştirisi üzerinden genel olarak mültecilerin şu anki hukuki statülerinin statüsüzlük olduğu, olumsuz ve insan haklarına aykırı koşullarda yaşamaya zorlandıkları göndermeleri yapılmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin mülteci sorunu karşısındaki kayıtsızlıkları ve Türkiye’nin kapasitesinin üzerinde de olsa, insani nedenlerle sınırlarını başından beri mültecilere açması arka plan bilgisine ise haberdeki eleştiriler yanında değinilmemektedir. Bu da gazetenin konuya yaklaşımında, haberin çerçevesini ideolojik yanlılık üzerinden kurguladığını işaret etmektedir. Haberde bu anlamın tamamlanması için aynı yönde mesajlar veren iki ayrı kaynaktan yorumlar kullanılmıştır.

Çalışma açısından, Mülteci-Der konulu haberlerin frekansındaki sıklık nedeniyle, önemli görülen bir diğer gazete, bölgesel yayın yapan Haber Ekspres gazetesidir. Toplamda 10 haberle Haber Ekspres, en çok sayıda Mülteci-Der haberine yer veren gazetedir. Gazete, 15.09.2015 tarihli özel haberini manşetten “Ege kıyılarında nöbet tutmalıyız” şeklinde vermiştir. Haberin mikro analizi bağlamında; “yüreklere dağladı”, “çok ağlayacak çok üzüleceğiz”, “Suriyelilerin kaçakçılara mahkum edilmesi”, “Türk vatandaşları tarafından dolandırılan sığınmacılar” ve “yetkili makamların kayıtsızlığı” gibi sözcük ve ifadeler tercih edildiği görülmektedir. Bu bağlamda metnin anlam inşasında dramatik bir etki yaratılmaya çalışıldığı görülmektedir. Seçilen sözcük ve ifadelerle, kaçak yollardan sınır geçişi yapmaya çalışırken hayatını kaybeden sığınmacıların yaşadığı trajediden doğrudan ve yalnızca Türkiye’deki yetkililerin sorumlu olduğu işaret edilmektedir.

Haber metninin cümleleri büyük çoğunlukla Mülteci-Der başkanının açıklamaları alıntılanarak aktif ve düz anlamlı cümlelerle oluşturulmuştur. Bu nedenle gazete olayı yalnızca aktaran pozisyonunda kalarak kaynağının cümlelerini ileten durumunda görülmektedir. Cümlelerin nedenselliği ise yine aynı şekilde yetkililerin kayıtsızlığı ve yaşanan trajedideki asıl sorumlular oldukları imasını tamamlamaktadır.

Retoriksel açıdan metnin genelinde dramatik unsurlarla etki yaratmanın amaçlandığı ifade edilebilir. Ege denizinde 4’ü bebek, 10’u çocuk toplam 34 göçmenin hayatını kaybettiği bilgisi haberin spotunda verilerek, haberin devamında da yaşanan olayın görüntülerinin yürekleri dağladığı belirtilmiştir. İki aylık bir bebeğin babası tarafından kurtarılarak kıyıya çıkarıldığı betimlemesinin ardından Mülteci-Der’in, çözüm bulunmazsa bu sahneleri çok görececek, çok ağlayacak, çok üzüleceğiz cümleleri duygu yoğun ifadeler olarak haberin etkisini arttırmada işlevseldir. Haber metninin retorisi, kaçak sınır geçişlerine göz yumulduğu adeta sığınmacıların kaçakçılara mecbur edildiği imasını içeren şu sorularla tamamlanmıştır: “Bu işin aleni olarak yapıldığını herkes biliyor. Neden o zaman müdahale edilmedi? Neden şimdi müdahale ediliyor? Bunlar hep soru işaretleri”.

Haberin makro analizi altında tematik açıdan yaklaşıldığında, Mülteci-Der başkanı Eda Bekçi’nin ifadelerinin manşete taşındığı dikkat çekmektedir. Manşetin hemen altında Mülteci-Der başkanı Eda Bekçi’nin fotoğrafı, mülteci sorununun polisiye önlemlerle çözülemeyeceği açıklaması ile birlikte verilmiştir. Hemen yanında “Mültecilerin kaçış rotaları” başlığı kullanılarak temsili bir harita ile haber oluşturulmuştur. Haberin iç sayfadaki devam spotunda, Ege denizinde bir önceki gün 34 göçmenin hayatını kaybetmesi üzerine gözlerin mültecilere çevrildiği ifade edilmiştir. Bekçi’nin ifadeleri yorum katılmadan alınmış; insan kaçakçılığıyla mücadele edilmesi, bunun için de sahil güvenlik, sivil toplum kuruluşları, halk ve emniyete bağlı tüm birimlerin Ege denizine yığılması gerektiği açıklamalarına yer verilmiştir. Yine Mülteci-Der başkanı Eda Bekçi’nin ifadelerinden alıntılarla oluşturulan “dolandırılanlar çok” ve “her şey aleni yapılıyor” ara başlıkları ile ana metin zenginleştirilmiştir. Tematik açıdan haberde egemen vurgu yetkili makamların kaçakçılığa kayıtsız kaldıkları ve mültecilerin yaşam koşullarına uzun süreli çözüm üretmedikleri eleştirileridir. Gazete haber diline ayrıca yorum cümleleri katmasa da Bekçi’nin ifadelerini aktaran dolayısıyla da destekleyen konumdadır. Haberde komşu ülkelere, mültecilerin

iltica etmelerini yasal olarak sağlayacak düzenlemeler yapmadıkları yönünde eleştiriler getirilmektedir. Diğer yandan Türk yetkililer ve Emniyet, eleştiriden öte doğrudan bir ithamla, insan kaçakçılığına göz yumdukları ve kayıtsız kaldıkları, gerçekleşen son olaydaki ölümlerden sorumlu oldukları imasıyla suçlanmaktadır. Bu haberin egemen temasına göre, gazetenin haberin retoriksel anlatımını yanlılık üzerine kurduğu ve nesnellik kaygısından uzak olduğu gözlenmektedir.

Şematik analizde ise haberdeki durum, Suriyeli mültecilerin şartlarının iyileştirilmemesi nedeniyle Suriyelilerin kaçakçılara mahkum edildikleri, Emniyet'in kaçakçılara göz yumduğu, Türk vatandaşlar tarafından mültecilerin dolandırıldığı ve yetkili makamların Suriyelilere kayıtsız kaldığı suçlamalarının üzerine kurulduğu görülmektedir. 3 milyona yakın mülteciyi ülkede barındıran Türkiye hükümeti yaşanan olumsuzlukların tümünden tek başına ve doğrudan sorumlu tutulmakta; ancak komşu ülkelere ise suçlama yerine yalnızca tavsiye niteliğindeki ifadelerle seslenilmektedir. Haberi yayınlayan gazetenin kaynağının bu ağır itham ve yorumları karşısında yetkili makamlar olarak doğrudan suçlanan kişi ya da kurumların açıklama ya da cevaplarına yer vermemiş olması da yanlılığı ve söylemin bu yönde oluşması tercihini gösterir niteliktedir.

Son Dakika yerel gazetesi incelenen dönemde toplam 4 haberle Mülteci-Der'in faaliyet ve görüşlerine yer vermiştir. Gazetenin 2.12.2015 tarihli haberinin başlığı "2,5 milyon mültecinin sorunu Türkiye'ye kaldı" biçimindedir. Haber metninin mikro analizi kapsamında ele alınan sözcüklerde Bekçi'ye referansla dile getirilen "kapana kısılmak" ifadesi dikkat çekmektedir. "Türkiye'deki 2,5 milyon Suriyelinin kapana kısıldığı" ifadeleri ile birlikte kullanılan "zor koşullar", "belirsizlikler", "sert tedbirler", "insan hakları ihlalleri" gibi sözcükler haberde eleştirilen geri kabul anlaşmasının olumsuzlanmasını sağlamak için kullanılmış olup; mülteciler açısından anlaşmanın vahim olduğu, bir çözümsüzlük, belirsizlik halinin bulunduğu imasıyla retoriği güçlendirmektedir. Haberde "söyledi", "dedi", "aktardı" gibi haber kaynağının konuşmasının aktarımını gösteren fiillerle kurulan cümleler, aktarılan bilgilere katılımın göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda haberde aktif ve düz anlamın hakim olduğu cümleler görülmektedir.

Retoriksel açıdan haberde sayısal veriler kullanılarak metnin anlamı güçlendirilmiştir: "Mültecilerin eğitim, iş olanakları açısından çok büyük sıkıntılar yaşadığını, Türkiye'deki eğitim çağındaki 700 bin çocuktan sadece 200 bininin bu imkana sahip olduğunu belirten Bekçi, 500 bin çocuk eğitimden mahrum" ... "...Türkiye genelinde 2,5 milyon kişiden sadece 600 bini çalışma izni alabilmiş" cümleleri bu duruma örnektir.

Haberin makro analizi bağlamında tematik yapısına ait olarak incelenen spotunda: "Türkiye ile AB ülkelerinin Suriye'deki iç savaştan kaçarak Avrupa'ya gitme hayali kuran Türkiye'deki 2,5 milyon Suriyeliyi yakından ilgilendiren bir anlaşmaya imza attığı" girişi yapılmıştır. Ara başlıklar "iller arasında geçişlerde bile sıkıntı başladı", "daha fazla ölüm olabilir", "Türkiye artık mültecilere daha sert tedbirler uygulayacak", "eğitimsiz kuşak çok büyük problemlere neden olacak", "bu anlaşmayla ölüm riski daha da artacak" biçiminde geri kabul anlaşmasının negatif algılanmasını pekiştirecek yorumlarla kullanılmıştır. Mülteci-Der başkanı Bekçi'nin ifadelerinden hareketle,

haber ana teması Türkiye ile AB ülkelerinin imzaladığı anlaşmanın belirsizliği, anlaşmanın nasıl sonuçlanacağına bilinmediği ve mültecileri Avrupa'ya geçişlerinin engellenmesi adına daha sert tedbirler beklediği yönündedir. Tematik yapıya bakıldığında, haberin istenen yönde alınmasını desteklemek için Mülteci-Der dışındaki bir kaynak olarak uzun süredir Türkiye'de bulunan Suriye vatandaşı bir kişinin yorumlarına yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde geri kabul anlaşmasının tümüyle negatif açıdan yorumlandığı, haberin siyasal anlamda muhalif bir yanlılık taşıdığı düşünülmektedir.

Haberin şematik yapısında egemen temanın üzerine inşa edildiği konu olan AB ülkeleri ve Türkiye arasında imzalanması planlanan "Geri Kabul Anlaşması"nın kapsamı, içeriği ve koşullarına değinilmemiştir. Arka plan bilgisi olarak anlaşmaya yönelik hiçbir bilgiye yer vermeyen gazete, konunun doğrudan muhatabı olan Türkiye'deki ya da yurt dışındaki hiçbir yetkilinin görüş ve demeçlerini de haberine dahil etmemiştir. Dolayısıyla söz konusu anlaşma ve haber yalnızca haberde kaynak gösterilen birtakım sivil toplum kuruluşlarının olumsuz öngörülerinden yola çıkılarak bağlamına oturtulmuştur. Bu bağlamda yapılan haberde tercih edilip seçilen kaynak ve yorumların ideolojik yanlılığa sahip ve konuyu negatif çerçevede sunmaya yönelik olduğu görülmektedir.

Sonuç

Medya ve mülteciler konusuna, sorun hakkında çalışan sivil toplum kuruluşları ekseninden baktığımız çalışmamızda, bir yıllık süre içinde gazetelere yansıyan Mülteci-Der ve faaliyetlerinin ne ölçüde gündem oluşturabildiği incelenmiştir. Buna göre, söz konusu zaman aralığında 35 gazetede Mülteci-Der ve faaliyetlerine ilişkin haberlere ulaşılmıştır. Bu gazetelerde Mülteci-Der'i konu eden toplam 73 haber bulunmaktadır. Bu haberlerin yer aldığı gazetelerin sadece 9'u ulusal yayın olarak sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla geriye kalan 26 gazete yerel ve bölgesel olarak dağılım göstermekte ve ülkenin sınırlı bir coğrafi kesimine, belirli bir hedef kitleye ulaşmaktadır. Bunun yanı sıra Mülteci-Der, İzmir merkezli olarak faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olmasına rağmen "Batman Söz", "Gaziantep Sabah", "Güneydoğu Ekspres", "Trakya Gazetesi", "Tekirdağ Şafak", "Yenigün Edirne", "Mersin Hakimiyet" gibi farklı şehirlerin yerel gazetelerinin haber gündeminde de yerini alması dikkat çekicidir. Bu durumu, haberin ilginçlik, ilgi uyandırma ve evrensellik öğelerine bağlamak mümkündür. İlgi çekme öğesi haberde, kişisel ya da toplumsal ihtiyaçlara cevap vermek anlamına geldiği gibi bir diğer yönüyle de yakınlık ya da uzaklık ifade etmektedir. Buradan da "coğrafi" ve "psikolojik" olmak üzere iki tür yakınlık anlaşılmalıdır. Habere konu edilen olayın fiziki olarak bireye yakın bir yerde gerçekleşmiş olması coğrafi yakınlığı, habere konu olan olayın gerçekleştiği yerdeki insanlarla hedef kitlenin duygusal bağı olması ise psikolojik yakınlığı oluşturmaktadır. Evrensellik ile psikolojik yakınlık öğelerinin ise birbirlerini doğru bir şekilde dengelemeleri gereklidir (Girgin, 2002, s. 13; Girgin & Özay, 2013, s. 295). Görüldüğü gibi konuya ilgi duyan, haber tercihlerinde Mülteci-Der'e öncelik veren çoğunlukla sınır illerimizde, mültecilerin sınır hareketliliğinin ya da şehirlerdeki bekleyişlerinin bizzat yaşadığı illerdeki yerel basın olmuştur. Bunun yanı sıra, Mülteci-Der'in bulunduğu il ve

bölge olmasından kaynaklanan bir yakınlığın sonucu olarak İzmir ve Ege yerel/bölgesel basın Mülteci-Der'i haberlerinde görmeyi tercih etmiştir. Yerel basının, öncelikli ve ağırlıklı olarak yerel gündemi ele alması ve ortaya koyması doğaldır. Kaldı ki, yerel basın da bulunduğu yörenin bir parçası olan ve yöredeki gelişmelerden çeşitli açılardan etkilenebilen yerel halk da, öncelikle kendi sorunlarına, yöredeki sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, sanatsal, sportif vb. konulara ve gelişmelere duyarsız kalamayacağından yerel basın ve yerel gazetelerin, yerel kamuoyunun oluşumu için yerel gündemi oluşturması gerekmektedir (Bekiroğlu, 2008, s. 132).

Diğer yandan, araştırmada Mülteci-Der'e gündemlerinde yer veren ulusal gazeteler "Yeni Asya", "Günlük Evrensel", "Birgün", "Zaman", "Özgür Gündem", "Habertürk", "Günboyu", "Bizim Gazete" ve "Vahdet" gazeteleridir. Bu gazetelerden "Günlük Evrensel", "Birgün" ve "Özgür Gündem" sol muhalif çizgide yayın yapmaktadır. "Yeni Asya" Nur cemaatine ve "Zaman" gazetesi ise Gülen cemaatine yakın aslen muhafazakar bir kitleye yayın yapmakla birlikte, 17-25 Aralık olarak bilinen süreçte "Zaman" gazetesi hükümete en sert muhalefet eden basın organlarından biri olmuştur. Çalışmada incelenen dönem gazetesinin bu süreçteki yayın anlayışını temsil etmektedir. Bu bağlamda, çoğunluğu siyasal iktidara muhalif bir duruş ve yayın pratiklerine sahip olduğu bilinen gazetelerin incelenen haberlerinde "mülteci politikalarının eleştirisi" ana temasının yani siyasilere yönelik eleştirileri içeren temalarla konunun gündem yapılması ve haberlerin bu bağlamda çerçevelenmesi şaşırtıcı görülmemektedir. Buna göre derneğin konu edildiği haberlerin ve burada yeniden üretilen söylemlerin tercih edilmesi bilinçli bir seçimdir. Kaldı ki haber metinlerinin üretiminin dört boyutunu Stuart Hall ve arkadaşlarına atıfla açıklayan Ayşe İnal'a (1996, ss. 95-96) göre haberin söylemi:

- Gazeteciliğin zamansal, mekansal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik örgütlenen, günlük pratikleri içinde,
- Basının ticari bir işletmeye dönüşümü yatay ve dikey tekelleşme ile gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde,
- Haber metinlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri içinde,
- Kârlılık kaygısı ile medyanın ekonomi politikası içinde oluşur.

Özetle Türkiye'de yakın bir zamana kadar sığınmacı ve mülteciler konusunun, AB ülkelerindeki kadar bilinen bir alan olmayarak iç politikanın bir malzemesi haline de gelmediği; sadece haberlerde arasıra felaket görüntüleri olduğunda akla gelen, sonra unutilan bir konu olduğu iddia edilmekteydi (Kavlak, 2011, ss. 357-358). Buna karşın kamuoyunda mülteciler sorununa karşı oluşan hassasiyet sonucunda, 7 Haziran 2015 seçim beyannamelerinde ilk defa bütün partilerin mülteciler konusuna yer verdiği görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu tarihten bu yana konu, dünyanın genelinde olduğu gibi, uluslararası hukuk bağlamındaki yükümlülükler göz ardı edilerek, çoğu zaman iç politika malzemesi olarak kullanılabilir. Bu durum karşı karşıya olunan sorunun büyüklüğünü hem de artan farkındalığı göstermektedir (Tuğsuz & Yılmaz, 2015, s. 1).

Çalışmada incelenen dönemde gündem oluşturan haber temaları ve derneğin yer bulduğu gazetelerin ideolojik pozisyonlarından hareketle, gerek ulusal, gerek bölgesel ve yerel gazetelerde yer alan Mülteci-Der konulu haber gündemlerinde konunun siyasallaştığı, iç politika malzemesi olarak kullanılarak araçsallaştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda konuyu siyasal iktidara muhalif argümanlar üretmek amaçlı olarak araçsallaştıran medya ve sivil toplum kuruluşları bulunduğu gibi sorunları ve eleştirileri dile getirmekten kaçınan ve bu çerçevedeki haberleri görmeyip yer vermeyerek konuya tek açıdan yaklaşan kuruluşlar olduğu da söylenebilir. Dolayısıyla konuyu siyasal yaklaşımlar ötesinde insan hakları bağlamında ele alması ve insani duyarlılıkları harekete geçirme noktasında katkı sağlayarak gündem oluşturması beklenen sivil toplum kuruluşlarının ise tüm kamuoyuna ve topluma seslenebilmesi için mülteciler konusunda siyasallaşmış, iç politika malzemesi yapılarak siyasal arenada içi boşaltılmış söylemlerle de mücadele etmesi gerekmektedir. Ancak insani bakış açısı diğer amaçların önüne geçerek temel amaç edinildiğinde ve bu yöndeki yaklaşımlarla çalışmalar yürütüldüğünde konunun kamuoyunda gerektiği ölçüde ve doğru şekilde yankı bulması sağlanmış olacaktır. Son olarak, mülteci sorunu hakkında sivil toplum ve medyanın siyasal angajmanları ötesinde, insan odaklı bir yaklaşımı öncelemesine ihtiyaç bulunduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Akşit, B. (2005). Türkiye'de sivil toplumun Batılı anlamda hiçbir karşılığı yoktur. (Kolektif) *Sivil toplumu konuşmak*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Aslan, S. (2010). Sivil toplum ve demokrasi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 357-374.
- Aylan gibi ölmek istemiyoruz. (2015, 6 Eylül). *Yeni Asya Gazetesi*.
- Bayhan, V. (2002). Demokrasi ve sivil toplum örgütlerinin engelleri: Patronaj ve nepotizm. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 1-13.
- Bekiroğlu, O. (2008). Yerel kamuoyunun oluşumunda yerel basının rolü-Trabzon örneğinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 131-151.
- Bektaş, A. (2000). *Kamuoyu iletişim ve demokrasi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bostancı, N. (2011). *Siyaset ve medya alacakaranlığın iki atlası*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Bu soruna bütün dünya el vermeli. (2015, 10 Eylül). *Ege Telgraf Gazetesi*.
- Cılızoğlu, Y. G., & Karagöz, Ö. E. (2007). *Sivil toplum örgütlerinin kamuoyu oluşturma süreci petrol iş sendikası kampanya analizi*. İstanbul: Numune Matbaacılık.
- Çaha, Ö. (2005). Sivil toplum üstüne. (Kolektif) *Sivil toplum ve demokrasi*. 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çaha, Ö. (2010). *Sivil kadın Türkiye'de kadın ve sivil toplum*. 2. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çaha, Ö. (2012). *Aşkın devletten sivil topluma*. 5. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi.
- Çağlar, İ., & Özkır, Y. (2015). Suriyeli mültecilerin Türkiye basınında temsili. K. İnat & M. Ataman (Ed.) *Ortadoğu Yılığ*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Çelik, A., & Aykanat, Ş. (2006). Sivil toplum örgütlerinin siyasal iktidarı etkileme yöntemleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 215-226.
- Devran, Y. (2010). *Haber söylem ideoloji*. 1. Baskı, İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Emini Tufan, F. (2013). Sivil toplum kuruluşlarının politika belirlemedeki rolü: Tüsiad örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 43-56.
- Erdoğan, M. (1998). *Liberal toplum liberal siyaset*. 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Girgin, A. (2002). *Haber yazmak*. İstanbul: Der Yayınları.
- Girgin, A., & Özay, S. (2013). *Haber yazmak*. 4. Basım, İstanbul: Der Yayınları.
- Göker, G., & Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 229-256.
- Kavlak, İ. V. (2011). Mülteci hakları. Ö. Gökmen (Ed.) *Türkiye'de hak temelli sivil toplum örgütleri*. Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.
- Gunter, B. (2000). *Media research methods, measuring audiences, reactions and impact*. London: SAGE Publications.
- İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Kapani, M. (2009). *Politika bilimine giriş*. 23. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kaypak, Ş. (2012). Devletten yerel yönetime değişim sürecinde sivil toplumun yeni yüzü. *BEU SBE Dergisi*, 1(1), 34-57.
- Kazaz, G. (2015, 11 Eylül). Avrupa'ya mülteci akını. *Agos Gazetesi*.
- Kutlu, Z. *Bekleme odasından oturma odasına: Suriyeli mültecilere yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarına dair kısa bir değerlendirme*. Açık Toplum Vakfı-Anadolu Kültür ortak projesi.

- 12.06.2016 tarihinde <http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/medya/02062015beklemeodasi.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Mutlu, E. (2008). *İletişim sözlüğü*. 5. Basım, Ankara: Ayraç Kitapevi.
- Mülteci-Der (Mültecilerle Dayanışma Derneği). (2016a). *Hakkımızda*. 01.06.2016 tarihinde <http://www.multeci.org.tr/hakkimizdaDetay.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Mülteci-Der (Mültecilerle Dayanışma Derneği). (2016b). *Mülteci hakları koordinasyonu basın açıklaması : Türkiye Suriye'den gelen mültecilere kapılarını açmalıdır* . 01.08.2016 tarihinde <http://www.multeci.org.tr/haberdetay.aspx?Id=134>, adresinden edinilmiştir.
- Mültecilerin yaşamı çizgilere yansıdı. (2015, 19 Ekim). *Mersin Hakimiyet Gazetesi*.
- Oktaç, E., & Pekküçükşen, Ş. (2009). Yerel yönetimlerin demokratikleşmesinin bir aracı olarak sivil toplum kuruluşları Türkiye için kısa bir değerlendirme. *KMU İİBF Dergisi*, 11(16), 172-186.
- Omaklılar, D. (2015, 3 Eylül). Güvenli bölgede yaşamak yetmez. *Hür Işık Gazetesi*.
- Özcan, A. (2005). Sivil toplumda uzlaşmacı düşünce yaygınlaşmalı. (Kolektif) *Sivil toplumu konuşmak*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Özerkan, Ş., & İnceoğlu, Y. (1997). *İletişimde etkileme süreci seçim kampanyalarından örneklerle*. 1. Basım, İstanbul: Pan Yayınları. İstanbul.
- Perşembe, N. (2015, 17 Ağustos). Siz de birgün mülteci olabilirsiniz. *9 Eylül*.
- Polatlı, A. (2015a, 15 Eylül). Ege kıyılarında nöbet tutmalıyız. *Haber Ekspres*.
- Polatlı, A. (2015b, 25 Eylül). 10 yıl sonra Suriyeli çeteleri konuşacağız. *Haber Ekspres*.
- Rigel, N. (1993). *Medya ninnileri*. 1. Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık ve Matbaacılık.
- Sağlıktan eğitime barınmadan para kazanabilmeye sorun yaşıyorlar. (2015, 22 Haziran). *Gaziantep Sabah*.
- Severin, J. W., & Tankard, W. J. (1994). *İletişim kuramları: Kökenleri, yöntemleriyle kitle iletişim araçlarında kullanımları*. 1. Baskı, Askışehir: Kibele Sanat Merkezi.
- Sözen, E. (1999). *Söylem belirsizlik mübadele bilgi/güç ve refleksivite*, 1. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Suriyeli çocukların uçurtma heyecanı. (2015, 22 Haziran). *Yeni Asır Gazetesi*.
- Tuğsuz, N., & Yılmaz, A. (2015). *Siyasi partilerin mülteci politikaları*. İstanbul: Seta Yayınları Raporu.
- Ud, M. (2015, 25 Eylül). İzmir mülteci dostu olmalı. *Günlük Evrensel Gazetesi*.
- Uluç, A. V. (2013). Türkiye'de sivil toplum ve demokrasi ilişkisi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 401-409.
- Ürek, M., & Doğan, N. (2011). *Lobicilik ve baskı grupları: Devlet, sivil toplum ve demokrasi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Yavuz, C., & Kaynar, İ. (2015). Kamuoyu oluşumunda stratejik bir araç olarak sivil toplum kuruluşları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 183-196.
- Working with civil society in foreign aid. (2016). *UNDP*. 05.06.2016 tarihinde <http://www.cn.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH03%20Annexes.pdf>, adresinden edinilmiştir.
- 2.5 milyon mültecinin sorunu Türkiye'ye kaldı. (2015, 2 Aralık). *Son Dakika Gazetesi*.

Türk Sineması'nda Dış Göç Olgusu: Sosyo-Kültürel Karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma

Ömer OSMANOĞLU*

Öz

Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan ve şehirlerdeki birçok problemin en büyük sebepleri arasında gösterilen göç sorunu, günümüzde de devam etmektedir. Daha çok ekonomik ve sosyal faktörler neticesinde ortaya çıkan göç, sosyal ve kültürel alanlarda çok yönlü değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle son zamanlarda Orta Doğu, Asya ve Afrika'da girilen güç mücadelelerinin sebep olduğu büyük göç hareketleri ve Suriye'de yaşanan dramatik süreç, göç meselesini kapsamlı bir biçimde ele almayı zaruri kılmaktadır. İç ve dış göç, Türk Sineması'nda işlenen önemli temalardan birisidir. Yönetmenler ve yapımcılar sosyal hayatı derinden etkileyen bu meseleye kayıtsız kalmamışlar ve farklı dönemlerde çektikleri filmlerde göç konusuna da yer vermişlerdir. Bu çalışmada; dış göç konusuna odaklanan *Otobüs* (1974), *El Kapısı* (1974) ve *40m² Almanya* (1986) adlı Türk filmleri sinemasal dramaturji ve söylem analizi yöntemiyle kritik edilerek göç konusu felsefi, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla incelenmektedir. Seçilen filmlerde, dış göçün yol açtığı kimlik çatışması, Doğu-Batı karşıtlığı, yabancılaşma ve ötekileştirme sorunlarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bu konunun seçilme amacı, 1990 öncesinde Türk Sineması'nda dış göç temasının nasıl ele alındığını analiz etmek ve bu vesileyle bir zamanlar Türk vatandaşlarının da "el kapıları"nda göçmen olduğunu ve günümüzde Suriyeli göçmenlerin yaşadıklarına benzer trajedileri onların da tecrübe ettiğini hatırlatmak ve empati kurulmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar kelimeler: Dış Göç, Sinema, Kimlik Çatışması, Doğu-Batı Karşıtlığı, Yabancılaşma.

* Yrd. Doç. Dr., Üsküdar Üniversitesi, Felsefe Bölümü, omer.osmanoglu@uskudar.edu.tr

Issue of External Migration in Turkish Cinema: Socio-Cultural Encounters, Identity Conflict and Alienation

Abstract

The problem of migration that emerged during the 1950s in Turkey as one of the most important sources of urban problems still continues today. Particularly emerging as a result of social and economic factors, migration paves the way for diverse transformations in social and cultural spheres. Especially recent happenings such as large migration flows in the Middle East, Asia and Africa and the dramatic process of civil war in Syria necessitate the detailed analysis of the issue of migration. Internal and external migration are important themes narrated by Turkish cinema. Directors and producers have not stayed neutral to this phenomenon that had deep effects on social life and narrated this issue in their movies in different eras. This study examines the movies *Otobüs* (1974), *El Kapısı* (1974) and *40m² Almanya* (1986) with philosophical, sociological and psychological dimensions based on the methods of cinematic dramaturgy and discourse analysis. It is observed that the problems of East-West dichotomy, alienation and otherization are stressed in these movies. The aim for choosing this subject matter as an object of study is to analyze the ways external immigration is represented in the Turkish cinema before the 1990s and thus to remind that Turkish citizens were once upon a time migrants “on others’ doors” and have experienced the similar tragedies lived by the Syrian refugees today, and hence to contribute to the development of empathy towards the Syrian refugees.

Keywords: External Migration, Cinema, Identity Studies, East-West Dichotomy, Alienation.

Giriş

Göç, insanlığın en eski sorunlarından birisidir. Kuraklık ve deprem gibi doğal sebeplerden kaynaklanan göçler, dini baskıların neden olduğu göçler, sömürge savaşlarının yol açtığı kitlesel göçler, Sanayi Devrimi'nin ve Dünya Savaşlarının sebep olduğu göçler ve günümüzde Orta Doğu, Asya ve Afrika'da girilen güç mücadelelerinin sebep olduğu büyük göç hareketleri göç meselesinin sürekli gündeme kalmasına ve çözülmesi gereken sorunların en tepesine yerleşmesine neden olmuştur. Özellikle son beş yıldır, Suriye'de yaşanan dramatik süreç, göç konusunu kapsamlı bir biçimde ele almayı zaruri kılmıştır. Suriyeli göçmenlerin yaşadığı dram, içinde buldukları zorluklar ve maruz kaldıkları baskılar göç sorunuyla birlikte insan hayatını merkeze alan sosyal ve politik stratejilerin inşa edilmesi gerekliliğini gözler önüne sermiştir.

Sosyal ve politik anlamda, bir mekândan bir başka mekâna doğru gerçekleşen toplumsal bir aktarım olarak değerlendirilen göç insanların hayatında köklü değişimlere yol açmaktadır. Dinamik bir süreç olan göç, birbiri içine girmiş sebepleri, etkileri ve neticeleri içinde barındıran çok katmanlı bir hadisedir. Göç, “Belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle, yaşam yerlerini söz konusu alan dışına taşıması.” olarak tanımlanır (Tekeli, 2008, s. 42). Sadece coğrafi anlamda bir yer değiştirme hareketinden ibaret

olmayan göç olgusu, sosyo-kültürel bir çevreden ayrılıp başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye yerleşmek (Durugönül, 1997, s. 6) olarak ele alınmalıdır. Göç sosyal ve kültürel anlamda dönüşümlere yol açtığı gibi, bazen bu dönüşümlerden de kaynaklanabilmektedir. Dolayısıyla göçe sebep olan etkenler, paradoksal bir biçimde yine aynı alanlarda neticeler doğurmakta ve sosyal yapının değişmesine yol açmaktadır. Göç; sosyal ve ekonomik dönüşümlerin sonucunda ortaya çıktığı için bir sonuç, sosyal ve ekonomik dönüşümlere yol açtığı için de bir neden olarak çift kutuplu bir karaktere sahiptir (İçduygu & Ünalın, 1998, s. 38).

Göç hareketleri, genel olarak, bir ülke içinde yerleşmek üzere yer değiştirme hareketini ifade etmek bakımından “iç göç” ve bir ülkeyi terk ederek bir başka ülkeye yerleşme sürecini anlatmak bakımından “dış göç” biçiminde ele alınır. Uluslararası beyin göçü ve emek (işçi) göçü şeklinde gerçekleşen dış göç, kaynak ülke ile hedef ülkeyi birbirine bağlayarak küresel göç örüntülerini meydana getirmektedir (Giddens, 2012, s. 569). Dış göç sadece göçmeni, göçmenin ayrıldığı ülkeyi, ulaşmak istediği ülkeyi, bu ülkelerle birey olarak kurduğu ilişkileri ve bu ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerini değil; kültürü, ekonomiyi, hukuku ve coğrafyayı da bir bütün olarak etkilemektedir (Castles ve Miller’den aktaran Mani, 2009, s. 21). Dolayısıyla göç, birçok toplumda etnik ve kültürel farklılığa eklenmekte ve demografik, ekonomik ve toplumsal dinamiklerin biçimlenmesine neden olmaktadır. Son zamanlarda küresel göçün yoğunlaşması, birçok ülkede göçü önemli bir mesele haline getirmiştir. Giddens’e göre, birçok Batılı toplumda artan göç oranları ulusal kimlik gibi müşterek kavramları tehdit etmekte ve vatandaşlık gibi kavramların yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır (Giddens, 2012, s. 569).

Dış göçe sebep olan etkenlerin başında geçim darlığı, daha iyi yaşam koşullarına ulaşma arzusu ve yüksek ücret beklentisi gibi ekonomik nedenler gelmektedir. Etnik farklılıkların neden olduğu ayrımcılık, rejim değişiklikleri, siyasal istikrarsızlıklar ve nüfus mübadelesine dair politikalar göçün sosyal ve siyasal nedenleri arasında sayılmaktadır. Nüfusun fazla olması veya nüfus artışının sürekli yüksek olması gibi bazı demografik nedenler de insanları göçe zorlayabilmektedir. Ayrıca, eğitim sistemlerindeki farklılıklar, bilim ve teknoloji politikaları, çevresel faktörler ve ticaret insanların göç etme kararlarında etkili olmaktadır (Bayraklı, 2007, ss. 27-38).

Sanayileşmenin yaygınlaşması iç ve dış göç örüntülerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Kentlerde iş imkânlarının artması, kırsal alandaki üretimin düşmesiyle birleşince kırsal bölgelerden kentlere doğru gerçekleşen göç eğilimi hızlanmıştır. Özellikle emek pazarındaki talep artışı, dış göçe yeni bir ivme kazandırmıştır (Giddens, 2012, s. 549). Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, sanayi ve teknolojiye gelişmeler Avrupa’daki şehirleri birer cazibe merkezi haline getirmiştir. ABD’nin Avrupa ülkelerine yaptığı Marshall Yardımı bu ülkelerin ekonomik bakımdan gelişmesine katkı sağlamıştır. Savaşın olumsuz etkilerini birçok bakımdan yaşayan Avrupa ülkeleri azalan nüfus nedeniyle sıkıntı yaşamış ve bu nedenle dışarıdan işgücü alımına ihtiyaç duymuştur. Avrupa ülkeleri işgücü açığını gidermek üzere karşılıklı anlaşmalar yoluyla dışarıdan işçi alımına başlamıştır. 1960’lı yılların başında, az gelişmiş birçok ülkeden binlerce işçi, Avrupa ülkelerine göç etmeye başlamıştır. Bu ülkeler arasında Türkiye de bulunmaktadır (Doyuran, 2006). Bu yoğun dış göç hareketi 1973’teki petrol krizine dek sürmüştür. Bu süreçte

yaklaşık olarak 1,5-2 milyon civarında Türk vatandaşı Avrupa ülkelerine göçmen işçi olarak gitmiş; fakat petrol krizi, Avrupa ülkelerini ekonomik bir krize sürükleyince yabancı ülkelere yapılan işçi alımları durdurulmuştur (Toksöz, 2006, s. 28).

Giddens, Türkiye'den Almanya'ya yapılan göçün nedenlerini makro ve mikro düzeydeki etmenlerden hareketle açıklamayı tercih etmektedir. Makro düzeydeki etmenler bölgedeki siyasi yapı, göçü düzenleyen yasalar ve uluslararası ekonomideki değişimler gibi üst boyuttaki etmenlerdir. Mikro düzeydeki etmenler ise, göçmen toplulukların kendilerinin sahip olduğu kaynaklar, bilgi ve anlayış tarzlarıyla ilgilidir. Almanların ekonomik açıdan işgücüne ihtiyaç duyması, yabancı "misafir" işçi kabul etme politikası, Türkiye'deki ekonomik yapının birçok insanın para kazanmasına engel olması makro etmenlerdir. Mikro etmenler ise, Almanyadaki Türk topluluğun karşılıklı dayanışması ve Türkiye'de kalan aile ve arkadaşlarıyla güçlü bağlarının olmasıdır (Giddens, 2012, s. 570).

Dış göçün doğurduğu sorunlar ülkemizde de son zamanlarda yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda göçmenlerin, terk ettikleri ülke ile yerleştikleri ülke arasında sosyo-kültürel bakımdan sıkışık kalmaları, intibak sorunları yaşamaları; ırkçılığa, ayrımcılığa, ötekileştirmeye ve aşağılanmaya maruz kalmaları öne çıkan konular olmaktadır. Yerleşilen ülkenin göçmenlerden beklediği intibak, adaptasyon, kültürel dönüşüm ya da asimilasyon konuları ise tartışmaları daha da keskin boyutlara taşımaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere göç, hem göçmenleri hem de göç edilen yerdeki toplumu karşılıklı olarak etkilemektedir (Tüfekçi, 2002).

Çeşitli problemler ve tahribatlar yaratan dış göç olgusu; sosyoloji, psikoloji, edebiyat ve tiyatro gibi alanlara konu olduğu gibi sinemada da önemli bir tema olarak kendisine yer bulmuştur. Böylesine mühim bir meseleye Türk Sineması da farklı dönemlerde ilgi göstermiştir. Dış göç olgusunun Türk Sineması'ndaki yansımalarını görmeyi amaçlayan bu çalışma, son zamanlarda gerek ülkemizde gerekse Avrupa'da Suriyeli göçmenler konusunda yapılan tartışmalara ve araştırmalara mütevazı bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Bir zamanlar, Türk vatandaşlarının da "el kapıları"nda göçmen olduğunu hatırlamak ve Suriyeli göçmenlerin yaşadıklarına benzer trajedileri onların da tecrübe ettiğini düşünerek empati kurulmasına vesile olmak çalışmanın bir diğer hedefidir.

Çalışmada; dış göç konusuna odaklanan *Otobüs* (1974), *El Kapısı* (1974) ve *40m² Almanya* (1986) adlı Türk filmleri kritik edilerek göç konusu felsefi, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla ele alınmaktadır. Seçilen filmlerde, dış göçün yol açtığı kimlik çatışması, Doğu-Batı karşıtlığı, yabancılaşma ve ötekileştirme sorunlarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Dış göç konusunu merkeze alan ve göç süreçlerini farklı yönleriyle işleyen bu filmler, sorunların sinemaya nasıl yansıdığını görmek bakımından önem taşımaktadır. Seçilen filmler insanları dış göçe motive eden faktörleri, yabancı bir ülkede gerçekleşen ilk karşılaşmaları, göçmenlerin zihnindeki yabancı ülke imajını, kimlik çatışması ve yabancılaşmayı, ötekileştirme ve ayrımcılığı, göçle birlikte göçmenlerin hayatında ne gibi değişimlerin olduğunu ve göçün nasıl sonuçlar doğurduğunu analiz etmek bakımından elverişli imkanlar sunmaktadır.

Seçilen filmler sinemasal dramaturji ve söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiş, filmlerdeki olay örgüsü ve karakterler tahlil edilmiş ve elde edilen bulgular felsefi, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla kritik edilmiştir. Filmlerin analizinde kullanılan sinemasal dramaturji yöntemi sanat, tarih, sosyoloji, felsefe ve psikoloji disiplinlerinden beslenen bir yöntemdir. Bu yöntem, klasik anlamda Aristoteles'in *Poetika*'da geliştirdiği ve daha sonra Lessing tarafından modern döneme uyarlanan, 20. yüzyılda ise Brahm, Stanislavski, Dançenko ve Brecht tarafından sistemleştirilen bir yöntemdir. Sinemasal dramaturji temel olarak ideolojik ve estetik yaklaşımı ortaya çıkarmaya yönelik bir yöntemdir ve felsefi bir birikim gerektirmektedir. Felsefi genelleştirmeler içeren, farklı sanatsal ve estetik kategorileri bir araya getiren bu yöntemde, yaşamın diyalektiğinin anlamlandırılması ve yeniden yapılanması önem taşımaktadır (Sözen, 2013, ss. 101-106). Seçilen filmlerin analizinde kullanılan söylem analizi ise söylemi esas alan ve yapısalılık, post-yapısalılık, post-modernizm ve hermeneutik gibi felsefi yaklaşımlardan beslenen bir yöntemdir. Sosyal hayata dair bir perspektif sunmayı hedefleyen söylem analizi psikoloji, sosyoloji, dilbilim, antropoloji, edebiyat çalışmaları, felsefe, medya ve iletişim çalışmaları gibi farklı disiplinlerle irtibatlı bir biçimde oluşturulmaktadır. Söylem analizinin odağında sosyal ve kültürel bağlam içinde iletişime geçen dil kullanıcılarının oluşturduğu sosyal olaylar bulunmaktadır. Bu çerçevede, söylem analizi zihin bileşenleri üzerine odaklanan gerçek bir sosyal metottur (Çelik & Ekşi, 2008, ss. 104-106).

Ülkemizde göç olgusunun sinemadaki yansımalarını ele alan çalışmalara bakıldığında, yapılan araştırma ve yayınların sayıca çok az olduğu görülmektedir. Oğuz Makal'ın (1987) sinema ve toplum ilişkilerinden hareketle Türk Sineması'nda çekilen iç göç ve dış göç filmlerini analiz ettiği "Türk Sinemasında İç ve Dış Göç Olayı" başlıklı kitabı göç konusunda kaleme alınmış ilk kitaplardan birisidir. Gülseren Güçhan'ın (1992) yazdığı "Toplumsal Değişme ve Türk Sineması" başlıklı kitap toplumsal değişim ve iç göç gibi temalar üzerinden sinema ve toplum arasındaki ilişkiyi incelemekte, kırsal bölgelerden kente göç eden insanların Türk Sineması'ndaki değişen profilini tartışmaktadır. Şükran Esen'in (2000) "80'ler Türkiye'sinde Sinema" adlı kitabında iç ve dış göç olgusunu merkeze alan *Gelin, Düğün, Diyet, Züğürt Ağa, Dönüş, Otobüs ve Polizei* gibi filmlerden hareketle göçün sebep olduğu kentleşme ve gecekondulaşma sorunları, filmlerdeki kadın temsilleri ve siyasi olayların sinema üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Sinema ve göç ilişkisini ele alan bir diğer kitap ise Gülşenem Çobaner Gün'ün (2015), Fransa'da yayınlanan "Migration et métissage au cinéma: L'exemple du cinéma turc" (Sinemada göç ve melezlik: Türk sineması örneği) adlı çalışmasıdır. Kitapta yurtiçi ve yurtdışındaki Türkiyeli sinemacıların filmleri ele alınmakta ve seçilen filmler üzerinden göçe dair analizler yapılmaktadır.

Ülkemizde göç ve sinema ilişkisine dair yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmaları sayı bakımından henüz arzulanan seviyeye ulaşmış durumda değildir. Berna Açık'ın (2005) *Gurbet Kuşları* ve *Sürü* filmlerinden hareketle iç göçün sinemadaki yansımalarını ele aldığı "Türkiye'de Yaşanan Göçün Yarattığı Toplumsal Değişme ve Türk Sineması" başlıklı yüksek lisans tezi; Filiz Göktuna Yaylacı'nın (2005) dış göç sürecinin birey, aile ve toplumda yol açtığı sosyo-kültürel değişimleri seçilen filmler üzerinden ele aldığı "Türk Sinemasında Dış Göç Süreci" başlıklı yüksek lisans tezi; Özgür Yaren'in (2007) "Avrupa Göçmen Sineması" adlı doktora tezi ("Altyazılı Rüya"

adıyla kitaplaştırıldı); Ayşe Toy Par'ın (2009) *Almanya Acı Vatan ve Polizei* filmlerini tahlil ettiği “El Kapılarında Yeşilçam: 1970-1990 Arası Türkiye’de Dış Göç-Sinema İlişkisi” başlıklı doktora tezi; Ayşegül Çilingir’in (2009) dış göçün kadınlar üzerindeki etkisini ele alan “Türk Sinemasında Dış Göç Olgusunun Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi-El Kapısı Filmi Örneğinde-” adlı yüksek lisans tezi; Fatoş Kırılı’nın (2010) “Göçmen Kimliğinin ‘Otobüs’ Filminde Temsili” adlı yüksek lisans tezi; Çiğdem Çoban’ın (2014) *Duvara Karşı, Berlin in Berlin, Kısa ve Acısız, Satıcı* adlı filmlerden hareketle göç olgusunun ve göç-mekân ilişkisinin Almanya’da ikinci ve üçüncü kuşak yönetmenlerin filmlerine nasıl yansdığına odaklanan “Uluslararası Göçün Kent Üzerindeki Etkilerinin Sinemada Temsili: Türkiye-Almanya Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi bu alanda yapılmış akademik çalışmalara örnek olarak zikredilmelidir.

Türk Sineması’nda Dış Göç Olgusu

Sanat, insanî faaliyet alanlarını çok geniş bir biçimde kapsamı itibarıyla bir etkinlikten ziyade neredeyse bir tutum olarak değerlendirilmektedir. Toplum ile kültür arasındaki karşılıklı ilişkilerin kavranmasında sanat anahtar bir işlev görmektedir (Monaco, 2002, s. 27). Aynı şekilde tüm sanat dalları, toplumun siyaseti, felsefesi, ekonomisi ve teknolojisi tarafından biçimlendirilmektedir (Monaco, 2002, s. 69). Hem bir sanat dalı hem de bir kitle iletişimi aracı olarak sinema farklı dönemlerde yaşamdaki olgularla ve sosyo-kültürel gerçeklikle yakın bir irtibat içinde olmuştur. Toplumsal yaşamın ürünü olan sinema, sosyo-kültürel yapıya bağlı olarak ve ondan beslenerek kendisini inşa etmektedir. Sinema yaratıcısı, toplumun bir parçasıdır ve toplumsal yapıyla dinamik bir ilişki içindedir (Güçhan, 1993). Buradan hareketle, sinemayı, sinema tarihini ve filmleri anlamak için toplumsal, politik, ekonomik, kültürel, psikolojik ve estetik faktörlerin birbirleriyle nasıl bir dinamik ilişki içinde olduklarını idrak etmek gerekmektedir. Çünkü sinema “Toplumsal sözleşmedeki değişimleri, herhangi bir sanat gibi ama her şeyi içermesi ve popüler doğası nedeniyle diğer sanatlardan daha fazla yansıtır.” (Monaco, 2002, ss. 221-222).

Toplumun ortak deneyimi olan sinema, bireysel ve toplumsal bilinçaltıyla ciddi bir etkileşim halinde olduğu için bir bakıma müşterek bilincin dışavurumuna imkân sağlamaktadır. Sinema hem toplum üzerine düşünmekte hem de toplumun ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Herhangi bir sanat eseri ya da kültürel yapıt, içinde üretildiği sosyal, siyasal, ekonomik ve tarihsel koşullardan bağımsız bir biçimde anlaşılabilir. Aynı şekilde, herhangi bir toplumu farklı yönleriyle anlamak için de o toplumun ürettiği sanat eserlerine de bakmak gerekmektedir (Güçhan, 1993). Bu nedenle sinema, toplumsal bilinçdışını gözler önüne sererek sosyo-kültürel yapının aynası olarak işlev görmektedir. (Diken & Laustsen, 2010, s. 28).

Sinema toplumdaki değişimleri, sosyal ve kültürel yönelimleri anlamak ve toplumun nabzını tutmak bakımından önem taşımaktadır. Toplumların yaşayış biçimleri, kentsel değişimler, nüfus ve göç hareketleri, gelenek ve görenekler, kısacası sosyal ve kültürel birçok olgu sinemada yankı bulmaktadır. Bu nedenle filmler sosyolojik, kültürel, felsefi ve psikolojik analizler yapmak bakımından önemli bir anahtar vazifesi görmektedir. Türk Sineması’ndaki farklı dönemlerde, değişen toplumsal koşulların sinemayı da ciddi bir biçimde etkilediği görülmektedir. Özellikle

1950’li yıllardan itibaren toplumsal meselelere duyarlı bazı yönetmen ve senaristler ülkemizdeki sosyo-kültürel temalara yönelmiştir. Özellikle 1960’larda başlayan ve 1970’lerin ortalarına kadar devam eden dönemde ekonomik, sosyal ve kültürel değişim filmlerin neredeyse ana malzemesi haline gelmiştir. Bu filmlerde ağırlıklı olarak, çarpık kentleşme ve gecekondulaşma, geleneksel yaşam ile Batılılaşma, ilerleme ve sanayileşme çabaları, aile ve kadın sorunları ele alınmaktadır (Bulunmaz & Osmanoğlu, 2016, s. 12) Filmlerde işlenen temalardan birisi de taşradan büyük şehirlere veya yurtdışına gerçekleşen göç olgusu olmuştur.

Dünya sinemasında olduğu gibi Türk sinemasında da göç konusunda farklı dönemlerde nitelikli filmler çekilmiştir. Türk Sineması’nın geç bir tarihte, 1970’li yılların başında dış göç konusunu gündemine aldığı görülmektedir. *Bir Türk’e Gönül Verdim* (1969), *Dönüş* (1972), *Otobüs* (1974), *El Kapısı* (1974), *Almanyalı Yârim* (1974), *Almanya Acı Vatan* (1979), *Gül Hasan* (1979), *Ölmez Ağacı* (1984), *Gurbetçi Şaban* (1985), *Cumartesi Cumartesi* (1985), *40m² Almanya* (1986), *Polizei* (1989), *Sahte Cennete Veda* (1989), *Umuda Yolculuk* (1990), *Sarı Mercedes* (1992), *Berlin in Berlin* (1993), *Elveda Yabancı* (1993), *Duvara Karşı* (2004), *Willkommen in Deutschland* (2011) dış göç konusuna odaklanan belli başlı filmlerdir. Göç filmlerinin merkeze aldığı temalar çekildikleri dönemler itibarıyla farklılaşabileceği gibi göçün sebepleri, göç süreci, göçün sonuçları, sorunun ele alınış biçimi, ideolojik yaklaşımlar ve önerilen çözümler itibarıyla da farklılaşabilmektedir. 1970’lerde çekilen ilk filmlerde ağırlıklı olarak göçün ilk aşaması olan yolculuklar, ilk karşılaşmalar ve geride kalanların hikâyeleri ele alınmaktadır. Bu filmlerde olumsuz yaşam koşulları, geçim derdi ve yurtdışındaki ekonomik fırsatları değerlendirmek amacıyla insanların yurtdışına göç ettiği görülmektedir. 1980’lerde çekilen filmlerde daha ziyade bir Avrupa ülkesine yerleşmiş göçmenlerin yaşadığı kimlik ve değer çatışması, ötekileştirme ve ayrımcılık gibi sorunlar işlenmiştir. 1990’lardan sonra ise ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin yaşadıkları çokkültürlülük, kültür şoku ve sosyal entegrasyon gibi sorunlar filmlerin ana teması olmuştur.

Seçilen Filmlerin Kısa Özeti

Tunç Okan’ın yönettiği 1974 yapımı *Otobüs*, İsveç’e kaçak yollarla göç eden, dokuz erkek işçinin eski bir otobüs içindeki yolculuğunu ve İsveç’e ulaştıktan sonra başlarından geçen olayları anlatan bir filmidir. *Otobüs*, klasik göç kategorilerinin kapsamı dışında kalan başka bir olguya, literatürde “kayıtdışı sektör” olarak incelenen kaçak işçi sorununa odaklanmıştır. Küresel metropollerde göçün oluşturduğu “kayıtdışı sektör”, esas itibarıyla kaçak çalışan yabancı işgücüne dayanmaktadır (Schiller’den aktaran Öncü & Weyland, 2013 s. 19). *Otobüs*’te ele alınan hikâye kısaca şöyledir: Uluslararası bir kaçakçılık şebekesi adına çalışan şoför Ahmet, Anadolu’nun kırsal bir bölgesinden daha iyi bir hayat için İsveç’e göç etmek isteyen işçileri kandırır, paralarını ve pasaportlarını alır ve bakımsız bir otobüse doldurduğu işçileri Stockholm kent meydanında bırakarak kayıplara karışır. Kandırıldıklarını geç de olsa idrak eden göçmenler, akşam saatlerinde otobüsten çıkarak etrafta dolaşmaya başlar. İşçilerden birisi gece karşılaştığı bir yabancıyla neresi olduğunu bilmeden bir gece kulübüne gider ve akabinde öldürülür. Diğer işçi ise yolunu

kaybeder ve bir köprüde sızıp kalır; sabah olduğunda soğuktan donakalır ve denize düşerek hayatını kaybeder. Film, otobüste kalan yedi işçinin polis tarafından sürüklenerek çıkarılması ve otobüsün parçalanmasıyla sona erer.

Yönetmenliğini Orhan Elmas'ın yaptığı, 1974 yapımı *El Kapısı* Almanya'ya işçi olarak göç etmek zorunda kalan insanların yaşadıkları trajediye odaklanmıştır. Tarım alanlarındaki verimsizlik ve geçim kaygısı Emrah'ı göç kararı almaya zorlar. Fakat filmdeki ataerkil otoriteyi temsil eden ağanın kendi menfaatleri uğruna ailenin gitmesini engellemeye çalışması ve bu nedenle Emrah'ı bacağından vurması, karısı Elvan'ın tedavi masrafları için tek başına el kapılarına gitmeye mecbur bırakır. Almanya'da yeni hayatına alışmaya çalışan Elvan'ın Emrah'la iletişimi ağa tarafından engellenir. Almanya'daki ekonomik sıkıntılar nedeniyle işini kaybeden Elvan, kocasının tedavisi için çalışmak zorundadır ve bu yüzden istemeden de olsa bir kulüpte şarkıcılık yapmaya başlar. Film, durumu öğrenen Emrah'ın Almanya'ya gitmesi ve namusunu temizlemek adına Elvan'ı bıçaklamasıyla sonra erer.

Tevfik Başer tarafından 1986'da çekilen *40m² Almanya*, Almanya'da çalışan işçi Dursun'un köyünden evlendiği Turna'yı alıp Hamburg'a getirmesiyle başlar. Dursun, otoriter ve güven yoksunu birisidir ve bu nedenle Turna'nın evden dışarıya çıkmasını yasaklamıştır. Çünkü Dursun'a göre Almanya tüm kötülüklerin vücut bulduğu bir mikrop gibidir. Almanya'da daha özgür bir hayat süreceğini zanneden Turna, kırk metrekairelik küçücük evde köydekenden farklı olmayan bir tarzda yaşamaya mahkum olmuştur. Sürekli baskı altında olan Turna, bir çıkış yolu aramaktan bile aciz durumdadır. Filmin sonunda Dursun'un epilepsi krizi neticesinde ölmesiyle Turna zor da olsa özgürlüğüne kavuşacaktır.

“Az Gelişmiş Doğu”nun “Gelişmiş Batı” ile Karşılaşması

Dış göç, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşir. Gelişmenin ölçüsü ise sanayileşme ve teknoloji, ekonomik güç ve siyasal istikrar, kalkınma ve refah olgularında gizlidir. Dünya, son birkaç asırda ekonomik ve askeri güç anlamında Batı'nın gelişmesine ve ilerlemesine, Doğu'nun ise zayıflamasına ve düşmesine sahne olmuştur. Dolayısıyla göçler de “az gelişmiş Doğu”dan “gelişmiş Batı” ülkelerine doğru gerçekleşmektedir. Batı dendiğine akla ilk gelen kavramların başında modernlik gelir. Modernlik, Batı'nın temel karakteristiğidir ve modernliğin temelinde büyük ölçüde Aydınlanma düşüncesi yatmaktadır. Aydınlanma, Batı'nın kendine mahsus bir kimlik oluşturma serüveninin üst basamaklarından birisidir. Aydınlanma, insanı ve akli merkeze alan, metafiziğe dayalı geleneksel bakış açısına karşı çıkan bir anlayışı temsil eder (Çiğdem, 2008, ss. 21-22).

Aydınlanma geleneğinin biçimlendirdiği, insanın özgürlük ve mutluluk arayışına engel teşkil eden tahakkümün sona erdirilmesi iddiasını taşır ve Kant'ın da vurguladığı gibi her türlü tahakküm “aklı kullanma ve belirleme cesaretinin” eksikliğine yol açmaktadır. Aydınlanma düşüncesine göre insanın yapması gereken, akıl sayesinde ideal bir toplum yaratmak ve doğanın efendisi olmaktır (Çiğdem, 2008, ss. 23-24). Modernlik, Aydınlanmacı akli miras almış, insanın

ve doğanın yönetilmesinde akli yegâne araç haline getirmiştir. Böylece, bireysel yaşam kutsanmış, ekonomik ve politik yaşam serbest piyasanın şartlarına tâbi kılınmıştır.

Ernesto Laclau'ya göre Aydınlanma, geleneksel geçmiş ile akılcı gelecek arasına keskin bir sınır çekmiştir. Aydınlanmadan sonra Avrupa kültürü hem “tikel” bir kültür hem de “evrensel” insan özünün ifadesi olarak kabul edilmiştir. Bu süreç içinde Avrupa'nın emperyalist yayılışı, “evrensel bir uygarlaş(tır)ma işlevi olarak” ve “modernleşme” biçiminde sunulmuştur. Laclau'ya göre, kendisine “uygarlaştırıcı bir misyon” edinen Avrupa, tüm insanlık adına evrensel insanî çıkarları temsil eden güç olarak varlığını dünyanın geri kalanına dayatmıştır (Laclau, 1996, ss. 79).

Sanayi devrimi ile başlayan ekonomik gelişmelerin neticesinde Batılı toplumlar maddi açıdan daha rahat bir hayata kavuşmuştur. Fakat maddi refah, aynı zamanda, insanın özünde ve insanî değerlerde derin yaralar açılmasına neden olmuştur. Bu soruna etkili bir biçimde değinen ve “Aydınlanmanın diyalektiği”ni eleştiren Adorno, Batılı anlayışın, ahlâkî ve insanî sınırlardan yoksun olduğunu savunur. Ona göre, insan hayatı tehdit altındadır. Çünkü değer ölçütleri ortadan kalkmış ve değerler, pratik amaçlar ve teknolojik uygulamalar alanına hapsedilmiştir. Teknolojiyle birlikte insan hayatı bir makine gibi dakikleşmiş, kesinleşmiş ve tüm bunlar insanın hunharlaşmasına yol açmıştır. İnsan hareketleri incelikten, düşünceli olmaktan ve edepten soyutlanmış ve nesnelerin amansız ve tarih dışı taleplerine bağımlı kılınmıştır (Adorno, 1998, s. 41).

Modernliğin temelinde yatan “geleneğe karşıtlık” ilkesi Batılı toplumları diğer toplumlardan ayıran en önemli ilkelerden birisidir. Geleneksel toplumlar geçmişten devralınan mirasa değer veren, onu aktaran ve yaşatan toplumlardır. Batı'da toplumsal yaşam akıl ve ilerleme olguları çerçevesinde şekillendirilirken Doğulu toplumları şekillendiren esas unsur inanç ve gelenektir. Bu nedenle Batı, geleneğin “bağnaz” dünyasından sıyrılmamış toplumları Batı'dışı, geri, modernleşmemiş, ilerleyememiş “periferik” toplumlar olarak ilan etmekte bir beis görmemektedir (Yapıcı, 2004, ss. 19-19). “Modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları, batılı toplumları geleneksel toplumsal düzen türlerinin tamamından eşi görülmedik bir biçimde söküp atmıştır.” (Giddens, 1998, s. 14). İleri sanayi toplumu, tamamıyla “akıl dışı” bir duruma sürüklenmiş ve üstelik bunu “aklı” bir biçimde gerçekleştirmiştir (Marcuse, 1975, ss. 6-23). Teknolojik gelişme, insanlara özgürlük sağlarken insan varlığı görülmemiş bir biçimde yaygın ve derin bir baskı altına girmiştir (Tolan, 1981, s. 161).

Otobüs filmi yukarıda ana hatlarıyla özetlenen Batı ve Doğu arasındaki zıtlığı görmek bakımından önem taşımaktadır. Sanayileşme, kalkınma, sömürü düzeni ve kapitalizm “az gelişmiş” ülkelerden Batı ülkelerine daha iyi yaşam koşullarına erişmek için göç etmek zorunda kalan göçmen işçilerin ayrımcı uygulamalara maruz kalmasına ve ötekileştirilmesine neden olmuştur. Filmde Doğulu göçmen, “geleneksel, eğitimsiz, yoksul ve cahil” olarak konumlandırılırken, Batılı “modern, eğitilmiş, kent kültürüne sahip, varlıklı tüketici” bir kimlik olarak sunulmaktadır (Kırlı, 2010, s. 109). Bu sunumda, “Batı” tarafından “Doğu”nun yeniden kurgulanması ve inşa edilen “Doğulu” kimliğin hegemonik bir ilişki neticesinde belirli bir biçimde “Doğu” tarafından kabul

görmesi de etkili olmuştur. Batılı kimliğin inşa sürecinde Doğu, “öteki” işlevi görececek bir biçimde kodlanmıştır. Edward Said’in de vurguladığı üzere, Doğu ile Batı arasındaki farklılıkların altı kalın çizgilerle çizilmek suretiyle “Şark daha fazla Şarklaştırılmıştır.” (Said, 2003, s. 15). Bu süreçte, hemen hemen tüm olumlu vasıflar Batı’ya, olumsuz vasıflar ise Doğu’ya atfedilerek “az gelişmiş” bir “öteki” inşa edilmiştir (Said, 2003, s. 346). Doğu’nun bu şekilde konumlandırılması, bunun Batı tarafından doğal bir süreç olarak takdim edilmesi Batı’nın “uygarlaştırma misyonu”nu ve Doğu’ya müdahalesini de meşrulaştırmaktadır (Karadaş, 2008). Batı’nın sağladığı bu zihniyet dönüşümü sömürge toplumlarının rızasının örgütlenmesini de gerekli kılmaktadır. “Doğu Batıdan geridir.” yargısı “ilerlemiş Batı’ya “uygarlaştırma misyonu” sağlamaktadır.

Batı’nın Doğu’yu “az gelişmiş, geri kalmış” olarak tanımlaması ve Doğu üzerinde hâkimiyet kurmayı kendisi için bir hak olarak görmesi “hegemonya” kavramını gündeme getirmektedir. “Öteki” üzerinde egemenlik, etki veya otorite kurmak olarak tanımlanan hegemonya sömürgecilik ve kapitalizm olguları bağlamında tartışılan bir kavramdır. Hâkim sınıf ya da yönetici sınıf kendi iktidarını doğal ve meşru olarak göstermekte, kendi sınıfsal çıkarlarını evrensel çıkarlar olarak sunmaktadır. Gramsci’ye göre bir sosyal grubun diğerleri üzerinde egemenlik ya da güç kurması anlamına gelen “hegemonya”, kapitalist toplumlardaki sosyal düzeni korumanın başlıca aracıdır. Hegemonik süreçte önemli olan güç kullanmak değil, “kurulu düzene gösterilen kitle rızasının sistemli biçimde yönlendirilmesi”dir. Weber’in “doğal üstünlük miti” olarak nitelendirdiği hegemonya, “bir statü düzeninin meşrulaştırılması”na hizmet etmektedir. Bunun için de üzerinde egemenlik kurulan toplumda “rızanın imal edilmesi” ve “kurulu düzene gösterilen kitle rızasının sistemli biçimde yönlendirilmesi” gerekmektedir (Aytaç, 2004, ss. 115-138). Böylece Batı’nın tanımladığı, kurguladığı ya da inşa ettiği Doğu, bu inşa sürecini kabul etmekte ve kitle iletişim araçlarının da yardımıyla Batı’nın Doğu’ya üstün olduğunu kabul ederek hâkim güce ve onun yarattığı değerlere rıza göstermektedir.

Yukarıda ana hatlarıyla özetlenen Doğu-Batı ilişkisini ve hegemonik sürecin etkilerini *Otobüs, El Kapısı ve 40m² Almanya* filmlerinde görmek mümkündür. *Otobüs* filminin yönetmeni Tunç Okan, filmi çekmekteki asıl amacının Batı ile Doğu arasındaki çelişkiyi ve çatışmayı vurgulamak olduğunu, herhangi bir az gelişmiş topluma mensup insanların Batı’yla karşılaşması neticesinde yaşadıkları trajediyi gözler önünde sermek istediğini belirtmiştir. “Doğu ve Batı toplumlarının farklı gelişme süreçleri birbirleri arasında ‘diyaloğsuzluk’ durumu yaratmıştır.” Okan’a göre, gelişmiş Batılı ülkeler ile az gelişmiş ülkelerin insanları birbirlerini anlayamamakta ve sonuçta büyük bir “diyaloğsuzluk” durumu ortaya çıkmaktadır (Oral’dan aktaran Kırılı, 2010, s. 91).

Alim Şerif Onaran’a göre, “Batı kapısındaki yabancı işçilerin” filmi olan *Otobüs*’ü trajik kılan asıl öge, teknolojik bakımdan bir hayli ilerlemiş bir toplumda kırsal alandan gelen; fakat nitelikleri itibarıyla kırsal kültürün ürünü olan insanların çektikleri yalnızlık ve yabancılıktır (Onaran, 1994, s. 174). Dorsay’a göre modern kentin en işlek meydanına park edilmiş otobüs geri kalmışlığı simgelemektedir. Kent meydanı çağdaş, otobüs ise gelenekseldir. Ama bu “nesne çelişkisi”nden daha önemli olan husus “insan çelişkisi”dir. *Otobüs*’teki kaçak Türk işçiler Doğu’yu, kentin temsil ettiği ileri sanayi toplumu ise Batı’yı simgelemektedir ve esas çelişki ve çatışma burada gizlidir (Dorsay’dan aktaran Makal, 1987, ss. 67-68).

Otobüs'teki Doğu-Batı çatışması Anday'ın da dikkatini çekmiştir. Ona göre film, "Çok yoksul Türk işçisi ile bir refah kentindeki yozlaşmış tabakanın karşı karşıya getirilmesidir." (Anday'dan aktaran Makal, 1987, s. 68). Aynı hususa dikkat çeken Kutlar ise filmi, "homoseksüeller, orospular, araçlar, domuz gibi tıkanan, kendi çıkarlarından başka hiç bir şey düşünmeyen bencillerden, yabancı düşmanlarından oluşan bir 'batı' ile hayvansal bir korku içinde, gene hayvansal yönsemelerden (yemek, işemek, korkmak) ibaret bir azgelişmiş ülke köylü topluluğunun çarpıcı karşılaşması" olarak özetler. (Kutlar'dan aktaran Makal, 1987, s. 69).

Otobüs'te gerçeküstü, masalımsı, doğal, gerçekçi veya abartılı birçok unsurun bir arada kullanıldığını vurgulayan Nevzat Üstün, *Otobüs*'ü sadece yoksulluğun öyküsü olarak değil, insana dair en temel sorunların ele alındığı bir film olarak tanımlamaktadır. Ona göre, film sadece ekonominin getirdiği bir durumu yansıtmamakta, bunun çok daha ötesinde, "sözcüğün gerçek anlamı ile yabancı olan, birbirlerini kesinlikle anlayamayacak olan iki topluluğun karşılaşması"nın merkeze almaktadır. Üstün'e göre, otobüsten Stockholm meydanına ayak basan göçmenler, bir başka gezegene iniyormuş duygusu uyandırmaktadır (Üstün, 1978).

Doğu ile Batı arasındaki sosyo-ekonomik karşıtlık, gelişmişlik ile az gelişmişlik arasındaki zıtlığa tekabül etmektedir. Bu durumu, geri kalmış köy ile çağdaş kent arasındaki mesafeye odaklanan *El Kapısı* filminde de görmek mümkündür. Köy at arabaları, tarlalarda çalışan insanları, yoksulluğu ve açlığıyla az gelişmiş Doğu'yu temsil ederken lüks arabalar, caddeler ve insan kalabalıklarıyla modern bir görüntü sunan Almanya müreffeh ve gelişmiş Batı'yı temsil etmektedir. Köy feodal düzenin hâkim olduğu, köylüleri borçlandırıp topraklarına el koyan ağanın sözünün geçtiği bir mekandır. Bencil ve ahlak yoksunu olan ağa, kapitalizmin köydeki temsilcisi olarak sunulmakta, otoritesini sadece hırsları ve arzuları doğrultusunda kullanmaktadır.

Göç olgusu çerçevesinde Doğu-Batı karşıtlığını, şehrin bir mekân olarak taşıdığı anlam üzerinden de irdelemek mümkündür. Şehre ve ona ait değerlere dair çağrışımlar göçmenlerin zihinlerinde onlar daha şehre gelmeden önce eksik duyumlarla, abartılı anlatılarla ve kurulan hayallerle biçimlenmiş durumdadır. Mesela, *Otobüs* filminde şoförün yolculuk sırasında köylülere Batı'yı abartılı bir şekilde anlatması, İsveç'te bol para kazanacaklarını vaat etmesi, geldikleri şehrin "medeni" bir şehir olduğunu vurgulaması modern Batı'nın zihinlerdeki temsilini göstermektedir. Nitekim, *El Kapısı*'ndaki "Alamanyalı" işçi Hasan'ın, memleketine arabasıyla ve radyosuyla gelmesi Batı'nın teknolojisinin Doğu'da yarattığı üstünlüğü ve ayrıcalığı simgeler. Alman plakalı arabası ve havalı kıyafetleriyle Hasan, Doğulunun zihnindeki Batı imgesini inşa etmekte ve insanları modern bir Avrupa ülkesindeki yaşam tarzına özendirilmektedir.

Otobüs'teki Doğu-Batı karşılaşması kadının toplumsal konumu üzerinden de okunabilir. Filmin bazı sahnelerinde Batılı kadınla Anadolu kadını arasındaki farklılığa göndermeler yapılmaktadır. Batı toplumunda kadın özgürce ilişkiler kurabilen ve iş hayatında aktif bir unsur olarak resmedilirken Anadolu kadını tarlada çalışan ve evde çocuklarına bakan bir birey olarak sunulmaktadır. Filme göre kaba, görgüsüz ve eğitimsiz köylülerden oluşan Türkiye toplumu, Doğulu bir toplum olarak modernleşme sürecini gerçekleştirememiş ve geleneksel değerlerden ötürü ilerleme kaydedememiştir.

Kadının toplumsal konumu *El Kapısı* filminde de ele alınmakta, erkeğin kaba davranışları ve kadın üzerinde kurduğu otorite üzerinden Doğu'daki toplumsal marazlar konu edilmektedir. Mesela, ağanın üç eşi olması, başka kadınlara göz koyması, filmdeki kadınların erkeklerin ayaklarını yıkamaları, Türk insanının ataerkil yapısına atıf yapan birkaç örnektir. Filmde, kadın erkeğine tâbidir ve fedakâr eş rolünü oynamaktan başka çaresi yoktur. Köydeki zor koşullarda kadın hem tarlada çalışmak hem de evdeki rolünü sürdürmek zorundadır.

El Kapısı'ndaki durum *40m² Almanya*'daki karı-koca ilişkisinde de görülmektedir. Dursun'un ataerkil tutumları *El Kapısı*'ndaki ağanın tutumlarıyla benzerlik taşımaktadır. Geleneğin kendisine sağladığı otoriteyi yabancı bir ülkede de devam ettirme çabasında olan Dursun, karısı Turna üzerinde her türlü kontrol hakkına sahip olduğunu düşünmektedir. Dursun karısına kaba davranmakta, onu bir kadın olarak değil de üzerinde otorite kurduğu bir mal veya cinsel bir obje olarak görmektedir. Bu da gösteriyor ki, ataerkil toplumlar kadını ve kadın cinselliğini toplumdan tamamen soyutlayıp tecrit etme ve kadının toplumsal iktidara katılımını engelleme eğilimi içindedir (Demir, 2008, s. 13). Bu çerçevede, Turna'nın baba evinde yaşadığı mahpus hayatın büyük umutlarla geldiği Almanya'da da devam etmesi tamamen trajiktir. Dursun'a göre namuslu bir kadının sapkınlıklarla dolu böyle bir dünyada yeri yoktur. Bu nedenle evinden dışarı çıkmamalıdır. Ona göre Turna'nın yeri sadece evidir. Dursun, içinde yaşadıkları şehrin bir fuhuş yatağı olduğuna inandığı için Turna'yı hapsederek onu bu dünyadan koruduğunu sanmaktadır. Dursun'un kendi isteklerinde denetimsiz, karısının isteklerinde ise önemsemez tutumlar takınması ve her durumda karısını suçlaması kadınların geleneksel toplumdaki konumlarını görmek bakımından önemlidir.

Göçün neden olduğu sosyo-kültürel karşılaşmalar, göçmenlerin geleneksel yaşam tarzlarını Batı'da sürdürme çabalarında da tezahür etmektedir. Mesela, *40m² Almanya*'da Dursun ile Turna'nın yaşadığı ev, köydeki evden farksızdır. Tıpkı *El Kapısı*'nda Türklerin yaşadığı muhitler, *Otobüs*'teki kaçak göçmenlerin yol boyunca ve otobüsün içinde sürdürdükleri yaşam tarzı gibi. Onlar köy yaşamını Avrupa'nın göbeğine taşımışlardır. *40m² Almanya*'da Turna'nın çamaşırları leğende yıkayıp evin içindeki iplere asması, evdeki eşyalar, duvardaki raflar, yatak yorgan ve tefrişat bir köy evini anımsatmaktadır. Filmde, Türklerle Almanlar aynı mahallede oturmaktadır. Türkler yüksek sesle türkü dinlemekte ve bu nedenle Almanlardan tepki görmektedirler. Turna'nın sadece pencereden deneyimlediği Alman toplumu içki içen, fuhuş yapan, yabancılara karşı önyargılı davranan bir toplumdur. Gece karanlığında evler birer kutu gibidir, hepsi birbirinin aynısıdır ve her evin loşluğunu açık TV'lerden yayılan ışıklar aydınlatmaktadır.

Dursun'un gözünde Almanlar mikrop gibidir; evlilik, namus ve sevgiden bihaber yaşamaktadırlar. Onun gözünde Almanların en iyi yaptığı şey, gayri ahlâkî davranışlar sergilemek ve kötülük saçmaktan ibarettir. Alman devletinin kocalarından veya babalarından dayak yiyen Türk kadınlarını koruma programına alması Dursun'u çileden çıkarmakta, bunu Almanların kendi aile işlerini ve terbiyelerini sorgulaması olarak algılayıp şiddetle karşı çıkmaktadır. Ona göre evin erkeği dilediği gibi hareket etme serbestisine sahipken kadının hiçbir hakkı bulunmamaktadır. Dursun'un Turna'ya hapis hayatını reva görmesinde özellikle kırsal bölgelerdeki toplumsal baskının bir ürünü olan "elindeki kadına sahip çıkamadı" anlayışı etkili olmaktadır. Dursun'un

gelenekle kurduğu ilişki fazlasıyla saplantılıdır. Karısı hastalandığında doktora götürmek yerine eve muskacı bir hoca getirmesi ve bundan medet umması dinle kurduğu ilişkinin de marazı olduğuna işaret etmektedir.

Otobüs'te göçmenleri karşılayan şehir, modernliğin tüm simgelerini taşıyan Avrupa şehri Stockholm'dür. Kapitalizmin ve tüketim kültürünün zirve yaptığı şehir yüksek binaları, meydanları, alışveriş merkezleri ve teknolojiyle sosyal, ekonomik ve politik bakımdan tipik bir Batı şehridir. Gündüzleri yoğun bir biçimde çalışıp tüketen ve düzenli bir hayat yaşayan şehir, gece olunca tuhaf ilişkilerin mekanı haline gelmektedir. Düzen, iş, eğlence ve tüketim şehrin temel karakteristikleridir. Stockholm de tıpkı diğer metropoller gibi küresel/yerel eksende yeniden şekillenen iktidar ilişkilerinin ana halkasını oluşturmaktadır. Zira büyük metropoller çok yönlü iktidar ilişkilerinin belirlediği ve kendisini yeniden üretip derinleştirdiği mekânlardır (Öncü & Weyland, 2013, s. 9). Bu çerçevede Stockholm Batı kapitalizminin, modernleşmenin ve ilerlemenin tecessüm etmiş halidir. Metropol, sermayenin yoğunlaştığı bir mekân olarak zenginliğin merkezidir. Fakat bu durum aynı zamanda, diğer dünya kentleri gibi Stockholm'ü de "sorunlu" metropollerden biri olmanın sınırına getirmiştir. Varlıklı, lüks tüketime yönelmiş ve iyi ücret alan üst sınıf ile düşük ücretle çalışan, yoksul veya suça meyilli kitlelerin bir arada oluşu büyük metropolleri giderek üçüncü dünya kentlerini çağrıştıran bir görünüme sürüklemektedir. Kaçak göçmenlerin istihdamı, gelir kutuplaşması ve toplumsal zıtlıklar metropollerde yükselişe geçmiş durumdadır. Bu sorunlara sosyo-kültürel problemler ve siyasal alandaki bazı belirsizlikler de eklenince metropolleri bekleyen tehlike daha da büyümektedir (Öncü & Weyland, 2013, ss. 15-18).

Sosyo-Kültürel Karşılaşmalar ve Kimlik Çatışması

Dış göç; kültürü ve sosyal değerleri yeniden yapılandırması bakımından kritik bir öneme sahiptir. Göç değerler, inançlar, gelenekler, din ve aile gibi alanlarda sorunlar doğmasına ve çatışmalar yaşanmasına neden olur. Bu çatışma, geleneksel değerlerle şehre özgü modern değerler arasında gerçekleşir. Değerler çatışması aynı zamanda bir kimlik çatışmasını da gündeme getirir. Göçmenler geleneksel, sabit ve bütüncül bir kimliğe sahiptir; fakat göçle birlikte kimlik dönüşümü daha dinamik bir görünüm arz etmeye başlar. Bu süreçte, göçmenlerin kimlikleri bölünmekte, parçalanmakta ve yeniden üretilmektedir (Sarup, 1996, s. 6).

Bir toplumun sosyal sistemini oluşturan ve yaşam tarzlarını sembolize eden kimlik kavramı bireylerin kültürel, çevresel ve sosyal konumlarına karşılık gelen inanç, tutum ve değer yargılarının bir bileşkesidir (Güvenç, 1993, s. 3). Kimlik, insanların kendilerini tanımlarken veya açıklarken dış dünyaya karşı öne sürdükleri ve kendilerini "ötekiler"den ayırt etmek için kullandıkları bir araçtır. Kimlik, "öteki"ne göre tanımlanır, yorumlanır ve anlam kazanır. Derrida'nın da vurguladığı gibi kimlikler ancak kendi farklılıklarıyla var olabilir ve bir anlamda her kimlik ötekidir (Derrida, 2003, s. 26). Bu durumu Laclau daha keskin bir biçimde belirler. Ona göre tüm kimliklerin kurucu saiki antagonizma ve dışlamadır. Çünkü kimlik özü itibarıyla bir sınırdır, çerçevedir ve eğer belli bir sınır yoksa farka dayalı herhangi bir kimlik inşası mümkün değildir (Laclau, 1996,

ss. 28-29). Diğer yandan, kimlik kavramında var olan bazı aşılmaz zıtlıkların ve dışlamaların mevcudiyeti özellikle kimlik mücadelesi veren “yabancı” bireylerin önündeki engelleri daha da aşılmaz kılmaktadır. Çünkü kimlik, kutuplaşmış bir ortamda, olduğu gibi savunulursa “başka” bir toplulukta yaşayan bireylerin dışlanmasına, marjinalleşmesine ve gettolaşmasına neden olacaktır (Laclau, 1996, ss. 24-25).

Göçün yoğunlaşması ve hızlanması, sadece göç edenlerin sayılarının artması veya farklı göç türlerinin ortaya çıkmasına değil, geniş bir etkileşim alanında, hareket halinde olan gruplar ile “yerleşik” olanlar arasındaki karmaşık ilişkileri de kapsamaktadır (Öncü & Weyland, 2013, s. 20). Bu ilişkilerin doğurduğu problemlerden birisi de kimlik çatışmasıdır. Toplumlar arasındaki geçişkenliğin artması ya da savaşlar, doğal afetler, hastalıklar ve geçim derdi nedeniyle başka ülkelere göç eden yüz binlerce insan yoğun bir kimlik çatışması yaşamaktadır. Doğdukları toprakları terk etmek zorunda kalan göçmenler bilmedikleri başka ülkelerde, konsolosluk binalarında, gümrük kapılarında, sınırları ayıran tel örgülerin ardında yalnızlaşma, ötekileşme, yabancılaşma ve kimlik erozyonunu acı bir biçimde tecrübe etmek zorunda kalır. Bu sorunları, son zamanlarda Suriye’den, Irak’tan, Afganistan’dan ve Afrika ülkelerinden Türkiye’ye ve Batı ülkelerine kaçmaya çalışan göçmenlerin yaşadığı trajedide görmek mümkündür. Bu tecrübeyi, 1960’lı yıllarda, geçim derdi nedeniyle Avrupa ülkelerine göç etmek durumunda kalan Türk işçileri de yaşamıştır. Onlar da ailelerini geride bırakarak büyük umutlarla gittikleri ülkelere uyum sağlamaya çalışmış, kimlik çatışması yaşamış, ağır işlerde çalışarak geçimlerini sağlamak zorunda kalmışlardır.

Otobüs filmde göç eden dokuz erkek işçi, Türkiye’nin kırsal bir kesiminden gelen köylülerdir. Bunlar her denilene kanak ve kaderlerine boyun eğmiş “cahil” kimselerdir. İşçilerin şehirdeki şaşkınlığı ve beceriksizliği Doğu’nun Batı karşısındaki acziyetini ifade etmektedir. Filmdeki karakaşlı, karagözlü, pos bıyıklı, esmer Anadolu köylüsü esas itibarıyla Batılının gözündeki Doğulu imajına yaslanarak kurgulanmıştır. Geleneksel değerlerine bağlı, ibadetlerine önem veren ve birbirine benzeyen bu yoksul insanlar, dışa kapalı bölgelerden kopup gelen ve çocuksu denecek kadar saf olan insanlardır (Makal, 1987, s. 70). Erden Kırıl’ın da vurguladığı gibi dokuz göçmen, kentin göbeğinde aç-susuz ve çaresizlik içinde kıvrınmaktadır. Hiçbir çıkış yolu bulamayan göçmenler dolandırıldıklarını bile birkaç gün sonra kavrarlar (Üstün, 1978).

Her üç filmde de göçmenler, göç ettikleri mekânlarda doğal olarak birbirlerine yakın durmaya ve kendi geleneksel değerlerini korumaya özen göstermektedir. *Otobüs*’teki köylü göçmenlerin fiziki olarak birbirine benzemeleri, iki göçmen dışında diğerlerinin isimlerinin bile anılmaması, her şeyi birlikte yapmaları ve yaşadıkları tedirginlik dikkat çekicidir. Kırsal bölgelerden göç eden köylülerin doğrudan doğruya modern bir Batı şehriyle karşılaşmaları onlardaki tedirginliği açıklamak için yeterlidir. Yolculuk boyunca ve Stockholm’e vardıklarında sürekli birbirlerinin peşi sıra yürümeleri, aynı hareketleri yapmaları ve özellikle filmin akıllara en çok kazınan yürüyen merdiven sahnesindeki halleri göçmenlerin içinde buldukları trajik durumun keskin yansımalarıdır. Üstüne göre bunlar, “kader birliği” etmiş insanların doğal davranışlarıdır (Üstün, 1978).

Dış göç bir kimlik çatışmasına yol açtığı gibi geleneksel değerler üzerinde yıkıcı etkilerde bulunmakta veya bazı marazların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. *El Kapısı*'ndaki Hasan ile *Otobüs*'teki Şoför Ahmet arasında yapılacak bir karşılaştırma dönüştürücü Doğulu kimliğin analizi için önem taşır. Kaçak göçmenleri dolandıran bir şebeke için çalışan Şoför Ahmet'in göçmenlere özgü tedirginliği üzerinden atarak uyanık ve iş bitirici bir karaktere bürünmesi ilk bakışta Doğulu-Batılı kimlikler arasındaki zıtlığı akla getirebilir. Oysa Ahmet'in kişiliğinde "Şark kurnazlığı" ile çarpık medeniyet algısı birbirine karışmış görünmektedir. Ahmet, Batı'nın yüksek bir medeniyeti temsil ettiğini filmin bazı sahnelerinde ikrar eder; fakat bu inanç fazlasıyla kırılmıştır. Öğrendiği yabancı dil ve kurnazlığı sayesinde kendisini "medenî Batılı"ya kabul ettirmiş gibi gözükse de Ahmet'in Batı'dan beklentisi kültürel olmaktan ziyade ekonomiktir. Onun derdi medeniyet değil, gariban köylülerin üzerinden para kazanmaktır. *El Kapısı*'ndaki Hasan'ın dil öğrenememiş olması, aslında dil öğrenmeye ihtiyacının olmadığını söylemesi de bu çerçevede değerlendirilebilir. Zira Almanların ondan beklediği sosyal veya kültürel olarak kendisini geliştirmesi veya toplumla bir entegrasyon gerçekleştirmesinden ziyade ekonomik üretime katkıda bulunmasıdır (Çilingir, 2009, s. 94). *El Kapısı*'ndaki Elvan'ın Almanya'ya gittikten sonra yaşadığı dönüşümü de bir kimlik sorunu olarak görmek mümkündür. Almanya'ya gittikten sonra Elvan'ın yaşam tarzı değişmeye başlamış, geleneksel kıyafetlerin yerini "çağdaş" kıyafetler almış, etek ve manto boyları kısalmıştır. Elvan'daki bu değişime kocasının "namusuna halel geldiği" gerekçesiyle verdiği sert tepki göçün yarattığı dönüşüme verilen bir tepkidir.

Göçmenlerin profili kadar yabancı oldukları şehirdeki insanların davranışları da hem Doğu-Batı karşıtlığını hem de kimlik çatışmasını gözler önüne sermektedir. Göçmenlerin Stockholm'deki seks kulüplerinde gördüğü manzaralar, kadınların serbest tavırları ve dekolte kıyafetleri, denetimsiz cinsel ilişkiler, köylülerin daha önce şahit olmadıkları bir dünyanın temsillerini sunmaktadır. Filmde bir tezat olarak sunulan bu durum göçmenlerin yabancılığı kadar Batı toplumunun çürümüşlüğüne görmek bakımından önemlidir. Diğer yandan, geleneksel Doğu'dan gelen eğitimsiz göçmenlerle modern ve kültürlü şehir insanının temel ihtiyaçları karşılama benzer bir biçimde kaba ve ilkel davranışlar sergilemeleri oldukça çarpıcıdır. *Otobüs*'teki göçmenlerin yeme-içme konusundaki davranışlarıyla Batıların cinsellik konusundaki davranışları, *El Kapısı*'ndaki ağanın davranışları ve *40m² Almanya*'daki Dursun'un eşini cinsel bir obje olarak görüp hayvanî güdülerle hareket etmesi bu durumun çarpıcı örneklerini oluşturur.

Otobüs filminde caddelerdeki mağazalar, vitrinlerdeki cansız çıplak mankenler, telefon kulübesinde aleni bir biçimde seks yapan çiftler, bir göçmenin gece kulübünde yaşadığı sıra dışı tecrübe, göçmenlerle içinde buldukları metropol arasındaki zıtlığın büyüklüğünü göstermektedir. Kendilerini bir anda "yabancı" bir kültürün sıra dışı ortamında bulan göçmenlerin yaşadığı durum, "kültür şoku" olgusuyla da açıklanabilir. Kültür şoku bireylerde gerçek-ötesi bir dünya algısı yaratırken onlardaki kaybolmuşluğu, tecridi, yalnızlığı ve tedirginliği derinleştirmektedir. Kültür şoku, göçmenlerin kendi içine kapanmasına da neden olmaktadır. *Otobüs*'teki kaçak göçmenlerin otobüse hapsolmesi, *40m² Almanya*'daki Turna'nın kocası tarafından eve kapatılması yaşanan kültür şokunun açık göstergeleridir.

Dış Göç ve Yabancılaşma

Kimlik, değer bunalımı, hayat tarzlarındaki derin uçurumlara dair göçmenlerin yaşadığı trajedi yabancılaşma olgusu bağlamında daha da derinleşmektedir. Mesela, *Otobüs*'teki göçmenler şehrin meydanına park edilen ve perdeleri sıkı sıkıya kapatılan bir otobüsün içinde sıkışıp kalmış durumdadır. Onlar yabancılaşma duygusunu çarpıcı bir biçimde hissetmektedir. Göçmenleri kolektif bir bilinçle hareket etmeye zorlayan da bu duygudur. Şehrin merkezinde ve karanlık sokaklarında yaşadıkları iki günlük deneyim, onlardaki yabancılık ve yalıtılmışlık duygusunu güçlendirmiştir. Bu halleriyle ne şehre dâhil olabilmekte ne de ondan kurtulabilmektedirler. Dolayısıyla onlar için ne bir intibak ne de bir bütünleşme söz konusudur.

Yabancılaşma; güçsüzlüğü, anlamsızlığı, kuralsızlığı, sosyal tecridi, kültürel uzaklaşmayı ve kendine yabancılaşmayı ifade eden bir kavramdır (Geyer, 2004, ss. 388-392). Modern insan, kendi üretimine ve tüketimine, doğal ve toplumsal çevresine, ilişki halinde bulunduğu diğer insanlara ve en önemlisi kendi özüne yabancılaşmış durumdadır (Tolan, 1981, s. 233) Değerlerden ve ideallerden arındırılmış olan birey, var oluş bakımından giderek anlamsızlaşmaya, yabancılaşmaya ve çözülmeye başlamıştır (Weisskopf, 1996, s. 158). *Otobüs*'te Stockholm'ün geometrik meydanın tam ortasında adeta "soyutlanmış bir uzay gemisi" gibi duran otobüs ve onun içindeki göçmen kaçakların durumu yabancılaşmanın çok çarpıcı bir fotoğrafını temsil etmektedir (Çetinkaya'dan aktaran Makal, 1987, s. 66). Daha da kötüsü, *Otobüs*'teki göçmenler içinde buldukları durumu idrak etmenin oldukça uzağındadır. Zaruri ihtiyaçlarının peşine düşen ve tamamen edilgen bir konumda olan bu insanlar yabancılaşmanın yol açtığı güçsüzlüğü ve tecrit durumunu çarpıcı bir biçimde göstermektedir.

Otobüs'teki göçmenlerin durumu kadar Stockholm'ün yerlisi olan insanların durumu da yabancılaşma bağlamında analiz edilmelidir. Şehrin sakinlerinin gözünde köylü göçmenler, "barbar", "pis" ve "iğrenç" yabancıardan başka bir şey değildir. Diğer yandan, göçmenler ne kadar yabancı ve barbarsa Stockholm'de karşılaştıkları insanlar da bir o kadar hissiz ve acımasızdır. Bu durum Adorno ve Horkheimer'in çağdaş Batı insanına yönelttiği eleştirileri akla getirmektedir. Adorno'ya göre, Batılı anlayış ahlaki ve insanî sınırlardan yoksundur; Batı'da değer ölçütleri ortadan kalkmış ve değerler pratik amaçlar ve teknolojik uygulamalar alanına hapsedilmiştir (Adorno, 1998, s. 41). Batı toplumları bunalım, yalnızlaşma, kişiliksizleşme, kimlik yitimi ve nesneleşme sürecine girmiş, bu süreçte insan derinlikten yoksun, içeriksiz ve anlamsız bir varlığa dönüşmüştür. Horkheimer, bu durumu, bütün varlık alanlarının bir "araçlar alanı"na dönüştürülmesi ve öznenin yok oluşu biçiminde özetler (Horkheimer, 1986, s. 120). *Otobüs*'teki bir sahne bu tespitleri somut bir biçimde göstermektedir: Gece yolunu kaybeden ve köprü altında sızıp donan göçmenin yoldan geçen bir kişi tarafından sanki olağan bir davranışmış gibi suya itilmesi ve ölümüne neden olunması, modern şehir insanının kayıtsızlığını, hissizliğini ve anlamsızlığını gözler önünde sermektedir. Ayrıca, "Cumartesi akşamı eğlencesi" arayan bir grup insanın göçmenleri aralarına alıp onlarla eğlenmeleri, aşağılamaları ve alay etmeleri şehir ahalisinin yabancı göçmen karşısındaki tavrını görmek bakımından dikkat çekicidir. Birçok Batı şehri gece olduğunda tuhaf ilişkilerin ve davranışların sergilendiği şaşırtıcı mekânlara dönüşmektedir. Eskisi kadar yaygın olmasa da günümüzde dahi bazı faşist ve Nazi eğilimli

grupların geceleri “yabancı avı”na çıktıkları bilinmektedir (Uçkan’dan aktaran Makal, 1987, s. 70). Almanya ve Belçika’daki Türk, Arap ve Afrikalı göçmenlere yönelik kundaklama olayları, Suriyeli göçmenlere yapılan saldırılar, durumun vahim bir biçimde sürdüğünü göstermektedir. *Otobüs* filminde göçmenlerin maruz kaldığı aşağılayıcı tavırlar Fransa’da yayınlanan “Ecran” adlı sinema dergisinde şöyle yankı bulmuştur: “Bu adamlar, uygar denem ülkelerin barbarlığının deneyini yaşayacaklardır ve Okan, bizi kültürümüzün yabancı bakışlarca yeni baştan incelendiği tersine bir etnolojik bakışa çağırmaktadır.” (Aktaran Makal, 1987, s. 70).

Bu çatışma ve trajedi Onaran’ın, *Otobüs* hakkında kaleme aldığı tanıtım yazısına da konu olmuştur. Onaran’a göre, kırsal kesimden bilmedikleri bir şehre göç eden köylüler, gördükleri manzaradan ve Batı toplumundan ürkmüş ve umutsuz görünen işçilerdir. Zira, iki kültür arasındaki çatışma oldukça belirgin, çarpıcı ve dramatiktir (Onaran, 1994, s. 150). Filmin yönetmeni Tunç Okan bu durumu şu sözlerle anlatır: “Beni asıl çarpan, aynı koşullardan gelme ama aynı zamanı, aynı çağı yaşayan kişiliklerin çatışmasıdır. Bu çatışmadan kaynaklanarak teknoloji çağını yaşayan Batı’da bu ilerlemenin getirdiği hissizlik, kayıtsızlık, bu eleştiriyi getirmek için bir araç oldu.” (İpekçi’den aktaran Makal, 1987, s. 65). *Otobüs* filmiyle ilgili dış basına yansıyan bazı haberler ve kanaatler bu durumu teyit eder niteliktedir. Örneğin, 1922-1985 yıllarında yayınlanan edebiyat dergisi “Les Nouvelles Littéraires”te yer alan şu cümleler dikkat çekicidir: “Bizim tüketim toplumumuzun acımasız bir tablosu. Okan çok güçlü tokatlar atıyor. Boşuna gizlenmeye çalışmayalım: Hepimiz içindeyiz.” (Aktaran Makal, 1987, s. 65). Modern toplumdaki çatışma ve yabancılaşma bireyleri ve toplumu ruhsuzlaştırmış (Levinas, 1969, s. 43); kapitalizm ve onun inşa ettiği toplumsal yapı, pazar ekonomisinin etkisiyle ilişkileri, sevgiyi ve dostluğu “şeyleştirmek” suretiyle ruhsuz bir toplumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tolan, 1981, s. 3). Bu durum çok önceden Marx’ın da dikkatini çekmişti. Marx’a göre, insanın kendi emeğinin ürününe, hayat etkinliğine, türsel varlığına yabancılaşması, aynı zamanda dolaysız bir biçimde, insanın insana yabancılaşması sorununu doğurmaktadır (Marx, 1986, s. 81).

Stockholm’un temsil ettiği modern Batı toplumunda gündelik hayat gündüzleri belli bir rutine ve düzene göre çalışmakta, geceleri ise kendisini hunhar ve denetimsiz ilişkilerin kucığına bırakmaktadır. Fakat bu “gündeliklik ve modernlik” karşılıklı olarak birbirini belirtmekte ve gizlemekte, meşrulaştırmakta ve telafi etmektedir (Lefebvre, 1998, s. 31). Şunu da eklemek gerekir ki, hayatın doğal akışında keşfedilmeyi bekleyen gerçek tutku, modern şehir hayatında gündüz yüksek binalarda ve gösterişli vitrinlerde gece ise karanlık arka sokaklarda yinelenen rutinlerin arasında boğulmuş durumdadır. Burada şu soruyu sormak gerekir: Gerçekte, kendilerini yabancı hisseden doğduğu toprakların çok uzağındaki bu göçmen köylüler midir yoksa modern şehrin kaotik ortamında yolunu kaybetmiş şehir insanı mı? Herbert Marcuse’nin bu soruya verdiği cevap oldukça sarsıcıdır. Ona göre, benzerlikleri ve aynılığı perçinlemiş olan modern yaşam, “teknoloji örtüsü” altında eşitsizliği ve köleliği gizlemiş, teknik ilerlemeye rağmen insanı üretici düzenin boyunduruğu altına itmiştir. Marcuse’ye göre, araç olmak ve nesneye indirgenmek bakımından modern Batı toplumu “incelmış köleler”den oluşmaktadır (1975, ss. 42-49).

Ötekileştirme ve Ayrımcılık

Ötekileştirme; din, dil, kültür ve etnisite bakımından farklı olan toplumsal gruplara uygulanan psiko-sosyal bir baskı olarak kendisini gösterir. “Öteki” olgusu üzerinde ilk kez kapsamlı bir biçimde duran Georg Simmel “öteki” kavramını, yerleşikler açısından gruba ait olmayan ve her an ayrılma ihtimali olanı tanımlamak için kullanır. Öteki, “Orada kaldıkça, gitmekle kalmak arasındaki eşiği tam anlamıyla aşamamıştır.” Simmel’e göre öteki, huzursuzluk çıktığı takdirde kurban edilen, dışarıdan gelen biri olması hasebiyle de sorunun kaynağı olarak görülüp düşman ilan edilen kişidir (Aktaran Demir, 2008, s. 5). Zygmunt Bauman’ın çarpıcı bir biçimde vurguladığı gibi “Dostlar var, düşmanlar var. Bir de *yabancılar*.” (Bauman, 2003, s. 74) Bauman’ın yabancı dediği “öteki”dir ve “öteki” trajik bir biçimde ne dosttur ne de düşman.

“Öteki” daha ziyade düzen bozma potansiyeli olan, istikrarsızlaştıran ve tehlikeli olandır. Dış düşman haline getirilen öteki, yerleşik grubun kaynaşmasında da etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Oysa olumsuzlukların isnat edildiği “öteki”, homojen bir kütle değildir ve kendi içinde çeşitlilik arz etmektedir. Bu durum gözden kaçırılır ve “öteki”ne önyargıyla yaklaşılır. Bu süreçte, olumsuz bir biçimde kurgulanan tüm özellikler “öteki”ne iliştilir. Önyargılarla birlikte, “öteki”nin tepkisel davranması bir kısır döngüyü başlatır. Ötekileşen grup önyargılara tepki verirken aşırı davranışlar sergilediğinde çaresiz bir biçimde önyargının doğrulamasını da yapmış olur. Ötekileştirmenin vardığı en uç nokta ise ırkçılık ve asimilasyondur. Asimilasyon, “öteki”nin kendi kökenlerini geride bırakması ve yerleşik olanların ilkelerini benimsemesi biçiminde gelişir. Fakat asimile olan öteki tam olarak ne kendi değerlerini terk eder ne de içinde yaşadığı topluma dahil olabilir (Onur, 2003, ss. 255-277).

Ötekileştirme ve ayrımcılık dış göçün doğurduğu ve sosyo-kültürel ayrışmaları açığa çıkaran önemli sorunlardır. Göçle birlikte, göç edilen şehirde var olan ve otorite tarafından biçimlendirilen kültürel aidiyetler, günlük yaşamda “biz” ve “ötekiler” arasındaki sınırları korumakta ve süreklilik sağlamaktadır (Öncü & Weyland, 2013, s. 27) Buna sebep olan en önemli etmen ise önyargılardır. İnsanlar kendilerini özdeşleştirdikleri gruba yönelik olumlu, diğer gruplara karşı da olumsuz önyargılar besleyebilirler. Daha da kötüsü, önyargıların beslendiği kalıplaşmış yargılar çoğu kez kültürel anlamaların içine gömülmüş durumdadır ve gerçekliği açık bir biçimde çarpıttıklarında bile kolaylıkla aşınmazlar (Giddens, 2012, s. 538). Bu çerçevede göçmenlerin çoğu kez, göç edilen ülkenin yerleşik mukimleri tarafından toplumun refahına ortak olan, toplumsal yapıyı bozan, iş gücünün ucuzlaşmasına ve konut fiyatlarının yükselmesine neden olan unsurlar olarak algılandığı görülmektedir. Bu sorunlara “ırkçılık” gibi daha tehlikeli bir sorunun eklendiği de görülmektedir. Modern toplumlarda geleneksel ırkçı tutumların, yerini kültürel farklılıklar nedeniyle belli grupları dışlamak için kullanan ve daha damıtılmış yeni bir ırkçılık türüne, kültürel ırkçılığa bıraktığı dikkate alındığında (Giddens, 2012, s. 541) göçmenlerin durumu daha da zorlaşmaktadır.

Tüm bu sorunlar göçmenlerin, “düşük sosyal statü” kapsamında görülerek toplum dışına itilmesine yol açmaktadır. Bu durumdaki göçmenler iki toplum arasında sıkışıp kalarak daha fazla içe kapanmakta, suçluluk ve pişmanlık yaşamakta, içinde buldukları toplumu şüphyle

algılamakta ve topluma uyum sağlamak adına kendi değerlerini kaybetme olgusuyla yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Göçmenler kendi değerlerini korumak adına içinde buldukları topluma düşmanca davranma, gettolaşma, dil öğrenmeyi reddetme ve entegrasyon politikalarına direnç gösterme gibi tepkisel yaklaşımlar da geliştirebilmektedir. Gerek göçmenlerin durumu gerekse şehrin eski sakinlerinin göçmenlere yaklaşımı toplumsal ayrımların daha da şiddetlenmesine yol açmaktadır.

Sonuç

İnsanlığın en eski sorunlarından birisi olan göç, toplumsal yaşamda büyük değişimlere ve tahribatlara yol açan çok boyutlu bir hadisedir. Göç, sadece coğrafi olarak bir yer değiştirme hareketinden ibaret olmayıp ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerin yol açtığı ve yine bu alanlarda dönüşümlere sebep olan dinamik bir süreçtir. Göçler ağırlıklı olarak, gelir dağılımındaki dengesizlikler, işsizlik, yoksulluk, terör, güvenlik sorunları, doğal afetler, çevresel sorunlar ve komşu ülkelerdeki savaşlardan kaynaklanmaktadır. Son yıllarda küresel göçün yoğunlaşması, birçok ülkede göç konusunun daha fazla gündeme gelmesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasındaki sanayi ve teknolojiye gelişmeler neticesinde Avrupadaki şehirler birer cazibe merkezi haline gelmiş ve 1960'lı yılların başında, ülkemizden Batı ülkelerine yoğun bir emek göçü gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren iç göç kadar dış göç de ülkemizin temel sorunlarından birisi olmuştur.

Dış göç, göçmenlerin kendi kökenleri ile yerleştikleri mekân arasında sıkışıp kalmalarına sebep olan bir süreçtir. Bu süreçte göçmenler tecrit, uyumsuzluk, kimlik yitimi, kültür şoku, değer erozyonu ve aidiyet sorunları yaşamakta; ırkçılığa, ayrımcılığa, ötekileştirmeye ve aşağılanmaya maruz kalmaktadırlar. Çeşitli problemler ve tahribatlar yaratan dış göç olgusu sinemada da önemli bir tema olarak kendisine yer bulmuştur. Dış göç olgusunun Türk Sineması'ndaki yansımalarını görmeyi amaçlayan bu çalışmada, 1990 öncesinde çekilen *Otobüs* (1974), *El Kapısı* (1974) ve *40m² Almanya* (1986) adlı Türk filmleri felsefi, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla analiz edilmiştir. Seçilen filmler, Türk işçilerinin yaşadıkları sorunların sinemaya nasıl yansıtıldığını görmek bakımından önem taşımaktadır. Bu filmlerde kimlik çatışması, Doğu-Batı karşıtlığı, yabancılaşma ve ötekileştirme sorunlarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Filmlerdeki karakterler bir yandan köklerini ve geleneksel anlayışlarını muhafazaya etmeye çalışırken diğer yandan göç ettikleri ülkenin değerlerine uyum sağlama gayreti içine girmektedirler.

Filmlerin ana teması Doğu ile Batı arasındaki sosyo-ekonomik farklılığın etkisi altındadır ve göçmenlerin az gelişmiş Doğu'dan gelişmiş Batı'ya doğru gerçekleştirdikleri göç bunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan geleneksel, dinî ve kültürel farklılıklar, Doğu'ya ya da Batı'ya dair yanlış/çarpık imajlar ve anlatımlar göç sürecinde yaşanan sorunların derinleşmesine yol açmaktadır. Batı'nın, Doğu'ya ait gerçekliği çarpıtarak onun dünyasını yeniden kurmuş olması ve kendisini Doğu karşısında hükümran bir özne konumuna yerleştirmesi tarihsel bir gerçektir. Doğulunun Batı'nın üstün olduğunu kabul ederek hâkim güce ve onun yarattığı değerlere rıza göstermesi söz konusudur. Rıza gösterilmediği takdirde ise kimlik çatışması,

küçümseme, karşılıklı nefret, marjinalleşme, gettolaşma veya tecrit gibi durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumu mekân temsilleri ve üretim ilişkileri üzerinden görmek de mümkündür. Her üç filmde de kahramanlar kimlik çatışması yaşamakta, kültürler arası farklılıklar kimlik mücadelesi veren bireyleri zor durumda bırakmaktadır. Dış göç, geleneksel değerler üzerinde de yıkıcı etkilere yol açmaktadır. Yeni toplum uyum sağlama çabasındaki göçmenler kendi değerlerini kaybetme endişesi yaşamakta ya da içinde buldukları toplumu taklit ederken dramatik durumlara düşmektedir.

Filmlerde, göçmenlerin yaşadığı sorunlara dikkatle bakıldığında, kimlik çatışmasını daha ziyade göçmenlerin yaşadığı; yabancılaşma olgusunun hem göçmenleri hem de ülkedeki yerleşik toplumu ilgilendirdiği; ötekileştirme ve ayrımcılığın ise ülkenin yerleşik sakinleri tarafından göçmenlere karşı uygulandığı görülmüştür. Filmlerde, Avrupa ülkelerine göç etmek durumunda kalan göçmenlerin kimlik karmaşası yaşadıkları, aşağılanmaya ve baskıya maruz kaldıkları açık bir biçimde görülmektedir. Avrupada zor koşullar altında çalışmak durumunda kalan Türk işçileri ekonomik sorunların yanı sıra sosyal ve kültürel sorunlarla da boğuşmak zorunda kalmışlardır.

Kaynaklar

- Adorno, T. W. (1998). *Minima moralia*. O. Koçak & A. Doğukan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2004). Kapitalizm ve hegemonya ilişkileri bağlamında boş zaman. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 28, 115-138.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. İ. Türkmen (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış göçün sosyo-ekonomik etkileri: Görece göçmen konutları'nda (İzmir) yaşayan Bulgaristan göçmenleri örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulunmaz, B., & Osmanoglu, Ö. (2016). *Yeşilçam Sineması'nda İstanbul-Değişen kültür ve toplumsal yaşam*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. İstanbul: *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 27, Cilt I, 99-117.
- Çiğdem, A. (2008). *Akıl ve toplumun özgürleşimi – Jürgen Habermas ve eleştirel epistemoloji üzerine bir çalışma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çilingir, A. (2009). *Türk Sinemasında dış göç olgusunun toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi -El kapısı filmi örneğinde-*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, M. (2008). *Sinemada 'öteki'*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Derrida, J. (2003). *"Teoriyi izlemek", teoriden sonra hayat*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Diken, B., & Laustsen, C. B. (2010). *Filmlerle sosyoloji*. S. Ertekin (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Doyuran, B. (2006). *Batı Avrupada Türk dış göç sürecinin güncel boyutları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Durugönül, E. (1997). Sosyal değişme, göç ve sosyal hareketler. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç* (ss. 95-100). Ankara: DİE.
- Geyer, R. F. (2004). Sociology of alienation. N. J. Smelser & P. B. Baltes (Ed.). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Oxford: Elsevier Science Ltd.
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin sonuçları* (2. baskı). E. Kuşdil (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. C. Güzel (Haz.), H. Özel, A. Sönmez, Z. Mercan, İ. Yılmaz, E. Rızvanoğlu, M. A. Sarı, Ş. P. Güzel, E. Rızvanoğlu, M. Özcan (Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Güçhan, G. (1993). Sinema-toplum ilişkileri. *Kurgu Dergisi, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi*, 12, 51-71.
- Güvenç, B. (1993). *Türk kimliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Horkheimer, M. (1986). *Akıl tutulması*. O. Koçak (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. & Aydingün, İ. (1998). Türkiye'de iç göç ve iç göçün işçi hareketlerine etkisi. A. İçduygu (Ed.), *Türkiye'de İç Göç* içinde (ss. 207-244). İstanbul: Tarih Vakfı Yayını.
- Karadaş, Y. (2008). *Doğu'nun batıcı üretimi: Ziya Gökalp'te şarkiyatçılık*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Kırlı, F. (2010). *Göçmen kimliğinin 'Otobüs' filminde temsili*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı.
- Laclau, E. (1996). *Evrensellik, kimlik ve özgürleşme*. E. Başer (Çev.). İstanbul Birikim Yayınları.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern dünyada gündelik hayat*. I. Gürbüz (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Levinas, E. (1969). *Totality and infinity: An essay on exteriority*. A. Lingis (Çev.). Pittsburgh: Duquesne University Press.

- Makal, O. (1987). *Sinemada yedinci adam: Türk sinemasında iç ve dış göç olayı*. İstanbul: Marş Matbaası.
- Mani, S. M. (2009). *Devletler özel hukukunda göçmenlerin statüsü ve göçmenlere ait düzenlemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Marcuse, H. (1975). *Tek boyutlu insan*. A. Timuçin & T. Tunçdoğan (Çev.) İstanbul: Mey Yayınları.
- Marx, K. (1986). *1844 felsefe yazıları*. M. Belge (Çev.). Ankara: V Yayınları.
- Monaco, J. (2002). *Bir film nasıl okunur?* E. Yılmaz (Çev.). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Onaran, A. Ş. (1994). *Türk sineması*. C. I, İstanbul: Kitle Yayınları.
- Onur, H. (2003). Öteki sorunsalının 'alterite' kavramı çerçevesinde yeniden okunması üzerine bir deneme. *Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı 2, 255-277.
- Öncü, A., & Weyland, P. (2013). Küreselleşen kentlerde yaşam alanları ve kimlik mücadeleleri. A. Öncü, P. Weyland (Der.), L. Şimşek, N. Uygun (Çev.) *Mekan, kültür, iktidar-küreselleşen kentlerde yeni kimlikler içinde* (4. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Said, E. (2003). Şarkiyatçılık, B. Ülner (Çev.). İstanbul: Metis.
- Sarup, M. (1996). Identity and narrative. R. Tasneem, G. Athens (Ed.). *Identity, culture and the post-modern world*. The University of Georgia Press.
- Sözen, M. (2013). Sinemasal dramaturgi ve örnek bir çözümleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi ART-E*, Mayıs-Haziran'13, Sayı: 11, 100-119.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tolan, B. (1981). *Çağdaş toplumun bunalımı*. Ankara: A.İ.T.İ.A. Yayınları.
- Tüfekçi, S. (2002). *Kırsal kesimlerden büyükşehirler göç ve göçün aile yapısındaki meydana getirdiği değişiklikler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üstün, N. (1978, 01 Temmuz). Bir otobüs'ün getirdikleri. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Weisskopf, W. A. (1996). *Yabancılaşma ve iktisat*. Ç. Koç (Çev.). Anahtar Kitapları, İstanbul.
- Yapıcı, F. (2004). *1990'lardan günümüze Amerikan savaş filmlerinde üçüncü dünya ülkelerinin sunumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akademi ve Düşünce Kuruluşları Bağlamında Türkiye’de Bilgi Üretimi ve Mülteciler

Yenal GÖKSUN*

Giriş

2011 yılında başlayan Suriye krizi ve onun bir sonucu olarak mülteci meselesi son dönemde Türkiye ve dünya kamuoyunun önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Kamuoyunun uzun süre bu insanî krize duyarsız kalması toplumsal bilgi üretimine katkı sağlayan kurumların bu konudaki çalışmaları ve üretimleriyle ilişkilendirilebilir. Suriye krizi ve Suriyeli mülteciler hakkında toplumda var olan kanaatlerin şekillenmesinde yaşanmış deneyimler ve toplumsal hafızanın yanı sıra medya, siyaset, akademi ve sivil toplum kuruluşları gibi kurumlar tarafından üretilen bilgi rol oynamaktadır. Bilginin üretimi ve toplumsal olarak dolaşıma sokulması, toplumdaki bireylerin kanaatlerini etkileyebildiği gibi siyasi karar alma mekanizmalarına etki edebilmesi açısından da önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada mülteciler konusu üzerine bilgi üreten kurumlar arasında olan üniversiteler ve düşünce kuruluşları ele alınmaktadır.

Tarihsel gelişimleri ve kurumsal yapıları farklı olsa da üniversiteler ve düşünce kuruluşları, toplumda dolaşıma sokulan bilginin üretiminde önemli rol oynamaktadır. Özellikle toplumun gündemini meşgul eden ulusal ve uluslararası meseleler, gündelik hayatta daha fazla tartışılmakta ve bu alanda bilgi edinme ihtiyacı doğmaktadır. Suriyeli mülteciler konusu da son yıllarda Türkiye kamuoyunu meşgul eden bir mesele olarak üniversitelerin ve düşünce kuruluşlarının araştırma gündemine girmiş bulunmaktadır. İşte bu çalışma Türkiye’de üniversiteler ve düşünce kuruluşları tarafından üretilen bilginin toplumdaki etkisini ölçmek yerine bu kurumlar tarafından üretilen bilginin niteliğini ve niceliğini değerlendirme amacı taşımaktadır.

Bu bağlamda Türkiye’deki üniversitelerin göç ve mülteciler üzerine çalışan araştırma merkezleri ile Türkiye’de merkezi bulunan düşünce kuruluşlarının vizyonları, bilgi üretim mekanizmaları, araştırma alanları ve Suriyeli mülteciler özelinde yaptıkları çalışmalar incelenecektir. Araştırma verilerinin toplanmasında ilgili kurumların web sitelerinde verdikleri bilgiler esas alınmıştır. Ortaya konulan bulgular doğrultusunda Türkiye’de mülteciler üzerine bilgi üreten kurumlar olarak akademi ve düşünce kuruluşları hakkında eleştirel bir değerlendirme yapılacaktır.

* Arş. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, ygoksun@hotmail.com

Türkiye’de Mülteciler Üzerine Çalışan Üniversite Araştırma Merkezleri

Türkiye tarihten bu yana hem dışarıya göç veren hem de dışarıdan göç alan bir ülke konumunda olmuştur. Osmanlı Devleti’nin toprak kaybına paralel olarak özellikle 19. yüzyılda yoğunlaşan Balkanlar’dan Türkiye’ye doğru yaşanan büyük göç hareketlerinin yanı sıra İran İslam Devrimi, Sovyetler’in Afganistan’ı işgali, Halepçe Katliamı ve Körfez Savaşı gibi gelişmeler farklı tarihlerde Türkiye’ye göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Öte yandan Türkiye’nin dışarıya verdiği en büyük göç hareketlerinden biri Almanya’ya işçi göçü olmuştur. Türkiye bu sırada sadece dışarıya göç veren ve dışarıdan göç alan bir ülke değil iç göç hareketlerinin de görüldüğü bir ülke olmuştur. Bu nedenle göç ve mültecilik kavramları Türkiye için yeni bir konu değil, aksine toplumsal bellekte çeşitli kodlarla yer edinen ve üzerine edebî, sanatsal ve akademik üretimin gerçekleştiği bir toplumsal gerçeklik olagelmıştır. Bilgi üretim merkezleri olarak üniversiteler de göç ve mültecilik üzerine araştırmalar yaparak toplumsal meselenin tespiti, tanımı ve çözümü için faaliyetler yürütmektedir. Bu çalışma kapsamında Türkiye’deki dört üniversite bünyesinde göç konusu üzerine çalışmalarını yürüten araştırma merkezleri ele alınmıştır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi 2002 yılında Toplum, Ekonomi, Siyaset Araştırma Merkezi’ne bağlı birim olarak çalışmalarına başlamış ve 2005 yılında kuruluşunu tamamlamıştır. Araştırma merkezinin amacı, “Göç konusunda çalışan araştırmacılar arasında kurumsal eşgüdüme dayalı dayanışmayı artırmak, yeni araştırmalar ve ortak projeler yapılmasını desteklemek ve araştırma sonuçlarının somut verilerine dayalı gerçekçi göç politikaları oluşturulmasına katkıda bulunmak” olarak tanımlanmıştır (Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016a). Merkez bünyesinde çoğunluğu Bilgi Üniversitesi’nden olmak üzere çeşitli üniversitelerin sosyoloji, ekonomi ve uluslararası ilişkiler bölümlerinden öğretim üyeleri araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Merkezin, “Türkiye’de Uluslararası Göçmen Algısı”, “Türkiye Almanya Ulusaşırı Alanda Eğitim Kurumları”, “Göç ve Edebiyat Seminerleri” gibi farklı alanlarda etkinlikler düzenleyerek toplumsal farkındalığı arttırmaya çalıştığı söylenebilir.

Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin yürüttüğü çalışmalara genel olarak bakıldığında sadece akademik araştırma yapan bir kurum olmadığı, aynı zamanda toplumsal meselenin çözümüne yönelik uygulamalar geliştiren, kamuoyu oluşturmaya çalışan ve politika üreticilere öneriler sunan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Merkezin faaliyetleri kapsamında 2006 yılında kurulan Tarlabası Toplum Merkezi ve 2010 yılında hayata geçirilen Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı gibi projeler bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu projeler kapsamında çeşitli STK’lar ve üniversiteler ile işbirliği yapılmakta ve konferans, kurs, atölye gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bu projeler dışında İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından göç serisi kapsamında Nermin Abadan Unat, Ayhan Kaya, Ahmet İçduygu, Kemal Kirişçi, Ayhan Kaya, Ferhat Kentel, Michael Richter ve Gündüz Vassaf gibi isimlerin göç ve mültecilik üzerine kitapları yayınlanarak literatüre kazandırılmıştır.

Merkez bünyesinde Roman çalışmaları, Süryani çalışmaları, yoksulluk çalışmaları ve iç

göç çalışmaları başlıkları altında çeşitli kurum ve kuruluşlar ile ortak projeler de geliştirmiştir. Bu projelerin fonları Bilgi Üniversitesi'nin yanı sıra TÜBİTAK, AB, Hollanda İstanbul Başkonsoloslugu, İsveç Konsoloslugu gibi kaynaklardan sağlanmıştır. Mayıs 2005'te Euro-Türkler üzerine yapılan araştırma (Kaya & Kentel, 2005) Açık Toplum Enstitüsü, Heinrich Böll Vakfı, TC Başbakanlık Tanıtım Fonu ve Avrupa Birliği İletişim Grubu tarafından destek almıştır.

İç ve dış göç konularında araştırma, konferans, sempozyum, kurs, atölye, belgesel ve kitap gibi çeşitli alanlarda üretim yapan Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin Suriyeli mülteciler konusunda da çalışmalar yaptığı görülmektedir. Nisan 2015'te İstanbul Bilgi Üniversitesi Küresel Sorunlar Platformu ile İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından "Türkiye'deki Suriyeliler" paneli düzenlenmiş ve STK'ların bu konuda yürüttüğü saha çalışmaları ele alınmıştır (İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016). Mart 2016'da UNICEF, Hayata Destek Derneği ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen «Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri» başlıklı konferansta da Suriyeli mültecilere ilişkin güncel bir mesele tartışılmıştır. Bu konferansta sunulan tebliğler daha sonra rapor haline getirilmiştir (Hayata Destek İnsani Yardım Derneği, 2016).

Bilgi Üniversitesi Yayınları başka üniversitelerde yapılan çalışmalara da yer vermektedir. Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO) kurucusu ve müdürü Doç. Dr. M. Murat Erdoğan tarafından yapılan araştırma, "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum" başlıklı bir kitap (Erdoğan, 2015) olarak Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

Göç konusu üzerine çalışmalar yapan diğer bir üniversite birimi Koç Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (MİReKoc)'dir. Bu merkez, 2004 yılında Türkiye'de göç araştırmalarını geliştirmek amacıyla Koç Üniversitesi ve Nüfus Göç ve Çevre Vakfı'nın işbirliği ile kurulmuştur. Merkezin amacı "Araştırma projelerine fon sağlamak, proje raporlarını paylaşmak, uluslararası konferanslar, çalıştaylar, seminerler ve eğitimler düzenlemek ve ilgili çevreler arasında diyalogu arttırmak için ulusal ve uluslararası ağları geliştirmeye çalışmaktır." (Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - Koç Üniversitesi, 2016a). Merkezin kendi araştırmacı kadrosu bulunmaktadır ve farklı kurumlardan misafir araştırmacı ve stajyer kabul etmektedir. Merkez bir yandan seminerler, konferanslar ve araştırma projeleri yürütürken diğer yandan üniversite bünyesinde lisans ve lisansüstü derslere destek vererek göç araştırmalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışmaktadır. Merkez bünyesinde tamamlanan ve devam eden projeler için TÜBİTAK, AB, British Council, German Marshall Fund of United States, European Union Agency for Fundamental Rights ve Norface gibi kaynaklardan destek alınmaktadır.

Merkez bünyesinde tamamlanan projeler arasında Türkiye'deki göç olgusuna ve deneyimine odaklanan iki çalışma öne çıkmaktadır. "Türkiye'deki Göçmenlerin Vatandaş Olma Eğilimleri: Algılar ve Deneyimler" başlıklı TÜBİTAK projesi, Türkiye'de 1980 sonrasında çeşitli göçmen gruplarını ele almakta ve göçmenlerin vatandaşlıkla ilgili benzeşen ve ayrışan pratiklerini

ve “entegrasyon” süreçlerini ortaya koymaktadır. “Türkiye’nin Uluslararası Göç ve Sığınma Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-ötesi Dönüşümlere” başlıklı diğer bir TÜBİTAK projesi ise Türkiye’nin dünü ve bugünüyle göç ve sığınma politikalarını irdelemektedir (Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - Koç Üniversitesi, 2016b). Öte yandan MİReKoc bünyesinde Avrupalı kurum ve kuruluşlar ile ortak yürütülen çok sayıda araştırma projesi bulunmaktadır. Bunlar arasında Eura-Net, Integrim ve Mobile Welfare projeleri Avrupa Birliği ve komşu ülkelerdeki göç hareketliliği ve entegrasyon gibi konulara odaklanmaktadır (Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - Koç Üniversitesi, 2016c).

MİReKoc tarafından Suriyeli mülteciler özelinde üretilen bilgi ise sınırlıdır. Aralık 2014’te başlayan “Türkiye’de Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye’nin Sığınmacı Politikaları” başlıklı TÜBİTAK projesi farklı kentlerde yaşayan Suriyeli mültecilere odaklanmakta ve bu sayede mültecilere yönelik göç ve sığınma politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - Koç Üniversitesi, 2016c). Ancak 2013 ve 2014 yıllarında MİReKoc tarafından Türkiye ve mültecilik hakkında çıkarılan dört kitap (Karaçay & Üstübcü, 2014, Sert & Korfalı, 2014, İçduygu, Yüksek & Aksel, 2013, Balbo, İçduygu & Serrano, 2013), Suriyeli mülteciler meselesine yeterince değinmemektedir. Yine MİReKoc tarafından 2013 ve 2014 yıllarında basılan üç raporda da (İçduygu, 2013, Korfalı, Üstübcü & Clerck, 2014, İçduygu, Erder & Gençkaya, 2014) Suriyeli mülteciler konusu odak noktasını oluşturmamaktadır. Bu durum, araştırma merkezinin güncel bir mesele olarak Suriyeli mültecileri şimdilik ana gündem maddesi haline getirmediğini göstermektedir.

Hacettepe Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO)’nin kaç yılında kurulduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Merkez, “Göçmenlik, mültecilik ve sığınmacılık konularında uyum, medya, kimlik, kültür, mülteci hakları, entegrasyon, Avrupalılaşıma, İslam-İslamofobi, imaj, siyaset, sivil toplum, ekonomik faaliyetler, güvenlik, ayrımcılık, din, dil, demografik gelişmeler gibi önemli alan ve temalarda kamu araştırmaları, projeler, raporlar, panel-sempozyum-kongreler düzenlemeyi ve farklı etkinliklerde yer almayı amaçlamaktadır.” (Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi - Hacettepe Üniversitesi, 2016). Merkezin çalışmalarının odak noktasının Türkiye’de yaşayan yaklaşık üç milyon Suriyeli mülteci ve yurtdışında yaşayan altı milyondan fazla Türk olduğu belirtilmektedir.

Merkez tarafından 2012 yılından itibaren yayınlanan raporlarda Fransa ve Almanya başta olmak üzere Avrupadaki Türklerin görüş ve duygularının araştırılması için saha çalışmalarının yürütüldüğü görülmektedir. Öte yandan Türkiye’deki Suriyeliler hakkında HUGO tarafından yayınlanan iki rapor öne çıkmaktadır. 2014 yılında yayınlanan “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum” başlıklı rapor (Erdoğan, 2014) Hacettepe Üniversitesi, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Türkiye ve Konrad Adenauer Stiftung-Türkiye desteği ile gerçekleştirilmiştir.

Türkiye çapında altı ilde mülteciler ile derinlemesine mülakat yapılarak onların sorunları tespit edilmiş ve durumları ortaya konulmuştur. On sekiz ilde kamuoyu araştırması yapılarak Türkiye’de Suriyeliler konusundaki sosyal kabul düzeyi ölçülmüştür. Raporun sonunda politika yapıcılara önerilerde bulunulmuştur. 2015 yılında yayınlanan “The Perspectives, Expectations

and Suggestions of the Turkish Business Sector on Syrians in Turkey” başlıklı rapor (Erdoğan & Ünver, 2015) ise Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu tarafından desteklenmiştir. Türkiye'nin on sekiz kentinde önde gelen işadamları, sektör ve oda temsilcileri, STK ve yerel yönetim temsilcileri ile yapılan görüşmeler sonucunda Suriyeli mülteciler konusu ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla ele alınmış ve politika üreticilere önerilerde bulunulmuştur.

Mülteciler konusuna odaklanan diğer bir merkez olan Bahçeşehir Üniversitesi Göç ve Kent Çalışmaları Merkezi (BAUMUS) 2014 yazında çalışmalarına başlamıştır. Araştırma alanı olarak Suriyeli mülteciler meselesini önceleyen merkez, “Söyleşiler, konferanslar ve sempozyumlar düzenleyerek, merkezin ilgi alanlarında çalışanların ve çalışmak isteyenlerin gelişimini sağlayacak eğitimler gerçekleştirmektedir.” (Göç ve Kent Çalışmaları Merkezi - Bahçeşehir Üniversitesi, 2016). BAUMUS İstanbul'daki merkezinin yanı sıra Berlin, Washington, Gaziantep, Antakya ve Urfa'daki şubelerinde çalışmalar yürüterek hem Türkiye içerisinde mülteci krizinin daha yoğun hissedildiği şehirlere odaklanmakta hem de Berlin ve Washington gibi önemli merkezlerde faaliyet yürütebilmektedir. Merkezdeki araştırmacılar Bahçeşehir Üniversitesi'ndeki çeşitli bölümlerde çalışan öğretim üyeleri ve okulun öğrencilerinden oluşmaktadır. Merkezde farklı üniversitelerden araştırmacı yer almamaktadır ancak diğer üniversiteler ve kurumlar ile ortak projeler yürütülebilmektedir.

BAUMUS tarafından yapılan yayınlar incelendiğinde merkezin kurucu direktörü Ulaş Sunata ve Tuba Bircan tarafından “Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Eğitim Değerlendirmesi” başlıklı bir makale yayınlandığı görülmektedir (Bircan & Sunata, 2015). Bu araştırmada AFAD ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerinden faydalanılarak Türkiye'de özellikle kamplarda yaşayan Suriyeli mültecilerin durumu ortaya konulmuştur. Mülteci çocukların büyük bölümünün temel eğitime ulaşmada sorunlar yaşadığını vurgulayan çalışma, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde kamu ve özel kurumların işbirliği yapması gerektiğini belirtmektedir. Öte yandan BAUMUS araştırmacıları tarafından Gaziantep ve Nizip Geçici Barınma Merkezleri Ocak 2016'da ziyaret edilmiştir. Mart 2016'da ise “Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Nüfusunda Son Durum” başlıklı bir rapor yayınlanarak güncel veriler kamuoyu ile paylaşılmıştır (BAUMUS, 2016a).

Bahçeşehir Üniversitesi bünyesindeki araştırma merkezinin yaptığı çalışmalarda özellikle Suriyeli mülteci çocuklar üzerine odaklandığı görülmektedir. Yapılan yayınlarda olduğu kadar düzenlenen etkinliklerde ve projelerde de odak noktası çocuklar olmuştur. Bahçeşehir Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü tarafından geliştirilen bir projede Suriyeli çocuklara sağlık ve gelişim taraması yapılmıştır¹. Aralık 2015 itibarıyla Sultanbeyli bölgesinde başlayan taramalar daha sonra İstanbul'un farklı bölgelerine yayılmıştır. Bu projede üniversitenin Hemşirelik Bölümü, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü ve Beslenme ve Diyetetik Bölümü de görev almıştır. Bu tür etkinlikler, mültecilere yönelik çalışmaların üniversitelerin sadece sosyal bilimler alanına ilişkin bölümleri ile sınırlı kalmadığını göstermektedir.

Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri olan dil sorununu çözmek

1 Proje hakkında daha fazla bilgi için bk. <http://www.bahcesehir.edu.tr/icerik/10777-multeci-cocuklara-saglik-taramasi> (Erişim Tarihi: 21.06.2016).

için BAUMUS, Bahçeşehir Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Diller Uygulama ve Araştırma Merkezi ile birlikte 300 bin Suriyeli mülteci çocuğa Türkçe eğitimi vermeyi planlamaktadır (BAUMUS, 2016b). Bu projeye göre 300 bin Suriyeli çocuk 16 haftalık bir zamanda eğitim görecektir. Proje kapsamında hem öğrencilerin sınıflarda sosyalleşmesi, hem de çocukların hissettiği okul baskısının azaltılması hedeflenmektedir. Öte yandan 14 Mart 2016 tarihinde Bahçeşehir Üniversitesi'nde BAUMUS tarafından düzenlenen Suriyeli Mülteciler İstanbul Zirvesi'nde dünyadan ve Türkiye'den çeşitli üniversite, STK, kamu kurum ve kuruluşlarının katıldığı geniş çaplı bir etkinlik düzenlenmiş ve mülteci konusu çok boyutlu olarak tartışılmıştır (BAUMUS, 2016c).

Türkiye'deki üniversiteler arasında Koç Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Bahçeşehir Üniversitesi'nin göç ve mülteciler üzerine çalışan araştırma merkezleri kurarak bu alandaki bilgi üretimine katkı sağladığı görülmektedir. Bu dört merkezin dışında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan Göç Araştırmaları Merkezi, yeni kurulması nedeniyle henüz aktif faaliyetlerine başlamamıştır.

Üniversite araştırma merkezlerinin göç ve mülteciler üzerine yürüttüğü çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde farklı türdeki kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği imkanlarını arttırdığı görülmektedir. Üniversite araştırma merkezlerinin projelerine dernekler, vakıflar, özel kuruluşlar, düşünce kuruluşları, yerel yönetimler, ulusal ve uluslararası üniversiteler, gazeteciler ve bağımsız araştırmacılar katılabilmektedir. Bu geniş katılım, bilgi üretim merkezleri olarak üniversitelerin bir yandan bilgi üzerindeki otoritelerini diğer aktörler ile paylaşması açısından önemli iken diğer yandan farklı aktörleri üniversite çatısı altında toplayarak üniversitelerin bilgi üretimindeki konumunu güçlendirmektedir. Bu süreçte aynı konu üzerine çalışan üniversite araştırma merkezleri arasında yıkıcı bir rekabet yerine yapıcı bir işbirliği ortamı oluştuğu da görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Koç Üniversitesi bünyesindeki MiReKoc ve Hacettepe Üniversitesi bünyesindeki Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'nin (HUGO) ortaklığıyla 22. Uluslararası Metropolis Konferansı 2017 yılında İstanbul'da gerçekleşecektir.² Üniversiteler arasındaki işbirliğine diğer bir örnek olarak Koç Üniversitesi bünyesindeki MiReKoc'un, Bilgi Üniversitesi Yayınları ile birlikte çalışması da gösterilebilir.

Göç ve mülteciler üzerine aktif çalışan araştırma merkezlerinde dikkat çeken diğer bir nokta ise bu tür merkezlerin vakıf üniversitelerinde daha fazla görülmesidir. Bu tür araştırma merkezleri, özellikle güncel meselelere ilişkin saha araştırmalarının yürütüldüğü ve hızlı karar almayı gerektiren prosedürleri kapsayan çalışmalar gerçekleştirmektedir. Sadece kurumiçi kaynaklar yoluyla değil, farklı alanlardaki aktörler ile kurulan işbirlikleri sayesinde araştırma konularını daha kapsamlı ele alabilme imkanı elde edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında esnek yönetim anlayışı ve kaynak çeşitliliği nedeniyle vakıf üniversitelerinin daha etkin çalıştıkları söylenebilir.

Üniversitelerin, bünyesinde barındırdıkları araştırmacı kadrosu ve akademik birikim

2 Etkinlik hakkında daha fazla bilgi için bk. <http://hacettepe.edu.tr/duyuru/rekduy/hugo2015.pdf> (Erişim Tarihi: 27.06.2016).

sayesinde toplumsal sorunların tespit edilmesi, bu sorunların tarihsel ve bilimsel veriler ışığında sınıflandırılması ve çözüm önerilerinin ortaya konulması konusunda etkin görev aldığı görülmektedir. Ancak üniversitelerin, kurumsal yapıları itibarıyla çözüm önerilerini hayata geçirecek aktiviteleri yapma imkânına tam olarak sahip olmadığı görülmektedir. Bu aşamada üniversiteler dernekler ve vakıflar ile işbirlikleri kurarak toplumun ilgili kesimlerine ulaşmaya çalışmaktadır. Örneğin Suriyeli mülteci çocuklar üzerine yapılan bilimsel bir çalışma, durum tespiti yapmakta ve çözüm önerileri sunmaktadır. Bu araştırmanın çıktıları, mülteci çocuklara eğitim imkânı verecek STK'lar yoluyla eğitim programlarına ve çeşitli etkinliklere dönüştürülmektedir. Bu sayede üniversitedeki bilgi üretimi, pratik sonuçlar doğurarak toplumsal sorunların çözülmesine katkı sunmaktadır. Buna bir örnek olarak Tarlabası Toplum Merkezi, Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından pilot bir proje olarak kurulmuştur. Şimdi faaliyetlerine bir dernek olarak devam etmekte ve çeşitli sosyal sorumluluk projeleri yürütmektedir (Tarlabası Toplum Merkezi, 2016).

Türkiye'deki Düşünce Kuruluşları ve Mülteciler Üzerine Çalışmaları

Düşünce kuruluşları, kamuoyunu ilgilendiren meseleler üzerine siyasetçilerin ve kamunun doğru kararlar verebilmesi için ulusal ve uluslararası konularda politika odaklı araştırmalar, analizler ve öneriler üreten kurumlardır (McGann, 2007, s.11). Düşünce kuruluşları akademi ile siyaset yapıcılar arasında köprü görevi görmektedir. Düşünce kuruluşları kendi araştırmacı kadrolarına sahip iken üniversitedeki akademisyen kadrolarından da faydalanmaktadır. Bu kuruluşlar toplumsal konular üzerinde yaptıkları araştırmaları anlaşılabilir bir dile dönüştürerek siyaset yapıcılarının ve kamunun faydalanacağı bir hale getirmektedir.

İlk kez ABD'de 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkan düşünce kuruluşlarının sayısı Soğuk Savaş döneminde hızla artmıştır. Bu kuruluşlar, ürettikleri bilgi sayesinde ülkelerinin iç ve dış politikalarında önemli değişikliklerin gerçekleşmesine de katkıda bulunmuşlardır. Bugün bakıldığında ABD ve Batılı ülkelerdeki düşünce kuruluşlarının niteliksel ve niceliksel olarak Türkiye'ye kıyasla ileride oldukları görülmektedir (Karabulut, 2010, s.91). 2015 tarihli Küresel Düşünce Kuruluşu İndeksi Raporu'na göre ABD'de 1835 düşünce kuruluşu faaliyet gösterirken onu 435 ile Çin ve 288 ile İngiltere izlemektedir. Türkiye'de ise 32 düşünce kuruluşu olduğu belirtilmektedir (McGann, 2015, s.33).

Düşünce kuruluşlarının, etkin ve bağımsız fikir üretebilmeleri için ekonomik açıdan da bağımsız olması gerekmektedir. Bağımsız düşünce kuruluşlarının hükümet dışı fonlardan faydalanması, siyasî baskılardan ve yönlendirmelerden korunması da önem arz etmektedir (Karabulut, 2010, s.93). Ancak ABD'de görüldüğü gibi lobcilik faaliyetleri gibi sebeplerden dolayı düşünce kuruluşlarına kaynak aktararak belli bir bilginin dolaşıma sokulması sağlanabilmektedir. Bu sebeple düşünce kuruluşları toplumsal meseleler üzerine yeni fikirler ortaya koyma ve politika önerileri getirme konusunda önemli bir rol oynarken, bağımsızlıklarını koruyabilmek için hükümet ve siyasî parti dışı kaynaklara yönelmektedirler.

Güncel ulusal ve uluslararası meseleler üzerine odaklanan düşünce kuruluşlarının son dönemde üzerinde yoğun olarak çalıştıkları konulardan biri de Suriyeli mülteciler konusudur. Türkiye'deki düşünce kuruluşları da analizler, raporlar ve çeşitli yayınlar yoluyla bu güncel mesele üzerine durum tespitinde bulunmuşlar ve siyasetçilere politika önerileri getirmişlerdir. Çalışmanın bu kısmında Türkiye'deki düşünce kuruluşlarından kamuoyunda görünürlüğü fazla olanlar arasından yedi tanesi örnek olarak seçilmiş ve Suriyeli mülteciler üzerine ürettikleri metinler ele alınmıştır.

Türkiye'nin önemli düşünce kuruluşları arasında gösterilen Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), "Siyaset, ekonomi ve toplum-kültür alanlarında bilgi üretmeyi ve üretilen bilimsel bilgiyi sorun çözücü formüller halinde sunmayı hedeflemektedir." (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2016). SETA bünyesinde, Suriyeli mülteciler konusu üzerine çok sayıda yayın yapılmıştır. Bu çalışmalardan; İbrahim Efe tarafından kaleme alınan "Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar" başlıklı rapor 2015 yılında (Efe, 2015), İbrahim Kaya ve Esra Yılmaz Eren tarafından kaleme alınan "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri" başlıklı rapor 2014 yılında (Kaya & Yılmaz Eren, 2014) ve Yavuz Güçtürk tarafından kaleme alınan "İnsanlığın Kaybı: Suriye'deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu" başlıklı rapor 2014 yılında (Güçtürk, 2014) yayınlanmıştır. Öte yandan Müberra Nur Emin tarafından kaleme alınan "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi" başlıklı analiz 2016 yılında (Emin, 2016), Enes Bayraklı ve Kazım Keskin tarafından kaleme alınan "Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi" başlıklı analiz 2015 yılında (Bayraklı & Keskin, 2015), Ufuk Ulutaş ve Halid Hoca tarafından "Suriye: Devrim mi Bölünme mi?" başlıklı analiz 2014 yılında (Ulutaş & Hoca, 2014) SETA tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca 12 Kasım 2015 tarihinde "Mülteci Krizi Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri" başlıklı bir panel düzenlenmiştir³.

Diğer bir düşünce kuruluşu olan Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) kendisini şöyle konumlandırmaktadır: "Kamuoyunun tarafsız, doğru ve yeterli bilgi ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde özel ve kamu kuruluşlarının, firmaların ve medya kuruluşlarının taleplerinin yanı sıra, bireysel talepleri de karşılamaya çalışmaktadır." (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2016).

USAK tarafından Suriyeli mülteciler üzerine yapılan çalışmalar arasında, Fatma Yılmaz Elmas tarafından kaleme alınan "Avrupa 'Kapı Duvar': Göç Yaklaşımında Söylem-Eylem Tutarsızlığı" başlıklı kitap 2016 yılında (Elmas, 2016), Elif Özmenek Çarmıklı ve Merve Umay Kader tarafından kaleme alınan "Türkiye'de Göçmen Kaçakçılığı: Mülteci Krizinin 'Öteki' Yüzü" başlıklı rapor 2016 yılında (Özmenek Çarmıklı & Kader, 2016), Mehmet Güçer, Sema Karaca, ve O. Bahadır Dinçer tarafından kaleme alınan "Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması" başlıklı rapor 2013 yılında (Güçer, vd., 2013) yayınlanmıştır. Ayrıca Osman Bahadır Dinçer, Vittoria Federici, Elizabeth Ferris, Sema Karaca, Kemal Kirişçi ve Elif Özmenek Çarmıklı tarafından Brookings Enstitüsü ve USAK işbirliği ile 2013 yılında "Suriyeli Mülteciler

3 Etkinliğe ilişkin daha fazla bilgi için bk. <http://setav.org/tr/multeci-krizi-baglaminda-turkiye-ab-iliskileri/etkinlikler/31339> (Erişim Tarihi: 21.06.2016)

ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik” başlıklı rapor yayımlanmıştır (Dinçer, vd., 2013). Bu raporun devamı niteliğinde USAK & Brookings Enstitüsü ortaklığıyla yayımlanan “Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye’nin Suriyeli Mülteciler Sınavı” başlıklı rapor da Prof. Dr. Kemal Kirişçi tarafından kaleme alınmıştır (Kirişçi, 2014). Öte yandan Mustafa Kutlay ve Öznur Akçalı tarafından kaleme alınan “Mülteci Krizi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Eksen Kayması Riski” başlıklı analiz 2015 yılında yayımlanmıştır (Kutlay & Akçalı, 2015).

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), “Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunmak.” (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2016) iddiasıyla çalışmalarını yürütmektedir. ORSAM tarafından Suriyeli mülteciler hakkında yapılan çalışmalar arasında, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) işbirliğinde hazırlanan “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri” (Orhan & Gündoğar, 2015b) ve ORSAM tarafından hazırlanan “Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme” başlıklı raporu (Öztürkler & Göksel, 2015) 2015 yılında yayımlanmıştır. ORSAM’ın Konrad Adenauer Stiftung desteğiyle yürüttüğü “Suriye’ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler” isimli saha çalışmasına dayanan raporu ise 2014 yılında yayınlanmıştır (Orhan, 2014). ORSAM ayrıca Ortadoğu Analiz⁴ isimli aylık bir dergi ve Ortadoğu Etüdüleri⁵ isimli hakemli bir dergi çıkarmaktadır.

ORSAM yayınladığı raporları kamuoyuna duyurmak ve farklı kurum ve kuruluşlar ile işbirlikleri kurmak amacıyla hazırladığı araştırma raporlarını farklı ülkelerde, o ülkelerdeki düşünce kuruluşları ya da üniversiteler ile ortak toplantılar yaparak sunmaktadır. Washington’da Middle East Institute ve Migration Policy Institute ile 20 Mayıs 2014 tarihinde bu kapsamda bir toplantı düzenlenmiştir (ORSAM, 2016a). Ayrıca ORSAM ve Beyrut Amerikan Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Issam Fares Enstitüsü işbirliğinde 2 Mart 2015 tarihinde “Suriye Krizinin Komşu Ülkelere Etkisi” başlıklı bir panel düzenlenmiştir (ORSAM, 2016d). Araştırma alanlarını Ortadoğu ile sınırlayan ORSAM bu çerçevede bu ülkelerdeki düşünce kuruluşları, üniversiteler, enstitüler ve kamu kurum ve kuruluşları ile ortak etkinlikler düzenleyerek bölgedeki bilgi üretim merkezleri arasında bilgi ve deneyimin dolaşıma sokulmasına katkı sağlamaktadır.⁶

Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) “Dünyadaki gelişmeleri takip ederek, Türkiye’nin ikili, bölgesel ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine; tarihi, kültürel, siyasi, iktisadi, hukuki, sosyolojik ve jeopolitik yapısına; içteki siyasi, ekonomik, sosyokültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar, incelemeler, analizler ve değerlendirmeler yaparak, karar alıcılara

4 Dergi hakkında daha fazla bilgi için bk. <http://orsam.org.tr/index.php/Content/publish/12?s=orsam|turkish> (Erişim Tarihi: 21.06.2016)

5 Dergi hakkında daha fazla bilgi için bk. <http://orsam.org.tr/index.php/Content/publish/15?s=orsam|turkish> (Erişim Tarihi: 21.06.2016)

6 Orsam’ın Irak, Lübnan ve Ürdünde düzenlediği etkinliklerden bazıları için bk. <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/175?s=orsam|turkish>, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/246?s=orsam|turkish>, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/240?s=orsam|turkish>, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/234?s=orsam|turkish>, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/218?s=orsam|turkish> (Erişim Tarihi: 21.06.2016)

gerçekçi, dinamik, yaratıcı, etkin çözümler ve karar seçenekleri üretmeyi...” (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2016) amaçladığını ifade eden bir başka düşünce kuruluşu olarak çalışmalar yürütmektedir. TASAM’ın Suriyeli mülteciler konusu üzerine özel olarak bir etkinlik ya da yayın yapmadığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak TASAM’ın dünyanın farklı ülkelerindeki strateji odaklı farklı konulara yoğunlaşması gösterilebilir.

TASAM yayınlarında Suriyeli mülteciler konusuna rapor ve analizlerde yer verilmese de kuruluşun web sitesindeki yorum yazılarında bu konuya değinildiği görülmektedir (Karademir, 2016). Ayrıca TASAM her yıl uluslararası Ortadoğu Kongresi düzenleyerek Türk-Arap ilişkileri, mezhepler, etnisite ve çatışma çözümü gibi konuları farklı akademisyenlerin katılımıyla masaya yatırmaktadır (TASAM, 2016).

Doğrudan mültecilerle ilgili araştırmaları olmasa da Türkiye’deki düşünce kuruluşları arasında değineceğimiz bir başka düşünce kuruluşu ise Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)’dir. Kendisini “Dünyadaki ve yurt içindeki gelişmeleri takip ederek geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak, Türkiye’nin ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine ve güvenlik stratejilerine, yurt içindeki siyasi, ekonomik, teknolojik, çevresel ve sosyo-kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar yapmak, karar alıcılara milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi, dinamik çözüm önerileri, karar seçenekleri ve politikalar sunmayı amaçlamaktadır.” (Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi, 2016) şeklinde konumlandırıran BİLGESAM’ın da TASAM gibi mülteciler ve göç konusu üzerine rapor ve analiz yayınlamadığı görülmektedir. Bunun yerine 2015 yılı içerisinde İstanbul Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ayhan Kaya ile “Avrupa’ya Mülteci Akını ve Türkiye” başlıklı bir söyleşi gerçekleştirilmiş ve yayınlanmıştır (BİLGESAM, 2016a). Ayrıca 26 Ekim 2015 tarihinde “Mülteci Sorunu ve Türkiye” konulu bir seminer düzenlenmiştir (BİLGESAM, 2016b). Bu durum Suriyeli mülteciler ve göç konusunun TASAM ve BİLGESAM’ın öncelikli araştırma konuları arasında yer almadığını göstermektedir.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), “Kamusal dikkatin güncelle kilitlendiği sırada, kısa vadenin ötesini hedef alıp toplumun ve kamu otoritesinin şiddetle ihtiyaç duyacağı serinkanlı, bilimsel bulgulara dayalı, sürdürülebilir çözüm önerilerini geliştirmek ve yararlanmak isteyen her kesimin kullanımına sunma...” (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2016) amacıyla çalışmalar yaptığını açıklamaktadır. Suriyeli mülteciler hakkında yapılan çalışmalar arasında TESEV’in ORSAM ile işbirliği içerisinde 2015 yılında yayımladığı “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri” başlıklı rapor yer almaktadır (Orhan & Gündoğar, 2015a). Ayrıca TESEV, Freidrich Naumann Vakfı ortaklığı ve Mersin Ticaret ve Sanayi Odası işbirliği ile 20 Ekim 2015 tarihinde “AB’nin Göç Politikaları Çerçevesinde Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin Yönetimi” konulu bir konferans düzenlemiş ve konferansın içeriği raporlaştırılmıştır (TESEV, 2015).

Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi, (IMPR) bir düşünce kuruluşu özellikleri sergilese de kendilerini “insani yardım kuruluşu” olarak tanımlamaktadır. IMPR “Mülteci hakları, doğal afetler, krizler, çatışmalar, insan hakları ihlallerinden etkilenmiş birey ve toplulukların ihtiyaçlarını, sorunlarını, yaşam koşullarının iyileştirilmesini ve temel gereksinimlerin

karşılamlarına katkı sağlamayı...” amaçlamaktadır (Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi, 2016). IMPR tarafından Suriyeli mülteciler üzerine yapılan çalışmalar arasında 2014 yılında yayımlanan “Bölgedeki Ezidilerin Durumu” başlıklı rapor, DAESH terör örgütünün Irak’ın Sincar bölgesine saldırması üzerine bölgeden kaçan Ezidilerin Silopi, Cizre, Viranşehir, Diyarbakır ve Batman’daki durumlarını ele almaktadır (IMPR Humanitarian, 2014a). Öte yandan 2014 yılında “Şırnak Hijyen Paketi Dağıtımı ve Gözlem Raporu” (IMPR Humanitarian, 2014b), 2012 yılında “Türkiye ile Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri” başlıklı raporu (IMPR Humanitarian, 2014c), 2013 yılında “Bolu’daki Iraklı Sığınmacıların Sosyal ve Ekonomik Sorunları: Saha Çalışmasına Dayalı Bir Analiz” başlıklı bir makale (Dalar, vd., 2013b), “Türkiye ile Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri” başlıklı bir makale (Reçber & Ayhan, 2013) ve 2014 yılında “Statü Belirleme Sürecinde Türkiye’de Bulunan Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Durumu” başlıklı bir rapor yayımlanmıştır (Yakmaz, 2014). IMPR’nin mülteciler hakkında yaptığı çalışmalarda saha araştırmasına ve gözlemlere daha fazla yer verdiği görülmektedir.

Düşünce kuruluşlarının çalışmalarına genel olarak bakıldığında büyük bölümünün “durumu tespit etmek”, “öngöründe bulunmak” ve çeşitli kamu ve özel kuruluşlara “önerilerde bulunmak” amacı taşıdıkları görülmektedir. Düşünce kuruluşları tarafından kamuoyunu ilgilendiren meseleler hakkında “durumu tespit etme” çabası, bireylerin karmaşık gerçeklikler karşısında “genel fotoğrafı görebilmelerine imkan verme” iddiasını da içerisinde barındırmaktadır. Düşünce kuruluşları bünyesinde çalışan ve her biri “konusunda uzman” olan araştırmacılar, kamuoyu ve siyasetçiler için karmaşık olayları anlaşılabilir gerçeklere dönüştürmektedirler. Bunu yaparken düşünce kuruluşları araştırma fonu sağladıkları kaynakların öncelikleri ve tercihlerinin sınırlandırılmaları içerisinde hareket edebilmektedir. ABD’de Irak işgali öncesinde çok sayıda düşünce kuruluşuna kaynak aktarılarak işgal için gerekli kamuoyunun oluşturulması ve gerekli bilgi üretiminin yapılması sağlanmıştır (Keskin & Halpern, 2005, s.12). Öte yandan gerçekliğin tanımlanması, temsil mekanizmasını da içinde barındırmasından dolayı ideolojik işlevi olan bir süreçtir. Dolayısıyla Suriyeli mültecilerin birer tehdit ya da kriz unsuru olarak tanımlanması, sığınmacı, misafir ya da mülteci gibi farklı kavramlarla ele alınması, birer ideolojik tercih olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının büyük bölümünün Suriyeli mülteciler konusunu insanî bir kriz bağlamında ele aldığı görülmektedir. Mülteciler hakkında yapılan saha araştırmaları ve diğer çalışmalar sonucunda ortaya konulan politika önerilerinde Türkiye’nin Suriyeli mültecilere daha iyi yaşama, eğitim ve sağlık hakları tanınması gerektiği tavsiye edilmiş ve bu doğrultuda politikalar önerilmiştir.

Düşünce kuruluşlarının göç ve mülteciler üzerine yaptıkları çalışmaların niceliğini ve niteliğini etkileyen diğer bir faktör ise araştırmacı kapasitesidir. Kimi düşünce kuruluşları nicel ve ampirik araştırma yöntemlerine hakim araştırmacılardan faydalanırken kimi kuruluşlar ise siyaset ve uluslararası ilişkiler gibi alanlarda deneyimli yorumcuları bünyesinde barındırmaktadır. Düşünce kuruluşu bünyesinde çalışan ve düşünce kuruluşunun dışarıdan faydalandığı araştırmacıların kapasiteleri, yetenekleri ve uyguladıkları araştırma yöntemleri, kuruluşun yayınlarının niteliğine de yansımaktadır. Örneğin bazı düşünce kuruluşları kendi

araştırmacı kadrolarının yanı sıra emekli büyükelçilerin yorum ve analizlerine sıkça yer veren bir yapıya sahiptir. Suriyeli mülteciler konusu üzerine yapılacak araştırmaların büyük bölümü ise saha araştırmasını da gerektirmektedir. Saha araştırmasını yürütecek yeterli fonlara ve insan kaynağına sahip olmayan düşünce kuruluşlarının mülteciler meselesi yerine daha çok uluslararası ilişkiler, strateji ve güvenlik, terör ve çatışma gibi konular üzerine yoğunlaştıkları gözlemlenmektedir.

Sonuç

Türkiye’de önemli bilgi üretim merkezlerinden olan üniversiteler ve düşünce kuruluşlarının çalışmalarına genel olarak bakıldığında Suriyeli mülteciler konusunun 2013 yılından itibaren artan bir yoğunlukla gündeme alındığı görülmektedir. Ancak Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye ilk girişi ise 2011 yılı Nisan ayında başlamıştır. Bu noktada kitle iletişim araçlarının güncel olaylar karşısında kamuoyunu bilgilendirmede ve enformasyon üretiminde daha hızlı bir rol oynadığı söylenebilir. Bu nedenle kamuoyu Suriyeli mülteciler konusunda ilk bilgileri medya yoluyla almıştır. Medyada 2011 yılından bu yana Suriyeli mülteciler hakkında üretilen enformasyon, kamusal söylemin oluşumunda ve inşa edilen temsiller üzerinde belirleyici olmuştur. 2013 yılından itibaren Suriyeli mülteciler üzerine kayda değer biçimde bilgi üretmeye başlayan üniversiteler ve düşünce kuruluşları bu insanî krizin farklı boyutlarını bilimsel araçlar ve yöntemler kullanarak ortaya koymaya çalışmıştır.

Göç ve mülteciler üzerine çalışan araştırma merkezlerinin çoğunlukla vakıf üniversitesi bünyesinde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bunun sebebi olarak vakıf üniversitelerinin idari ve mali yapıları gereği daha esnek ve hızlı karar alma mekanizmalarına sahip olmaları gösterilebilir. Ulusal-uluslararası, özel-kamu gibi farklı türdeki aktörlerin toplumsal bir sorunun çözümünde koordineli olarak çalışabilmesi için bu tür bir esnekliğe ihtiyaç duyulduğu açıktır. Öte yandan düşünce kuruluşlarının çalışmalarının nitelik ve niceliklerini etkileyen temel unsurlar arasında ise özellikle araştırma fonlarının kaynağı ve araştırmacı kapasitesi öne çıkmaktadır. Bağımsız bir düşünce kuruluşunun siyasî parti ve hükümetlerden kaynak temin etmemesi önemlidir. Düşünce kuruluşu için araştırma yapan araştırmacıların akademik kapasiteleri, kullandıkları veri toplama yöntemleri ve analiz metotları, araştırmanın niteliğini de etkilemektedir. Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının bazılarının saha çalışmasını öncelediği bazılarının da stratejik yorum ve analizlere ağırlık verdiği görülmektedir. Üniversitelerin ve düşünce kuruluşlarının çalışmaları, politika yapıcılara yönelik getirdikleri öneriler sayesinde mülteci politikasının şekillenmesinde de rol oynamaktadır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular neticesinde Türkiye’deki Suriyeli mülteciler ve göç üzerine araştırma yapan üniversiteler ve düşünce kuruluşlarının farklı aktörler ile işbirliği kurarak sorunun çözümüne ilişkin faaliyette bulunma imkânı sunduğu görülmektedir. Özellikle üniversitelerin, sahip oldukları imkânlar vasıtasıyla çeşitli organizasyonlar düzenleyerek daha fazla kurum ve kuruluşun ortak faaliyet içerisine katılmasına imkân tanıdığı tespitinde bulunmak mümkündür. Bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak toplumsal meselenin tespitini yapan

üniversite, sorunun çözümü için STK'ların yanı sıra kamu kurum ve kuruluşlarını, özel şirketleri, belediyeleri ve uluslararası örgütleri harekete geçirebilmektedir. Düşünce kuruluşları ise ürettikleri bilgiler doğrultusunda politika üreticilerin kararlarını etkilemeyi öncelemektedir. Üniversitelerde olduğu gibi sorunun çözümü için faaliyet üretme gibi bir amaç taşımamaktadır. Bunun yerine düşünce kuruluşları kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra siyasetçiler ile diyalog halinde olarak siyasetin gündemini beslemektedir ve siyasetçilere uzmanı olmadıkları konularda faydalanabilecekleri argümanlar temin etmektedir.

Netice olarak üniversiteler ve düşünce kuruluşları, ülkemizde ve dünyada yaşanan gelişmeleri açıklayabilmek için farklı yöntemler ve araçlar kullanarak ülkedeki bilgi birikimine önemli katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu bilgi üretim merkezleri arasında bir rekabetten ziyade birbirini tamamlayan bir işbirliği olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Balbo, M., İçduygu, A., & Serrano J.P. (2013). *Countries of migrants, cities of migrants*. İstanbul: Isis Yayınları.
- BAUMUS. (2016a). *Türkiye'deki Suriyeli mülteci nüfusunda son durum*. 21.06.2016 tarihinde http://baumus.bahcesehir.edu.tr/images/Haber_M%C3%BCltteciler%20T%C3%BCrkiye%27de%20neredeler.pdf adresinden edinilmiştir.
- BAUMUS. (2016b). *TÜRKMER 300 bin Suriyeli çocuğa Türkçe öğretecek*. 21.06.2016 tarihinde http://baumus.bahcesehir.edu.tr/images/Haber_T%C3%9CRKMER%20T%C3%BCrk%C3%A7e%20e%C4%9Fitimi.pdf adresinden edinilmiştir.
- BAUMUS. (2016c). *Suriyeli mülteciler İstanbul zirvesi gerçekleşti*. 27.06.2016 tarihinde <http://baumus.bahcesehir.edu.tr/etkinlik-detay.aspx?id=29> adresinden edinilmiştir.
- Bayraklı, E., & Keskin, K. (2015). *Türkiye, Almanya ve AB üçgeninde mülteci krizi*. SETAV. 21.06.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20151221191329_turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeci-krizi-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi. (2016). *Amaç*. 18.06.2016 tarihinde <http://www.bilgesam.org/Amac> adresinden edinilmiştir.
- BİLGESAM. (2016a). *Avrupa'ya mülteci akımı ve Türkiye*. 21.06.2016 tarihinde http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2015102750mülteci_soylesi.pdf adresinden edinilmiştir.
- BİLGESAM. (2016b). *Seminer: Mülteci sorunu ve Türkiye*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.bilgesam.org/incele/2204/-seminer--mülteci-sorunu-ve-turkiye/#.V6OxzZOLRZ0> adresinden edinilmiştir.
- Bircan, T., & Sunata, U. (2015). Educational assessment of Syrian refugees in Turkey. *Migration Letters, Special Issue on the Syrian Crisis and its impact on Migration*, 12(3), 226-237.
- Dalar, M., Algan, N. A. & Algan, Ü. (2013a). Bolu'daki Iraklı sığınmacıların sosyal ve ekonomik sorunları: saha çalışmasına dayalı bir analiz. *Alternatif Politika*, 5(3), 341-359. 21.06.2016 tarihinde <http://alternatifpolitika.com/site/dosyalar/arsiv/15-Aralik-2013/5recher-ayhan.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Dinçer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K. & Çarmıklı, E. Ö. (2013). *Suriyeli mülteciler krizi ve Türkiye: Sonu gelmeyen misafirlik*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü. 21.06.2016 tarihinde <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/USAKBrookings-report-final-version14November13.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Efe, İ. (2015). *Türk basınında Suriyeli sığınmacılar*. SETAV. 21.06.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20151225180911_turk-basininda-suriyeli-siginmacilar-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Elmas, F. Y. (2016). *Avrupa 'kapı duvar': Göç yaklaşımında söylem-eylem tutarsızlığı*. Ankara: USAK Yayınları.
- Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: Temel eğitim politikaları*. SETAV. 21.06.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, M. M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi Hacettepe Üniversitesi. 21.06.2016 tarihinde <http://fs.hacettepe.edu.tr/hugo/dosyalar/TurkiyedekiSuriyeliler-Syrians%20in%20Turkey-Rapor-TR-EN-19022015.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. & Ünver, C. (2015). *The perspectives, expectations and suggestions of the Turkish business sector on Syrians in Turkey*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu. 21.06.2016 tarihinde <http://fs.hacettepe.edu.tr/hugo/dosyalar/syrians-eng-mme.pdf> adresinden edinilmiştir.

- Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - Koç Üniversitesi. (2016a). 18.06.2016 tarihinde <http://mirekoc.ku.edu.tr/tr> adresinden edinilmiştir.
- Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - Koç Üniversitesi. (2016b). *Başka kuruluşlarca fonlanan projeler*. 18.06.2016 tarihinde <http://mirekoc.ku.edu.tr/node/42> adresinden edinilmiştir.
- Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - Koç Üniversitesi. (2016c). *MiReKoc projeleri*. 18.06.2016 tarihinde <https://mirekoc.ku.edu.tr/otherprjts> adresinden edinilmiştir.
- Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi - İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2016). *Merkez hakkında*. 18.06.2016 tarihinde http://goc.bilgi.edu.tr/merkez_hakkinda.html adresinden edinilmiştir.
- Göç ve Kent Çalışmaları Merkezi - Bahçeşehir Üniversitesi. (2016). *Hakkımızda*. 18.06.2016 tarihinde <http://www.baumus.bahcesehir.edu.tr/hakkimizda.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi - Hacettepe Üniversitesi. (2016). *Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi- HUGO'dan küresel başarı*. 27.06.2016 tarihinde <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr> adresinden edinilmiştir.
- Güçer, M., Karaca, S., & Dinçer, O. B. (2013). *Sınırlar arasında yaşam savaşı: Suriyeli mülteciler*. USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi. 21.06.2016 tarihinde http://www.usak.org.tr/_files/2942016142126-ZZDQXDMTPI.pdf adresinden edinilmiştir.
- Güçtürk, Y. (2014). İnsanlığın kaybı: Suriye'deki iç savaşın insan hakları boyutu. SETAV. 21.06.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20140206131417_insanligin-kaybi-suriye-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Hayata Destek İnsani Yardım Derneği. (2016). *"Suriye'den gelen mülteciler sonrası mevcut durum ve çözüm önerileri"*, *Konferans Raporu*. 21.06.2016 tarihinde http://www.hayatadestek.org/media/files/Turkiyede_Cocuk_Isciligi_Sorunu_Suriyed.pdf adresinden edinilmiştir.
- IMPR Humanitarian. (2014a). *Bölgedeki Ezidilerin durumu*. 21.06.2016 tarihinde <http://imprhumanitarian.org/tr/impr-humanitarian-rapor-bolgedeki-ezidilerin-durumu/> adresinden edinilmiştir.
- IMPR Humanitarian. (2014b). *Şırnak hijyen paketi dağıtımı ve gözlem raporu*. 21.06.2016 tarihinde <http://imprhumanitarian.org/tr/sirnak-hijyen-paketi-dagitimi-ve-gozlem-raporu/> adresinden edinilmiştir.
- IMPR Humanitarian. (2014c). *Türkiye ile Suriye arasındaki krizin Gaziantep ve Hatay bölgesi ekonomileri üzerindeki etkileri*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.impr.org.tr/wp-content/uploads/T%C3%9CRK%C4%B0YE-%C4%B0LE-SUR%C4%B0YE-ARASINDAK%C4%B0KR%C4%B0Z%C4%B0N-GAZ%C4%B0ANTEP-VE-HATAY-B%C3%96LGES%C4%B0EKONOM%C4%B0LER%C4%B0-%C3%9CZER%C4%B0NDEK%C4%B0ETK%C4%B0LER%C4%B0.pdf> adresinden edinilmiştir.
- İçduygu, A. (2013). *Turkey and international migration report prepared for the annual meeting of the OECD expert group on migration*. 18.06.2016 tarihinde https://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/FINAL__OECDMigrationRTurkey2012-13.pdf adresinden edinilmiştir.
- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. 18.06.2016 tarihinde <https://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/T%C3%BCbitak%20Raporu.pdf> adresinden edinilmiştir.
- İçduygu, A., Yüksek, D., & Aksel, D. B. (2013). *Migration around Turkey: old phenomena, new research*. İstanbul: Isis Yayınları.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi (2016). *Türkiye'deki Suriyeliler*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.bilgi.edu.tr/tr/haberler-ve-etkinlikler/haber/4948/turkiyedeki-suriyeliler/> adresinden edinilmiştir.
- Karabulut, B., (2010). *Dünyada ve Türkiye'de think tank kuruluşları: Karşılaştırmalı bir analiz*. Akademik

- Bakış*, 4(7), 91-104.
- Karaçay, A. B., & Üstübcü, A. (2014). *Migration to and from Turkey: Changing patterns and shifting policies*. İstanbul: Isis Yayınları.
- Karademir, M. (2016). *Mülteci krizi ve Avrupa Birliği*. 21.06.2016 tarihinde http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/26781/multeci_krizi_ve_avrupa_birligi_ adresinden edinilmiştir.
- Kaya, A., & Kentel, F. (2005). *Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği arasında köprü mü, engel mi?* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, İ., & Yılmaz Eren, E. (2014). *Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumu: Arada kalanların hakları ve yükümlülükleri*. SETAV. 21.06.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20151230134459_turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Keskin, T., & Halpern, P. R. (2005). Behind closed doors: Elite politics, think tanks, and U.S. foreign policy. *Insight Turkey*, 7(2), 99-114.
- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin ötesine geçerken Türkiye'nin "Suriyeli mülteciler" sınıvı*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü. 21.06.2016 tarihinde http://www.usak.org.tr/_files/2942016110337-XALNYPENAU.pdf adresinden edinilmiştir.
- Korfalı, D. K., Üstübcü, A. & de Clerck, H. (2014). *Turkey: Country and research areas report*. 18.06.2016 tarihinde <https://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/PP5%20-%20Turkey%20Country%20and%20Research%20Areas%20Report.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Kutlay, M., & Akçalı, Ö. (2015). *Mülteci krizi ve Türkiye-AB ilişkilerinde eksen kayması riski*. USAK Analiz. 21.06.2016 tarihinde http://www.usak.org.tr/_files/3042016093514-PPEEH0M8YU.pdf adresinden edinilmiştir.
- McGann, J. G. (2007). *Think tanks and policy advice in the US academics, advisors and advocates*. ABD: Routledge.
- McGann, J. G. (2015). *2015 Global go to think tank index report*. University of Pennsylvania Scholarly Commons. 21.06.2016 tarihinde http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=think_tanks adresinden edinilmiştir.
- Orhan, O. (2014). *Suriye'ye komşu ülkelerde Suriyeli mültecilerin durumu: Bulgular, sonuçlar ve öneriler*. ORSAM. 21.06.2016 tarihinde http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201452_189tur.pdf adresinden edinilmiştir.
- Orhan, O., & Gündoğar, S. S. (2015a). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. 21.06.2016 tarihinde http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf adresinden edinilmiştir.
- Orhan, O., & Gündoğar, S. S. (2015b). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. ORSAM & TESEV. 21.06.2016 tarihinde http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201518_rapor195tur.pdf adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2016a). *Etkinlikler*. 21.06.2016 tarihinde http://www.orsam.org.tr/tr/etkinlik_goster.aspx?ID=891 adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2016b). *Irak Türkmenleri kişisel gelişim ve liderlik okulu*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/234?s=orsam|turkish> adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2016c). *Lübnan'da Türk varlığı ve Osmanlı mirası başlıklı ORSAM raporunun Beyrut'ta gerçekleşen tanıtım toplantısı*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/218?s=orsam|turkish> adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2016d). *ORSAM, Beyrut Amerikan Üniversitesi Issam Fares Enstitüsü işbirliğinde "Suriye krizinin komşu ülkelere etkisi" paneli*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/>

- Event/ 275?s=orsam|turkish adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2016e). *ORSAM ve Al-Nahrain Center arasında işbirliği protokolü imzalandı*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/246?s=orsam|turkish> adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2016f). *ORSAM ve Ürdün Üniversitesi Stratejik Çalışmalar Merkezi (CSS) bir çalıştay düzenledi*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/175?s=orsam|turkish> adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2016g). *Ortadoğu analiz dergisi*. 21.06.2016 tarihinde <http://orsam.org.tr/index.php/Content/publish/12?s=orsam|turkish> adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2016h). *Ortadoğu etütleri dergisi*. 21.06.2016 tarihinde <http://orsam.org.tr/index.php/Content/publish/15?s=orsam|turkish> adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2016i). *“Türkiye-Irak ilişkileri” çalıştayı*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Event/240?s=orsam|turkish> adresinden edinilmiştir.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2016). *Hakkımızda*. 19.06.2016 tarihinde <http://www.orsam.org.tr/tr/hakkimizda.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Özmenek Çarmıklı, E., & Kader, M. U. (2016). *Türkiye’de göçmen kaçakçılığı: Mülteci krizinin “öteki” yüzü*. USAK Raporları. 21.06.2016 tarihinde . http://www.usak.org.tr/_files/1452016093638-3GXT8YMFDD.pdf adresinden edinilmiştir.
- Öztürkler, H., & Göksel, T. (2015). *Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye ekonomik etkileri: Sentetik bir modelleme*. ORSAM. 21.06.2016 tarihinde http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201519_rapor196tur.pdf adresinden edinilmiştir.
- Reçber, K., & Ayhan, V. (2013). Türkiye ile Suriye arasındaki krizin Hatay bölgesi üzerindeki etkileri. *Alternatif Politika*, 5(3), 324-340. 21.06.2016 tarihinde <http://alternatifpolitika.com/site/dosyalar/arsiv/15-Aralik-2013/6dalar-ayhan-algan.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Sert, D., & Korfalı, D.K. (2014). *Migration and Turkey: Changing human geography*. İstanbul: Isis Yayınları.
- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (2016). *Hakkımızda*. 18.06.2016 tarihinde <http://www.setav.org/Hakkimizda> adresinden edinilmiştir.
- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (2016). *Mülteci krizi bağlamında Türkiye-AB ilişkileri*. 21.06.2016 tarihinde <http://setav.org/tr/multeci-krizi-baglaminda-turkiye-ab-iliskileri/etkinlikler/31339> adresinden edinilmiştir.
- Tarlabası Toplum Merkezi. (2016). *Tarihçe*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.tarlabasi.org/hakkimizda/tarihce> adresinden edinilmiştir.
- TASAM. (2016). *4. Uluslararası Orta Doğu Kongresi*. 21.06.2016 tarihinde http://www.tasam.org/tr-TR/Etkinlik/3755/4_uluslararası_orta_dogu_kongresi_ adresinden edinilmiştir.
- TESEV. (2015). *AB’nin göç politikaları çerçevesinde Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin yönetimi*. 21.06.2016 tarihinde http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/ABnin_Goc_Politikaları_Cercevesinde_Turkiyedeki_Suriyeli_Gocmenlerin_Yonetimi.pdf adresinden edinilmiştir.
- Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2016). *Amaç*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.tasam.org/tr-TR/Kurumsal/Amac> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı. (2016). *Günlük siyasetin cenderesinden kurtulmak ve TESEV*. 18.06.2016 tarihinde <http://tesev.org.tr/tr/aydin-ugurun-mektubu> adresinden edinilmiştir.
- Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi. (2016). *Hakkımızda*. 18.06.2016 tarihinde <http://www.impr.org.tr/tr/index.php/hakkimizda/> adresinden edinilmiştir.
- Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. (2016). *Amaçlarımız*. 21.06.2016 tarihinde <http://www.usak.org.tr/tr/usak-hakkında/amaclarimiz> adresinden edinilmiştir.

- Ulutaş, U., & Hoca, H. (2014). *Suriye devrim mi, bölünme mi?*. SETAV. 21.06.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20140529180542_suriye-devrim-mi-bolunme-mi-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Yakmaz, E. (2014). *Statü belirleme sürecinde Türkiye'de bulunan refakatsiz sığınmacı çocukların durumu*. 21.06.2016 tarihinde <http://imprhumanitarian.org/tr/wp-content/uploads/RAPOR-1ID.pdf> adresinden edinilmiştir.

Türkiye’de Mültecilik İltica, Geçicilik ve Yasallık “Van Uydu Şehir Örneği”

Özge Biner

Çev: Ezgi Çakmak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul: 2016, 263 sayfa.

Halil Emre DENİŞ*

Özge Biner, Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi bölümünden mezun olduktan sonra, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Strasbourg Üniversitesi’nde tamamlamıştır. Söz konusu çalışma, yazarın doktora çalışmalarının geliştirilerek kitaplaştırılmış halidir. Yazar, tez çalışması sırasında yapmış olduğu etnografik çalışmaya, kitaplaştırma aşamasında yasal, kurumsal ve yapısal anlamda son değişiklikleri entegre etmiştir.

Kitap mültecilik, yasallık ve geçicilik arasındaki ilişkiyi, mültecilerin Türkiye’deki hukuk mücadelesi üzerinden ele almaktadır. Çalışma 2007-2012 yılları arasında Van’da bulunan İranlı sığınmacılar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Van’ın İran’a sınır komşusu olması bunda bir etken olarak göze çarpmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise Van şehrinin Türkiye’nin doğu sınırından giriş yapan göçmenler ve sığınmacılar için önemli bir durak olmasıdır. Aynı zamanda yerel, ulusal, uluslararası ve ulus ötesi alanda faaliyet gösteren formal ve enformel aktörlerin faaliyetlerini sürdürdüğü bir yer konumundadır. İranlı mülteciler ise Türkiye’deki sığınmacılar arasındaki en kalabalık gruplardan biri olması çalışmanın neden İranlı mültecilerle yapıldığını bize açıklayan başlıca özellik olarak göze çarpmaktadır. İnceleme yapılan grupta farklı etnik, dini ve politik görüşlerden insanların olması da çalışmayı daha ilginç hale getirmektedir. Bu gruplar da Bahai Fars, Şii Fars ve Sünni Kürt olarak üçe ayrılıyor. Görüşme yapılan sığınmacı sayısının 30 olduğu anlaşılmalı ve görüşme yapılan kişilere dair bilgiler kitabın sonunda ayrı bir şekilde gösterilmektedir. Görüşme yapılan kişilerin 18’i Kürt, 10’u Fars ya da Bahai Fars ve 2’sinin etnik kökeni belirtilmemiştir. Türkiye’de resmi görevlerde bulunan bazı kişilerle yapılan görüşmelere de yer verilmiştir. Yazar, İranlı mültecilerin yasa ve yasallıkla kurdukları ilişkide tutarlılık, süreklilik, istikrar ve sabır bulunduğunu ve mültecilerin yasal sürecin bir süre sonra haklarını teslim edeceğini, yasallığın geçiciliği sonlandıracağına inandıklarını belirtmektedir.

*Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, emredenis@gmail.com

Kitap yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm “Mülteci Çalışmalarında Geçicilik” başlığını taşımaktadır. Geçicilik, yasallık ve mültecilik kavramları bu bölümde tartışılmıştır. Bu noktada yazarın uluslararası literatürün yanında, Türkiye’de söz konusu kavramlar üzerinden yapılmış çalışmalara da değinmesi, teorik altyapı açısından iyi bir araştırma yapıldığını bize göstermektedir. Bu çalışmada yazar, uluslararası literatürü incelerken, 1970’lerden itibaren bazı çalışmaların mültecilik sürecini oluşturan belli başlı aşamalara sabitlenerek, deneyimin kavramsallaştırılmasını önerdiğini belirtmektedir. Bu çalışmaların mülteci deneyimini tarif ettiğini, bu deneyimin genellikle benzer neden sonuç ilişkileri içerisinde oluştuğunu, söz konusu çalışmalarda mülteciliğin kendini tekrarlayan davranışlar olarak ele alındığını ve bu nedenle de bu yaklaşımın eleştirilere maruz kaldığını belirtmektedir. Yine yaptığı literatür incelemesinde, geçiciliğin iltica sisteminin dayatması olduğu koşullarda, mültecilik sürecinin bireysel ve bağlamsal farklılık dikkate alınarak nasıl çalışılır sorusunun, mülteci çalışmaları külliyatında çok küçük bir yere sahip olduğunu açıklamaktadır. Yazar aynı zamanda son dönem çalışmaların ise bireylerin hukuki süreçle nasıl ilişkilendiklerinden ziyade buldukları mekânda yaşamlarını nasıl idame ettirdiklerine, bunlar için ne tür stratejiler ürettiklerine, sosyal ağ ilişkileri ve ulus ötesi pratiklerinin, bu stratejilerine ve karar alma mekanizmalarını nasıl etkilediklerine odaklanıldığını belirtmektedir. Bu ve bunun gibi uluslararası literatür taramasından örnekler bu bölümde detaylandırılmıştır. Türkiye’deki literatür incelemesinde ise yazar çalışmaların bir kısmının küresel emek piyasası dinamiklerini anlamaya yönelik olup uluslararası veya hükümetler arası kurumlar etkisiyle uygulanan yasal düzenlemeleri küreselleşme odaklı incelediğini, bir diğer kısmının ise farklı göç hareketleri ve deneyimlerini daha mikro ölçekte ele alan ve örtüşen göçmen kategorilerindeki bireysel ve bağlamsal farklılığa dikkat çeken çalışmalar olduğunu söylemektedir. Literatürdeki bu noktaları belirleyen yazarın, kendi çalışmasında ise geçicilik, mültecilik ve yasallık arasındaki ilişkiyi bireylerin yasal süreç deneyimleri üzerinden ele almayı amaçladığı, hem uluslararası hem de ulusal literatürde işaret edilen mühim kavramsal boyutları birleştirerek ele aldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda sahaya dair yaşadıklarını, Van’da çalışmayı gerçekleştirmek için geçirdiği yedi ayda yaptığı gözlemlerin özeti mahiyetinde bir başlığı da okuyunca çalışmanın üzerinde düşünsel bir emeğin yanında fiziksel bir emeğin de olduğu göze çarpmaktadır. Bu yedi ayda, İranlı mültecilerle katılımcı gözlem ve derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi 30 görüşmeci ile İran’da yaşadıkları sıkıntılar, ülkelerinden neden ayrıldıkları, Türkiye’yi neden seçtikleri, yaşadıkları yasal süreçteki sıkıntıları, bekleme sürecinde ve Van’da yaşadıklarına dair olumlu ya da olumsuz koşulları, bir başka ülkeye geçiş sürecinde yaşananlar ile ilgili vb. sorularla yaşanan süreç bireysel, toplumsal ve yasal açıdan araştırılmak istenmiştir.

İkinci Bölüm “Mülteci Deneyimi Işığında Uydu Şehir Van: Şeytanın Şehri”. Burada uydu şehir kavramının mülteci yaşantısına olan etkisi tartışılmıştır. Burada yine mültecilerin uyması gereken yasal ve idari koşulların, şehir yaşamında karşılaştıkları sıkıntıların neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Uydu şehir kavramının ne olduğu, devletin uydu şehirler için yürüttüğü yasal süreçlerin neler olduğu da bu bölümde anlatılmaktadır. Uydu Şehir uygulaması, mülteci çalışmaları için önemli bir inceleme alanını oluşturmaktadır ve ilk olarak 1950 yılında

“Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun”da yasal metinlere konu olduğu belirtilmiştir. Kurumsallıktan uzak, değişen ölçütler üzerinden yürütülen çalışmalar nedeniyle, “uydu şehir” kavramının bugün halen resmi bir tanımı yapılamamaktadır. Yazar bu noktada uydu şehir uygulamasına dair en somut çıkarımın, tutarsız, keyfi ve spontane bir şekilde yapıldığını belirtmektedir (ss. 26-29). Uydu şehirde gerçekleştirilen belirli düzenlemeler ile sığınmacıların uyması gereken belirli kurallar konulmuştur. Bunlar uydu şehir sınırlarının yirmi kilometre ötesine çıkmamak, haftanın belirli günlerinde yabancılar şubesine imza vermek, şehirden ayrılma durumunda yabancılar şube polisinden izin almak, herhangi bir sokak eylemine katılmamak ya da siyasi bir oluşuma katılmamak gibi kurallardır. Yazara göre bu kurallar bireyin mekân ve sosyal çevresi ile olan ilişkilerini kısıtlamakta ve bireyin hareketlerini kontrol etmeye yarayan niteliklerdir (s. 30). Araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Af Örgütü, İnsan Hakları Derneği, Van Kadın Derneği ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı gibi örgütlerin iltica alanında aktif faaliyet gösterdiği belirtilmekte ve bu örgütlerin ne tip faaliyetlerde bulunduğu dair okuyucuyu aydınlatmaktadır. İranlı mültecilerin üç farklı etnik, politik ve dini gruptan oluşması nedeniyle söz konusu şehirdeki yaşam pratiklerinin de birbirinden farklılaştığı görülmektedir. Yazar, mültecilerin birçoğu sığınma taleplerinin değerlendirilmesi sürecinde İran, Avrupa ya da Amerika kıtasında yaşayan akrabalarından maddi yardım alarak geçimlerini sağladıklarını, gönderilen ülke, miktar ve sıklığın da her grup için farklılaştığını belirtmiştir. Bahailer ve Farsların maddi yardımı daha çok Amerika ve Kanadadaki akrabalarından düzenli aralıklarla aldığı, İranlı Kürtlerin bu yardımı daha az ve düzensiz aralıklarla İrandaki akrabalarından aldığı da belirtilmiştir. Göreceli olarak daha az yardım alan grup bir süre sonra şehir içi ekonomide iş arama yoluna gitmektedir. Örneğin Bahailer ve Farslar şehir içerisinde kayıt dışı ekonomide çalışmak istemezlerken, Sünni Kürtlerin ekonomik yapılarından ve gelen yardımın kısıtlı olmasından dolayı kayıt dışı ekonomiye dâhil olmalarının bir zorunluluk olarak karşımıza çıktığı da belirtilmiştir (s. 44). Ancak burada yazar Kürtlerin maddi güçlerinin kısıtlılığının bu durumu zorunluluk haline getirmesinin yanısıra, konuştukları dilin Vanda yaşayan Türkiyeli Kürtlerle rahat iletişim kurmalarında etkin olduğu düşüncesini uyandırmaktadır.

Üçüncü Bölüm “İran Deneyimleri: Yola Çıkmadan Önce Yaşananlar, Akıldan Geçenler, Akılda Kalanlar”. Bu bölüm çalışmanın en çarpıcı bölümlerinden biridir. Mültecilerin geride bıraktıkları yaşamları, İrandaki yaptıkları siyasi mücadeleler ile devletle ilişkileri mültecilerin anlatıları üzerinden ele alınmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bahailer, Farslar ve Kürtler ülkelerinden ayrılmalarına neden olan noktaları, karşı oldukları rejimi, maruz kaldıkları iktidar ve şiddeti farklı tanımlamakta ve ülkeyi terk etme eylemlerine farklı anlamlar yüklemektedirler. Görüşmecilerin anlatıları İran devletinin bu etnik gruplar üzerindeki baskısını gözler önüne sermiş ve oldukça ilginç anlatıların olduğu görülmüştür. İran devletindeki rejime neden karşı oldukları, devletleriyle mücadele ve yüzleşme anları, ülkeden ayrılma sürecinde karar aşamaları ve eyleme geçiş süreçleri, ayrılık hisleriyle mücadele edişleri, neden Türkiye’yi seçtikleri gibi konular bu bölümde mültecilerin deneyimleri üzerinden anlatılmaktadır. Bir Bahaî mültecinin anlatısındaki sözler oldukça etkileyicidir: “Doğrusunu söylemek gerekirse bir Bahaî olarak günün

birinde İrandan ayrılma vaktimin geleceğini biliyordum... Bahaîler gönülsüzce ülkeden ayrılma hissiyatıyla büyürler... İranda sunulan hayat kendilerini geliştirmelerine, kimliklerini diledikleri gibi yaşamalarına olanak tanımaz... Bunu söylemek beni üzüyor ama İrandan ayrılmak, ülkeyi terk etmek bizim için bir geleneğe dönüşmüş..." (s. 67). Görüşülen bir Fars ülkeden ayrılışının İslam rejimi karşıtı eylemler gerçekleştiren bir grubun içerisinde olması nedeniyle gerçekleştiğini belirtmiştir: *"Düzenli olarak toplantılar, tartışmalar, seminerler düzenliyorduk. İran Devleti'nin bunu öğrenmesi durumunda başımıza gelebileceklerden haberdardık..."* (s. 68). Görüşülen bir Kürt mülteci ise kalıp mücadele etmenin her zaman daha ağır bastığını, hapisanede yaşadıklarını, bu süreçte ailesinin yaşadıklarını ve tekrar yakalandığı takdirde bunları göze alamaması nedeniyle, yenilgiyi kabul edip kaçmaya karar verdiğini anlatmıştır (s. 71). Bu noktalardan sonra mülteciler neden Türkiye'yi seçtiklerini de çeşitli anlatılarla ortaya koymuşlardır.

Dördüncü Bölüm "Hukuk ve Hukuk Dışılığın İşlevi: Türkiye'de İltica Prosedürünün Yapısı ve Etkileri". Bu bölümde yasal sistemdeki çoklu yapılar incelenmiştir. Kurumsal aktörlerin karar verme süreçleri, yasallık ve yasa dışılık arasındaki ayrımın hangi durumlarda belirgin hangi durumlarda ayırt edilemez olduğu tartışılmıştır. Burada yazarın dile getirdiği bir iddiaya, çalışma hakkında fikir verir nitelikte olduğu için değinmekte fayda var. Bu iddia da devlet eliyle sisteme dâhil edilen devlet dışı aktörler ile onların prosedürlerinin yasal sistemin muğlaklığını ve yasal statünün sunduğu hakların imkânsızlığını sabitlediğidir. Hukuki çoğulluk ve yasal belirsizlik bağlamında farklı aktörler tarafından uygulanan hiyerarşik ve tutarsız kuralların kayıtlı-kayıtsız, düzenli-düzensiz olanı birbirinden nasıl ayırt edilemez hale getirdiği de tartışılmıştır. Ayrıca bu noktada Türkiye'deki sığınmacıların, yasal ve yasal olmayanı ayırt etmenin neredeyse imkânsız olduğu bir alanda, nasıl kontrol ve idare edildiği de anlatılmıştır. Hukuki alana dâhil edilen devlet dışı aktörlerin karar ve uygulamalarının, ulusal aktörler tarafından yeri geldiğinde meşru yeri geldiğinde de gayrimeşru sayılmasının yasallık ve yasa dışılık arasındaki ilişkiyi neye dönüştürdüğü de incelenmiştir (s. 88). Bu noktada yazar bu iddiasını açıklamak için çeşitli argümanlar ortaya konmuştur. Resmi aktörlerin işleyişleri hakkında bilgiler verilmiş, bu aktörler içerisinde çalışan kişilerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlarda dikkate değer açıklamalar yapılmış olup resmi aktörlerin uygulamada yaptıkları yanlışlar, hatalar, yasa dışılıklar, istisnalar, görmezden gelmeler gibi birçok unsur göze çarpmaktadır. Türkiye'deki sığınmacıların statüsünü belirlemede ilk aşamada uluslararası aktör olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve ulusal aktör olan İl Göç İdaresi Müdürlüğü mültecilerle birer mülakat gerçekleştirmektedir. Her iki aktör de sonucu İçişleri Bakanlığı'na bildirmekte ve İçişleri Bakanlığı almış olduğu kararı ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne göndermekte ve nihai karar burada verilmektedir. Burada ulusal ve uluslararası aktörlerin uygulamalarda çeliştikleri, yasal süreçte verilen farklı kararların gelen sığınmacıyı mağdur edebildiği de belirtilmiştir. Bir BMMYK koruma görevlisinin anlatıları, bu konuyu açıklamaya örnektir. BMMYK koruma görevlisi verdiği örnekte, bir kişinin BMMYK tarafından mülteci olarak tanındığını, yerleştirileceği ülke tarafından kabul edildiğini, ancak Türk Devleti'nin çıkış izni vermediğini, buna da kişinin iltica talebinin Türk Devleti'nce kabul edilmediği yönünde bir açıklama getirildiğini belirtmiştir. Devlet nezdinde kişinin ülkeden çıkışı için "Türk Devleti bu kişiyi mülteci olarak tanımamaktadır, ancak BMMYK'nın kişinin çıkış

işlemlerine itirazı yoktur” mektubu ile kişinin ülkeden çıkabilmesini sağladıklarını da anlatmıştır (s. 105). Bu örneğe de baktığımızda, ulusal ve uluslararası aktörlerin, yasal süreçlerde ve uygulamalarda farklı kararlar verebildikleri, sorumlulukları birbirlerine bıraktıkları, önce verilen kararın sonra değişebildiği gibi hususlar mevcuttur. Bu örnek gibi konuyu daha iyi kavramak açısından bu bölümde birçok örneğe yer verilmiştir.

Beşinci Bölüm “İltica ve Geçicilikte Yasallığın İnşası”. Mültecilerin Türkiye’deki yasal süreç ile nasıl bir ilişki kurdukları, yasal sürecin gidişatı ile zaman içerisindeki değişikliklerin neler olduğu yine mültecilerin deneyimleri ortaya konularak bu bölümde aktarılmaya çalışılmıştır. Sığınmacıların İrandan gelmeden önce öğrendiği bilgilerin arasında ilk olarak, Türkiye’de mülteci statüsünün Avrupalı olmayan sığınmacılar için yerleşik yaşama izin vermediğidir. Ancak iltica sürecinde BMMYK’nın aktif bir rol oynadığı, mülteci olarak tanınma durumunda üçüncü bir ülkeye yerleştirilme durumu olduğu da öğrenilenler arasındadır. Bir sığınmacının anlatıları bu süreci şu şekilde tarif etmektedir: Türkiye’ye gelmeden önce ailesinden, Van’da olan tanıdıklarından biri ile iletişime geçmesi için bilgiler aldığını, Türkiye’ye geldiğinde bu kişi ile iletişime geçtiğini, iletişime geçtiği kişinin kendisini BM Ofisi’ne götürdüğünü, burada işlemlerin sabahdan akşama kadar sürdüğünü, burada kendisine iltica usulleriyle ilgili bir broşür verdiklerini, BM’nin internet sitesi üzerinden dosyasının durumunu takip edebileceğini, ancak ikinci bir kayıt için polis karakoluna gitmesi gerektiğinin anlatıldığını söylemektedir. Ertesi gün polis karakoluna gittiğinde kendisine yasal süreçle alakalı pek bir şeyin anlatılmadığını, orada diğer mülteciler ile tanıştığını ve bu sayede mültecilerin olduğu bir sosyal ağa dâhil olduğunu belirtmiştir (s. 125). Yine bu gibi anlatılarla sığınmacıların ilk kayıt anında, statü belirleme mülakatlarında, mültecilik başvurularının reddedildiğinde yaptıkları itiraz, yasal olarak tanınmaları ve bir ülkeye yerleştirilme aşamalarında yaşadıkları da sığınmacıların anlatılarıyla örneklendirilmiştir.

Altıncı Bölüm ise “Yasadışılığın Rengi Siyaha Yakındır Yasal Tanınmanın Bireysel Hayatlara Etkisi” başlığını taşımaktadır. Bölümde yazar, mülteciler üzerinde yasallığın sundukları ve sunmadıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kısımda yasal süreç içerisinde mültecilerin beklerken gündelik hayatlarını nasıl sürdürdükleri, bağlantıları, kendilerine aktarılan kaynaklar, ve süreç içerisindeki olumlu ya da olumsuz yönler gösterilmek istenmiştir. Göze çarpan noktalardan birisi mültecilerin kendi aralarında, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin iltica talebini haklı bulduğu kişileri üçe ayırıyor olmasıdır. “Şanslılar, askıda olanlar ve kadersizler”. Şanslılar iltica talebi haklı bulunanlar, yerleştirme işlemi tamamlananlar ve ulusal otoriteden çıkış izninde büyük ihtimalle sorun yaşamayacak olanlara denilmektedir. Askıdakiler iltica talebi kabul edilmiş, ancak üçüncü ülkeye yerleştirilmesi yapılmamış ya da yapılmayacak olanları anlatmaktadır. Kadersizler ise yine mülteci olarak tanınmış, başka bir ülke tarafından kabul edilmiş, ancak ulusal otoriteden çıkış izni alamayanlar olarak tanımlanmıştır (s. 168). Yasaklarla gündelik hayatın disiplin içerisine alınması süreci de anlatılarla ortaya konulmuştur. Örneğin beş yıllık bir sürecin sonunda mülteci olarak kabul edilmiş olan bir Kürt’ün anlatılarında, Türkiye’de mülteci olmayı, hayata açılan tüm kapıları ve pencereleri kapatmak olarak tanımlamıştır. Sürecin belirsizliklerle dolu olduğunu, hislerini körelttiği zaman daha çabuk bazı şeyleri kabullenip tahammül etmeye başladığını, bu süreçte yaşananın büyük bir yıkım olduğunu, içinden çıktığında

üstesinden gelebileceğinden emin olmadığından bahsetmiştir. Fars bir sığınmacı askıdaki hayatını tanımlarken, geçici bir yerde mülteci olmanın sadece bugünü bağlayan kararlar vermeyi gerektirdiğini, merak ettiği şeyleri yapmayı, örneğin enstrüman çalmak, bir dil öğrenmek, bir STK'da çalışmayı istediğini, ancak bir süre sonra, yakında gideceği fikri aklına geldiğinden kendisini dizginlediğini, bu fikrin yapmak istediği şeyleri gerçekleştirmesine engel olduğunu söylemiştir (s. 176). Bir başka Kürt sığınmacı ise politik bir mücadele içinde yer almış birisini apolitize etmenin güç olduğunu, mevcut düzenin elini kolunu bağladığını, aslında Türkiye'deki siyasi çarkın içine dâhil olmak, insanlarla buluşmak ve tanışmak, onlardan biri olmayı istediğini belirtmiş, ancak içinde bulunduğu durum nedeniyle kendisini sınırladığını, Türkiye'den mülteci sertifikasıyla çıkış yapmak zorunda olduğu için dikkatli olmak zorunda olduğunu anlatmıştır (s.178).

Yedinci Bölüm “Hiçbir Yerdeyken Her Yerde Olabilmek. Mülteci Deneyiminde Ulus Ötesi Alan İnşası”. Bu bölümdeki anlatı mültecilerin ulus ötesi alan inşalarının ne şekilde gerçekleştiğiyle alakalıdır. Mültecilerin bir yandan İran'daki bağlantıları ile görüşmeye devam etmeleri, diğer yandan geçici olma durumu nedeniyle Türkiye'de mülteci olarak yaşadıkları, ve de gitmek istedikleri üçüncü ülke ile olan ilişkileri yine anlatılar üzerinden ortaya konulmuştur. Yazar burada “*Van-İran arasındaki bilgi, strateji, para, mal, alışveriş, değiş tokuşu yaşanan an ve mekandaki gündelik hayattı idame ettirmeye yardımcı olurken, yasallık üzerinden geçici hayatın sonlandırılması çabası mültecileri Van'da kaldıkları süre boyunca her türlü olası yerleş(tir)me ülkesiyle bağ ve bağlantı kurmaya yönlendirir.*” demektedir (s.189). Gelen sığınmacının başlarda yaşadığı bocalama, sürece dâhil olması, Türkiye'deki yasal düzenlemeler nedeniyle, üçüncü bir ülkeye gidene kadar yaşadıkları süreç, bu süreç içerisinde İran'daki aile ve akrabalar ile aralarındaki ilişkiler, bazen İran'a geri dönme isteği ve sonradan bunun bastırılması, gidecekleri olası ülke ve daha önce gidenlerle haberleşmeleri, orada yaşayanların hayatlarını duymaları ve bu hayatların sığınmacıların hayallerini şekillendirmesi konuları sığınmacıların anlatılarıyla detaylandırılmıştır.

Söz konusu çalışma, Türkiye'de mültecilik konusu üzerine çok ciddi veriler içeren bir çalışma olarak göze çarpmaktadır. Akıcı bir dile sahip olan çalışmanın, teorik altyapısının güçlü olması ve bu altyapı üzerine mülteci deneyimlerini inşa etmiş olması nedeniyle bambaşka bir pencereden okuyucu ve konuyla ilgili araştırmacılara ışık tutacağı düşünülmektedir. Birinci bölümü anlatırken de belirttiğimiz gibi yazar, uluslararası literatür üzerinde yaptığı incelemede, daha önce yapılmış olan çalışmaların, bireyin hukuki süreçle olan ilişkileri dışında daha çok mekansal olarak incelemelerin yapıldığını ve mültecilerin kurmuş oldukları sosyal ağlar ve ulus ötesi pratiklerine değinildiğini söylemiştir. Bu açıdan bakıldığında uluslararası literatüre, yasallık sürecinin irdelenmesiyle yeni bir katkının yapıldığı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu çalışmanın, ulusal literatürde küreselleşme bağlamındaki incelemelerin, farklı göç hareketleri ve deneyimlerini mikro ölçekte inceleyen çalışmalar ile örtüşen göçmen kategorilerindeki bireysel ve bağlamsal farklılığa dikkati çeken çalışmaların dışında bir noktada olduğu ifade edilmelidir. İlerleyen dönemlerde, artık ülkemizde sayılarının milyonlarla ifade edildiği göçmenler hakkında yapılacak çalışmalarla, yazarın ortaya koyduğu, yasallık, geçicilik ve mülteci olma unsurlarını, deneyimler

üzerinden anlatan araştırmacıların sayısının artabileceği, ilginç bulguların çıkabileceği ve yine alana bu çalışmaya benzer katkılar yapabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın dolayısıyla kitabın mültecilik sorunsalına dair bütün bu olumlu katkılarına rağmen göz ardı ettiği veya değinmediği noktalarla ilgili şunlar ifade edilebilir. Mültecilerin işleriyle ilgilenen bürokratların veya kamu çalışanlarının, mültecilerin iş ve işlemlerini yürütürken ve onlara hizmet sunmaya çalışırken yaşadıkları sıkıntılara, yaptıklarına, mültecilerin sorunlarının çözümüne yönelik tespitlerine de yer verilebilirdi. Türkiye'deki mültecilerin sorunlarının çözümü hususunda yazarın ortaya koyacağı görüşleri içeren bir bölüm ile, mülteciler üzerinde yapılmış bu çalışmanın devlet mekanizmalarının işleyişinin düzelebilmesi açısından önemli fayda sunabileceği düşünülmektedir. Bir diğer merak uyandıran konu ise kitaba dâhil edilmesi halinde metni daha da güçlendirecek olan sayısal verilerdir. Çalışmanın örnekleme olan İranlı üç grubun yaşadıkları deneyimlere dair argümanlar sayısal veriler yoluyla da desteklenmiş olsaydı, okuyucu açısından çok daha açıklayıcı ve bilgilendirici olabilirdi. Ancak sonuç olarak, Türkiye'de mülteci olma deneyimine etnografik olarak yaklaşmış böylesi özgün bir çalışmanın Türkiye ve dünya gündemini bundan sonra da çokça meşgul edecek olan mültecilik sorunsalına dair uyandırmış olduğu yeni sorular, işaret ettiği sorunlar ve de önerdiği kavramsallaştırmalar açısından mühim bir akademik katkı olduğu vurgulanmalıdır.

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler

Ahmet Koyuncu,
Çizgi Kitabevi, Konya:2014, 206 sayfa

Hüseyin ÖZİL*

Bugün hemen hemen her kentin sokaklarında Suriyelileri görmek ya da her gün gazete ve televizyonlarda Suriyelilerle ilgili bir habere rastlamak mümkün. Türkiye'nin Suriye konusunda izlediği dış politika tercihlerine ilişkin tartışmalardan “Ne olacak bu Suriyelilerin durumu?” ifadeleriyle başlayan sohbetlere varıncaya kadar bu mevzu, günlük hayatın rutin konularından biri haline geldi.

Suriye'deki iç savaş sebebiyle ortaya çıkan insanlık dramı, yüz binlerce insanın hayatını yitirmesi ve milyonlarca Suriyelinin yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmasıyla sonuçlandı. Bu süreçte çok sayıda Suriyeli, sığınmak için Türkiye'yi tercih etti. Bu durum Türkiye'nin hukuktan dış politikaya, güvenlikten sağlığa, eğitimden istihdama, ekonomiden kültüre toplumsal yapının tümünde kendini hissettiren yeni olguyu ortaya çıkardı. Bu yeni olgu ve beraberinde getirdiği sorunlar, kendini en çok da kentlerde görünür kıldı.

Dünya, her geçen gün çeşitli nedenlerle yaşadıkları toprakları terk eden insanların sorunları ile yüzleşmeye zorlanmakta. Sorunla yüzleşilirken kullanılan ifade biçimleri değişebilir -mülteci, sığınmacı, göçmen, misafir vb.- lakin sorun aynı. Baskı ve cana yöneltilen tehdit sonucu gösterilen hayata tutunma savaşı. Bu savaş, bir yandan yaşadığı hayatı geride bırakarak yeni bir hayat kuranları içeriyorken diğer yandan misafiri kabul eden toprakların düzen ve refah istekleri ile insani duygularının çarpışmasını içeriyor. Nitekim ülkesini terk eden kimselerin kendi düzenlerini bırakıp meçhul bir yola koyulmaya istekli olmayacağına aşikâr olmasına karşın, gelen kişiyi kabul eden topraklardaki insanların da bu durumdan kaynaklanan olumsuzluklara karşı bir tahammül sınırının olduğu da ortadadır. Hal böyle iken 2015 yılında yayınlanan “BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Küresel Eğilimler Raporu”na göre 2014 yılı sonunda yaklaşık 60 milyon

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, huseyin-ozil@hotmail.com

insanın yerinden edildiği ve evlerini terk etmeye zorlandığı belirtilmektedir¹. Topraklarını terk eden insanların uğrak noktaları ise diğer ülkelerdir. Doğal olarak Türkiye de bu uğrak noktalar arasında yer almaktadır. Ayrıca sınırlarına yakın bölgelerde yaşanan sorunlar nedeniyle yerlerini terk ederek Türkiye'ye gelen misafirler her geçen gün artmaktadır. Son yıllarda bu misafirlerin büyük kısmını ise Suriyeliler oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre çalışmanın yapıldığı 2014 yılı sonu itibariyle Suriye, dünyadaki en büyük ülke içerisinde yerinden edilmiş kişi (7.6 milyon) ve mülteci (2014 sonunda 3.88 milyon) kaynağı ülke haline gelmiştir². Birleşmiş Milletlerin sürekli güncellediği veriler dikkate alındığında 4 Temmuz 2016 tarihi itibariyle kayıt altına alınan Suriyeli mülteci sayısı beş milyona yaklaşmıştır³. Zorunlu olarak göç eden insanların kaçtıkları yerler Suriye'ye coğrafi sınırı olan Irak, Türkiye, Lübnan, Ürdün gibi ülkeler olmaktadır. Bu ülkeler arasında ise büyük yükü Türkiye ve Lübnan çekmektedir. Türkiye, Birleşmiş Milletler kaynaklarına göre üç milyona yakın Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Hal böyle olunca göç edenler ile misafir edenlerin hikâyesi önem kazanmaktadır.

Suriye'de Mart 2011'de rejim karşıtı gösterilerin akabinde başlayan iç savaş neticesinde buldukları bölgeleri terk ederek Türkiye'ye sığınan insanların öyküsünü anlatan Ahmet Koyuncu⁴, "Kentin Yeni Misafirleri" adlı kitabıyla ülkelerin misafir sorununa Konya ölçeğinde yaklaşmaktadır. Kent ve göç sosyolojisi alanında çalışmaları bulunan yazar meseleye dair yaptığı mülakatlarla misafirlerin sorunlarını, ihtiyaçlarını ve hayata dair beklentilerini ortaya koyma amacı taşırken Konya halkının da konuya dair tutum ve davranışlarına yer vermektedir. Nitekim bu amaçla çalışma, 2014 Şubat ve Mart aylarında 62 Suriyeli aile ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlar ve Konyada yaşayan 1330 kişilik örneklem üzerine uygulanan anketin neticesinde oluşturulmuştur. Türkiye'nin karşılaştığı yeni bir olgu olarak -Konya özelinden hareketle- kamp dışında yaşayan Suriyeli misafirlerin ülkemize geliş serüveni, mevcut yaşam koşulları, pratikte karşılaştıkları sorunlar, temel ihtiyaçları, beklentileri ve geri dönüşe ilişkin görüşleri ile halkın bu konuda uygulanan politikalara ve Suriyeli misafirlere ilişkin kanaatlerini içeren bu çalışma, ülkemizdeki Suriyelilere ilişkin saha çalışmasına dayalı ilk kitap olma özelliği çalışmaktadır.

Kitap, 2014 yılında basılmasına karşın Suriye sorununun çözümü için halen geçerli bir perspektif sunmakta. Bunun yanı sıra dünyanın mülteci meselesi için eskimeyecek tespitler barındırmaktadır. Diğer bir açıdan ise rakamlarla ifade edilen soruna yer verdiği hikâyelerle

- 1 Detaylı bilgiler için bk. "UNHCR Küresel Eğilimler Raporu, Basın Açıklaması", <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=640>, (Erişim Tarihi: 23.05.2016)
- 2 Detaylar için bk. <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=640> (Erişim Tarihi:23.05.2016).
- 3 Detaylar için bk. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> (Erişim Tarihi:05.07.2016).
- 4 Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde doçent doktor olarak görev yapan Ahmet Koyuncu, 2002-2010 yılları arasında Konya Büyükşehir Belediyesi'nde sırasıyla Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı, Sosyal Araştırmalar Merkezi Müdürlüğü ve Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı'nda organizasyonlar müdürü olarak görev yapmıştır. "Konyada Komşuluk İlişkileri" başlıklı tezi ile yüksek lisansını, "1980'den sonra Kente Göç Edenlerin Tutunma Yolları" başlıklı tezi ile de doktorasını tamamlayan Ahmet Koyuncu'nun kent ve göç sosyolojisi alanında çalışmaları bulunmaktadır.

derinlik kazandıran yazar, sorunun rakamlardan ve maliyet analizinden öte anlamlarının da olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Suriyeli mülteciler konusunda Türkiye’de yapılan çalışmaların çoğu kamp merkezli olmasına karşın, kentlerde yaşayanlara çok ilgi gösterilmemesi nedeniyle de bu araştırmanın mülteci meselesini anlamada önemli bir katkısı olduğunu belirtmek gerekir.

Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu minvalde birinci bölüm “Arap Baharı ve Türkiye Suriye İlişkileri”, ikinci bölüm “Yeni Bir Yaşam, Yeni Umutlar ve Konya’daki Misafirler” ve üçüncü bölüm “Konya Halkının Suriyeli Misafirlere İlişkin Kanaatleri” olarak adlandırılmıştır. Bölüm başlıklarından da anlaşılabilceği gibi yazar öncelikli olarak okuyucuya sorunun gelişiminde kronolojik bir perspektif kazandırmayı amaçlamıştır. İkinci bölümde ise yeni bir yaşam kurmanın getirdiği zorluklara değinilmiştir. Son bölümde de 2014 Mayıs ayında Konya halkına uygulanan anketlerin değerlendirilmesi sonucu ulaşılan misafirlere ilişkin kanaatlere yer verilmiştir.

“Kentın Yeni Misafirleri”, inceleme noktasını şehirlerde yaşayan Suriyeliler olarak belirlemesine rağmen sorunun başlangıcı ile gelişimini ve kamplarda yaşanan insanların durumunu vererek işe başlar. Bu minvalde Arap Baharı neticesinde yaşanan olaylar ve Türkiye ile Suriye ilişkilerinin ana hatlarının verilmesinin akabinde bir soruya cevap arar yazar: “Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki durumu nedir?” Her ne kadar sorun, yerlerini terk eden insanların sorunu olarak ifade edilebilirse de ülkelerin bu sorunu yaşayanlara verdikleri adlandırma önem taşımaktadır. Çünkü bu adlandırma insanların hangi hakka sahip olup olmadığını belirlemede kullanılmaktadır.

BM Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nin 14. maddesinde “Herkes zulüm karşısında başka memleketlerden mülteci olarak kabulü talep etmek ve memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir⁵” ifadesi kullanılsa ve buna benzer pek çok antlaşmaya imza atılsa da ülkelerin yaptıkları tanımlama görülecek muamele açısından önemlidir. Yapılan tanımlamalarda ise başka adlandırmalarla karşılaşılabileceği kabul edilmekle birlikte mülteci⁶, göçmen⁷,

5 Detaylar için bk. http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (Erişim Tarihi: 24.05.2016).

6 Mülteci kavramı, “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışından bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönmek istemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs.” olarak tanımlandığı kitapta belirtilmiştir. Mülteci bulunduğu ülkede mülkiyet edinme, çalışma, iş yeri açma gibi pek çok hakka sahip olması dolayısı ile önemli imkânlarla sahiptir. Lakin Türkiye antlaşmalara imza atarken tanımlamaya coğrafi şerh koymuştur. Bu şerhe göre Avrupa bölgesi dışındaki insanların mülteci sınıfına girme imkânları yoktur.

7 Göçmen bulunduğu bölgenin ekonomik ve sosyal koşulları nedeniyle başka bir ülkeye yasal veya yasal olmayan yollarla giden kişidir. Mülteci ile göçmen arasındaki en büyük fark birincisinde zorunluluk hali varken ikincisinde daha iyi bir hayat arayışı vardır.

sığınmacı⁸ ve misafir\geçici koruma⁹ kavramları öne çıkmaktadır. Türkiye'deki Suriyeliler ise genel olarak çıkarılan "Geçici Koruma Kanunu" ile misafir konumunda bulunmaktadırlar. Bu kanun çerçevesinde Türkiye sınırları içerisinde bulunan yabancıları kamplarda ve kentlerde yaşayan misafirler olarak tasnif eden yazar, ülke genelinde yapılan araştırmalar neticesinde Suriyeli misafirlerin koşullarına, sorunlarına ve beklentilerine değindikten sonra ikinci bölümde konuya Konya özelinden yaklaşmaktadır.

Suriyeli misafirlerin Türkiye'ye geliş nedenlerinin tamamına yakınına doğal olarak ülkede yaşanan olaylar oluşturmaktadır. Ancak Konya'nın neden tercih edildiğine bakıldığında dikkat çekici hususlar kendini göstermektedir. Öncelikli olarak Konya'ya gelenlerin büyük kısmı kamplara uğramadan direk bu şehre gelmişlerdir. Bu davranışta etkili olan husus ise şehrin uluslararası tanınırlığının Ankara, İstanbul, İzmir gibi kentlere nazaran az oluşu ve bu nedenle şehre gelenlerin ya önceden bir şekilde Konya ile bir temaslarının olması ya da Konya'da bulunan yakınlarının anlattıklarına güvenerek bu şehre gelmeleridir. Kentin tercihinde etkili olan diğer hususlar ise yazara göre "Konya halkının dindar, yardımsever ve misafirperver olduğu; güvenlik, huzur, iş, sağlık, eğitim, ulaşım gibi imkânların oldukça iyi olduğu" yönündeki bilgilerin Suriyeliler arasında bilinmesidir (s. 72). Misafirler kente gelişleri ile birlikte kendilerini bir dil sorununun ortasında bulmaktadırlar. Yaşadıkları dil sorunu ile birlikte kalacak yer, aş ve iş sorunu halledilmesi gereken meseleleri oluşturmaktadır. Bu meselelerde misafirlerin Konya'ya -Türkiye'ye- ne şekilde giriş yaptıkları -yasal\yasal olmayan yollar- önem teşkil etmektedir. Çünkü statü hayatın her aşamasında misafirlerin imkânlarını etkilemektedir. Keza sırf bu nedenle misafirler suistimallerle karşılaşmaktadır. Burada misafirlerin bir hayatı zorunlu olarak terk ettiklerinden yeni hayatlarında çoğu insanın doğumla sahip olduğu imkânlardan yoksun durumda olmaları ise gözden kaçırılmamalıdır.

Temmuz 2014 tarihinde Konya ilinde 45 bin olduğu tahmin edilen -yasa dışı yollar nedeniyle net sayı bilinmemekte- Suriyeli misafirlerin Konya'daki yaşamlarının şüphesiz bütün boyutları ile incelenmesi önem arz etmektedir; yazar bu incelemeyi kitabında ayrıntılı bir şekilde yapmaktadır. Lakin tüm bu boyutlardan ziyade dikkat çeken birkaç hususa değinmek gerekirse, öncelikli olarak barınma ve güvenlik sorunu misafirlerce yaşanan ilk kaygıdır. Zira memleketlerini terk ediş sebepleri güvenlidir. Güvenlik sağlandıktan sonra ise değişen sırada iş, eğitim, sağlık, ulaşım, haber alma gibi ihtiyaçlar ve imkânlar gelmektedir. Konya'da bulunan misafirlerin diğer yerlerde bulunan kişilere nazaran hayatlarından memnun olmaları ise yazarın yaptığı mülakatlarda konuşmacılarca defaten dile getirilen bir husustur. "Medyada Suriyeliler Hakkında

8 "Irkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı." olarak tanımlayabiliriz sığınmacıyı. Diğer bir ifade ile sığınmacı mülteci tanımına uyan ancak Türkiye'nin mülteci tanımına koyduğu şerh nedeniyle Avrupa dışından gelip üçüncü bir ülkeye geçmek isteyen kişidir.

9 Ülkesinden zorunlu olarak ayrılmak durumunda kalmış ve koruma bulmak umuduyla acil bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisine gelen kişilere Geçici Koruma Kanunu çerçevesinde barınma imkânı verilebilmektedir. Burada asıl önemli nokta bu kişilerin geldikleri bölgedeki olağanüstü şartlar geçtiğinde geldikleri bölgeye dönmemesinin beklenmesidir.

Çıkan Haberlerle İlgili Kanaatler” ise kitabın ilgi çekici bölümlerinden sadece bir tanesidir. Suriyelilerin kötü olaylarla anılmaktan rahatsızlık duydukları, bu bölümde yapılan konuşmalarda ortaya çıkmaktadır. Bu tespite ek olarak Suriyelilerden kaynaklı yaşanan bazı olumsuz olayların münferit şekilde algılanması gerektiği kanaati Suriyeli misafirler tarafından ortaya konulurken, olaylar nedeniyle tüm Suriyelilere karşı oluşan güvensizlikten dolayı da üzüntülü oldukları mülakatlarda ortaya çıkmaktadır. “Memlekete Dönme İsteği” adlı bölüm ise misafirlerin geleceğe yönelik düşüncelerini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan misafirlerin %60’ı savaş sona erse bile geri dönmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir. Bu oran, savaş sonu Esad’ın hâlâ başta olması durumunda %90’a çıkmaktadır (s. 114). Memleketlerine dönmek isteyen Suriyelilerin başında ise kente ayak uydurmakta zorlanan kesimler ağırlandı. Suriyelilerin ülkeye gelişleri ve ülkede içinde buldukları koşullara değindikten sonra yazar, misafir edenlerin yani Konyalıların mevcut duruma bakışlarına üçüncü bölümde değinmektedir.

Cumhuriyet tarihi boyunca büyük oranlarda dışarıdan göçlere maruz kalmayan Konya halkı, gerek kültür gerek dil olarak tanımadığı misafirlerine doğal olarak en azından temkinli yaklaşmaktadır. Ancak burada yazar Konya’nın, ülkenin büyük şehirleri arasındaki en fazla muhafazakâr insana sahip kimliği ile Suriye olaylarına nevi şahsına münhasır tepkiler verdiğini de belirtmektedir. Bu bakımdan Konya halkının mevcut durumun kontrolsüzlüğünden rahatsız oldukları, bunun dışında misafirlerin çeşitli tedbirlerle ülkede kalabilecekleri yönündeki görüşleri çalışmanın ortaya koyduğu bir husustur. Ayrıca Konya halkı ile misafirlerin kültürel farklılıkların yanlış anlaşılmalara neden olması da kitabın ortaya koyduğu tespitlerdendir (s. 135). Bu bakımdan Suriyeliler için önemli olan kişisel bakım ile Konyalılar için öncelikli olan yaşam şartları, ilişkide kayda değer bir gerilim oluşturmaktadır. Bu gerilime ve misafirlere yönelik olumsuz algıların giderek artmasına karşın ortaya çıkan önemli bir durum ise yapılan yardımların devam etme eğilimidir. Ayrıca yazarın ortaya koyduğu tespitler neticesinde kitap, ilgililere mevcut durumun nasıl daha sağlıklı yönetilebileceği hususunda önerileri de barındırmaktadır. Bu minvalde misafirlerin hepsini aynı kefeye koymadan lakin içlerinde de kent hayatına uyum sağlayamayan ve özellikle suça bulaşanlara gerekli müeyyidelerin uygulanması iyi niyetli ilişkiler için giderek bir zorunluluk haline almaktadır. Diğer yandan Suriyeli misafirlerin gelmesi ile başlayan ve gerçekçi temellere dayanmayan olumsuz algılara medyada özellikle yer verilmesinin önüne geçilmesi önem arz etmektedir.

“Sonuç ve Değerlendirme” adlı son kısımda ise yazar kent hayatını aşan bir bakış açısıyla Suriyeli misafirler konusunda işlevsel tespitler ortaya koymaktadır. Böylelikle kitap meseleyi sistematik bir şekilde ele almaktadır. Suriye’den göç edenler ile göç edilen yerdeki insanların mevcut durumdan nasıl etkilendiklerini ortaya koyma amacı taşıyan çalışma meseleye dair iki tarafın da bakış açılarına yer vermektedir. Kamplarda yaşayan insanlara yoğunlaşan çalışmaların aksine meselenin kent hayatına yönelik etkilerinin de olduğunun ortaya konulmasıyla çalışmanın, Türkiye özelinde mülteci meselesini anlamaya derinlik kazandırmakta olduğu söylenebilir.

Mülteci Olgusuna ve Suriyeli Mültecilere İlişkin Türkiye’de Basılan Arapça Eserler Üzerine Bir Değerlendirme

Abdullah DİLEK*

Giriş

Suriyeli mülteciler meselesi 2011 yılından sonra Suriye’deki iç savaşın kronikleşmesi ve derinleşmesi ile eş zamanlı olarak, sayısal açıdan artarak daha geniş bir coğrafyaya yayılmakta ve yayıldığı alanda çok boyutlu sorunları beraberinde taşımaktadır. Suriye krizinin başlaması ile mülteci durumuna düşen Suriyeliler’in yönü öncelikle Lübnan ve Ürdün olmuştur. Şüphesiz bunda bu ülkelerdeki coğrafi iç içelik, Arapça’nın ortak kullanılan dil olması ve Lübnan’a pasaporta ihtiyaç duymadan kimlik ile girip çalışabilme şartları etkili olmuştur. Zamanla bu krizin büyümesi ile sayısal açıdan artan mültecilerin yönü Türkiye’ye de yönelmiş ve neticede 2016 yılı ortalarında Türkiye, en fazla Suriyeli mülteciyi barındıran ülke durumuna gelmiştir. İşte bu çerçevede her geçen gün hem Türkiye halkı hem de Türkiye’deki Suriyeli mülteciler için yeni meseleler gündeme gelmekte olduğundan; bu değerlendirme yazısında, Suriyeli mültecilerle ilgili olarak Türkiye’de yaşayan Suriyeliler tarafından Arapça olarak basılan kitapların tanıtımı ve değerlendirmesi temel gaye olarak belirlenmiştir.

Bir başka açıdan, Suriyeli mülteciler konusu gündeme alındığında bu konunun Arap coğrafyasının pek yabancı olmadığı “mülteci olgusu” içindeki yerinin de belirlenmesi değer kazanmaktadır. Zira Arap dünyasında, başta Filistinli mülteciler olmak üzere mültecilik meselesi ile ilgili yazılan eserlerdeki temel mesele ve konuların zamanla Suriyeli mülteciler hakkında da geçerli olması ciddi sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu genel resim içerisinde öncelikle -Suriye krizinin başlangıç tarihi esas alınarak- mültecilik hakkında Arapça yazılan eserlerin temel konuları üzerinde durulacaktır. Bunun ardından ise Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerden eli kalem tutanların Arapça olarak -kendi imkanları ile yaralarını sarmaya çalışma kabilinden- telif ettikleri üç eser tanıtılmaya çalışılacaktır.

* Doktora Öğrencisi, Marmara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı (Dinler Tarihi Bilim Dalı); Yazma Eser Uzman Yardımcısı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Çeviri ve Yayım Dai-resi, abdullahdilek@gmail.com

Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu (*Tecemmu'û'l-Muhâmiyyine's-Sûriyyine'l-Ahrâr; The Free Syrian Lawyer's Aggregation*)¹ Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteciler için 2014-2015 yıllarında üç kitap(çık) hazırladı. Bu eserlerdeki ana tema, kitap başlıklarından da anlaşılabilceği üzere Türkiye'de yaşayan Suriyeliler için hukukî bir rehberlik hizmeti ortaya koymaktır. Nitekim Türkiye'ye yerleşen Suriyeliler'in sayısı günden güne artmakta olduğundan ikamet, sağlık, çalışma ve mülk edinme gibi temel insanî ihtiyaçların hukukî bir zemine dayanması için yapılan çalışmalara olan ihtiyaç zaruriyet seviyesinde kendini hissettirmektedir.

Suriyeli mülteciler ile ilgili kitap seviyesindeki Arapça yayınlara bakıldığında, bu tür çalışmaların az olduğu, bir anlamda ilmi seviyede bir ihmâl olduğu dikkatleri çekmektedir. Nitekim Suriye'deki iç savaşın başladığı 2011 yılından sonraki döneme bakıldığında 2012-2016 arası 5 yıllık süreçte Arapça yayımlanan mültecilik hakkındaki telif türü eserlerin tespitinde en büyük Arapça kitap satış sitelerinden birisi üzerinden mülteci karşılığı olan *lâci'* anahtar kelimesiyle yapılan taramada sadece 23 eserin varlığı tespit edilebilmiştir.² Hiç şüphesiz bunların dışında da mültecilik konusunda basılan kitaplar bulunmakla beraber bu tür kitapların sempozyum tebliğlerinin bir araya getirilmesinden oluştuğu veya sınırlı bir bölgedeki mülteci sorunu öne çıkartılarak hazırlandığı görülmektedir.

Bu kitaplara bakıldığında bunların büyük bir kısmının Filistinli mülteciler esas alınarak hazırlandığı görülmektedir. Zira "mülteci" olgusu incelendiğinde ilk fırsatta *el-lâci'üne'l-Filistîniyyûn* (Filistinli mülteciler) ifadesi ile karşılaşılmaktadır. Bunun sebebi de bilindiği üzere yaklaşık 100 yıllık bir hikâyesi/kökeni olan "Filistin meselesi"dir (*el-Kaziyyetu'l-Filistîniyye*). Bunun yanında Yemen'deki Afrikalı mülteciler konusunda da az da olsa bazı yayınlar ile karşılaşılmaktadır. Buna bağlı olarak bu kitapların bir kısmı sosyo-kültürel boyutta mültecileri konu ederken eserlerin bazıları da vatandaşlık ve mülkiyet hakkı başta olmak üzere mültecilerin hukukî statüleri ve hakları hakkında olduğunu söylemek mümkün. Mülteciler meselesini elen alan kitaplar arasında öne çıkan bir başka konu ise bunların çoğunun İsrail-Filistin mücadelesi çerçevesinde siyasî ve "Arap-İsrail mücadelesi/çatışması"na yoğunlaştığı gerçeğidir.

Mültecilik hakkında son beş yılda Arapça yazılan kitapların çok az bir kısmı şiir, roman ve biyografi üzerinden mülteciliğin içinden geçtiği hali anlatmaya çalışmaktadır. Bunun yanında geriye kalan kitapların büyük bir kısmı teorik bir çerçeveden "Lübnan/Ürdün/Suriye'deki Filistinli mülteciler", "Amerika ve Filistinli mülteciler" gibi konularla mülteci problemine

1 Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu -kısaca- kendisini şu şekilde tanıtmaktadır: Suriyeli özgür hukukçu ve avukatlardan oluşan, Türkiye kanunlarına göre resmi olarak tanınmış, kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. Bu kuruluş, vatandaşlık, kanunun üstünlüğü ve insan haklarına saygı prensiplerine dayanan kapsayıcı, çoğulcu ve demokratik bir Suriye'yi vatan olarak kabul etmektedir. Ayrıca bu değer ve ilkeler üzerine gelecek Suriye'yi inşa etmeye çalışmaktadır. Bkz. Ahmed Savvân, *İrşadât Kânûniyye li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ*, Menşûrâtu Tecemmu'û'l-Muhâmiyyine's-Sûriyyine'l-Ahrâr, Antakya 2014 (arka kapak). Ayrıca topluluğun resmi internet sayfasında "Biz Kimiz" (*Men Nahnu*) başlığı altında bilgi verilmektedir. Bkz. http://freesyrianlawyers.com/?page_id=10 (Erişim tarihi: 01.08.2016).

2 Bu sayının tespiti yapılırken <http://www.neelwafurat.com> sitesinde mülteci karşılığı olan *lâci'* kelimesinin taranması sonucu ulaşılan eserler esas alınmıştır. Bu site internet üzerinden online tarama ve satış yapan en büyük Arapça sayfa özelliği taşımaktadır. Site hakkında bkz. <http://www.neelwafurat.com/about.aspx?search=> (Erişim tarihi: 19.07.2016).

tarihsel ve sosyolojik metotlarla uluslararası ilişkiler üzerinden yaklaşmaktadır. Yine mültecilik deyince Filistin mülteci sorununun kronikleşmesinden dolayı “Filistinli mülteci sorununa giriş” “Filistin mültecilerin dağıldığı ülkelerdeki durumu”, “Filistinliler ve vatandaşlık/mülk” konu ve başlıklarının daha fazla öne çıktığı görülmektedir.

Bu kitapların yayınlandığı yayınevlerinin -diğer alanlarda olduğu gibi- çoğunlukla Beyrut/Lübnan merkezli olması şaşırtıcı bir durum değildir. Zira Filistin sorunu ile özel olarak ilgilenen *Zeytuniye Çalışmalar ve İstişareler Merkezi*, *Filistin Çalışmaları Kurumu* gibi sadece Filistin sorunu hakkında yayım faaliyetlerinde bulunan kurumlar Beyrut merkezli veya Beyrut'ta temsilcilik bulundurarak çalışma ve araştırmalarda bulunmaktadır. Bunun ardından ise Doha/Katar merkezli *el-Cezire Araştırma Merkezi* gibi kuruluşların yayınlarının söz konusu olduğu göze çarpmaktadır. Bu kurumların dışında ise özel yayınevlerinin de mültecilik konusunda bir çok eser yayınladığı görülmektedir.

Suriyeli mülteciler hakkında ise gerçekleştirilen Arapça çalışmalarla ilgili dikkati çeken husus, bu çalışmaların genellikle köşe yazıları, raporlar, kısmen sempozyum tebliğleri ile sınırlı kaldığı gözlemdir. Bu konuda yapılmış bilimsel yayın seviyesindeki çalışmaların çok az veya yerel bir araştırma çerçevesinde kaldığı göze çarpmaktadır. Nitekim Ürdün'deki Suriyeli mülteciler için, mültecilik konusunda çalışma yapan kişilerle yapılmış mülakatların bir araya getirilmesinden oluşan “Asvât Bedîle havle Ezmeti'l-Lâci'îne's-Sûriyyîn: Mecmû'a Mukâbelât; Alternative Voices on the Syrian Refugee Crisis in Jordan: An Interview Collection” isimli Arapça-İngilizce bir çalışma sadece Ürdün'deki mültecileri konu edinmektedir.³ Öte yandan bu çalışmanın da *Rosa Luxemburg Stiftung* isimli Almanya devleti tarafından fonlanan “Batılı, politik bir kuruluş” tarafından yapıldığı dikkate alındığında; yerel kurumların yanında (beki de onlardan fazla demek lazım) Suriyeli mülteciler hakkında çalışma yapan yabancı kuruluşların olduğunu söylemem mümkündür.

Bu çalışmadaki değerlendirme konusu, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteciler hakkında yazılmış Arapça eserler olduğundan, tespit edilebildiği kadarıyla bu türden çalışmaları yapan Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu ve bu kuruluşun şimdiye kadar yayınladığı üç eser hakkında bilgi verilecektir.

Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu⁴

Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu, Suriye'deki tutuklama ve baskılara karşı organize olan bazı Suriyeli avukatların, Türkiye'de bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu avukatlar topluluğu

3 *Rosa Luxemburg Stiftung Regional Office Palestine* adlı siyaset eğitim kurumu tarafından, Beşâr el-Hatib (Bashar Al-Khatib) ve Katharina Lenner'e hazırlanan bu çalışma 2015 yılında yayınlanmıştır. Öte yandan Suriye mültecileri hakkındaki Arapça yayımlar az olmasına rağmen İngilizce olarak daha çok çalışma yapıldığı görülmektedir. Örnek olarak, Ürdün Üniversitesi - Stratejik Araştırmalar Merkezi (*Merkezü'd-Dirâsâti'l-İstrâtiçiyye - el-Camiâtü'l-Ürdüniyye; Center for Strategic Studies - University of Jordan*) tarafından yayınlanan “Musa Shteivi & Jonathan Walsh & Christina Klassen, Coping with Crisis: A Review of the Response to Syrian Refugees in Jordan, 2014” başlıklı rapor da Ürdün'deki Suriye mültecilerinin durumuna ilişkin bilgiler vermektedir.

4 Bu başlık altında Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu hakkındaki açıklamalar, topluluğun başkanı Avukat Gazvân Karanfil'in tarafımıza (16 Temmuz 2016 13:38 tarihinde) mail yoluyla ulaştırdığı bilgilere dayanmaktadır.

kendilerine ait web sayfası⁵ ve yayımladıkları kitapların arka kapakları⁶ kendi müesseselerini, “Türkiye’deki yetkili kurumlarda kayıtlı” (*murahhasa ledâs-Sultâti’t-Türkiye*), “hukukî bir sivil toplum kuruluşu” (*munazzamatun hukûkiyyetiin gayri hukûmiyyetin*) olarak tanıtmaktadır. Derneğin merkezi Antakya’da olup, Gaziantep’te şubesi ve Suriye içerisinde irtibat ofisleri bulunmaktadır. Bu topluluk Türkiye’de yaşayan Suriyelileri ilgilendiren Türkiye kanunları hakkında Arapça yayınlar yapmaktadır. Bu yayımlarda herhangi bir ISBN kaydı, yayınevi bilgisi olmadığından bu kitapların topluluğun kendi imkânları ile kar amacı taşımaksızın basılarak ücretsiz olarak dağıtıldığı anlaşılmaktadır.⁷

Buradaki hedef Suriyeliler’in Türkiye kanunları hakkında bilgi sahibi olarak ev sahibi ülkeye karşı saygılı davranmalarını sağlamaktır. Ayrıca bu topluluk, Türkiye’deki Suriyeliler arasında doğum, evlilik, vefat, boşanma gibi medeni hukuk vakıalarını belgelendirmektedir. Nitekim bu avukatlar, Türkiye kanunları ve Türkiye’de evlilik konularında, çoğunluğu mültecilerden oluşan Suriyeliler’e yönelik konferanslar vermektedir. Böylece özellikle Türkiye kanunlarının tanımadığı bir evlilik türü olan, Türkiye vatandaşı evli erkeklerin Suriyeli bayanlara yönelik ikinci eş evliliğinin önüne geçmeye çalışmaktadır.⁸

Avukatlar Topluluğu ikamet, çalışma izni, koruma kanunu gibi Suriyeliler’in bilmesi gereken hukukî meselelerde bilgilendirmeler yapmaktadır. Yine bu avukatlar, ev sahibi Türkiye halkının örf ve adetlerine saygı hakkında tavsiyelerde bulunmakta, Türkiye halkına has meselelerde özellikle siyasi konulara Suriyeliler olarak girilmemesi gerektiği konusunda görüş belirtmektedir.⁹

Öte yandan Avukatlar Topluluğu 2014 yılından beri Suriye içerisinde “Milli Kayıt Projesi” (*Meşru’u’t-Tevsiki’l-Vatani*)¹⁰ gibi önemli bir proje gerçekleştirmektedir. Bu projeden amaç ise, Suriye’nin içinden geçtiği bu dönemde, Suriye’de yer alan insanların mülk ve haklarını korumak için tapu ve mahkeme kayıtlarını çoğaltarak kayıt altına almaktır. Ayrıca bu proje ile gerek Esed yönetimi gerekse de muhalif gruplar tarafından evlerini terk eden mültecilerin mülk ve

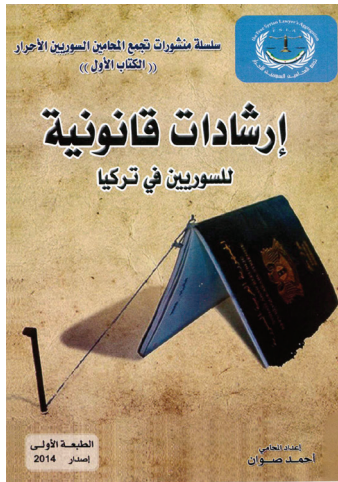
- 5 Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu’na ait sayı için bkz. <http://freesyrianlawyers.com/> (Erişim tarihi: 08.08.2016).
- 6 Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu Temmuz 2016 tarihine kadar üç eser basmıştır; Ahmed Savvân, *İrşadât Kânûniyye li’s-Sûriyyin fi Türkiyâ*, Antakya 2014; Gazvân Karanfil & Ahmed Savvân, *İzâât ‘alâ Mesâil fi’l-Kânûni’t-Türki li’s-Sûriyyin fi Türkiyâ*, Antakya 2015; Gazvân Karanfil, *’Aşere Es’ile ve Ecvibe fi’l-Evzâ’i’l-Kânûniyye li’s-Sûriyyin fi Türkiyâ*, Antakya 2015.
- 7 Bu yayımlar ile ilgili haberlerde yer alan bilgilere göre bu eserler Suriye meselesi ile ilgilenen kurum ve kuruluşlar aracılığı ile Türkiye’deki mültecilere ücretsiz olarak dağıtılmaktadır; bkz. <http://freesyrianlawyers.com/?p=658> (Erişim tarihi: 08.08.2016); <http://freesyrianlawyers.com/?p=198> (Erişim tarihi: 08.08.2016); <http://freesyrianlawyers.com/?p=375> (Erişim tarihi: 08.08.2016).
- 8 Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu’nun çalışmaları hakkında topluluğun resmi sitesine bkz. <http://freesyrianlawyers.com/>. Ayrıca derneğin kendisi hakkında tanım seviyesindeki açıklaması için “Biz Kimiz” (*Men Nahnu*) başlığına bakılabilir; http://freesyrianlawyers.com/?page_id=10 (Erişim tarihi: 01.08.2016).
- 9 Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu’nun yaptığı etkinlik ve yayımladıkları haber metinlerine örnek olarak bkz. “Bir Suriyeli’nin Sığındığı Ülkedeki İç Sorunlarla İlgilenme Hakkı Var mı?” (*Hel Yehkku li’s-Sûriyyi’t-Tedehhul bi’ş-Şa’ni’l-Mahalli li-Devleti’l-Lücû’*), <http://freesyrianlawyers.com/?p=1557> (Erişim tarihi: 01.08.2016); “Suriyeliler’in Türkiye’de Vatandaşlık Elde Etme Durumu” (*Tecennüsü’s-Sûriyyin fi Türkiyâ*), <http://freesyrianlawyers.com/?p=1504> (Erişim tarihi: 01.08.2016), <http://www.eqtasad.net/read/14402> (Erişim tarihi: 01.08.2016); “Türkiye Anayasasında Olağanüstü Hal” (*Kânûnu’t-Tevarî’ fid-Düstûri’t-Türki*) <http://freesyrianlawyers.com/?p=1566> (Erişim tarihi: 01.08.2016), <http://www.eqtasad.net/read/14635> (Erişim tarihi: 01.08.2016).
- 10 Milli Kayıt Projesi (*Meşru’u’t-Tevsiki’l-Vatani*) için bkz. <http://freesyrianlawyers.com/?p=1397> (Erişim tarihi: 01.08.2016).

arsalarına yönelik saldırılar belgelendirilmektedir. Avukatlar Topluluğu, herhangi bir siyasi sınıfa meyletmeksizin tapu ve belgelendirme işlerini yaptığını belirtmektedir.

Ayrıca Avukatlar Topluluğu, insan hakları aktivistleri ile avukatlara yönelik Suriye kanunlarını tekrar gözden geçirme, değerlendirme ve yenileme konularında eğitim programları düzenlemektedir. Bunlara ilaveten yürüttükleri bir başka faaliyet ise “bütün Suriyeliler için hak ve sorumluluklarda eşitlik üzerine kurulu; kanun ve vatandaşlığa dayanan gelecek Suriye” için anayasal bir görüş ve çerçeve hazırlığı yapmalarındır. Yine adaletli bir geçiş süreci, iç barış ve seçim kanunları gibi konularda da yaptıkları hazırlıkların derneğin yürüttüğü önemli bir başka faaliyet olarak belirtilmesinde fayda var.

Türkiye'deki Suriyeli mülteciler için geniş bir çalışma alanına sahip olarak, bir dernek statüsünde çalışan Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu, Arapça olarak yayınlar yapma ve Suriyeli mültecilerin hukukî ve sosyal ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmaktadır. Bu anlamda bu topluluğun, mültecilerin ihtiyaç önceliğine göre hazırlayıp Türkiye'de bastıkları üç Arapça eserin tanıtımı ve değerlendirmesi -yayın sırasına uygun olarak- yapılmaya çalışılacaktır. Bunlar sırasıyla (1) Ahmed Savvân'ın telif ettiği, *İrşadât Kânûniyye li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ*; (2) Gazvân Karanfil ve Ahmed Savvân'ın birlikte yazdığı *İzâât 'alâ Mesâil fi'l-Kânûni't-Türki li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ* ve son olarak (3) Gazvân Karanfil'in hazırladığı *'Aşere Es'ile ve Ecvibe fi'l-Evzâ'i'l-Kânûniyye li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ* başlıklı eserlerdir¹¹.

I. Ahmed Savvân¹², *İrşadât Kânûniyye li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ*.

Resim 1. Menşûrâtü Tecemmu'û'l-Muhâmiyyine's-Sûriyyine'l-Ahrâr, Antakya 2014

11 Burada değerlendirme konusu olan Suriyeli mülteciler hakkındaki kitaplara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen Av. Gazvân Karanfil ve Av. Abdullah Hallak'a teşekkür borçluyum.

12 Ahmed Savvân: Avukat, Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu yönetim kurulu üyesi ve topluluğun Gaziantep şubesi müdürü. Ayrıca topluluğun “Kanun Çalışmaları Dosyası” sorumlusudur.

Türkiye'deki Suriyeliler için Kanunî Kılavuz olarak tercüme edilebilecek bir başlığa sahip olan bu kitap, Türkiye'de Suriyeli mülteciler için Arapça olarak hazırlanan ilk yayın olma özelliğini taşımaktadır. Kitabın ön kapağında Suriye pasaportunun bir çadır direğine bağlanması görseliyle bir mültecilik psikolojisi resmedilmektedir. Bu hal ile kitap kapağı Suriye vatandaşlığı ile çadırdaki (mülteci olarak) yaşamayı birbirine eş bir durum olarak tasvir etmektedir.

Kitap, Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu başkanı Av. Gazvân Karanfil'in giriş yazısı ile başlamaktadır. Karanfil, Türkiye'nin kanunlarına yabancı olan Suriyeliler'in bu ihtiyacına cevap vermek üzere çalışmanın yapıldığını ifade etmektedir. Zira Suriyeliler'in kanunen aleyhlerine olacak bir işe girişmemeleri için, önce hukukî şartları bilmeleri gereklidir. Karanfil ayrıca, bu yayın serisinin devam edeceğini ifade ederek, bu çalışmanın Türkiye'deki Suriyeliler'in günlük hayatına doğrudan temas anlamına geldiğini söylemektedir (Savvân, 2014, s. 1).

Kitabın içerisinde anlatılan konular beş başlıkta toplanmıştır: (i) Türkiye'de gayrimenkul mülkiyeti, (ii) TC numarası ve vergi numarası, (iii) Türkiye'de şirket kurma, (iv) Türkiye'de evlilik. Kitap bu bölümlerden sonra ve beşinci ve son bölüm olan Türkiye'de yaşayan Suriyeliler'e tavsiye/fısıltı (*hemse*) ile bitmektedir.

Temel insani haklar hakkında rehberlik özelliği taşıyan bu kitabın belki de en orijinal kısmı son bölümdeki tavsiyeler kısmıdır. Burada yazar Ahmed Savvân, "Ey garip edepli ol!" (*Eyyühe'l-garibu kün edîben!*) şeklinde Suriyeliler arasında yaygın olan bir deyim ile sözlerine başlayarak bazı Suriyeliler'den rahatsızlığını dile getirmektedir. Savvân, bazı Suriyeliler'in kötü tasarruflarda bulunarak, Türkiye vatandaşlarını rahatsız ettiğini; bunun sonucunda ise bu durumun her bir Suriyeli'ye olumsuz olarak aksettığını ifade etmektedir. Nitekim çevreyi rahatsız eden bu durumlar yer yer, polise şikâyet edilecek seviyeye kadar ulaşmıştır. Oysaki her bir Suriyeli'nin kendi ülkesinin ahlakı, terbiyesi ve elde kalan medeniyetinin bir yansıması olarak gurbette ülkesi için bir elçi konumunda olması gerektiği belirtilmektedir (Savvân, 2014, ss. 25-26).

Yazarın, çevresindeki Suriyeli mültecilerden gözlemlediği kadarıyla toplumda rahatsızlığa sebep olarak tespit ettiği konular arasında özellikle kamusal alanlardaki davranış alışkanlıkları ile komşular ve mahalleli ile ilişkilerde dikkat edilmesi gereken hususlar öne çıkmaktadır (Savvân, 2014, s. 26).

Bunların yanı sıra yazar, Suriyeliler'e ilgi duyan ve onların sorunlarına karşı bir şeyler yapmaya çalışan Türkiye vatandaşı bir genç kızdan duyduğu kadarıyla karşılaştığı rahatsızlıkları şu şekilde sıralamaktadır:

- (i) [Bazı] Suriyeliler'in, Türkiye halkının tabiat, örf ve adetlerine göre farklı bir kültür çerçevesine sahip olması. Özellikle gece dinlenme ve gündüz iş alışkanlığı saatlerinin mevsim, iklim ve coğrafya şartlarından dolayı farklılık arz etmesi.
- (ii) [Bazı] Suriyeli mültecilerin gezi, alışveriş, kahvehane veya kafelerdeki *doğal yaşam* anlayışının; *israf* şeklinde algılanması.
- (iii) [Bazı] Suriyeli kadınların bir yandan zor şartlar altındayken öte yandan dışardaki *yaşam tarzının*; toplum içinde *süs ve lüks* olarak algılanması.

- (iv) Bunların ötesinde Türkiye toplumunun en çok dikkatini çeken vakia ise Suriyeli kadınların kendi kültür ve medeni hukukunda yer alan ikinci eş olgusunun; Türkiye toplumunda *çok eşliliğin yayıldığı şayiasına* sebep olması. Buradaki tehlike bir yandan ikinci eş olan Suriyeli kadının evliliğinin Türkiye hukuku tarafından tanınmaması nedeniyle herhangi bir gelecek güvencesine sahip olmamasıyken; diğer yandan Türkiye vatandaşı bir kadının evi ve ailesinin dağılması endişesini taşımasıdır.
- (v) *Kamplardaki uzun yaşam süreci* nedeniyle Suriyeli mültecilerin toplu yaşam, temizlik ve su kullanımı gibi şartlarının elverişsizlik hale gelmesi (Savvân, 2014, ss. 26-28).¹³

Yazar Ahmed Savvân kitabın sonuna doğru 26.07.2014 tarihinde Kilis valisinin ev sahibi Türkiye halkı ile misafir Suriye halkı arasında yakınlaşmayı sağlamak için bazı noktalara dikkat çektiğini ifade etmektedir. Bu maddeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Türkiye’de mülteci durumda bulunan Suriye halkı ile ev sahibi Türkiye halkı arasındaki yaşam ve davranış algısındaki *farklılıklar*: trafik işaretlerine uyma; akşam yatma ve sabah uyanma vakitleri; çocukların oyun, gençlerin gezme şekli; tercih edilen giyim kıyafet tarzı; Suriyeli çocukların Türkiyeli yaşlılarına göre küçük yaşlarda sağlıksız koşullarda çalışma(k zorunda kalma)sı; Suriyeli girişimcilerin açtıkları dükkânların Türkiyeli esnaflar açısından fırsat eşitliğine aykırı görülmesi; şehir merkezlerinde seyyar satıcıların oluşturduğu yoğunluk; zor şartlarda çalışan Suriyeli işçilerin barınma ve sağlık şartlarının kısıtlı olmasından dolayı bu durumun çevredekilerin dikkatini çekmesi; Suriyeliler’in Türkçe öğrenme sürecinde karşılaşılan yanlış anlaşılma, tartışma ve gerginlikler; şehirlerin park bahçe gibi sosyal mekânlarının altyapısının yerli ve mülteci nüfusunun ihtiyacını karşılamada yetersiz kalması vb. başlıklar altında toplanabilir (Savvân, 2014, ss. 29-32).¹⁴

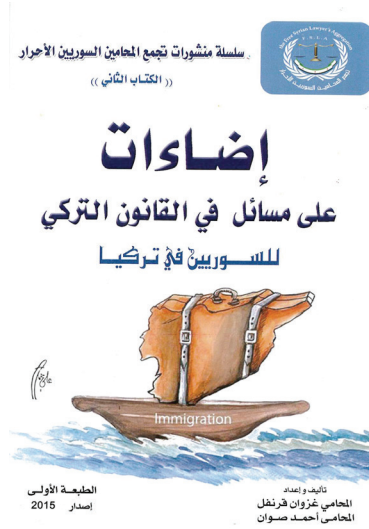
Bu tavsiyelerden sonra kitabın sonunda “Kitapçık Hakkında Türkçe Özet bir Tanıtım” (*Târif Mûcezbî-haze’l-Kurrâs bi’l-Luğati’t-Türkiyye*) başlığı altında (kısmen düşük bir) Türkçe ile kitabın içeriği hakkında kısa bilgiler verilmekte ve konu başlıkları sıralanmaktadır. Bundan sonra ise yazar Ahmed Savvân kitabı bitirmeden Son Söz (*Kelime Ahîre*) ile bu kitabın içerdiği konuları tüm yönüyle anlatmaktan öte, acil meselelere dair ön bilgiler verdiğini belirtmektedir.

Yazar Ahmed Savvân bu kitabının büyük bir kısmında Suriyeliler’e yönelik temel hukuki konular yanında –kendi imkânları ölçüsünde- sınıır şehirleri ve kamplarda yaşanan sorunlara dair önemli noktalara dikkat çekmektedir. Yazar, “ev sahibi Türkiye halkı” ile “misafir Suriye halkı” arasında görülen gerginlik, rahatsızlık ve öfkeye sebep olan, iki toplumun birbirinden farklı saygı, örf ve adetlerini halk dili ile basit bir şekilde resmetmeye çalışmıştır. Bu anlamda bu rehber kitapçığın -kendisi de mülteci durumda olan- bir hukukçunun gözü ile içinden geldiği topluma, zor bir dönemde (belki de geçiş sürecinde demek lazım) hem hukuki hem de ahlaki-sosyal mesajlar içerdiği söylenebilir.

13 Bu kısım öneminden dolayı maddeler halinde özetlenerek aktarılmıştır (*vurgular bize aittir*).

14 Bu kısım öneminden dolayı temel noktaları vurgulanarak aktarılmıştır.

2. Gazvân Karanfil¹⁵ – Ahmed Savvân, İzâ'ât 'alâ Mesâil fi'l-Kânûni't-Türkî li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ.

Resim 2. Menşûrâtü Tecemmu'ü'l-Muhâmiyyine's-Sûriyyine'l-Ahrâr, Antakya 2015

Türkiye'deki Suriyeliler için Türkiye Kanunundaki Meselelere Işık Tutmak şeklinde anlaşılabilir bir başlığa sahip olan ikinci kitap, önceki kitabın bir adım ötesi olarak daha farklı konular hakkında aydınlatıcı (kitap başlığındaki ifadesi ile *izâât*) bilgiler sunmaktadır. Kitabın ön kapağı, küçük bir tekne ile bavul haline getirilmiş Suriye haritasını, 2015 yılında öne çıkan deniz yoluyla Avrupa ülkelerine mültecilik yolu arayan Suriye'yi Ali Cemal'in karikatürüyle anlatmaktadır.

Hemen burada bir yıl arayla peş peşe yayınlanan iki kitap kapağı arasında bir bağlantı kurmak mümkündür. 2014 yılında yayımlanan ilk kitabın kapağı Suriyeli olmak ile mülteciliği eşitlerken; bir yıl sonra 2015'te yayınlanan kitabın kapağına Suriyeliler'in neredeyse tümünün tehlikeli yolculukları/suları göze alarak Avrupa'ya sığınmaya çalışmasını taşıması; Suriye halkının mülteci olarak yaşamayı ülkesine dönüşü olmayan, sonu/dibi görünmeyen bir süreç olarak gördüğünü hissettirmektedir.

Kitabın arka kapağında içerik hakkında özet bilgiler sunulmaktadır. Buna göre kitapta (i)

15 Gazvân Karanfil: Avukat, merkezi Gaziantep'te bulunan Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu başkanı. Merkezi Mersin'de bulunan Kevâkibi İnsan Hakları Merkezi (*Merkezü'l-Kevâkibi li-Hukûki'l-İnsân; Kawakbi Center for Human Rights*) yönetim müdürüdür. Ayrıca Norveç'te bulunan Arap-Avrupa İnsan Hakları ve Uluslararası Hukuk Merkezi (*el-Merkezü'l-Arabî ve'l-Ûrubî li-Hukûki'l-İnsân ve'l-Kânûnu'd-Düvelî; Arab-European Center of Human Rights & International Law*) idare üyesidir. Bunun yanında daha başka sivil toplum kuruluşları üyesi olan Gazvân Karanfil, 2016'da Cenevre'de başlayan (Cenevre III) Suriye barış görüşmelerinde katılımcı üye olarak görev yapmaktadır.

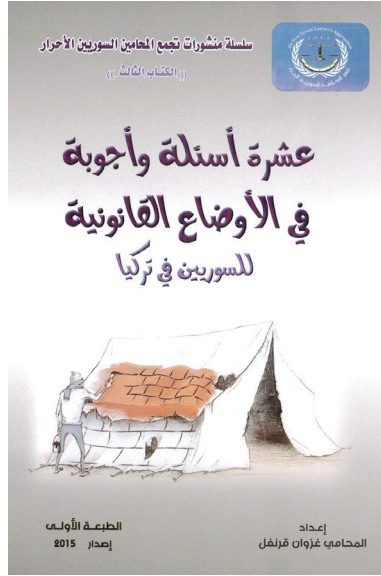
Türkiye'deki Suriyeliler için Kanun Merkezi; (ii) Türkiye'de ikamet ve çeşitleri; (iii) çalışma izni ve çeşitleri; (iv) Türkiye'de eğitim ve yabancılar için eğitim imkânları; (v) Türkiye'de vatandaşlık ve vatandaşlık elde etme yolları; (vi) Türkiye'de doğum kaydı konuları iki yazardan her birinin ayrı başlıkları hazırlaması sonucu yer almaktadır.

Bu kitabın içerdiği her bir konunun bir mültecinin hayatında ayrı bir önemi ve yeri vardır şüphesiz. Bunların arasında ise iki konunun biraz daha öne çıktığı söylenebilir. Bir tanesi kitabın girişinde ifade edilen Türkiye'deki Suriyeliler için Kanun Merkezi başlığı altında “mülteciliğin ne olduğu” bunun hukukî zeminine dair önemli açıklamalardır. Nitekim burada 04.04.2013 tarihinde “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” çıkarılana kadar Türkiye'deki Suriyeliler için yasal bir zemin olmadığı, herhangi bir hak talebi için dayanak noktasının bulunmadığı, siyasetçilerin de beyanatlarına yansıdığı gibi Suriyeliler'in “misafir statüsünde” olduğu anlatılmaktadır. Zira Türkiye'nin 28.07.1951 tarihinde imzaladığı Cenevre anlaşmasına göre mültecilik statüsü zaman ve coğrafya ile sınırlandırılmıştır. Buna göre Türkiye'de sadece 1951 yılı öncesi şartlar içerisinde Avrupa'dan gelenler mülteci statüsünü elde edebiliyor. Bu nedenle Suriyeliler'in “hukukî anlamıyla mülteci haklarına sahip olmayan bir mülteci” konumunda olduğu, özel şartlardan dolayı Türkiye'de himaye edilen, “ikincil koruma statüsünü”ne sahip olduğu anlatılmaktadır (Karanfil & Savvân, 2015, ss. 4-6).

Kitapta öne çıkan bir diğer konu ise Türkiye'de eğitim sistemi hakkındaki bölümdür. Burada Türkiye'nin hâlihazırda eğitim süreçleri (zorunlu eğitim, yükseköğretim) anlatılmakta ve zorunlu eğitimde gösterilmesi gereken dersler hakkında bilgiler verilmektedir. Bunun ardından yabancı öğrenciler için eğitim imkânları ve Yabancı Öğrenci Sınavı (YÖS); Türkiye'de yükseköğrenim için burslu okuma imkân ve yolları, üniversite kayıt tarihlerinden kayıta istenen evraklara kadar önemli konular anlatılmaya çalışılmaktadır (Karanfil & Savvân, 2015, ss. 16-26).

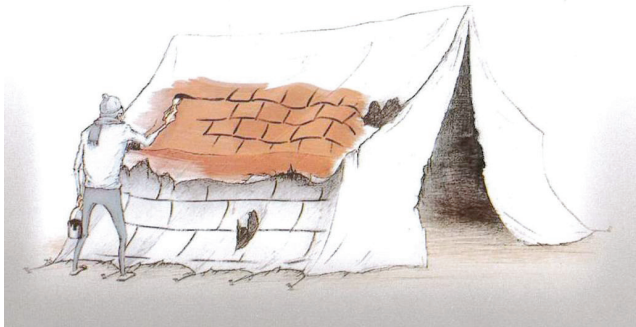
Kitabın sonunda -ilk kitapta yer aldığı gibi- (*Ahîren* başlığı ile) ise yazar Ahmed Savvân imzasıyla bu kitabın içerdiği konulara, genel bir bakış ortaya koymak için ellerinden geldiği kadarıyla çabalarını ortaya koydukları ifade edilmekte; fakat her bir konunun hakkını vermek için ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu hatırlatılmaktadır.

3. Gazvân Karanfil, 'Aşere Es'ile ve Ecvibe fi'l-Evzâ'î'l-Kânûniyye li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ.

Resim 3. Menşûrâtü Tecemmu'u'l-Muhâmiyyine's-Sûriyyine'l-Ahrâr, Antakya 2015

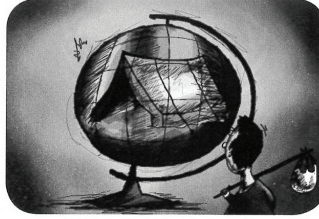
Türkiye'deki Suriyeliler için Kanunî Konularda On Soru ve On Cevap başlığını taşıyan Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu Yayınları Serisi'nin üçüncü kitabı, her biri başlı başına bir mülteci için ayrı anlamı olan temel hukukî ve sosyal on soruya cevap vermeye çalışmaktadır. Kitabın içerdiği sorulardan söz etmeden önce, biri kitabın kapağında diğeri de son sayfalarında (s. 27) yer alan iki karikatürden bahsetmek gerekecektir. Nitekim bu karikatürler kitabın içeriğine dair bir anlam taşıdığı gibi kitabın yayınlandığı 2015 yılında Suriyeli mültecilerin içinde bulunduğu durumu da özetler mahiyettedir.

Resim 4. Kitap kapağında kullanılan karikatür.

Kitap kapağındaki imzasız karikatürde, içinde yaşadığı -kısmen üzerinde yırtıklar bulunan- çadırını dışardan ev görüntüsüne sahip çatılı bir ev şeklinde boyamaya çalışan bir şahıs resmedilmektedir. Aslında geçiciliği ve göçebe yaşamın bir ögesi olması ile bilinen çadırların, muhtemelen artık (bazı) Suriyeliler'in çadırlar (*el-muhayyemât*) veya kamplar ile özdeşleşen hayatının daimi bir sürece doğru evrildiğini hatırlatmaktadır.

أين أنت يا وطني ...

Resim 5. “Neredesin sen ey vatanım” başlıklı karikatür.

Kitabın son sayfalarında yer alan karikatür ise *Eyne Ente Ya Vatanı...* (Neredesin Sen Ey Vatanım...) başlığı ile yer kürede kendisine vatan olarak ancak bir çadır gören gezgin görüntüsündeki mülteci söz konusudur.

Kitabın içerdiği on sorunun başlıkları şu şekildedir:

- (i) Türkiye'deki UNCHR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) Suriyeli mültecileri kaydetti mi?
- (ii) UNCHR Suriyeli mültecileri Türkiye dışında başka ülkelere yeniden yerleştirme programına göre yerleştiriyor mu?
- (iii) Geçici Koruma Kartı (Kimlik) taşıyanın sahip olduğu haklar nelerdir?
- (iv) Türkiye Hükümeti'nin Suriyeliler'i [Türkiye] toprakları dışına çıkarma hakkı var mı?
- (v) Bir Suriyeli erkeğin Türkiye yetkilileri önünde bir Suriyeli kadınla evliliğini belgelendirme hakkı var mı?
- (vi) Suriyeli bir kadının evli bir Türkiye vatandaşı erkekle evlenmesinin tehlikeleri nelerdir?
- (vii) Yolculuğa çıkma iznini nereden alabilirim, istenen evraklar nelerdir?
- (viii) Türkiye'deki Suriye plakalı araçlar ile ilgili kanunî düzenlemeler nelerdir?
- (ix) Yeni doğan çocuğumu Türkiye'de kaydettirebilir miyim?
- (x) Suriyeliler'in Türkiye'de bulunması ile beraber Suriyeli ve Türkiyeli halkın karşılaştığı toplumsal korku ve problemler nelerdir?

Bu kitapta belki de olağan dışı bilgileri barındıran bölüm onuncu soruya verilen cevapta görülmektedir. Nitekim daha önce *Türkiye'deki Suriyeliler için Kanunî Kılavuz* kitabının son bölümünden alıntılanan kısımda da mülteciliğin yarattığı sorunlar; birbirine çok yakın olarak görülen iki toplumun farklı algıları yüzünden ortaya çıkan önyargı ve öfke halinin sebepleri üzerinde durulmuştu. Bu soruya cevap verilirken bu konuda yapılmış bir araştırma raporuna işaret edilmekte (Orhan & Senyücel Gündoğar, 2015, ss. 7-11); ardından da bu mesele hem Suriyeli mülteciler hem de Türkiye vatandaşları açısından ele alınmakta ve mülteciliğin yarattığı krizin en aza indirilmesi ve bu olağan dışı halin kontrollü devamı hakkında tespit ve öneriler sıralanmaktadır (Karanfil & Savvân, 2015, ss. 24-26).

Sonuç Yerine

Sonuç olarak Arapça literatürde mültecilik olgusunu ele alan yayınların odak noktasını *Filistinli mültecilerin* oluşturduğunu söylemek gerekmektedir. Bu hem Filistin meselesinin daha eski bir tarihe dayanması ve hem de işgal altındaki Filistin toprakları konusunun Arapların üzerinde uzlaştığı bir “dava” olarak benimsenmesinden dolayıdır. Nitekim bu Filistin (Mescid-i Aksa/Kudüs) davası söylemi/siyaseti Arap coğrafyasının sınırlarını aşarak İran, Türkiye hatta Malezya'ya kadar müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu tüm ülkelerde farklı seviyelerde görülmektedir. Suriye krizi ise nispeten daha yeni bir kriz alanı ve içinde barındırdığı politik çatışma ortamlarından dolayı Arap coğrafyasında farklı anlamlar uyandırmakta olabilir. Bu açıdan, Arap coğrafyasındaki (ve tüm dünyadaki) devletler arasındaki görüş ayrılığının, Suriye krizinin insani bir mesele olarak gündeme alınması konusunda uzlaşma sağlanmasının önünde engel teşkil ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Burada değerlendirme konusu olan üç eser esas alındığında, en fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülke olarak Türkiye'de, topluluklar arasındaki etkileşimin getirdiği engeller dolayısıyla Türkiye'de Arapça bir kitabın (hukuki meseleleri önceleyen ve toplumsal çatışma risklerine dikkat çeken yönüyle) yayınlanması önemlidir. Üç kitabın konularına bakıldığında, her bir eserin önceki çalışmada yer alan konulara göre bir sonraki hukukî süreç hakkında bilgi verdiği görülmektedir. Bu da eseri hazırlayan Suriyeli hukukçuların mülteciler için bilinmesi gerekli olan konulardan öncelikli olanlara yer verdiği anlaşılmaktadır.¹⁶

Serinin ilk kitabında yer alan bazı Türkçe yazı ve anlam hatalarının (Savvân, 2014, ss. 10, 13, 17, 20, 33) bulunması Arapça-Türkçe'nin bir arada kullanılması nedeniyle bir dizgi hatasından kaynaklanmış olma ihtimalini çağrıştırmaktadır. Ayrıca bu hataların Türkçe'yi yeteri kadar öğrenmeden bastıkları kitapta kısmî Türkçe açıklamalara yer veren yazarlardan kaynaklandığı, belki de etraflarında iyi Türkçe bilen yardımcı kimse veya kimselerin bulunmadığı ihtimalini de akla getirmektedir. Nitekim Suriyeliler'in Türkçe öğrenmeme konusundaki durumundan şikâyet edildiğini bu eserlerde görmekteyiz (Savvân, 2014, s. 31).

16 Eserlerin üslubundan ve Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu başkanı Av. Gazvân Karanfil'in açıklamalarından bu serinin devam edeceği ve dördüncü kitabın da basılmak üzere olduğu söz konusudur.

Her üç kitap da kendileri de mülteci olan Suriyeli hukukçu şahsiyetlerce yazıldığı için, bir mültecinin dil açısından tamamen, kültür ve hukuk açısından kısmen yabancı olduğu bir coğrafyada kendisi için zaruriyet mesabesinde olan temel meselelere dair aydınlatıcı açıklamalar edinmesini mümkün kılmıştır. Ayrıca her üç eserde de, ağır/sıkıcı bir hukukçu üslubu yerine, dil açısından anlaşılır bir ifade benimsendiği için kitap(çık)lar her seviyeden yetişkin Suriyeli mülteciye hitap etmektedir.

Kaynaklar

- el-Hatib, B. (Al-Khatib B.), & Lenne, K. (2015). *Asvât Bedîle havle Ezmeti'l-Lâci'ine's-Sûriyyîn: Mecmû'a Mukâbelât - Alternative Voices on the Syrian Refugee Crisis in Jordan: An Interview Collection*. Ürdün: Rosa Luxemburg Stiftung Regional Office Palestine.
- Karanfil, G. (2015). *Aşere Es'ile ve Ecvibe fi'l-Evzâ'i'l-Kânûniyye li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ*. Antakya: Menşûrâtu Tecemmu'u'l-Muhâmiyyine's-Sûriyyine'l-Ahrâr.
- Karanfil, G., & Savvân, A. (2015). *İzâât 'alâ Mesâil fi'l-Kânûni't-Türkî li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ*. Antakya: Menşûrâtu Tecemmu'u'l-Muhâmiyyine's-Sûriyyine'l-Ahrâr.
- Orhan, O., & Senyücel Gündoğar, S. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*. Ankara: Orsam Rapor No: 195, Ocak 2015.
- Savvân, A. (2014). *İrşadât Kânûniyye li's-Sûriyyîn fi Türkiyâ*. Antakya: Menşûrâtu Tecemmu'u'l-Muhâmiyyine's-Sûriyyine'l-Ahrâr.
- Shteivi, M., Walsh, J. & Klassen, C. (2014). *Coping with crisis: A Review of the response to Syrian refugees in Jordan*. Ürdün: Center for Strategic Studies.

ARAŞTIRMA NOTU

Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme

Gül Dilek TÜRK*

Suriye’de yaşanan iç savaş nedeni ile Türkiye’ye sığınan yaklaşık 3 milyon mülteci bulunmaktadır. Suriye’deki iç savaşın başladığı 15 Mart 2011 tarihinden itibaren binlerce Suriyeli çatışmaların şiddeti arttıkça büyük gruplar halinde “açık kapı politikası” uygulayan Türkiye’ye sığınmışlardır. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)’nın verilerine göre 8 Şubat 2016 itibariyle Türkiye’de 3 milyonun üzerinde Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Türkiye tarafından Suriyeli mülteciler için 8 milyar ABD doları, uluslararası toplam yardım ise 455 milyon ABD doları harcama yapılarak mültecilerin sağlık, eğitim vb. temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere 10 farklı şehirde 22 kamp oluşturulmuş olup burada 600 bin Suriyeli barındırılmaktadır (AFAD, 2016). Ancak mültecilerin %80’i kamp dışında zor şartlar altında yaşamaktadır (“Suriyeli çocukların ve gençlerin güçlendirilmesine yönelik”, 2016; “Syria regional refugee response”, 2016).

Türkiye, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’ne “coğrafi sınırlama” ile taraf olmuş, sadece Avrupadan gelenlere mülteci statüsü vermeyi kabul etmiştir. Mülteci tanımının yapıldığı ilk uluslararası sözleşme 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin 1A (2) sayılı maddesinde yer alan mülteci tanımı şudur:

...ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen her şahıs...

Dolayısıyla ülkesi dışına göç eden insanların hepsi mülteci olarak adlandırılmamakta hukuki olarak göç ettikleri ülkenin yabancı hukukuna tabi olmakta, “geçici koruma altındaki sığınmacılar” olarak kabul edilmektedirler. UNCHR (BM Mülteci Yüksek Komiserliği) geçici korumayı şu şekilde açıklamıştır;

Geçici koruma pek çok ülkeye acil mülteci akımlarının sağlanabilmesi için ortaya atılmıştır. Bu, kalıcı çözüme yol açması gereken geçici bir koruma şeklidir. Bunun uygulanmasıyla hükümetler iç savaş ve diğer genelleşmiş şiddet sonucu

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, gul.turk@marmara.edu.tr

yerinden edilmiş kişileri çok zaman harcayan ve pahalı olan bireysel izleme sorumluluğundan kurtulabilmektedirler (Kaya & Erdoğan, 2015, s. 322).

Buna göre geçici koruma:

Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınmayan yabancılara sağlanan korumadır (Geçici Koruma Yönetmeliği Madde 3(1)f).

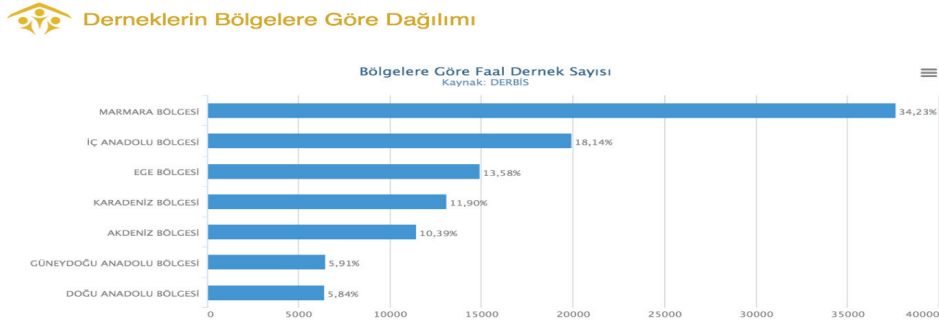
Türkiye'ye sığınan Suriyeliler bu anlaşma gereği mülteci değil "geçici koruma altındaki sığınmacılar" olarak kabul edilmektedir. Anlaşma gereği mültecilerin sahip olacakları doğal haklara sahip olamamaları, çalışma izinlerinin olmaması anlamına gelmektedir (Girit, 2015; Sözen, 2015). Türkiye 2001 AB Direktifine dayanarak, 2011'de geçici koruma başlatmıştır. Mültecilere Türkiye tarafından verilen "geçici koruma kimlik belgesi" ile eğitim, istihdam, sosyal yardım ve hizmetler, sağlık, tercümanlık vb. hizmetler ve gereksinimleri karşılanmaktadır. Ancak Türkiye'de kayıt dışı yaşayan Suriyelilerin sayısı azımsanmayacak ölçüdedir (Kap, 2014). 2001 AB Direktifine göre geçici koruma süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Bu direktif şartları kapsamında Türkiye'nin verdiği "geçici koruma" statüsünün süresinin dolduğu görülmektedir. Bu sorunu aşmak üzere Türkiye, 30 Mart 2012'de çıkarılan ve "açık kapı politikası, geri dönmeye zorlamama, bireysel statü belirlemenin yapılmaması, kamplarda barınma ve temel hizmetlerin sunulması" gibi ilkeleri içeren 62 sayılı "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" ile geçici korumayı genişletmiş ve misafir olarak kabul ettiği, sığınmacıları "Suriyeli mülteci" olarak tanımlamıştır (Kaya & Erdoğan, 2015, s. 308). Cenevre Anlaşması gereği sadece Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü tanındığından Suriyelilerin mülteci olarak tanımlanması uluslararası statüde bir anlam ifade etmediği gibi Türk kanunlarında da yer almamaktadır. Dolayısıyla Suriyeli mülteciler, mülteci haklarından yararlanamadığı için pek çok sorun ile yüz yüze gelmektedir. Bu statüyle bağlı olmadan Türkiye'de kamunun verdiği hizmetlerin yanında Sivil Toplum Kuruluşları (STK) da mültecilere yönelik çeşitli hizmetler ve destekler sunmaktadırlar. Bu araştırma notunda, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu mülteciler meselesiyle ilgili kamunun yanında önemli bir imkan olan STK potansiyeli dikkate alınarak mültecilere hizmet veren STK'lar ile sundukları hizmetler tespit edilmeye çalışılmış ve bu çerçevede önerilerde bulunulması hedeflenmiştir (bu çalışma kapsamında STK, sadece derneklerle sınırlı tutulmuştur.).

Türkiye'de Hizmet Veren STK'lar

2016 Temmuz itibarıyla Türkiye'de aktif olarak faaliyet gösteren dernek sayısı 109,898'dir. Feshedilenlerle beraber sayı 254 bini aşmaktadır. İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı'nın

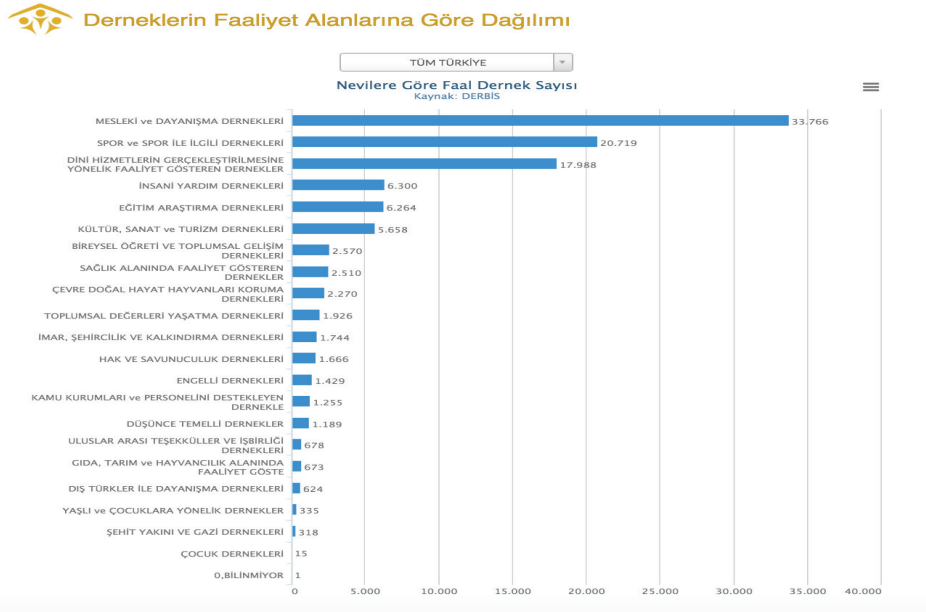
verilerine (dernekler.gov.tr) göre en fazla dernek Marmara bölgesinde, en az ise Doğu Anadolu bölgesinde hizmet vermektedir.

Tablo 1. Bölgelere Göre Dernek Sayıları

Dernekler en çok “mesleki ve dayanışma” kategorisinde kurulmuş ve hizmet vermektedir. Bunu sırasıyla din hizmetleri, insani yardım, eğitim, kültür sanat, bireysel öğretimi, sağlık, çevre, toplumsal değerleri koruma, imar, hak ve savunuculuk dernekleri olmak üzere 22 ayrı kategoride kurulan dernekler izlemektedir.

Tablo 2. Türkiye’de Faaliyet Alanlarına Göre Dernek Sayıları

Suriyeli Mültecilerin Durumları ve Türkiye'deki STK'ların Faaliyetleri

3 milyonu aşan Suriyeli mültecilere sunulan hizmet ve yardımların yeterli olamaması nedeniyle ulusal, yerel, uluslararası ve Suriyeli sivil toplum kuruluşları kendi hizmet alanlarında yararlı olmaya, mültecilerin hayatında olumlu gelişmeler sağlamaya çalışmaktadırlar. 2016 yılında Türkiye'de Suriyeli mültecilere yardım eden 42 ulusal ve 14 uluslararası STK bulunmaktadır ("Suriyeli mülteciler ve STK'lar ağ haritası", 2015). Sığınmacıları İzleme Platformu, USAK, İGAM, Bilgi Çoça, Başak Kültür Sanat Vakfı, Mavi Kalem Derneği, BMMYK, SKYGD, İKGV, Urfa Barosu, İGAMDER, Sivil Düşün Akademi Lisan ve İlmi Araştırmalar Derneği, İHH gibi STK'lar yaptıkları araştırmalar, çalıştaylar ve hazırladıkları rapor ve broşürlerle hem devlet kurumlarını hem halkı hem de Suriyelileri durumdan haberdar etmektedir. Mültecilerin sorunları ve STK'ların faaliyet alanları şu şekilde kategorileştirilebilir:

1. Barınma ve Beslenme: Kamp dışında yaşayan Suriyeli mülteciler çok zor koşullar altında yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Gaziantep Mazlum-Der yöneticisi Suriyeli mülteci bir ailenin, "ellerindeki tek kaşığı paylaşarak yemek yediklerini belirterek, kendilerinden çatal kaşık yardımı istediklerini" ifade etmiştir. 2015 itibarıyla 25 bin kişilik kamplarda 35 bin kişi misafir edilmekte ancak kamplar yeterli kapasitede olmadığı için büyük sayıda mülteci, kamplar dışında yaşamak zorunda kalmaktadır. Şanlıurfa Eğitim Bir Sen yetkilileri Suriyeli mültecilerin tarım arazilerinde çalışmak üzere kırsal kesimlerdeki depo ve bağ evlerinde yaşadıklarını belirtmektedir. Kilis Ortak Akıl Platformu raporunda Kilis'te Suriyeli mültecilerin kiralamaları sonucunda kiralık konut kalmadığını, buna ek olarak da 11 terk edilmiş ve sahiplerince başka şehirde oturmaları nedeniyle kullanılmayan boş ev ve iş yerlerine yerleşen mültecilerin kendilerince basit tamiratla bu riskli yapıları kullandıklarına değinmiştir (Çorabatır & Hassa, 2013).

Şanlıurfadaki 60 kadar sendika ve Deniz Feneri, İHH, Mazlum Der gibi STK'ların 2012'de bir araya gelerek oluşturduğu "Şanlıurfa STÖ İnsani Yardım Platformu, Valilik ile yakın işbirliği yaparak evsiz ya da yardıma muhtaç Suriyelilerin tespitini yaparak gıda ve barınma yardımları sağlamaya başlamıştır (Çorabatır & Hassa, 2013, s. 13).

Batman'daki sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu Batman'daki Suriyelilerle Dayanışma ve Yardımlaşma Girişimi, Batman'da özellikle kent dışında yaşayan Suriyelilere gıda ve barınma konusunda çeşitli yardımlarda bulunmaktadır ("Şehrin kenar semtlerinde yaşayan Suriyeli aileler unutulmadı", 2013).

STK'lar sadece yurt içinde değil hâlâ Suriye'de olan Suriyelilere de yardımlar göndermektedir. Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, iç savaşın sürdüğü Suriye'ye gıda yardımında bulunmuştur ("Cansuyu Derneği'nden Suriyelilere 4 TIR un", 2013).

Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, kurduğu Çocuk Dostu Alanlarda hijyen ve gıda gibi temel ihtiyaç malzemelerinden oluşan yardım paketlerini dağıtmaktadır. Bununla birlikte mültecilere geçici barınma merkezlerinde sıcak yemek ve gıda paketi yardımı da yapılmaktadır. Hayata Destek Derneği, *Nakit Yardımı Programı* adı altında düzenli olarak her ay 4300 aileye yardım yapmaktadır (Çeliktaban, 2015). İHH, Türk Kızılay'ı, Mazlumder, Yeryüzü Doktorları gibi ulusal

ve uluslararası pek çok STK, hibeler ve bağışlarla hem barınma hem de gıda yardımları ile Suriyeli mültecilere destek olmaktadır.

2. Sağlık: Kamplar dışında kalan mültecilerin çoğu ekonomik anlamda sıkıntı çekmekte, bu nedenle de izbe, düşük ücretli, eşyasız ve sağlıksız ortamlarda üç dört aile bir arada yaşamaktadır. Kayıtlı olmadıkları için sağlıksız barınma ortamları ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle mülteci kadınlar ve çocuklar sağlık sorunu yaşamakta ve sağlıkla ilgili profesyonel yardım alamamaktadır (Mazlumder, 2014, s. 43; Emin, 2016, s. 12). Suriyeli mültecilerin yaşam standartlarını düzeltmek adına özel kuruluşlar; STK'lar ve kamu kurumları yardımı ile sosyal sorumluluk çalışmaları kapsamında mültecilere yönelik çeşitli yardım kampanyaları düzenlemektedir.

AFAD'ın 2013 raporuna göre, Suriyeli mültecilerin aldıkları sağlık hizmetlerinden duydukları memnuniyet oranı, kamp içinde %60, kamp dışında ise %80'dir. Kamp içerisinde sağlık hizmetlerinin yeterli olmadığı ve geliştirilmesi gerektiği görülmektedir. Rapora göre kamp dışında sağlık hizmetlerinden memnuniyetin daha yüksek olmasının nedeni çok daha fazla ve çeşitli sağlık kuruluşuna erişimin olmasıdır. Bunun yanın da mülteciler ayrıca kendi vatandaşlarının Türkiye'de açtığı sağlık merkezlerinde sunulan hizmetlerden ve Suriyeli sağlık personellerinin evlerde verdiği sağlık hizmetlerinden faydalanmaktadır. Böylece hizmet alımında karşılaşılabildikleri ayrımcılık ve kötü muamelelerden de korunmuş olmaktadır (AFAD).

AFAD 18 Ocak 2013 tarihli 2013/1 sayılı ve "Suriyeli Misafirlerin Sağlık hizmetleri" konulu Genelge ile 11 ilde kayıtlı Suriyeli mültecilerin tedavi giderleri ile ilaç ve protez giderlerinin "Sağlık Uygulama Tebliği"ne göre kayıtlı olduğu il valiliğine faturalandırılması ve sevk zincirine göre başka yerlere sevk edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Ancak genelgede bahsedilen 11 il dışında kalan diğer illerdeki mülteciler sağlık hizmetlerinden ancak ücret karşılığı faydalanabilmektedirler (AFAD, 2016). Bu açığı kapatmak üzere STK'lar devreye girmiştir.

Sivil Toplum için Destek Vakfı ve Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD); beş yaş altı çocuklar için, çocuk gelişim uzmanları ve beslenme uzmanları tarafından beslenme yetersizliklerini tespit amacıyla düzenli kontroller ve boy-kilo ölçümleri yapmış, akut beslenme yetersizliğine sahip çocuklar Çok Yönlü Destek Merkezlerinde uzman personel tarafından tedavi edilmiştir. Suriyeli hamile ve emziren kadınlara emzirme, beslenme ve sağlık bilgisi konularında danışmanlık verilmiş, çocukların beraber oyun oynayabilecekleri ve yeteneklerini geliştirebilecekleri, gelişimlerine katkı sağlayan etkinlikler de düzenlenmiştir (SGDD, 2015a)

Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, Kili'ste 52 yataklı bir hastane kurmuştur. Hayata Destek Derneği, Yeryüzü Doktorları, Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı, Halkların Köprüsü Derneği, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, Hayata Destek Derneği (HDD), Helsinki Yurttaşlar Derneği Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), Mazlum-Der, Türk Tabipler Birliği, Psikiyatristler Dernekleri, Sınır Tanımayan Doktorlar (2016) kamplarda ve kamp dışında yaşayan Suriyelilere sağlık taraması, hastane hizmeti, psikososyal destek veren STK'lardan bazıları olarak öne çıktıkları söylenebilir.

3. Çalışma Hakkı ve Hukuki Destek: Mültecilere Türkiye tarafından verilen "geçici

koruma kimlik belgesi”yle eğitim, istihdam, sosyal yardım ve hizmetler, sağlık, tercümanlık vb. hizmetler ve gereksinimleri karşılanmaktadır. Ancak Türkiye’de kayıt dışı yaşayan Suriyelilerin sayısı azımsanmayacak ölçüdedir (Kap, 2014). Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu’nun (TİSK) 2015 raporunda, sadece 3 bin 686 Suriyeli mültecinin kayıtlı olarak çalıştığı ve çoğunluğu çocuk 400 bin Suriyelinin ise kayıt dışı olarak düşük ücret ve kötü çalışma koşulu suiistimali ve sömürüsüne uğrayarak çalıştığı belirtilmiştir (TİSK, 2015, s. 46).

2016 Şubat’ta yayınlanan Başbakanlık Genelgesi ile Suriyeli olan mültecilere çalışma hakkı verilmiştir. Ancak mültecilerin ve sığınmacıların yasal olarak çalışabilmeleri için 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun kapsamında çalışma izni almaları gerekmektedir. Çalışma izni almak işverene önemli mali yükümlülükler getirmekte ve kanun yabancıların çalıştırılması konusunda önemli sınırlamalar yapmaktadır. Bu yüzden Türkiye’de çoğu mülteci ve sığınmacı yasal olarak çalışmamaktadır. Bu da onların ekonomik sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır. Hem kayıt dışı mültecinin yasadan yararlanamaması hem de yasanın sınırlılıkları gereği kayıtlı olan mültecilerin ve sığınmacıların da yasal olarak çalışamamaları bu durumun istismarını beraberinde getirmektedir. Kanun işverene mali yükümlülükler getirmekte ve işyerinin %10’unu geçmemek koşuluyla mülteci çalıştırmasına izin vermektedir. Bu durum da mültecilerin çoğunun yasal olarak çalışmadığı için yasadışı olarak kötü şartlar altında, ücret ayrımcılığına uğrayarak çalışmasına neden olmaktadır (Mazlumder, 2014; Emin, 2016, s. 12; ORSAM, 2014).

STK’lar hem Suriyeli mültecilere Türkiye’deki hakları ve bu haklara erişimleriyle ilgili ücretsiz olarak hukuki destek vermekte hem de avukatlara mülteci sorunları ile ilgili izlemeleri gereken hukuki süreçle ilgili bilgilendirme toplantıları düzenlemektedir (Kılıç, 2016).

HYD, Urfa Barosu ile birlikte hukuki destek oluşturma amacıyla bölge barolarında mülteci komisyonları kurmakta hukuki destek konusunda barolarda çalışmalar yapmaktadır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Kliniği, fakülte öğrencilerinin mülteci hukuku konusunda bilgi ve deneyim kazanması için kurulmuştur ve bu konuda çeşitli çalışmalar yürütmektedir.

Mazlum-Der, Mülteci-Der, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), SGDD, İnsan Hakları Derneği (İHD), Hayata Destek Derneği, International Catholic Migration Commission (ICMC), Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK), Malumat Toplum Bilgilendirme Merkezi, Akademi Lisan ve İlmi Araştırmalar Derneği, Göç-Der gibi pek çok STK Suriyeli mültecilere prosedür hakkında verilen bireysel hukuksal danışmanlık ve destek; sınır/geri gönderme merkezleri izleme çalışması ve hak ihlallerinin tespiti, zorla sınır dışı, geri gönderme yasağının ihlali ve ilticaya erişim konusunda danışmanlık ve destek; temel hak ve hizmetlere erişim desteği; mülteci-göçmen hakları üzerine farkındalık oluşturma/geliştirme, savuncululuk-lobicilik faaliyetleri, kapasite geliştirme çalışmaları konusunda Suriyeli mültecilere destek ve danışmanlık hizmetleri vermektedir (Kutlu, 2015).

Mültecilerin yaşadığı ve karşılaşılabilecekleri muhtemel hukuki problemlerle ilgili hizmet veren bir başka organizasyon ise dernek statüsünde merkezi Hatay’da bulunan Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğudur. Arapça olarak yayınlar yapan ve Suriyeli mültecilerin hukukî ve sosyal

ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan topluluğun Gaziantep'te de şubesi ve Suriye içerisinde irtibat ofisleri bulunmaktadır. Türkiye'de yaşayan Suriyelileri ilgilendiren Türkiye kanunları hakkında Arapça yayınlar yapmaktadır. "Buradaki hedef Suriyeliler'in Türkiye kanunları hakkında bilgi sahibi olarak ev sahibi ülkeye karşı saygılı davranmalarını sağlamaktır. Ayrıca bu topluluk, Türkiye'deki Suriyeliler arasında doğum, evlilik, vefat, boşanma gibi medeni hukuk vakıalarını belgelendirmektedir. Nitekim bu avukatlar, Türkiye kanunları ve Türkiye'de evlilik konularında, çoğunluğu mültecilerden oluşan Suriyeliler'e yönelik konferanslar vermektedir. Böylece özellikle Türkiye kanunlarının tanımadığı bir evlilik türü olan, Türkiye vatandaşı evli erkeklerin Suriyeli bayanlara yönelik ikinci eş evliliğinin önüne geçmeye çalışmaktadır."¹

4. Suriyeli Çocuklar ve Eğitim: UNICEF raporuna göre, 5-17 yaş arasındaki Suriyeli mülteci çocuk nüfusu 1.490.003'tür. 2014-2015 eğitim döneminde 25 kampta yaşayan okul çağındaki çocukların 325 bini yani yaklaşık %90'ı okula kayıt yaptırmıştır (UNICEF, 2016). Ancak bu oran Türkiye'deki tüm Suriyeli mülteci çocukların %13'ünü teşkil etmektedir. (HRW, 2015, s. 16). Suriyeli mültecilere yönelik sunulan hizmetler Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamındadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2014/21 sayılı Yabancılarla Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi düzenlenmiştir. Bu genelge ile Suriyeli ve resmi olarak kayıt altına alınmış çocukların MEB'e bağlı okullarda veya Suriyelilere yönelik oluşturulmuş Geçici Eğitim Merkezleri'nde eğitim alabilecekleri belirtilmiştir. Ek olarak, genelge, Suriyeli çocukların okula yerleştirilmeleri ve eğitim haklarına erişimlerinin takibi konusunda İl/İlçe Eğitim Komisyonları kurulmasını öngörmektedir ("Mülteci çocuklar devlet okullarında sorunlarla başbaşa", 2015). Ayrıca, Türkiye'ye pasaportsuz bir şekilde giriş yapan üniversite çağındaki Suriyelilerin yedi ildeki üniversitelerde "özel öğrenci" olarak yararlanabilmelerinin sağlandığı belirtilmektedir. YÖK verilerine göre, ağırlığı sınır illerindeki üniversitelerde olmak üzere 2014-2015 öğretim yılında Türkiye'deki üniversitelerde 3397'si erkek olmak üzere, 5560 Suriyeli öğrenci eğitim görmüştür. Suriyeli çocuk ve gençler, hem ekonomik sıkıntılar hem de dil bilmeme nedeni ile eğitim alma konusunda engellerle karşılaşmaktadır.

STK'lar Türkiye'nin pek çok ilinde çocukların eğitimi için kırtasiye malzemeleri dağıtmakta, gönüllü olarak Türkçe öğretmekte, açılan merkezlerde çocukların eğitimine destek olmaktadır ("Ufak da olsa mültecilere yardımım dokunsun diyenlere 10 tavsiye", 2015). Ayrıca çocukların topluma uyumunu sağlamak ve yaşadıkları travmayı atlatabilmeleri için STK'lar Suriyeli mülteci çocuklara yönelik olarak Türk çocuklar ile bir araya geldikleri geziler ve atölyeler düzenlemektedir (Hayata Destek Derneği, 2016).

Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, SGDD, Malumat, Yuva Derneği, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), Malumat Toplum Bilgilendirme Merkezi, Hayata Destek Derneği, Mavi Kalem Derneği tarafından kurulan çok amaçlı toplum merkezlerinde Suriyeli çocuklara yönelik okul dışı eğitimi de kapsayan çalışmalar yapmaktadırlar. Çocuk Dostu Alanlar, savaş sonrası travma

1 Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu'nun çalışmaları hakkında detaylı bilgiler ve daha geniş çerçevede analizler için Marmara İletişim Dergisi'nin bu sayısında yer alan Abdullah Dilek'in "Mülteci Olgusuna Ve Suriyeli Mültecilere İlişkin Türkiye'de Basılan Arapça Eserler Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı yazısına bakılabilir. Ayrıca Arapça olarak yayında olan topluluğun resmi sitesinden de Arapça bilenler istifade edebilir. <http://freesyrianlawyers.com/>.

için psikolojik destek ve topluma uyum için Türkçe dersleri vermektedirler. Ayrıca Suriyeli kadın ve erkeklere yönelik kadına karşı şiddet, hijyen gibi konulara ilişkin eğitim, okuma yazma, Türkçe ve mesleki eğitim kursları ve meslek atölyeleri de kurularak hizmete geçirilmiştir.

Halkların Köprüsü Derneği, Başak Kültür Sanat Vakfı, Suruç Amara Kültür Merkezi, Malumat, Hamiş Suriye Kültür Evi, Goethe Institute ve Diyalog Derneği HDD, SGDD, TESEV, Uluslararası Af Örgütü, Mazlum-Der gibi STK'lar Suriyeli çocuklara fotoğraf, tiyatro, el sanatları atölyeleri, Suriyeli fotoğrafçı ve ressamların sergileri, Film Festivalleri ile hayata adapte olmaları için hizmet vermiştir (Kutlu, 2015).

5. Suriyeli Kadınlar: 2013 yılındaki verilere göre Suriyeli mülteci kadınların %64'ü ilkokul mezunu ya da okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. %87'sinin gelir getirecek bir mesleği bulunmamaktadır (AFAD, 2013). 2014 verilerine göre ise kamplarda yaşayan mülteci kadınların oranı %23'tür (AFAD, 2014; Özgür & Kıvılcım, 2015). Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınların kaydı olmadığından çalışma, sağlık hizmetlerine ulaşma hakları da bulunmamaktadır. Hamilelik durumlarında sağlıklı koşullarda doğum yapamama ve yeni doğan çocukların kayıt olmaması riskini de beraberinde taşımaktadır. Rapora göre Mülteci kadınların %50'sinden fazlasının psikolojik desteğe ihtiyacı bulunmaktadır (AFAD, 2013, s. 65).

Suriyeli mülteci kadınların sorunlarına yönelik olarak STK'lar sanat atölyeleri (Bk. İKGV <https://www.facebook.com/IKGVsuriyelimultecilereDestekOfisi>), psikolojik destek merkezleri, sağlık merkezleri, Türkçe sınıfları ve atölyeleri ("Suriyeli kadın ve çocuklarla atölyeler", 2014) meslek edindirme kursları ("Suriyelilere, Türkçe dersi", 2015) kurularak toplumsal hayata uyumları sağlanmaya çalışılmaktadır.

Reyhanlı'da kurulan ve Suriye Tıbbî Yardım Örgütleri Birliği (UOSSM) tarafından desteklenen iki ruh sağlığı merkezine gelen Suriye'deki savaş sırasında eşleri ölen mülteci kadınların en çok depresyon, aile içi şiddet, cinsel şiddet, travma gibi şikayetler ile başvurmaktadır. Psikologlar bu merkezde kadınlar, erkekler ve çocuklar ile bireysel terapiler ya da grup terapileri yapmakta sorun tıbbî tedavi gerektiriyorsa devreye psikiyatristler girmektedir ("Suriyeliler için psikiyatri merkezi", 2015).

6. Topluma Uyum: Suriyeli mültecilerin dil, kültür ve yaşam tarzlarının farklı oluşu, çalışma haklarının olmaması, kenar mahallelerde sağlıksız ve güvensiz ortamlarda yaşamaları, dil ve ekonomik sıkıntılar nedeni ile eğitim alamamaları gibi nedenler yüzünden Türk toplumuna uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Yerel halkta Suriyelilere karşı olan tepkinin provokasyonlarla kitlesel tepkiye dönüşme riski bulunmakta olup bu da dönem dönem küçük çapta Suriyeli-Türk çatışmalarına neden olmaktadır (Orhan & Şenyücel Güngör, 2015).

2011'den bu yana Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısı 150 bini aşmıştır. Suriyelilerle evlilikle de yine Suriyelilerin Türk toplumuna adapte olmasına yardımcı olmak ayrı bir hizmet ve destek alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bununla beraber Suriyeli girişimciler Türkiye'de pek çok işletme açmış ya da Türk işletmelerine ortak olmuştur. 2014 verilerine göre Gaziantep'te savaş sonrası Suriyeli işletme sayısı 60'tan 209'a çıkmıştır (Orhan & Şenyücel Güngör, 2015; SGDD,

2015b). Bu durumda ekonomik olarak daha iyi durumda olan Suriyelilerin diğerlerine göre daha kolay topluma adapte olduğunu göstermektedir.

Hem iş hem de aile boyutlarıyla Suriyeli mültecilerin topluma uyumu için faaliyet yürüten çeşitli STK'lar mevcuttur. Bunlardan bir tanesi olan SGDD, altı adet Çok Yönlü Destek Merkezi açarak Suriyeli mültecilere yönelik psikolojik danışmanlık, temel sağlık hizmeti ve yasal ve sosyal danışmanlık hizmetleri vermiştir. Dernek ayrıca sosyal faaliyetler, yerel halk ve mültecileri bir araya getiren uyum faaliyetleri, dil kursları gibi etkinliklerle mültecilerin karşılaştıkları sorunlara çözümler üretmek, temel ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olmak ve temel hak ve hizmet erişimlerinde destek sağlamaktadır (“40’tan fazla şehirde göçmen ve mültecilerle çalışmak”, 2016).

Sonuç ve Öneriler

2011 yılından bu yana iç savaş halinde olan Suriye’den kaçarak Türkiye’ye sığınan mültecilerin sayısı 3 milyonu geçmektedir. Bunların 600 bini farklı illerde açılan 22 kampta misafir edilmektedir. Ancak kamp kapasitesini aşan misafirlerin yaşadığı zorluklar dışında kayıtlı olmayan ve kamp dışında zor yaşam koşulları altında hayatını sürdürmeye çalışan mültecilerin sayısı 2 milyonu aşmaktadır. Devletin hizmetlerinin yeterli olmadığı noktada elde ettiğimiz verilere göre 42 ulusal ve 14 uluslararası STK mülteciler için gıda, barınma, sağlık, hukuki ve psikososyal destek alanlarında yardım çalışmalarını ve projeleri yürütmektedir.

Metnin girişinde sayılarını ve faaliyet alanlarını verdiğimiz Türkiye’de kurulu dernek sayıları dikkate alındığında az sayıda STK’nın mültecilere yönelik hizmet verdiğini belirtmek abartı olmayacaktır. Yaptığımız bu kısa taramada tespit edebildiğimiz temel ihtiyaçlar ve bu alanda STK’lar tarafından verilen hizmetleri altı kategoride tasnif edip yukarıda örneklerini vermiş olduk. Bu ihtiyaç ve hizmet alanlarını maddeler halinde tekrar edersek barınma ve beslenme, sağlık, çalışma hakkı ve hukuki destek, çocuklar ve eğitim, kadınlar ve topluma uyum olarak belirtebiliriz. Bu altı alanda hizmet veren STK’lar ve örneklerini yukarıda verdiğimizden dolayı bazı önerileri dile getirmekle yetineceğiz.

Öne çıkan en önemli hizmet alanı ve ihtiyaçlardan birincisi kaydı olmayan Suriyelilerin tespiti, kayıtlarının temini ve bu konudaki hukuki destektir. STK’lar tarafından yapılabilecek en önemli çalışmalardan biri kayıtlı olmayan Suriyelileri muhtarların desteğiyle bularak hukuki prosedürler konusunda destek sağlamalarıdır. Kayıtlı olmayan mülteciler hiçbir konuda devlet desteği alamamakla birlikte, çeşitli suistimallerle karşılaştığında hukuki olarak haklarını arayamamaktadır.

İkinci öneri olarak hem kamu hem özel hem de sivil alanda hizmet veren kurum ve kuruluşların çalışmalarına da temel teşkil edebilecek araştırmaların yapılmasıdır. Bu çerçevede Suriyeli mültecilere karşı yerel halkın tepkisini ölçecek araştırmalar yapılarak, halkı bilgilendirmeye ve mülteci algısını değiştirmeye yönelik projeler başlatılmalıdır.

Mesleki eğitimi verebilecek kamu ve sivil kuruluşların katkısıyla yetişkin eğitim kapsamında

kadınların eğitimi de öne çıkan en önemli meselelerden birisi olarak belirtilebilir. İstanbul'da İSMEK, diğer illerdeki belediye hizmet merkezleri ve Milli Eğitim Bakanlığı Halk Eğitim Merkezleri ile STK'ların ortak çalışması sağlanarak, Suriyeli Kadınlara yönelik Türkçe kursları ve mesleki eğitim verilmesi sağlanabilir. Bu tür bir eğitimle hem kadınlar ev ekonomisine katkı sunabilir hem de çocukların aile ekonomisine katkı nedeniyle eğitimden mahrum kalmasının önüne geçilmesi anneler üzerinden sağlanabilir. Sadece kamplarda değil bu merkezlerde de Suriyeli öğretmenlerin görevlendirilmesi ve STK'lar desteği ile Suriyeli kadınların eğitimine önemli bir destek verilmiş olur.

STK'lar kanalı ile Suriyeli kadınlara doğum, çokeşlilik, hastalıklar ile ilgili bilgiler verilmesi ve "Sığınmacı kadınların özel konumları doğrultusunda "yabancı" kimliğinin şiddet, karşısında yarattığı kırılmanın önlenmesi, sosyal yaşamdan mahrum kalma, insan ticareti, güvencesiz ev işçiliğinin yol açtığı mobbing ve şiddetle yoğun olarak karşı karşıya kalan ve/veya bu risk altında bulunan kadınlar için psikolojik, fiziksel, sağlık, barınma, istihdam, rehabilitasyon, eğitim, sağlık ve hukuksal danışmanlık gibi alanlarda şiddete karşı koruma sağlayan hizmetlere ulaşabilmeleri için kamplar da dahil olmak üzere özel çalışmalar yapılması gerekmektedir" ("Devletle STK'ların Suriyeli mülteciler üzerine bilgileri uyuşmuyor", 2013).

Suriyeli çocukların karşılaştıkları en önemli problemlerden bir başkası ise eğitimle ilgili sorunlardır. STK'lar yapacakları araştırma ve geliştirecekleri projelerle çocukların eğitim alamama nedenlerini ortaya koyarak ilgili kanalları bilgilendirebilir ve kendileri eğitim faaliyetlerine katkı sunabilirler. Çocuklara ve ailelerine hukuki haklarını gözetecek mesleki eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanması da bu açıdan önemlidir.

Kaynaklar

- AFAD (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2013). *Türkiye'deki Suriyeli kadınlar araştırması*. 18.06.2016 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/.../71-2014052014474-afadfaaliyetraporu2013.pdf> adresinden edinilmiştir.
- AFAD. (2014). *Türkiye'deki Suriyeli kadınlar raporu*. 18.06.2016 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/80-20140529154110-turkiye'deki-suriyeli-kadınlar,-2014.pdf> adresinden edinilmiştir.
- AFAD. (2016). *Suriyeli mülteciler raporu*. 18.06.2016 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747BMMYK> adresinden edinilmiştir.
- Cansuyu Derneği'nden Suriyelilere 4 tır un. (2013, 13 Şubat). *Dernekler.gov.tr*. 14.06.2016 tarihinde <https://www.dernekler.gov.tr/tr/ebulten/gazete-haberleri/cansuyu-derneği.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Çeliktaban, D. (2015, 08. Eylül). Göçmenler için ne yapabiliriz. *HTHayat*. 14.06.2016 tarihinde <http://www.hthayat.com/yazarlar/damla-celiktaban/1031328-gocmenler-ici-ne-yapabiliriz> adresinden edinilmiştir.
- Çorabatır, M., & Hassa, F. (2013). *İGAM sivil toplum örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli mülteciler için yaptıkları çalışmalar ile ilgili rapor*. 17.06.2016 tarihinde http://www.madde14.org/index.php?title=%C4%B0GAM_-_Sivil_Toplum_%C3%96rg%C3%Bctlerinin_T%C3%BCrkiye%E2%80%99deki_Suriyeli_M%C3%BClteciler_%C4%B0%C3%A7in_Yapt%C4%B1klar%C4%B1_%C3%87al%C4%B1C5%9Fmalar_%C4%B0le_%C4%B0lgili_Rapor adresinden edinilmiştir.
- Devletle STK'ların Suriyeli mülteciler üzerine bilgileri uyumsuz. (2013, 13 Aralık). *Bianet*. 18.06.2016 tarihinde <http://bianet.org/biamag/siyaset/151264-devletle-stk-larin-suriyeli-multeciler-uzerine-bilgileri-uyusmuyor> adresinden edinilmiştir.
- Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi temel eğitim politikaları*. SETA. 14.06.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Geçici koruma yönetmeliği madde 3 (1)F. 18.06.2016 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Girit, S. (2015). Suriyeli mülteciler dosyası: Misafirlik uzadı mı? *BBC*. 14.06.2016 tarihinde http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151005_suriyeli_multeciler adrsinden edinilmiştir.
- Hayata Destek Derneği. (2016). *Suriyeli mülteci çocuklar ve vatansızlık riski bulanık mekanlarda gölgede kalanlar*. 16.06.2016. tarihinde <http://www.gundemcocuk.org/belgeler/yayinlarimiz/kitaplar/Suriyeli-Multeci-Cocuklar-Ve-Vatansizlik-Riski-Raporu.pdf> adresinden edinilmiştir.
- HRW (Human Rights Watch). (2016). *Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişiminin önündeki engeller-kayıp nesil olmalarını önlemek*. 15.06.2016 tarihinde <https://www.hrw.org/tr/report/2015/11/09/283247> adresinden edinilmiştir.
- Kardeş aile projesiyle Suriyeli aileleri misafir ediyorlar. (2013, 27 Şubat). *Dernekler.gov.tr*. 14.06.2016 tarihinde https://www.dernekler.gov.tr/tr/ebulten/gazete-haberleri/kardes_aile.aspx adresinden edinilmiştir.
- Kaya, A., & Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'nin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, T. (2016). İltica ve göç alanında barolarımızın ve avukatlarımızın hayati rolü ve bu alandaki gücel sorunlar. *Multeci.org.tr*. 14.06.2016 tarihinde <http://www.multeci.org.tr/haberdetay.aspx?Id=119> adresinden edinilmiştir.

- Kutlu, Z. (2015). *Bekleme odasından oturma odasına Suriyeli mültecilere yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarına dair kısa bir değerlendirme*. Açık Toplum Vakfı ve Anadolu Kültür. 14.06.2016 tarihinde <http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/medya/02062015beklemeodasi.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Mazlumder. (2014). *Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadın sığınmacılar raporu*. 15.06.2016 tarihinde [http://www.mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%20C5%9EINDA%20YA%20C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%20C4%9EINMACILAR%20RAPORU\(22\).pdf](http://www.mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%20C5%9EINDA%20YA%20C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%20C4%9EINMACILAR%20RAPORU(22).pdf) adresinden edinilmiştir.
- Mülteci çocuklar devlet okullarında sorunlarla başbaşa. (2015, 29 Eylül). *Bianet*. 18.06.2016 tarihinde <http://m.bianet.org/bianet/egitim/167902-multeci-cocuklar-devlet-okullarinda-sorunlarla-basbasa> adresinden edinilmiştir.
- Orhan, O. & Şenyücel Gündoğar, S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. ORSAM-TESEV. 18.06.2016 tarihinde http://tese.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2014). *Suriye'ye komşu ülkelerde Suriyeli mültecilerin durumu: bulgular, sonuçlar ve öneriler*. 18.06.2016 tarihinde http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201452_189tur.pdf adresinden edinilmiştir.
- Özgür, N., & Kıvılcım, Z. (2015). *Sürgünde Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Derin Yayınları.
- SGDD (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği). (2015a). *Suriyeli mülteci çocuklara yönelik koruma ve beslenme projesi*. 15.06.2016 tarihinde <http://www.sgdd.org.tr/Suriyeli-Multeci-cocuklara-Yonelik-Koruma-ve-Beslenme-Projesi--i73> adresinden edinilmiştir.
- SGDD. (2015b). *Gaziantep Suriyeli mültecilere çok yönlü destek merkezi*. 17.06.2016 tarihinde <http://www.sgdd.org.tr/Gaziantep-Suriyeli-Multecilere-cok-Yonlu-Destek-Merkezi--i97> adresinden edinilmiştir.
- Sınır Tanımayan Doktorlar. (2016). *Suriye 2015 Sınır Tanımayan Doktorlar'ın (MSF) destek verdiği sağlık tesislerinde savaşla ilişkili yaralanma ve ölüm vakalarının belgelenmesi*. 16.06.2016 tarihinde http://sinirtanimayandoktorlar.org/wp-content/uploads/2016/02/syria_2015_war-dead_and_war-wounded_report_tr.pd adresinden edinilmiştir.
- Sözen, Ü. S. (2015, 26 Şubat). Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki hukuki durumu. *Haber Hürriyeti*. 17.06.2016 tarihinde <http://www.haberhurriyeti.com/suriyeli-multecilerin-turkiyedeki-hukukidurumu-99515.html> adresinden edinilmiştir.
- Suriyeli çocukların ve gençlerin güçlendirilmesine yönelik çalışma alanlarının belirlenmesi. (2016, 04 Mayıs). *Habertürk*. 15.06.2016 tarihinde <http://www.haberturk.com/yereh-haberler/haber/44984788-suriyeli-cocuklarin-ve-genclerin-guclendirilmesine-yonelik-calisma-alanlarinin-belirlenmesi-calistayi> adresinden edinilmiştir.
- Suriyeli kadın ve çocuklarla atölyeler, Fener Balat-İstanbul. (2014, 22 Ağustos). *Mavi Kalem Derneği*. 17.06.2016 tarihinde <http://www.mavikalem.org/cause-view/suriyeli-kadin-ve-cocuklarla-atolyeler-fener-balat-istanbul-2014-devam-ediyor/> adresinden edinilmiştir.
- Suriyeli mülteciler ve STK'lar ağ haritası. (2015, 19 Mayıs). *Sivildusun.net*. 15.06.2016 tarihinde <http://sivildusun.net/suriyeli-multeciler-ve-stklar-ag-haritasi/> adresinden edinilmiştir.
- Suriyeliler için psikiyatri merkezi. (2015, 19 Mayıs). *Aljazeera*. 19. 06. 2016 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/suriyeliler-icin-psikiyatri-merkezi> adresinden edinilmiştir.
- Suriyelilere, Türkçe dersi, dikiş nakış kursu ve psikolojik destek verilecek. (2015, 16 Aralık). *Haberler.com*. 17.06.2016 tarihinde <http://www.haberler.com/suriyelilere-turkce-dersi-dikis-nakis-kursu-ve-7972782-haber/> adresinden edinilmiştir.

- Syria regional refugee response. (2016, 30 Haziran). *Interagency Information Sharing Portal*. 18.06.2016 tarihinde <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> adresinden edinilmiştir.
- Şehrin kenar semtlerinde yaşayan Suriyeli aileler unutulmadı. (2013, 18 Şubat). *Dernekler.gov.tr*. 14.06.2016 tarihinde https://www.dernekler.gov.tr/tr/ebulten/gazete-haberleri/suriyeli_aile.aspx 18.02.2013 adresinden edinilmiştir.
- TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu). (2015). *Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri raporu*. 17.06.2016 tarihinde <http://tisk.org.tr/turk-is-dunyasinin-suriyelilere-bakisi-ilk-kez-arastirildi/> adresinden edinilmiştir.
- Ufak da olsa mültecilere yardımım dokunsun diyenlere 10 tavsiye. (2015, 3 Eylül). *Onedio*. 14.06.2016 tarihinde <http://onedio.com/haber/ufak-da-olsa-multecilere-yardimim-dokunsun-diyenlere-10-tavsiye-578921> adresinden edinilmiştir.
- UNICEF. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocuklar raporu*. 18.06.2016 tarihinde https://www.unicefturk.org/suriye/Suriyeli_Cocuklar_Bilgi_Notu_Nisan%202016_1.pdf adresinden edinilmiştir.
- 40'tan fazla şehirde göçmen ve mültecilerle çalışmak. (2016, 02 Nisan). *Sivil Toplum için Destek Vakfı*. 17.06.2016 tarihinde <http://www.siviltoplumdestek.org/#!40tan-Fazla-Sehirde-Gocmen-ve-Multecilerle-Calismak/nz4lh/575c08eb0cf2a5fbc0a70> adresinden edinilmiştir.

RAPOR DEĞERLENDİRMESİ

Suriyeli Göçmenler Hakkında Yazılan Uluslararası Raporlara Dair Bir Değerlendirme

Emin SALİHİ*

Orta Doğu'da yaşanan Arap isyanlarının bir parçası olarak Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle yerinden edilen Suriyeliler sorunu, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana dünyanın karşılaştığı en büyük mülteci sorunu olarak kabul edilmektedir. Sorunun Batı ülkelerine yansımaları ile birlikte, bu soruna ilişkin üniversiteler ve diğer bilgi üretim kurumları nezdinde son beş yıldır ciddi bilgi üretimi yapılmakta ve araştırma raporları yayımlanmaktadır. Siyasi ve medyatik düzlem dâhil kamusal söylem ve politikaların oluşmasında etkili olan bu araştırma raporları üzerine bir inceleme yapmak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Biri ABD diğeri de Kıta Avrupası merkezli olmak üzere iki düşünce kuruluşunun (think tank) hazırladığı Suriyeli mültecilerle ilgili Batı kaynaklı iki araştırma raporu, göçmen sorununu ortaya çıkışı ve sayılarla Suriyeli göçmenlerin durumu ile raporları hazırlatan düşünce kuruluşlarının nitelikleri dikkate alınarak incelenecektir.

Göçmen Sorununun Ortaya Çıkışı

Orta Doğu bölgesinde 2011 yılında başlayan Arap isyanlarının bir örneği de Suriye'de görülmüştür. Arap isyanları ile birlikte 2011 yılında Suriye'de de gösteriler düzenlenmiştir. Protesto eylemlerinden biri de öğrencilerin okul duvarlarına yazdığı rejimi eleştiren yazıları olmuştur. Esad rejiminin 6 Mart 2011 tarihinde gerçekleşen bu olaya karşılığı şiddetli olmuştur. Dera şehrinde başlayan protestoların aynı yılın temmuz ayından itibaren ülke çapında yayıldığı gözlenmiştir. İktidarın kontrolsüz ve sert tepkisinin, Suriye'de muhalefetin yayılmasına yol açtığı belirtilmektedir (Boening, 2014, ss. 48–49). Suriye merkezi yönetimi ile muhalifler arasındaki çatışma 2012 Temmuzunda Şam ve Halep şehirlerine de sıçramıştır. Günümüze dek yoğun bir şekilde yaşanan çatışmalar sonucunda Birleşmiş Milletler verilerine göre Ağustos 2015'te çatışmalarda yaşamını yitiren Suriyeli sayısı 250.000'i aşmıştır (Rodgers, 2016).

Can kaybı ile birlikte iç savaşın en önemli sonuçlarından biri de iç ve dış göçlerdir. Yakın zamanda bölge ülkelerinden Irak'ta da benzer bir sonuç görülmüştür. Örneğin Irak'ta 2006 yılında tırmanan iç savaştan sonra 2007 yılında sadece Suriye'ye 1,5 milyon Iraklı göçmen gitmiştir (Danış, 2010, s. 14). Suriye'de de iç savaşın tırmanması ile birlikte merkezi yönetim hâkimiyet

* Yrd. Doç. Dr., Ömer Halisdemir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, eminsalihi@gmail.com

alanını kaybettikçe sert müdahaleleri görülmüştür. Aynı zamanda merkezi hükümet hâkimiyet alanlarını yitirdikçe Suriye'nin bazı bölgelerinde terör örgütleri de etki alanlarını artırmışlardır. Tüm bu gelişmeler 2011 yılından sonra dış göçe neden olmuştur.

Sayılarla Suriyeli Göçmen Sorunu

Birleşmiş Milletler (BM) Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre günümüzde beş milyona yakın Suriyeli, mülteci olarak farklı ülkelerde bulunmaktadır (UNHCR, 2016). Suriyelilerin en çok Suriye'ye komşu ülkelerde buldukları görülmektedir. Söz konusu ülkeler Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'dan oluşmaktadır. Türkiye'de 2,5 milyon, Lübnan'da 1,1 milyon, Ürdünde yaklaşık 650 bin, Irak'ta yaklaşık 250 bin ve Mısır'da yaklaşık olarak 120 bin olmak üzere Suriyeli göçmenlerin %90'ına yakın bir oranın komşu ülkelerinde buldukları söylenebilmektedir (Amnesty International, 2016). İlk dönemde göçmen sorunu yerel ve bölgesel bir sorun gibi bir hal alsa da özellikle 2013-2014 yıllarından sonra göç yolunun Avrupa Birliği (AB) sınırlarına dayanması ile birlikte sorun daha küresel bir boyut kazanmıştır. Günümüzde AB sınırları içerisinde yaklaşık 500 bin Suriyeli göçmen yer almaktadır. Ancak söz konusu göçmenlerin ağırlıklı olarak Almanya ve İsveç'te yer aldıklarını belirtmekte fayda vardır. BM verilerine göre halen bir milyonun üzerinde Suriyeli göçmen AB ülkelerine sığınma hakkı için başvuru yapmıştır (UNHCR, 2016). Ayrıca gün geçtikçe AB topraklarına sığınan Suriyeli göçmen sayısında da artış yaşanmaktadır. Sadece 2015 Eylül ayında Yunanistan'a yasa dışı yollarla giriş yapan Suriyeli göçmen sayısı 150 bini aşmıştır (UNHCR, 2015). Bu sayılar sorunun gittikçe AB için büyüyeceğini göstermektedir. Sorunun büyüklüğünün Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Barak Obama da farkına varmıştır. Obama 2016 Nisan ayında yaptığı açıklamada yıl sonuna doğru on bin Suriyeli göçmenin kademeli olarak ABD'ye kabul edileceğini açıklamıştır (Ashawi, 2016).

Suriyeli Göçmenler ile İlgili Batı Kaynaklı İki Raporun İncelenmesi

Suriyeli göçmen sorununun bölgesel bir sorundan çıkıp küresel bir soruna dönüşmesi ile birlikte uluslararası politikada etki gücü yüksek ülkelerdeki stratejik araştırma kurumlarının konuyla alakalı çalışmaları artmıştır. Burada söz konusu raporlardan ABD ve AB merkezli iki sivil araştırma kurumunun Suriyeli göçmen sorunuyla ilgili iki raporu ele alınacaktır. Bunlardan biri AB merkezli European Stability Initiative (Avrupa İstikrar Girişimi) diğeri ise ABD merkezli Brookings Enstitüsü'nün hazırladıkları raporlardır.

Avrupa İstikrar Girişimi'nin dünyada dört merkezi bulunmaktadır. Bunlar Berlin, Brüksel, İstanbul ve Viyana'dadır. Kurum daha çok AB'nin genişlemesiyle birlikte başta Balkanlar olmak üzere Avrupa'daki liberalleşme hareketleri, göçmenler, insan hakları ve genel olarak Avrupa merkezli yaşanan sorunlar üzerine çalışmalar yapmaktadır. Kurum bünyesinde birçok Avrupa ülkesinden gazeteci ve akademisyen barındırmaktadır (European Stability Initiative-ESI, 2016). Avrupa İstikrar Girişimi yaptığı çalışmalar sonucu AB ülkelerinin dış işleri bakanlıklarından

destek aldığını ve bunun yanı sıra Rockefeller Kuruluşları ile George Soros'a ait Açık Toplum Enstitüsü tarafından bağışlar yapıldığını kendi web sitesinde belirtmektedir. Ancak William Engdahl özellikle bağış yapan sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkararak kurumun transatlantik (NATO) çıkarları gözeterek çalışmalar yaptığını ve söylemler oluşturduğunu iddia etmektedir (Engdahl, 2016).

Avrupa İstikrar Girişimi 4 Kasım 2015 tarihinde “Merkel Planı - Suriye Kaynaklı Mülteci Krizine Dair Bir Çözüm Önerisi” (European Stability Initiative, 2015) başlığı altında Suriyeli göçmenler sorununa dair bir rapor yayımlamıştır. Rapor adının Merkel Planı olmasının sebebi, AB gündemini işgal eden Suriyeli göçmen sorununa çözüm getirebilecek tek kişinin Almanya Başbakanı Angela Merkel olarak gösterilmesidir. Çünkü ekseriyetle Avrupadaki aşırı sağ partilerin getirdikleri çözüm önerilerinin sorunlara bütüncül bir şekilde yaklaşmadığı ve sağlıklı olmadığı düşünülmektedir.

Masaya getirilen ama başarısız olacağı düşünülen öneriler arasında Suriye'ye komşu ülkelere maddi destek sağlanması, AB iltica ajansının kurulması, mültecilerin güvenli menşe ülkelerine yerleştirilmeleri, AB'nin maliyet paylaşımı içinde olması, insan kaçakçılığı ile mücadelenin artırılması ve sertleştirilmesi, daha yüksek tel örgülerin inşa edilmesi veya göçmenlerin Türkiye tarafından durdurulması gibi alt başlıklar bulunmaktadır. Bu önerilerin neden göçmen sorununa çözüm olamayacağını ve başarısızlıkla sonuçlanacağını rapordan yola çıkarak açıklamakta fayda vardır. Suriyeli göçmenlerin sığındıkları komşu ülkelerde, Türkiye dışında, çok iyi şartlarda yaşamadıkları, nüfusun %50'sinden çoğunun on sekiz yaşın altında ve bir gelecek arayışı içinde oldukları unutulmamalıdır. Bu nedenle çoğu göçmen kamp dışında yaşamayı tercih etmektedir. Dolayısıyla sadece Suriye'ye komşu ülkelerdeki sığınma kampları üzerinden soruna bir çözüm getirilememektedir. Rapora göre AB ülkelerinin göçmenler konusunda tam bir paylaşım gitmesi de mümkün değildir. Çünkü sığınma talep eden az sayıdaki göçmenin AB içinde yarattığı gerginlik düşünüldüğünde daha büyük sayılar durumu çıkılmaz hale sokabilecektir. Rapora göre, kaçakçılığı önlemek sanıldığı kadar uygulanabilir değildir. Deniz yolu kullanılarak Yunanistan sınırlarına geçildiği anda göçmenleri geri göndermek hukuki açıdan mümkün görünmemektedir. Kaldı ki veriler incelendiğinde insan kaçakçılarıyla yeterince mücadele edilmediği de söylenememektedir. Türk Devleti sadece 2015 yılında 59 insan kaçakçısını yakalamış ve 45,000 Suriyeli göçmeni Ege'de kurtarmıştır. Deniz yolu böyle kontrol edilemiyor iken, tel örgülerle sınırların korunması uygulanabilir bir seçenek olarak görülmemektedir.

Raporda yetersiz öneriler için Avrupadaki aşırı sağ partiler ve AB içinde birlikte hareket edemeyen iktidarlar suçlanmaktadır. Merkel'in ise bu soruna bir çözüm getirebilecek tek Avrupalı lider olduğu savunulmaktadır. Merkel'in siyasi kimliği ve Almanya'nın tüm ülkeleri harekete geçirebilme kapasitesi dikkate alınarak raporda, Merkel'in Türkiye'yi de sürece etkin bir şekilde dahil ederek sorunu çözebileceğine inanılmaktadır. Rapor, göçmenlerin Türkiye'de kalmasını sağlayacak öneriler sunarken AB ülkelerinin hem maddi destek sağlayarak hem de belli bir oranda göçmen kabulü ile Türkiye'yi süreçte yalnız bırakmaması gerektiğini önermektedir.

4 Kasım 2015'te açıklanan raporun ardından Merkel, 7 Kasım 2015 tarihinde Suriye

göçmenlerin durumunun tartışıldığı bir televizyon programına katılmıştır. Merkel'in önerileri ile rapor arasında paralellikler olduğu bu programda görülmüştür. Özellikle göçmen kabulü ve Türkiye'ye destek verilmesi hususunda Merkel önerilerini sunmuş ve bunun dışında bir B planının olmadığını belirtmiştir (Deutsche Welle, 2015). Bu anlamda raporun siyaset üreticileri ve kanaat önderleri açısından bir öneminin bulunduğu ve söylem oluşturma kapasitesinin yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Raporda, Suriyeli göçmen sorununun çözümüne ilişkin yaklaşımda eleştirilecek iki husus bulunmaktadır. İnsanları zorla yerinden etmek nasıl ki insanlık suçu olarak kabul ediliyorsa göç edenlerin sorunlarına da insan merkezli bir çözüm bulmak gerekmektedir. Raporda, Türkiye'nin daha fazla sorumluluk alması gerektiği savunulurken gerekçelerin son derece reel politik unsurlara dayandırılması etik açıdan doğru görünmemektedir. Rapora göre, Türkiye iki sebepten dolayı süreçte daha etkin bir şekilde sorumluluk almalıdır. Bunlardan birincisi göçmen sorununun Avrupa'da aşırı sağın güçlenmesine neden olacağı ve bu durumun ileriki zamanlarda Türkiye'nin aleyhinde olacağına öne sürülmesidir. Özellikle Türkiye'nin son zamanlarda yaptığı askerî harekâtlar dikkate alınırse AB desteğini almasının bu süreçte daha da önem kazandığı raporda belirtilmektedir. İkinci husus ise vize serbestliği konusudur. 2013 Aralık ayından itibaren daha yoğun bir şekilde tartışılan konunun bu olaylarla ilişkilendirilmesi, durumun AB tarafından istismar edildiği gibi bir algı uyandırmaktadır. Ayrıca göçmen sorunun sadece göçmenlerin Türkiye'den AB sınırlarına geçmesi ile birlikte bir sorun olarak görülmesi de doğru değildir. Diğer bir ifade ile göçmenlerin AB sınırları içine girmesi ile birlikte sorunun dikkate alınması ve Suriye içinde devam eden iç savaşa değinilmeden çözüm üretilmeye çalışılması raporun AB merkezli bir bakış açısıyla yazıldığını göstermektedir. Suriye'de göç olgusuna sebep olan etkenlere bir çözüm bulma gayesinin raporda yer almamasının bir eksiklik olarak görülmesi yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmada ele alınacak bir diğer rapor, Prof. Dr. Kemal Kirişçi tarafından "Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going beyond Hospitality" (Kirişçi, 2014) başlığı altında Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki varlığı üzerine yazılmıştır. Rapor, Brookings Enstitüsü tarafından Mayıs 2014'te yayımlanmıştır. Brookings Enstitüsü'nün çalışma sahası oldukça geniştir. ABD'nin iç sorunlarından uluslararası sorunlara ve hatta diğer ülkelerin iç sorunlarına kadar çalışma konuları değişiklik göstermektedir. Kurumun yayınları dünyanın pek çok ülkesinde takip edilmektedir. Bu nedenle yerel veya bölgesel bir sorun gibi görünen olaylar Brookings Enstitüsü'nün yayınları ile uluslararası bir boyut kazanabilmektedir. Enstitü bu anlamda ekonomik bakımdan da oldukça güçlü bir kurumdur. ABD'nin yanı sıra pek çok ülke hükümetleri, kuruma bağış yapabilmektedir. Aynı zamanda işbirliği içinde olduğu sivil kuruluşların da Brookings Enstitüsü'ne bağış yaptığı ifade edilmektedir (The Brookings Institution, 2016).

Enstitü'nün yayımladığı rapor Türkiye'nin Suriyeli göçmenler nedeniyle karşılaştığı veya karşılaşılabileceği sorunlar üzerine odaklanıp uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Türkiye Kasım 2011'den sonra iç savaş mağduru Suriyeliler için açık kapı siyaseti izlemiştir. Ancak Suriye'deki sorunların bir sonuca bağlanmaması nedeniyle Suriyeliler Türkiye için ciddi bir sorun olmaya başlamıştır. Çünkü hem sığınma kampları gittikçe kapasitesini doldurmakta hem de önemli bir sayıda Suriyeli kampların dışına çıkarak Türkiye içinde yaşamayı tercih

etmeye yönelmektedir. Bu durum raporun yazarı Kirişçi'ye göre Türkiye için üç önemli mücadele alanı doğurmaktadır. Bunlardan birincisi Suriyeli sayısının artmasıyla birlikte Türkiye için bu durumun ekonomik, toplumsal ve siyasî maliyetlerinin yükselmesidir. Türkiye'nin baş etmesi gereken bir başka durum da göçmenlerin yasal statülerinin belirlenmesi ve entegrasyon sorunlarının giderilmesidir. Rapora göre, Türkiye'nin bu süreçte yapması gereken bir başka faaliyet ise uluslararası kuruluşları sürece dahil etmek olmalıdır. Kirişçi'ye göre başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşlar Suriyeliler konusunda Türkiye'ye destek vermelidir.

Rapor, Türkiye'nin yaşayabileceği sorunları bu üç ana eksenle detaylı bir şekilde anlatmakta ve yine bu bağlamda hem Türkiye'ye hem de uluslararası topluluğa Suriyeli göçmenler sorunuyla baş edilmesi konusunda öneriler sunmaktadır. Göçmenlerin entegrasyonu ve uluslararası kurumların bu süreçte Türkiye'yi yalnız bırakmaması gerekliliği öneriler bölümünde ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

AB merkezli European Stability Initiative (Avrupa İstikrar Girişimi) ve ABD merkezli Brookings Enstitüsü uluslararası alanda çalışmalar yapan ve bu anlamda çalışılan konular hakkında kamuoyu oluşturmayı başarabilen sivil düşünce ve araştırma kuruluşlarıdır. Kanaat oluşturabilme kapasitelerine bağlı olarak söz konusu kuruluşların en önemli paydaşlarından biri de ulus devletlerdir. Devletlerin kendi önceliklerini düşünce kuruluşlarını araçsallaştırarak uluslararası platforma taşıdıkları ve kanaat oluşturabildikleri bilinmektedir. Bu anlamda raporlardan edinilen sonuçlar, devletlerin resmi söylemleri ile paralellik gösterebilmektedir. Özellikle Almanya Başbakanı Merkel'in Suriyeli göçmenler ile ilgili tasarrufu ile "Merkel Planı" raporunda, Almanya dışındaki ülkelere tavsiye niteliği taşıyan öneriler arasında bu paralellikler görülebilmektedir.

Bu çalışmada ele alınan Suriyeli göçmenler sorununun en önemli yönü aslında göçmenlerin yaşadığı insanlık dramıdır. Ancak hem Avrupa İstikrar Girişimi raporunda hem de Brookings Enstitüsü'nün raporunda Suriye ve Suriyeliler merkezli bir bakış açısının geliştirilemediği görülmektedir. Raporlarda göçmenlerin bir külfet ve güvenlik sorunu olarak görülmesi, raporların devlet merkezli reel politik bir düşünce çerçevesinde hazırlandıklarını göstermektedir.

Kaynaklar

- Amnesty International. (2016). *Syria's refugee crisis in numbers*. 27.04.2016 tarihinde <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/02/syrias-refugee-crisis-in-numbers/> adresinden edinilmiştir.
- Ashawi, K. (2016). *Obama expects U.S. to admit 10,000 Syrian refugees this year*. Reuters. 01.05.2015 tarihinde <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-refugees-idUSKCN0XP2ZJ> adresinden edinilmiştir.
- Boening, A. B. (2014). *The Arab Spring: Re-balancing the greater Euro-Mediterranean?* New York: Springer.
- Danış, D. (2010). *Irak'tan ırağa: 2003 sonrası Irak'tan komşu ülkelere ve Türkiye'ye yönelik göçler 21*. Ankara: ORSAM.
- Deutsche Welle. (2015). *Merkel rules out freeze on refugee intake*. DW.COM. 07.05.2015 tarihinde <http://www.dw.com/en/merkel-rules-out-freeze-on-refugee-intake/a-18767224> adresinden edinilmiştir.
- Engdahl, F. W. (2016). *How NATO-linked think tanks control EU refugee policy new Eastern outlook*. 05.05.2016 tarihinde <http://journal-neo.org/2016/04/27/how-nato-linked-think-tanks-control-eu-refugee-policy/> adresinden edinilmiştir.
- European Stability Initiative (ESI). (2016). 28.04.2016 tarihinde <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=1> adresinden edinilmiştir.
- Kirişçi, K. (2014). *Syrian refugees and Turkey's challenges: Going beyond hospitality*. 29.04.2016 tarihinde <http://www.brookings.edu/research/reports/2014/05/12-syrian-refugees-turkeys-challenges-kirisci> adresinden edinilmiştir.
- Rodgers, L. (2016). *Syria: The story of the conflict*. *BBC News*. 03.05.2016 tarihinde <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868> adresinden edinilmiştir.
- The Brookings Institution. (2016). *Our Funding*. 29.04.2016 tarihinde <http://www.brookings.edu/support-brookings/our-funding> adresinden edinilmiştir.
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2015). *UNHCR Refugees/migrants emergency response - Mediterranean*. 20.04.2016 tarihinde <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php> adresinden edinilmiştir.
- UNHCR. (2016). *UNHCR Syria regional refugee response*. 23.04.2016 tarihinde <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> adresinden edinilmiştir.

MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ YAYIN KURALLARI

1. Marmara İletişim Dergisi, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yılda iki kez Haziran ve Aralık aylarında yayımlanan akademik ve bilimsel nitelikli hakemli bir dergidir.
2. Dergide İletişim Bilimleri ile ilgili konuları ya da sorunları ele alıp inceleyen, bilimsel ve özgün nitelikli çalışmalar yer almaktadır. Çalışmaların bilimsel kaygılarla yazılmış olması, alana katkıda bulunacak nitelikte olması, alandaki önemli kaynakları referans göstermesi, önyargı ile yazılmamış olması, slogan niteliğinde cümleler içermemesi, gelişkin bir dile sahip olması beklenir. Ayrıca tarama, araştırma, bildiriden geliştirilme vb. niteliklerinden birine sahip olmalıdır.
3. Derginin yazım kurallarına uymayan, dipnotsuz, kaynakçasız, önsözsüz ya da özetsiz yazılar için hakem süreci başlatılmaz.
4. Yazıların değerlendirilmesi aşamasında öncelikle hakem ve yazarların aynı kurumdan olmamasına özen gösterilir. Hakem ve yazarların isimleri titizlikle saklanır ve hiçbir şekilde açıklanmaz. Hakem Kurulu her sayıda değişir ve yazıların konusuna göre oluşturulur. İnterdisipliner nitelikli yazıların hakemleri ilgili oldukları alanlara göre belirlenir.
5. Her yazının alanına göre ilk aşamada iki hakem tayin edilir. Hakem raporlarından birinin “Yayınlanamaz”, diğerrinin “Düzeltilerek Yayınlanabilir” ya da “Yayınlanabilir” olması durumunda ilgili alandan 3. hakem tayin edilir ve onun raporu beklenir. 3. hakem raporunun “Yayınlanabilir” ya da “Düzeltilerek Yayınlanabilir” olması durumunda hakem ve editör düzeltme talepleri yazara gönderilir. Ancak 3. hakem raporunun da “Yayınlanamaz” olması durumunda yazı yayınlanamaz ve bu yazara bildirilir.
6. Yazarların, kendilerinden istenen düzeltmelere titizlikle ve ivedilikle uymaları, yazının son şeklini düzeltilmiş haliyle dergi mail adresine 15 gün içinde göndermeleri beklenir. Düzeltilmeler konusuna yeterince uyulmadığı anlaşılırsa bu durum yazara bildirilir. Belirtilen sürede düzeltilmiş olarak geri gönderilmeyen yazılar yayınlanacaklar listesine alınmaz.
7. Yazıların dili Türkçe ya da İngilizce olabilir.
8. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazıların, daha önce başka bir yayın organında yayınlanmamış olması ya da yayın için değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekmektedir.
9. Daha önce akademik alanda ulusal ya da uluslararası nitelikli bilimsel toplantı, kongre, konferans ya da sempozyumda sunulmuş olan bildiriler, başka bir dergi ya da yayında yayınlanmamış olması ve makale formatına ve içeriğine dönüştürülmesi koşulu ile kabul edilebilir ve hakem sürecine alınır.

10. Dergiye gönderilecek yazılar, MS Word Programı kullanılarak, Times New Roman karakterinde, 12 Punto ve 1,5 satır aralığında yazılmalıdır. Sayfanın üst, alt, sol ve sağ taraflarında 3'er cm'lik boşluklar olmalıdır.
11. Yazılar 15-20 sayfa aralığında olmalı, toplam 20 sayfayı geçmemeli ve alt ortada sayfa numarası verilmiş olmalıdır. Yazıdaki paragraflar 1 cm girintili olabilir.
12. Tüm yazılarda Türkçe ve İngilizce özet ve başlık bulunmalıdır. Özetler 100-150 kelime aralığında olmalı, 5 ila 7 kelimedenden oluşan anahtar kelimeler kısmı da özetlerin altında verilmelidir.
13. Özetle araştırmmanın kapsamı, amacı, yöntemi, ulaşılan sonuçlar ve konudan kısaca söz edilmelidir.
14. Yazar adı ya da adları, başlık altında yer almalıdır. Yazarın adına iliştirilen dipnot ile ayrıca, yazarın akademik ünvanı ve çalıştığı kurumun adı, adresi, iş ve cep telefonu, faks numarası ve e-posta adresi de verilmelidir.
15. Yazıların yayınlanması konusunda son karar Yayın Kurulu'na aittir. Yayın Kurulu'nun yazı hakkındaki değerlendirmesi, yazar(lar)a en kısa zamanda hakem raporlarıyla birlikte iletilir.
16. Yazıların içeriğine dair tüm yasal sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
17. Yayın Kurulu tarafından yayınlanmaya uygun bulunan yazıların telif hakkı Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisine aittir, başka bir yerde yayınlanamaz. Yazar(lar)a telif ücreti ödenmez.
18. Yazar(lar) ulusal ve uluslararası akademik bilgi paylaşımını desteklemek amacıyla yazılarının tam metin olarak ticari niteliği bulunmayan elektronik veri tabanlarında yer almalarını onaylarlar. Marmara İletişim Dergisi bu anlayışla, tam metin olarak Genel Kamu Lisansı şeklinde ayrıca internette de yayınlanabilir.
19. Yayınlanması uygun bulunan yazıların yazarına veya yazarların her birine, derginin söz konusu sayısından birer adet gönderilir.
20. Marmara İletişim Dergisi'ne iletilecek yazılar <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/maruid/> web sitesi üzerinden yazı gönderme sistemi aracılığıyla gönderilebilir, sorular için ise iletisimdergi@marmara.edu.tr adresi üzerinden iletişime geçilebilir.

Posta yazışma adresi ise şu şekildedir:

Marmara İletişim Dergisi

Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Nişantaşı Kampüsü, Büyükciftlik Sokak No:6 Nişantaşı 34365 Şişli/ İstanbul, Türkiye

Tel: 0 212 233 04 47 Faks: 0 212 246 74 28

Dipnot Kullanımı

- Yazılarda dipnot gösterim (reference) yöntemi olarak, yalnızca metin içi kaynak gösterme (APA) yönteminin 6. edisyonu kullanılır. Yani kullanılan kaynakçalar ana metnin yanında, parantez içinde, yazarın adı, basım yılı ve sayfa numaraları ile belirtilir. (Soyad, Yayın Yılı, s. Sayfa Sayısı)
- İçeriğe ilişkin ekstra açıklamaların dipnotları ve diğer açıklamalar sayfa altında verilmelidir. Metnin içinde numaralandırılan notlar, sayfa altında numara sırası ile ve yanında açıklaması ile yerini alır.
- Sayfa altı açıklamaların dipnotları için de aynı şekilde metin içi referans yöntemi (APA) kullanılır.
- Bir kaynaktan yapılan alıntılar metin içinde çift tırnak içinde gösterilir.
- 30-40 kelimedenden uzun alıntılar, tırnak kullanılmadan girintili (indent) paragraf olarak verilir.
- Referans gösterirken, yazar ismi metin içinde geçmiyorsa parantez içinde yazarın soyadı ve yayın tarihi belirtilir: (Hobsbawm, 2007)
- Belli bir sayfa söz konusuysa, yazar soyadı ve yayın tarihine ilave olarak sayfa numarası da yazılır: (Carr, 2008, s. 13)
- Yazar ismi metin içinde geçiyorsa, parantez içinde yalnızca kaynağın yayın tarihi ve sayfa numarası yazılır: (2005, s. 26)
- Birbirini takip etmeyen sayfalar şu şekilde ifade edilir: (Joyce, 2002, ss. 21, 48, 59)
- Birbirini takip eden sayfalar şu şekilde ifade edilir: (Mandel, 2007, ss. 21-24, 33-35)
- İki yazarlı kaynaklarda, her iki yazarın soyadı da kullanılır: (Morley & Robins, 2007, s. 19)
- İki kiden fazla yazarlı kaynaklarda “vd.” ibaresi yer alır: (Stevenson vd., 2004).
- Aynı yazarın, aynı yıl yayınlanmış birden fazla eseri kullanılıyorsa, basım yılına a, b, c, gibi harfler eklenerek birbirinden ayrılır: (Ortaylı, 1999a; 1999b) gibi.
- Metin içinde aynı konuda birden çok kaynağa referans verilecekse kaynaklar birbirinden noktalı virgül ile ayrılır: (Geray, 2005, s. 31; Moran; 2006, s. 37)

Kaynaklar Yazım Şekli

Kaynaklar listesinde sadece yazıda göndermede bulunulan kaynaklara yer verilmeli ve bu kaynaklar yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır. Bir yazarın birkaç çalışması kaynaklarda yer alacaksa, yayın tarihine göre (eskiden yeniye doğru) bir sıralama yapılmalıdır.

• **Kitap**

Oskay, Ü. (2005). *19. yüzyıldan günümüze kitle iletişimin kültürel işlevleri kuramsal bir yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.

• **Çeviri Kitap**

Kafka, F. (1997). *Dava*. K. Şipal (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi (orijinal baskı tarihi 1925).

• **Derleme Kitap**

Jensen, K. B. (2002). (Ed.). *A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies*. London: Routledge.

• **Derleme Kitapta Makale**

Gencil Bek, M. (2011). Medyada çocuk hakları ve etik ilkeler. M. R. Şirin (Haz.), *Çocuk hakları ve medya el kitabı* içinde (ss. 23-59). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

• **Derleme Kitapta Çeviri Makale**

Paz, O. (2000). Tarihin sonu'nda batı doğu'ya dönüyor. N. Gardels (Ed.). *Yüzyılın Sonu, büyük düşünürler çağımızı yorumluyor* içinde (ss. 137-144), (Çev. B. Çorakçı Dışbudak). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

• **İki Yazarlı Kitap**

Friedman, E., & Klein, R. (2008). *Reluctant refugee, the story of asylum in Britain*. London: The British Library.

• **Dergide Makale**

Kolukırcık, S. (2009). Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: Medya politikası üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 1-2.

• **Yayınlanmamış Tez**

Demir, M. (2008). *Sinemada 'öteki'*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

• **Yazarı Belli Olmayan Gazete Yazısı**

Internet pioneer to oversee network redesign. (2007, 28 Mayıs). *The Canberra Times*, s. 15.

• **İnternette Yazarı Belli Olan Yazı**

Kaçmaz, M. (2015). Aylan Kurdi fotoğrafının cevapları için sorular. *CNNTÜRK.com*. 21.12.2015 tarihinde <http://www.cnnturk.com/guncel/aylan-kurdi-fotografinin-cevaplari-icin-sorular> adresinden edinilmiştir.

• **İnternette Yazarı Belli Olmayan Yazı**

Dünya insanlık görsün. (2015, 27 Aralık). *Takvim*. 27.12.2015 tarihinde <http://www.takvim.com.tr/guncel/2015/09/14/dunya-insanlik-gorsun> adresinden edinilmiştir.

RULES OF PUBLISHING OF MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

1. Marmara Journal of Communication is an academic and scientific refereed journal of the Faculty of Communication of Marmara University being published biannually in June and December.
2. The journal includes scientific and original studies/articles handling and analyzing the issues or problems regarding the communication sciences. The studies are expected to be written with scientific concerns, to add value to the field, give references to the significant resources of the field, not to be written on biased opinions, not to include catch phrases and use an improved language. Besides, they are required to be characterized as screening, research or conference proceedings.
3. The peer review process shall not be initiated for those articles that do not comply with the rules of publishing, for the ones that do not include footnote, references, prefaces or abstracts.
4. During the process of assessing articles, initially, a special care should be given that the referees and the authors are not from the same institution. The name of the referees and the authors should be preserved carefully and never declared. The Board of Referees changes in every edition and is formed according to the subjects of that edition. The referees of the interdisciplinary articles are determined according to the related fields.
5. In the first phase of the evaluation process two referees are assigned according to the field of each article. In case one of the referee reports is “can not be published” and the other is “can be published after being corrected” or “can be published”, a third referee is assigned and his/her remarks are expected. In case the remark of the third referee is “can be published” or “can be published after being corrected”, the correction demands of the referee and editor is sent to the author. However, if the report of the third referee is “can not be published,” the article is not published and this situation is notified to the author.
6. The authors are expected to observe the required corrections carefully and without delay and send the corrected and final version to the e-mail address in 15 days. In case it appears that the corrections are not fully observed, this situation is communicated to the author. The articles, which are not sent back in corrected forms within the required period, are not included in the list of articles to be published.
7. The articles may be written in Turkish and English languages.

8. The articles sent to the journal to be published, are required not to be published in any other journal before or should not be held in the assessment stage for publishing.
9. The presentations submitted in national or international scientific meetings, congresses, conferences, or symposiums, can be accepted and included in the referee process if they are transformed into the format and content of an article and have not been published in any other journal or periodical before.
10. The articles to be sent to the journal should be written by using Microsoft Word Program, in Times New Roman font, in 12 punt font size and 1,5 line spacing. There should be spaces of 3 cm in top, down, left hand side and right hand side parts of the paper.
11. The articles should be between 15-20 pages and should not exceed 20 pages in total and should be numbered in the middle bottom. The paragraphs should have a tab space of 1 cm.
12. All the articles should have abstracts and headings both in Turkish and English languages. The abstracts should be between 100-150 words and also include 5 to 7 keywords.
13. Research scale, aim, methodology and results should be mentioned briefly in the abstract.
14. Author (s) name/ names should be indicated under the article heading and also the academic title of the author, the name and the address of the his/her institution and mobile phone numbers, fax number and e-mail address should be written in a deep note given to the name of the author.
15. The Editorial Board gives the final decision to publish any item, the Board sends its evaluation of the item to the author (s) with referee reports as soon as possible.
16. All the legal responsibility of the article content is of Author(s).
17. The copy rights of items published by the editorial board belongs to Marmara University Faculty of Communication, author (s) is/ are not paid for the items.
18. Author (s) approve(s) for their articles to take place in noncommercial electronic data base in the sake of sharing knowledge in domestic and international sphere, therefore, Marmara Communication Journal can publish the item with full text as General Public License.
19. One issue of the journal will be sent to the author(s) whose article is published.
20. Articles should be sent via submission system on our website <http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruid>. For questions and comments, please contact us via email at iletisimdergi@marmara.edu.tr.

Postal address is as follows:

Marmara Journal of Communication

Marmara University, Faculty of Communication

Nişantaşı Campus, Büyükçiftlik Street, No:6 Nişantaşı 34365 Şişli/ Istanbul, Turkey

Tel: 00 90 212 233 04 47 Fax: 00 90 212 246 74 28

Referencing

- The only referencing method that can be used is referencing within the main text method, that is to say APA (6th Edition). Therefore references should be mentioned within the main text by indicating author's name, publication date and page number within parenthesis. (Surname, Publication Year, p. Page Number).
- Extra explanations regarding the main text and other remarks should be given in footnotes. These notes should be numbered within the text and should be given at the end of the page with respective order and corresponding remarks.
- The footnotes for the remarks that are given at the end of the page should also be referred with referencing within the main text method.
- Paraphrased text should be put into main text with double quotation marks.
- Paraphrased text that is longer than 30-40 words should be put into indented paragraphs without any quotation marks.
- In referencing, if the author's name is not given in the main text, author's surname and publication year should be given within parenthesis. (Hobsbawm, 2007).
- If a specific page number is given as a reference, in addition to author's surname and publication year, page number should also be mentioned. (Carr, 2008: 13).
- If the author's name is given in the main text, only the publication year and page number should be given within parenthesis. (2005, s. 26).
- Non-consecutive pages should be referenced as (Joyce, 2002, s. 21, 48, 59).
- Consecutive pages should be referenced as (Mandel, 2007, ss. 21-24, 33-35).
- If there are two co-authors, both authors' surname should be mentioned: (Morley & Robins, 2007, s. 19).
- If there are more than two co-authors, " et. al" should be included (Stevenson vd., 2004).
- If multiple publications with same author and same publication year will be referenced, these publications should be differentiated by adding a, b, c, etc to the publication year: (Ortaylı, 1999a; 1999b).
- If multiple references will be made for the same subject, resources should be separated by semicolon (Geray, 2005, s. 31; Moran, 2006, s. 37).

Bibliography Writing Method

The list of references should only include the resources which were referred in the article and these resources should be listed in alphabetical order. If various studies of an author are to be included in the list of references, they should be listed according to the chronological order of the publishing (from the old to the new).

• **Book**

Benhabib, S. (2004). *The rights of others: Aliens, residents and citizens*. Cambridge: Cambridge University Press.

• **Translated Book**

Balibar, É. (2004). *We, the people of Europe! Reflections on transnational citizenship*. J. Swenson (Trans.). Princeton, Oxford: Princeton University Press.

• **Edited Book**

Jensen, K. B. (2002). (Ed.). *A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies*. London: Routledge.

• **Article in Edited Book**

Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? P. Williams, L. Chrisman (Ed.). In *Colonial discourse and postcolonial theory a reader*, (1994) (pp. 66-112). New York: Columbia University Press.

• **Translated Article in Edited Book**

Paz, O. (2000). Tarihin sonu'nda batı doğu'ya dönüyor. N. Gardels (Ed.). In *Yüzyılın Sonu, büyük düşünürler çağımızı yorumluyor* (pp. 137-144), (B. Çorakçı Dışbudak, Trans.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

• **Two Co-authors' Book**

Friedman, E., & Klein, R. (2008). *Reluctant refugee, the story of asylum in Britain*. London: The British Library.

• **Articles in Journal**

Wall, M., & el Zahed, S. (2015). Syrian citizen journalism. *Digital Journalism*, 3(5), 720-736.

• **Unpublished Dissertation**

Demir, M. (2008). *Sinemada 'öteki'*. (Unpublished Doctoral Thesis). Social Sciences Institute, Marmara University, Istanbul, Turkey.

• **Newspaper Article**

Internet pioneer to oversee network redesign. (2007, 28 May). *The Canberra Times*, s. 15.

• **Internet Article With Known Author**

Werber, C. (2015, August 30). Unacceptable: These European countries are willing to accept some Syrian migrants- but only if they are Christian. *Quartz*. Retrieved from <http://qz.com/490973/these-european-countries-are-willing-to-accept-some-syrian-migrants-but-only-if-theyre-christian/> on 03.03.2016.

• **Internet Article With Unknown Author**

Refugees crisis: What's wrong with Eastern Europe? Why so much intolerance and hate. (2015, September 15). *Keep Talking Greece*. Retrieved from <http://www.keeptalkinggreece.com/2015/09/15/refugees-crisis-whats-wrong-with-eastern-europe-why-so-much-intolerance-and-hate/> on 25.01.2016.

MAKALELER / ARTICLES

- 1 Sınır Kapıları, Dikenli Teller, Yollar, Kamplar ve Çocuklar: Kurban ve İstisna Olarak Mülteci / Border Gates, Barbed Wires, Roads, Camps and Children: Refugee as a Victim and an Exception / Gönül Eda Özgül
- 17 Islamophobia and Media Representation of Refugees in Serbia / Sırbistan'da İslamofobi ve Medyada Mülteci Temsilleri / Bojan Perovic
- 35 Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu / Syrian Issue in the Discourses of Political Leaders / Yusuf Devran, Ömer Faruk Özcan
- 53 Medya ve Mültecileri Sivil Toplum Üzerinden Okumak: Mülteci-Der Örneği / Understanding Media and Refugees Through Civil Society: Mülteci-Der Case / Kübra Güran Yiğitbaşı
- 77 Türk Sineması'nda Dış Göç Olgusu: Sosyo-Kültürel Karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma / Issue of External Migration in Turkish Cinema: Socio-Cultural Encounters, Identity Conflict and Alienation / Ömer Osmanoğlu

DEĞERLENDİRMELER / REVIEWS

- 99 Akademi ve Düşünce Kuruluşları Bağlamında Türkiye'de Bilgi Üretimi ve Mülteciler / Yenal Göksun
- 117 Türkiye'de Mültecilik İltica, Geçicilik ve Yasallık "Van Uydu Şehir Örneği" / Halil Emre Denis
- 125 Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler / Hüseyin Özil
- 131 Mülteci Olgusuna ve Suriyeli Mültecilere İlişkin Türkiye'de Basılan Arapça Eserler Üzerine Bir Değerlendirme / Abdullah Dilek
- 145 Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme / Gül Dilek Türk
- 159 Suriyeli Göçmenler Hakkında Yazılan Uluslararası Raporlara Dair Bir Değerlendirme / Emin Salih

YIL / YEAR: 2016 • SAYI / ISSUE: 25 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

MARMARA
İLETİŞİM
DERGİSİ
MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

M A R M A R A U N I V E R S I T Y P R E S S

MARMARA
UNIVERSITY

